

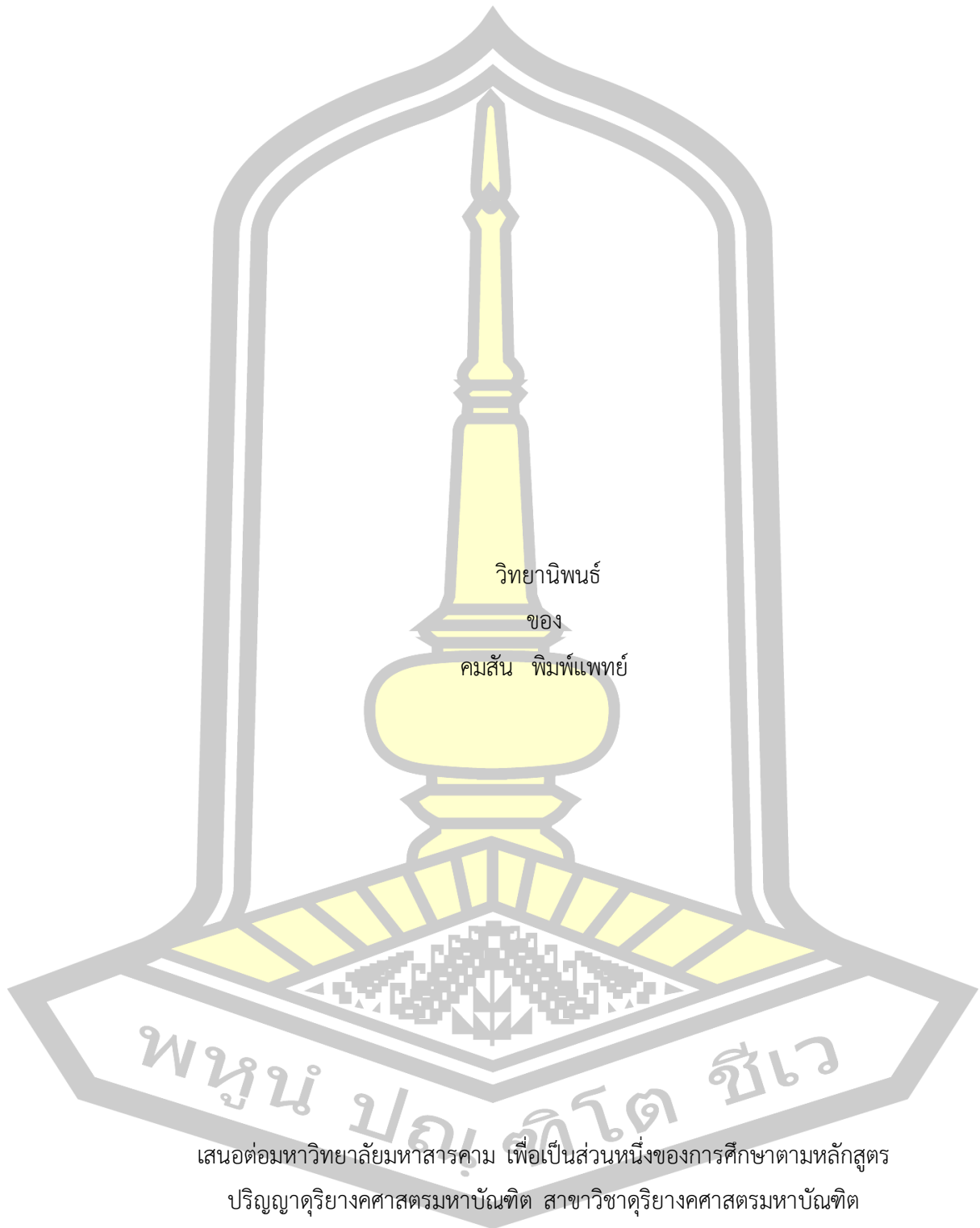
คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

วิทยานิพนธ์
ของ
คมสัน พิมพ์แพทย์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
ตุลาคม 2561

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

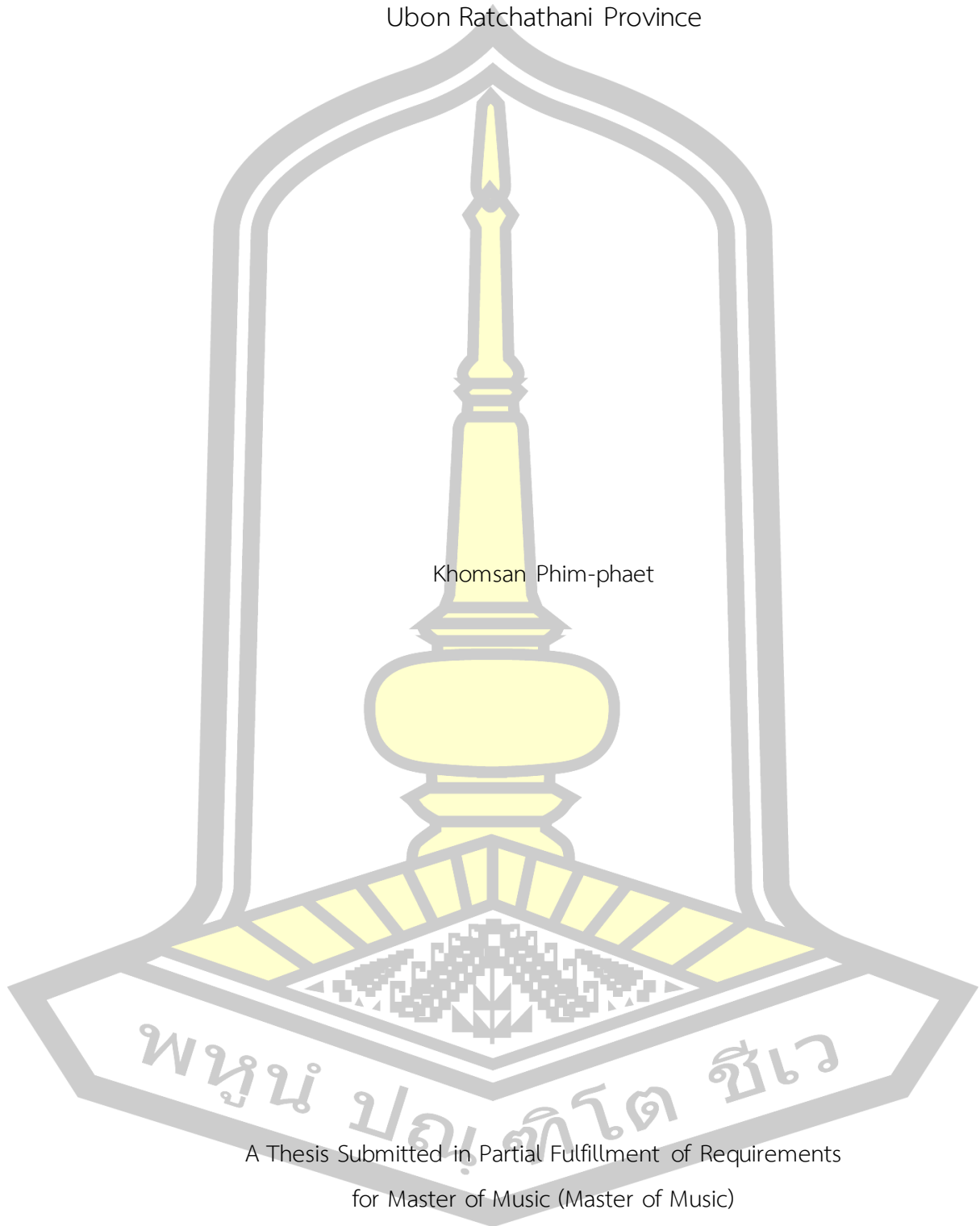

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาตรีวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาตรียางคศาสตรมหาบัณฑิต

ตุลาคม 2561

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lyrics and Melody of Soul Soothing Songs for the Marriage Ceremony in
Ubon Ratchathani Province

Khomsan Phim-phaet

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Music (Master of Music)

October 2018

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายคมสัน พิมพ์แพทย์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. คมกริช การินทร์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อ. ดร. สรวงสุดา สิงขรอาสน์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผศ. ดร. ทินกร อัดไพบูลย์)

กรรมการ

(อ. ดร. ธนภร เพ่งศรี)

กรรมการ

(ผศ. ดร. ณรงค์รัชช์ วรมิตรไมตรี)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. จตุพร สีม่วง)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

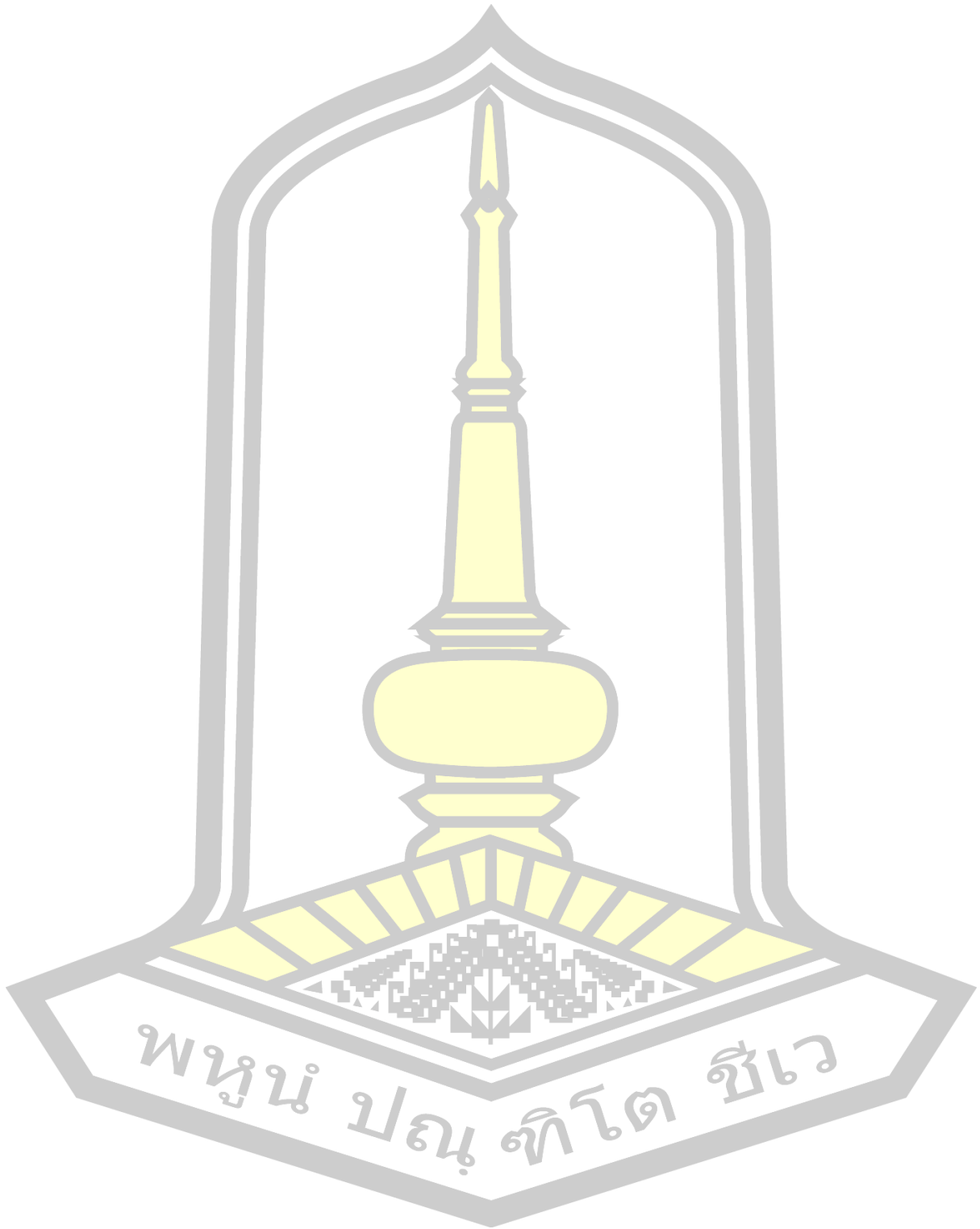
(ผศ. ดร. คมกริช การินทร์)

คณบดีวิทยาลัยดุริยางคศิลป์

(ผศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วัน.....เดือน.....ปี.....

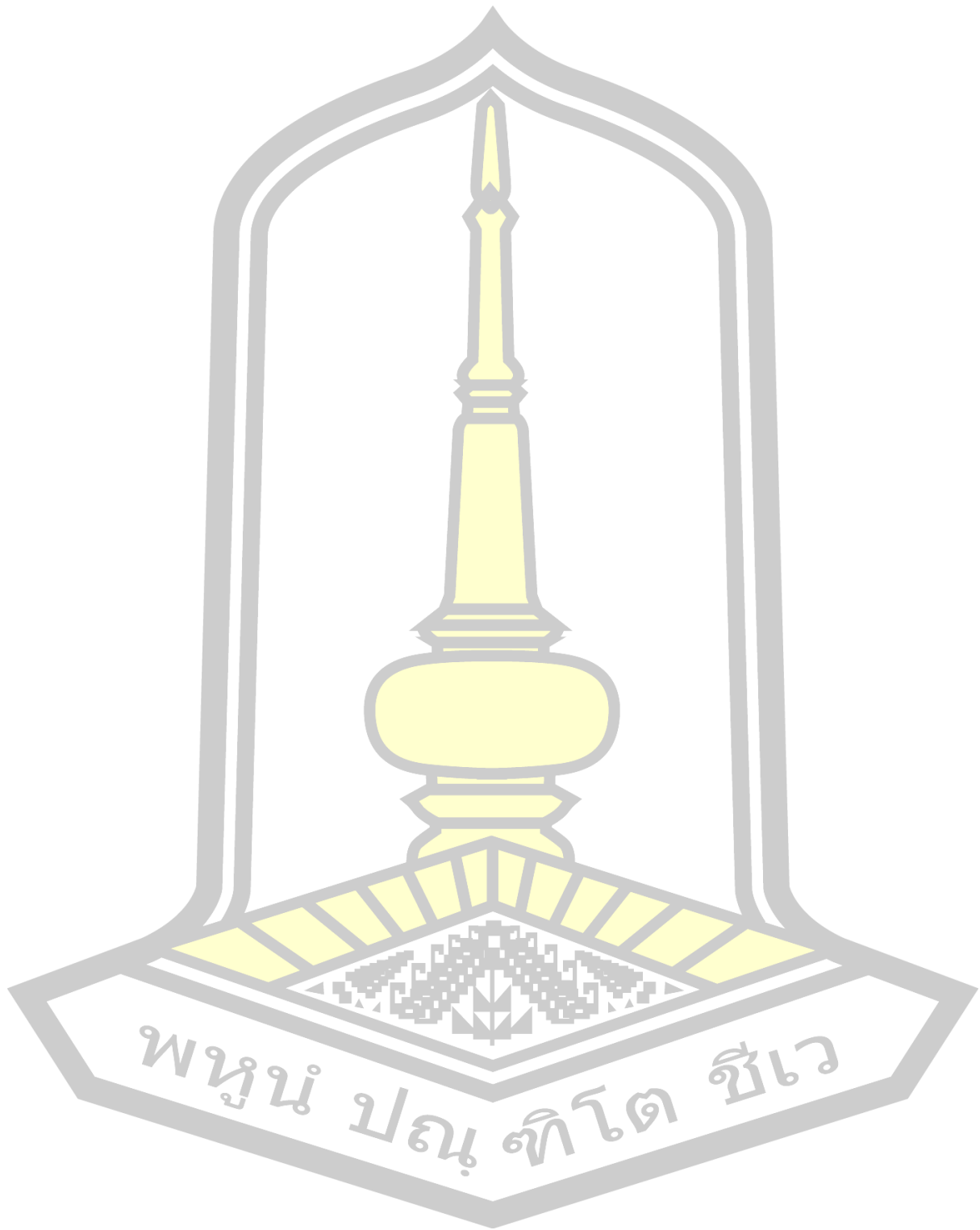
ชื่อเรื่อง	คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี		
ผู้วิจัย	คมสัน พิมพ์แพทย์		
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. สรวงสุตา สิงขรอาสน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทินกร อัดไพบูลย์		
ปริญญา	ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เพื่อศึกษาฉันทลักษณ์ บริบทของหมอสวดขวัญ และทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับการลงภาคสนาม โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น การสัมภาษณ์และการสังเกต โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มีวิธีคัดเลือกโดยกำหนดโควตา (Quota Sampling) มีเงื่อนไขคือ จะต้องเป็นเพศชายที่มีอายุมากกว่า 60 ปี และมีประสบการณ์ด้านการสวดขวัญมากกว่า 10 ปี

ผลการศึกษาพบว่า การบายศรีสวดขวัญในพิธีแต่งงาน หมอสวดขวัญจะเป็นผู้นำในการทำหน้าที่ทั้งพิธีทางศาสนาพุทธและพิธีของหมอสวดขวัญเอง ขั้นตอนของพิธีสวดขวัญเริ่มจาก การจุดเทียนชัย การไหว้พระบูชาพระรัตนตรัย การอัญเชิญเทพยดา การไหว้ครู การพรมน้ำมนต์ การเชิญขวัญ การสวดขวัญ ขั้นตอนสุดท้ายคือการผูกแขน กล่าวคำอวยพรยินดีและสั่งสอนในรู้จักหน้าที่ของลูกสะใภ้หรือลูกเขยแก่คู่บ่าวสาว ฉันทลักษณ์ของบทสวดขวัญจะเป็นคำประพันธ์ประเภทฮ้ายยาวผสมผสานกับฮ้ายมหาวชิรปณดี จำนวนคำที่ใช้ในวรรคหนึ่งๆไม่ให้อาวเกินกว่าช่วงระยะหายใจในหนึ่งครั้ง การสัมผัส มีทั้งสัมผัสสระคือ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลังโยงกันไปเช่นนี้จนจบวรรคและสัมผัสพยัญชนะ คือใช้อักษรที่ออกเสียงใกล้เคียงกันสัมผัสกันในวรรค ทำนองเพลงของบทสวดขวัญ แบ่งเป็นประเด็นได้ดังนี้ คีตลักษณ์เป็นแบบ Iterative(Unitary) From รูปร่างของทำนอง(Melodic Contour) มี5แบบ คือ คงที่, เคลื่อนขึ้น,เคลื่อนลง, เคลื่อนแบบโค้งขึ้น,เคลื่อนแบบโค้งลง บันไดเสียงที่ใช้มี 2บันไดเสียงคือ B Minor Pentatonic Scale และ D minor Pentatonic scale

คำสำคัญ : บทสวดขวัญ, ดนตรีในพิธีกรรม, เพลงพื้นบ้าน

TITLE	Lyrics and Melody of Soul Soothing Songs for the Marriage Ceremony in Ubon Ratchathani Province		
AUTHOR	Khomsan Phim-phaet		
ADVISORS	Suangsuda Singkhorart , Ph.D. Assistant Professor Tinnakon Attapaiboon , Ph.D.		
DEGREE	Master of Music	MAJOR	Master of Music
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2018

ABSTRACT

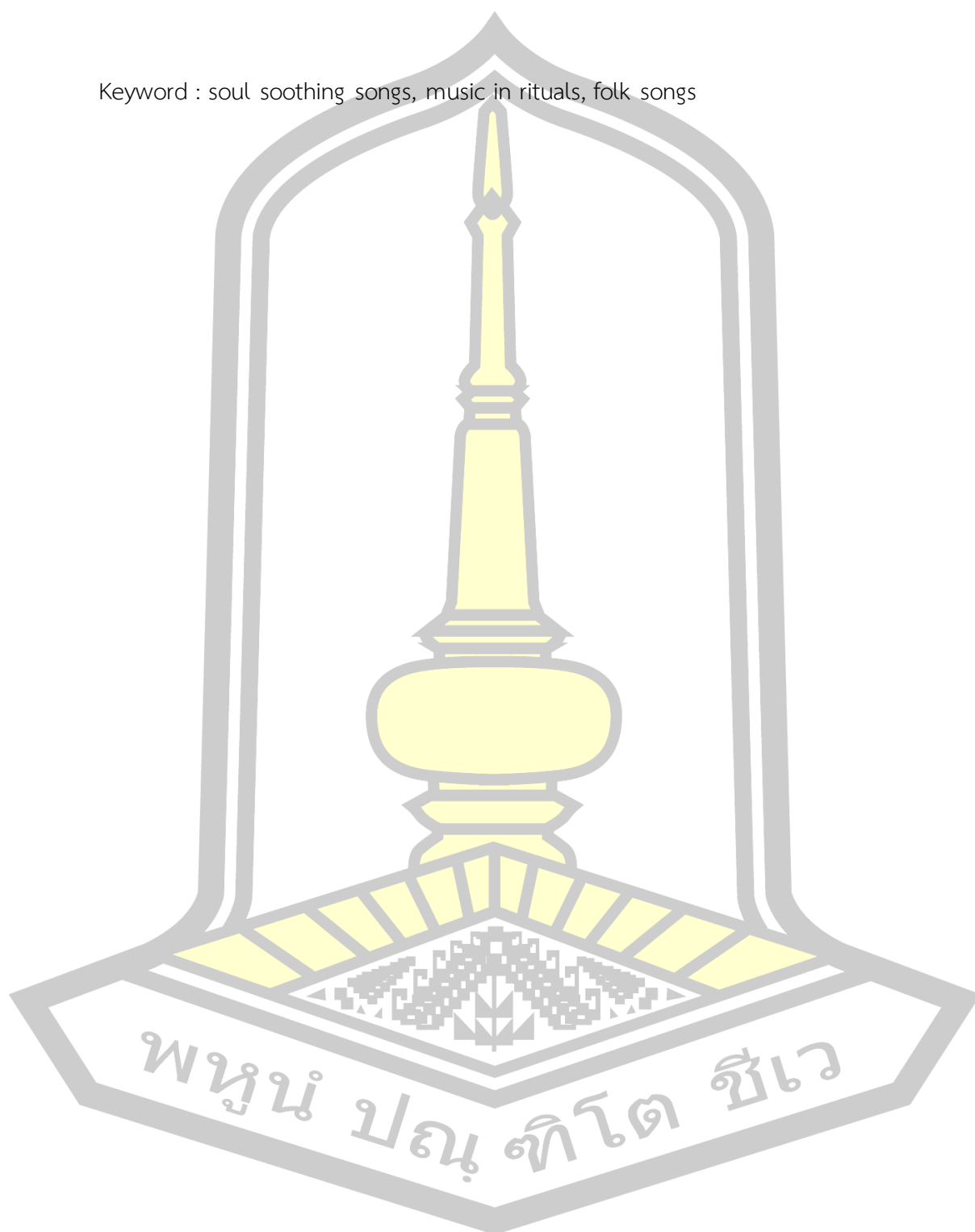
The purpose of this research are study prosody, context of Kwan Sutras ceremonial person and rhythm for Ubon Ratchathani people wedding ceremony. This research is Qualitative Research that study and analyzing the data with field data to explore basic information by interview and observation. Researcher select the population and purposive sampling, the quota sampling method that must be male over 60 years old and over 10 years Kwan Sutras experience.

Kwan Sutras experience. The finding reveal that the Kwan Sutras ceremonial person will be the leader who in charge of both the Buddhist ritual and ceremony. The procedure begins with candle lit worship the Buddha, invocation of goodness, guru worship, sprinkle holy water, invited gift and Kwan Sutras The final procedure is binding, blessed and teach the role of daughter-in-law or son-in-law. The prosody of Kwan Sutras is a verses that mix "Hai Yao" and "Hai Maha Vajira Panti". The words used in the first paragraph do not exceed one breath, there is touching vowel that is the last word of the paragraph will send a touch to one of the following paragraphs, such as ending the paragraph and touching the consonant. Use the same alphabet, touch each other in the paragraph. The melody of Khuan Sutras divide as follows; shape of Iterative(Unitary) form and shape of melodic contour of 5 types; Axis, ascending, descending, arch, inverted arch. There are 2 Scale is B minor

pentatonic scale and D minor pentatonic scale.

Keyword : soul soothing songs, music in rituals, folk songs

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่งจาก อาจารย์ ดร.สรวงสุดา สิงขรอาสน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกร อັตไพบูลย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อีกทั้งยังแนะนำและให้ข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ด้วย

ขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์ ที่ให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อในการเก็บข้อมูลด้านเอกสาร และคณาจารย์จากวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และความช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอบพระคุณ คุณพ่อพรมา ธิมาทา คุณพ่อนเรน พิมขาว และคุณพ่อหนูกุล จันทาญ ผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงคุณบิดา มารดา คุณครูบา อาจารย์ ผู้ให้ชีวิต ให้ความรู้อบรมสั่งสอนผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน

คมสัน พิมพ์แพทย์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
องค์ความรู้เรื่องพราหมณ์.....	6
องค์ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวอีสาน	13
ประเพณีการแต่งงานของไทย	19
ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน.....	23
องค์ความรู้เรื่อง การสูดขวัญในภาคอีสาน.....	37
องค์ความรู้เกี่ยวกับการประพันธ์บทสูดขวัญในภาคอีสาน	49
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	62

งานวิจัยในประเทศ.....	62
งานวิจัยต่างประเทศ	65
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
ขอบเขตด้านการวิจัย.....	67
การดำเนินการวิจัย	68
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	71
พ่อหนูกุล จันทาญ	71
ประวัติ.....	71
บริบทการสุขขัตถ์ในพิธีแต่งงาน.....	73
รูปแบบฉันทลักษณ์บทสุขขัตถ์ของพ่อหนูกุล จันทาญ	80
พ่อพรมมา ธิมาทา	87
ประวัติ.....	87
บริบทการสุขขัตถ์ในพิธีแต่งงาน.....	90
รูปแบบฉันทลักษณ์บทสุขขัตถ์ของพ่อพรมมา ธิมาทา	97
ทำนองสุขขัตถ์ของพ่อพรมมา ธิมาทา	100
พ่อนเรน พิมพ์ขาว	106
ประวัติ.....	106
บริบทการสุขขัตถ์ในพิธีแต่งงาน.....	107
รูปแบบฉันทลักษณ์บทสุขขัตถ์ของพ่อนเรน พิมพ์ขาว.....	114
ทำนองบทสุขขัตถ์ของพ่อนเรน พิมพ์ขาว	118
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	126
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	126
สรุปผล.....	126
อภิปรายผล.....	130

ข้อเสนอแนะ 131

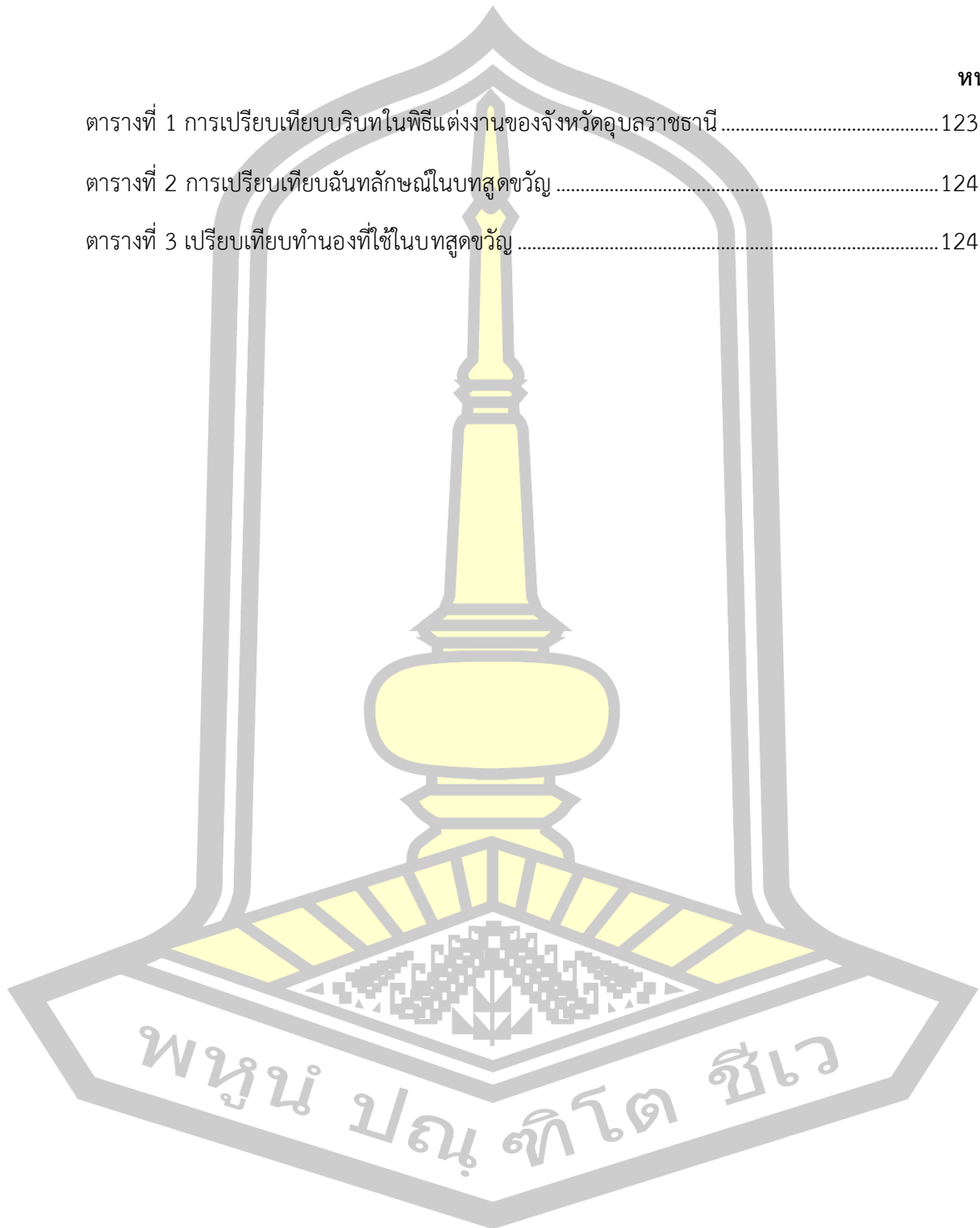
บรรณานุกรม 132

ประวัติผู้เขียน 136

สารบัญตาราง

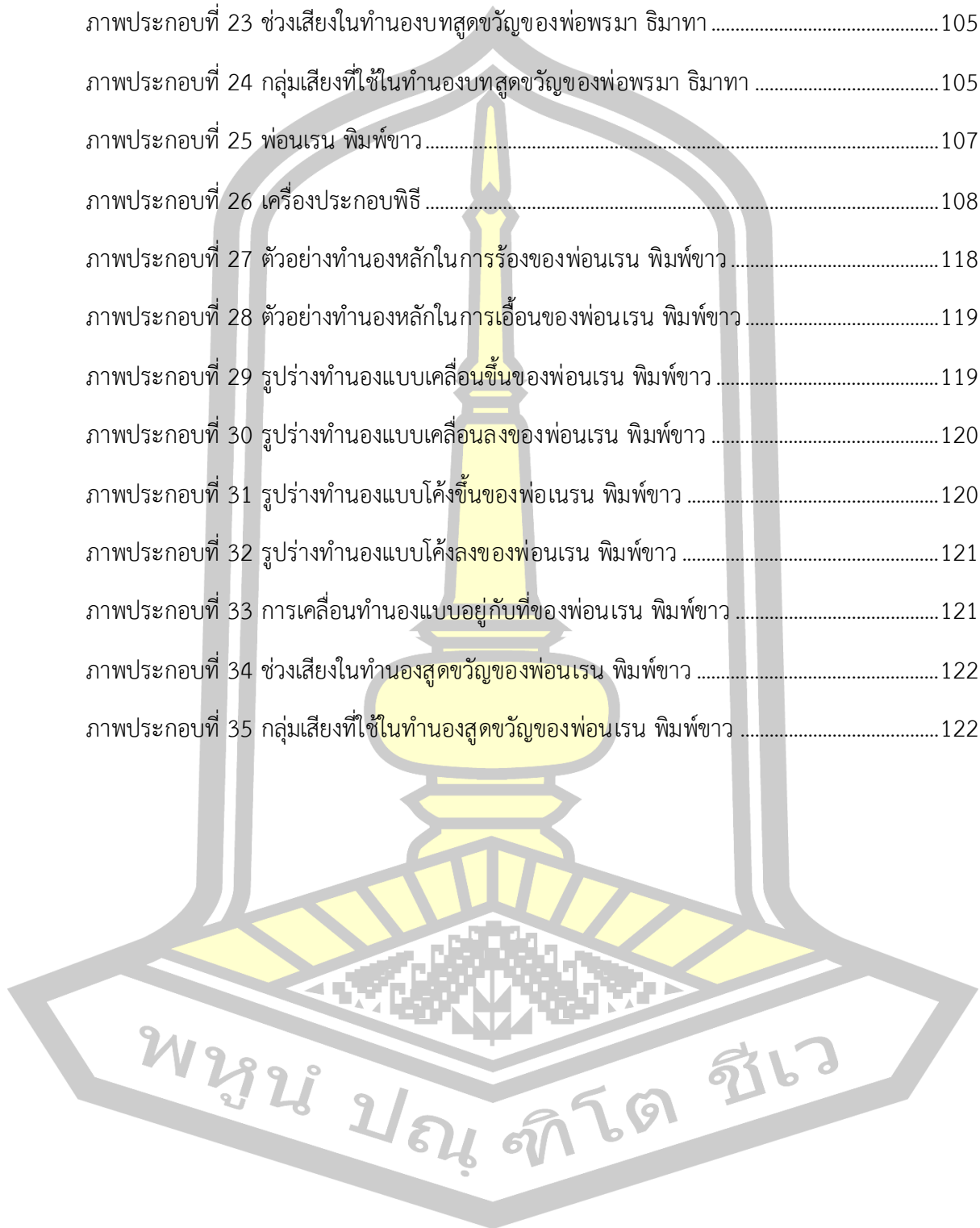
	หน้า
ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบบริบทในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี.....	123
ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบฉันทลักษณ์ในบทสวดขวัณ.....	124
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบทำนองที่ใช้ในบทสวดขวัณ.....	124

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	5
ภาพประกอบที่ 2 พ่อหนูกุล จันทาญ.....	72
ภาพประกอบที่ 3 การสวมด้ายมงคล	73
ภาพประกอบที่ 4 การประพรมน้ำมนต์.....	76
ภาพประกอบที่ 5 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของพ่อหนูกุล จันทาญ	83
ภาพประกอบที่ 6 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของพ่อหนูกุล จันทาญ.....	83
ภาพประกอบที่ 7 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของพ่อหนูกุล จันทาญ	84
ภาพประกอบที่ 8 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของพ่อหนูกุล จันทาญ	84
ภาพประกอบที่ 9 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของพ่อหนูกุล จันทาญ	85
ภาพประกอบที่ 10 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งลงของพ่อหนูกุล จันทาญ	85
ภาพประกอบที่ 11 ตัวอย่างการเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของพ่อหนูกุล จันทาญ	86
ภาพประกอบที่ 12 ช่วงเสียงในทำนองสุดขั้วของพ่อหนูกุล จันทาญ	86
ภาพประกอบที่ 13 กลุ่มเสียงในทำนองสุดขั้วของพ่อหนูกุล จันทาญ	87
ภาพประกอบที่ 14 พ่อพрма ธิมาทา.....	90
ภาพประกอบที่ 15 การเป่าสังข์ก่อนเริ่มพิธีการ	91
ภาพประกอบที่ 16 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของพ่อพрма ธิมาทา	101
ภาพประกอบที่ 17 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของพ่อพрма ธิมาทา.....	101
ภาพประกอบที่ 18 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของพ่อพрма ธิมาทา	102
ภาพประกอบที่ 19 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของพ่อพрма ธิมาทา	103
ภาพประกอบที่ 20 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของพ่อพрма ธิมาทา	103
ภาพประกอบที่ 21 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งลงของพ่อพрма ธิมาทา	104

ภาพประกอบที่ 22 ตัวอย่างการเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของพ่อพрма ธิมาทา	104
ภาพประกอบที่ 23 ช่วงเสียงในทำนองบทสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา	105
ภาพประกอบที่ 24 กลุ่มเสียงที่ใช้ในทำนองบทสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา	105
ภาพประกอบที่ 25 ฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	107
ภาพประกอบที่ 26 เครื่องประกอบพิธี	108
ภาพประกอบที่ 27 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	118
ภาพประกอบที่ 28 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	119
ภาพประกอบที่ 29 รูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	119
ภาพประกอบที่ 30 รูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	120
ภาพประกอบที่ 31 รูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	120
ภาพประกอบที่ 32 รูปร่างทำนองแบบโค้งลงของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	121
ภาพประกอบที่ 33 การเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	121
ภาพประกอบที่ 34 ช่วงเสียงในทำนองสุดขวัญของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	122
ภาพประกอบที่ 35 กลุ่มเสียงที่ใช้ในทำนองสุดขวัญของฟ้อนเรน พิมพ์ขาว	122

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานมาจากความเชื่อ ที่มีการพัฒนาความเชื่อมาเป็น พิธีกรรม เป็นประเพณี เป็นการละเล่น เป็นวรรณกรรม โดยมีความเชื่อเรื่องผีและขวัญเป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิตร่วมกัน การรักษาระบบนิเวศสังคมของชาวอีสานอาศัยพิธีกรรมเป็นเครื่องตอกย้ำ ในอุดมการณ์ร่วมกัน ชาวอีสานเชื่อกันว่าโลกมีสวรรค์เป็นที่อยู่ของแกน ที่เป็นผู้สร้างโลก และ ดลบันดาลธรรมชาติมาให้ ในเมืองมนุษย์ก็มีผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นสืบตามรอยของปู่ย่าตาทวด หากทำผิดต้องถูกลงโทษและต้องแก้ด้วยการประกอบพิธีกรรม และอีกนัยหนึ่งความเชื่อเหล่านี้ ยังก่อให้เกิด ระเบียบแบบแผนการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของสังคมชาวอีสาน ที่มีชื่อเรียกว่า “ฮีต 12 คอง 14”

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนในภาคอีสาน มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและแตกต่างจากกลุ่มคน ภาควิชาอื่น ๆ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ การรับเอาวัฒนธรรมจากราชสำนักสยาม และสิ่งที่ สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ก็คือการรับเอาหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธมาผสมผสานกับความเชื่อเรื่อง ภูต ผี จิตวิญญาณ และความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ตามความเชื่อดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น กลายเป็นรูปแบบที่เรียกว่า พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จากความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมด ชาวอีสาน ได้นำมาผนวกผสมผสานเป็นพิธีกรรมร่วมกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น เมื่อมีการทำบุญเลี้ยงพระ ตามโอกาสต่างๆ ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ก็มักจะมีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ที่ก่อให้เกิด ความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัวผู้ทำบุญร่วมด้วย ซึ่งพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา พราหมณ์ ที่มีความเชื่อว่า หากได้จัดพิธีนี้แล้วจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เป็นการสร้าง กำลังใจให้คนประกอบคุณงามความดี และก่อให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตต่อไป การสู่ขวัญของ ชาวอีสานมักจะทำในโอกาสต่างๆ ตามเหตุการณ์สำคัญที่เป็นทั้งคุณและโทษต่อชีวิต กล่าวคือการ สู่ขวัญจะจัดขึ้นตามจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายทั้งปวงให้หมดสิ้นไป เช่น สู่ขวัญเด็ก สู่ขวัญคนเจ็บ สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญบ่าวสาวเวลากินดอง เป็นต้น (ศิริพร สุวรรณศรี, 2536) การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มคนในภาคอีสานจึงเป็นการผสมผสานพิธีกรรมของ ศาสนาพุทธเข้ากับศาสนาพราหมณ์ สังเกตได้จากขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม หมอสู่ขวัญที่ทำพิธี มักจะพาสวดมนต์ไหว้พระก่อนสิ่งอื่นใด

“งานกินตอง” คำที่ชาวบ้านในภาคอีสานใช้เรียกงานแต่งงาน ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน โดยได้เขียนอธิบายเรื่องการแต่งงานของชาวอีสานไว้ว่า ในวันแต่งงานฝ่ายเจ้าบ่าวก็ยกขบวนขันหมากแห่กันมา ฝ่ายเจ้าสาวก็เตรียมผ้าไหมน้ำฝนตัดใส่ถึงน้ำค้อยอยู่หน้าบันไดเรือนเพื่อล้างเท้าให้ ว่าที่พ่อปูแม่ย่าและว่าที่สามี จากนั้นเช็ดเท้าให้แห้งก่อนขึ้นเรือน แต่สำหรับเจ้าบ่าวต้องผ่านด่านเพื่อนเจ้าสาวที่คัดกรออยู่โดยการใช้ผ้าขาวม้าหรือผ้าไหมจับชายคนละข้างดึงขวางอยู่ เจ้าบ่าวจะผ่านด่านได้ต้องจ่ายค่าผ่านด่านก่อน แล้วแต่เพื่อนเจ้าสาวจะเรียกรับค่าผ่านด่าน แล้วค่อยเปิดด่านผ่านให้ขึ้นไปบนเรือน เมื่อพอถึงเวลาฤกษ์งามยามดี ก็เริ่มพิธีการโดยให้คู่บ่าวสาวมานั่งพนมมือต่อหน้า หมอขวัญ (พราหมณ์) และมีพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายมานั่งล้อมโดยมีพานบายศรีที่ตกแต่งด้วยใบตอง อย่างสวยงามวางอยู่ระหว่างกลาง จากนั้นก็จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาว โดยเนื้อหาใจความสำคัญก็จะเป็นการอบรมสั่งสอนให้รู้จักการครองเรือน เมื่อเป็นคู่ผัวตัวเมียกันแล้ว มีข้อผิดพลาดประการใดก็ควรให้อภัยซึ่งกันและกัน ฝ่ายหญิงก็ให้รู้จักหลักปฏิบัติต่างๆ เช่น 3 น้ำ 4 ที่คนโบราณยึดถือปฏิบัติกันมา สุดท้ายของการประกอบพิธีก็จะเป็นการผูกแขนข้อมือเพื่ออวยพรให้คู่บ่าวสาว และญาติทุกคนก็เข้ามาผูกแขนอวยพรแสดงความยินดีด้วยเช่นกัน ส่วนคำกล่าวที่ใช้กล่าวในบทสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาวนี้ ไม่ใช่เพียงแค่เป็นการแสดงความยินดีอีกอย่างหนึ่ง แต่ในเนื้อหาใจความสำคัญแล้ว หมอขวัญหรือหมอพราหมณ์ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีนี้ ได้ให้แนวคิดที่แฝงเป็นคำสั่งสอน แนะนำแนวทางในการครองเรือน ให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง ข้อห้ามข้อปฏิบัติสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทั้งหมดที่กล่าวมาในนี้ เรียกว่า พิธีบายศรีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

ในการประกอบพิธีกรรมการสู่ขวัญของชาวอีสาน พิธีกรรมจะสมบูรณ์ได้จะต้องมีองค์ประกอบหลักๆหลายด้านแตกต่างกันออกไป ซึ่งจากการค้นคว้าได้มีผู้รู้จำแนกองค์ประกอบของการสู่ขวัญชาวอีสานไว้ดังนี้ 1) หมอสู่ขวัญหรือหมอสูดขวัญหรือหมอสูด เป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธีเรียกขวัญ หมอสูดขวัญจะทำหน้าที่เหมือนกับพราหมณ์ คือ ทำพิธีสู่ขวัญในงานต่างๆ 2) ผู้รับขวัญ ได้แก่ บุคคล สัตว์ สิ่งของที่จะทำการเรียกขวัญ 3) ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญ ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ มิตรสหาย เพื่อนบ้าน หรือแขกผู้มีเกียรติที่เจ้าภาพเชิญเข้ามาร่วมงานพิธีสู่ขวัญ 4) พาชขวัญ หรือพานบายศรี คือเครื่องเชิญขวัญทำด้วยใบตอง รูปร่างจะเป็นรูปดอกบัว บางท้องถิ่นอาจจะใช้ขันหมาก เบ็งหรือขันดอกไม้แทนก็ได้ เครื่องประกอบพานบายศรีได้แก่ ข้าวต้มมัด ดอกไม้ ไข่ต้มสุก กล้วยเชื่อม กัวย่น้ำหว้า ฝ่ายผูกแขน เหล้าขาว นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะใส่สิ่งของเพิ่มเติมซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป แล้วแต่พิธีกรรมของท้องถิ่นและประเภทของการสู่ขวัญซึ่งสิ่งของที่ใส่ลงไปในพานบายศรีล้วนแต่มีความหมายเป็นปรีศนาธรรมและเป็นมงคลแก่ชีวิตทั้งสิ้น 5) เครื่องคาย หรือสิ่งของต่างๆ ที่นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธี 6) พาชข้าว คือ ถาดใส่สำหรับอาหารคาวหวาน ในบางพิธีจะไม่มีพาชข้าวก็ได้ เพราะถือว่า อาหารคาวหวานใส่ไปในพานบายศรีแล้ว และในพิธีสู่ขวัญสัตว์หรือพืช พาชข้าวจะใส่อาหารสัตว์หรืออาหารพืชแทน 7) คำสู่ขวัญ เป็นการสวดคำเชิญขวัญและสวดคำสู่ขวัญ ซึ่งหมอสูด

ขวัญต้องเลือกให้เหมาะสมกับงานแต่ละประเภท โอกาส และเหตุการณ์นั้นๆ 8) คำอวยพร หมอสุดขวัญจะกล่าวคำอวยพรให้แก่ผู้ได้รับเรียกขวัญพร้อมกับใช้ฝ้ายผูกข้อมือ ขอให้เจ้าของขวัญมีความสุข ความเจริญปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง เป็นถ้อยคำที่เรียบเรียงด้วยภาษาที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ นุ่มนวล ล้วนแล้วแต่มีความหมายในทางที่ดีงามทั้งสิ้น (วิทยา ภูครองหิน, 2553)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า จังหวัดอุบลราชธานี มีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญกันทุกหมู่บ้าน การจัดทำพิธีบายศรีสู่ขวัญจะจัดขึ้นตามโอกาสต่างๆ เช่น สูดขวัญข้าว สูดขวัญนา สูดขวัญขึ้นบ้านใหม่ สูดขวัญทหาร และสูดขวัญบ่าวสาว ในการทำบุญตามหลักพุทธศาสนาก็ยังมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญมาประกอบด้วย อีกอย่างหนึ่ง แต่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือทำนองการสูดขวัญของหมอปราหมณ์ เพราะที่จังหวัดอุบลราชธานีมีทำนองสูดขวัญที่หลากหลาย ได้แก่ “ทำนองสาวบัวลี ลงท่า” “ทำนองกาเต้นก้อน” “ทำนองนกไขบินข่มบ่า” “ทำนองแหล่อีสาน” “ทำนองมราช-มทรี” ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากนักปราชญ์ท่านหนึ่งในอำเภอม่วงสามสิบ และศิษย์ในสำนักของหลวงพ่อพระครูสิริปัญญาภรณ์ที่ยังคงสืบทอดไว้บ้าง ใช้การเทศน์บ้างและสู่วขวัญบ้างและทำนองดังที่กล่าวมามีนี้ รากเหง้าเดิมมาจากขุนบรมที่มาจากแขวงเวียงจันทน์ ประเทศลาว แต่ในทุกวันนี้คนที่เป็นการสืบทอดทำนองสูดขวัญดังกล่าวมีจำนวนลดน้อยลงและมีอายุมากขึ้น (ทองดี ลำตัน, 2559: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่ได้รับการพัฒนา มีความเจริญทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต แต่ปรากฏว่าประเพณีการสูดขวัญกลับยังได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนเป็นอย่างมาก จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษา บริบทและบทสูดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษา อนุรักษ์ เผยแพร่ และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ของชาติที่มีคุณค่า จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาโดยเร็วเพื่อให้ทันต่อการอนุรักษ์ และการเก็บข้อมูลสำคัญที่จะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังและประเทศชาติสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและบริบทของหมอสูดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ทำนองสูดขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

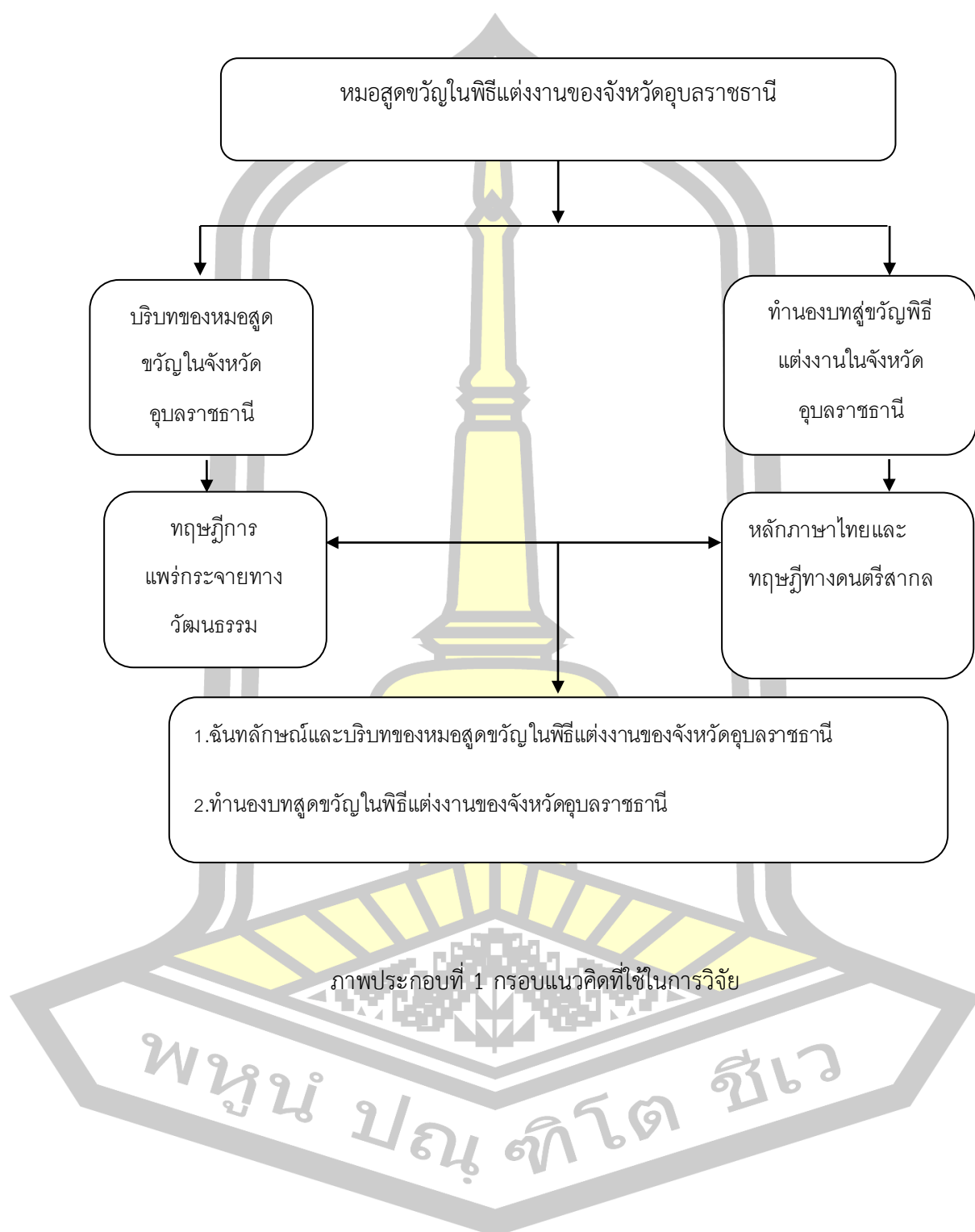
1. ได้ทราบรูปแบบการประพันธ์และบริบทของหมอสวดขวัญในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
2. ได้ทราบคำร้องและทำนองบทสวดขวัญที่ใช้ในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
3. สามารถนำผลจากการวิจัยไปใช้เป็นหลักฐานทางวิชาการ และนำข้อมูลออกเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. คำร้อง หมายถึง วรรณกรรมที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรองที่ใช้ในการสวดขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานี
2. ทำนอง หมายถึง ระดับเสียงสูงต่ำที่ใช้ร้องบทสวดขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานี
3. บทสวดขวัญ หมายถึง คาถาหรือคำกล่าวที่ใช้เป็นบทร้องในพิธีบายศรีสวดขวัญงานแต่งงาน
4. หมอสวดขวัญ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประกอบพิธีกรรมบายศรีสวดขวัญ
5. ผู้รับขวัญ หมายถึง เจ้าบ่าวเจ้าสาว ที่เป็นบุคคลหลักในพิธีแต่งงาน
6. ฉันทลักษณ์ คือลักษณะรูปแบบการประพันธ์บทสวดขวัญที่เป็นทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง
7. การสวดขวัญ หมายถึง พิธีการเรียกขวัญให้เข้ามาอยู่กับร่างหรือกับเนื้อกับตัวของเจ้าของขวัญ
8. เครื่องประกอบพิธี หมายถึง เครื่องสังเวยหรือเครื่องบูชาที่ใช้ประกอบในพิธีบายศรีสวดขวัญเช่น พานบายศรี ชันหมากเบ็ง ฝ่ายผูกแขน น้ำหอม น้ำมันต์ เป็นต้น
9. บริบท หมายถึง บทบาทหน้าที่ของหมอสวดขวัญในพิธีบายศรีสวดขวัญ

พูน ปณ ทิโต ชีเว

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถประมวลเอกสารได้ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับพราหมณ์
2. องค์ความรู้เรื่อง วัฒนธรรมและประเพณีของชาวอีสาน
3. ประเพณีการแต่งงานของไทย
4. ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน
5. องค์ความรู้เกี่ยวกับ การสวดขวัญในภาคอีสาน
  - 5.1 ความหมายของการสวดขวัญ
  - 5.2 องค์ประกอบของการสวดขวัญ
  - 5.3 ขั้นตอนของการสวดขวัญ
  - 5.4 ประเภทของการสวดขวัญ
6. องค์ความรู้เกี่ยวกับการประพันธ์บทสวดขวัญในภาคอีสาน
7. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

องค์ความรู้เรื่องพราหมณ์

ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ นับถือพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อผสมผสานเข้ากับศาสนาพราหมณ์และความเชื่อแบบดั้งเดิมคือ นับถือผีและสิ่งศักดิ์ จะเห็นๆได้จากพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

1. ความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์ในสยามประเทศ

ศาสนาพราหมณ์และคณะพราหมณ์ได้เข้ามามีบทบาทในดินแดนประเทศไทยก่อนที่คนไทยจะสร้างอาณาจักรเป็นปึกแผ่นนักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นว่าไทยรับเอาศาสนาพราหมณ์

มาหลายทางทางแรก ได้แก่ ภาคกลางตอนบน ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลผ่านทางเขมรซึ่งขณะนั้นคือ อาณาจักรฟูนัน ราวพุทธศตวรรษที่ 6 โดยเขมรมีอิทธิพลและบทบาททั้งทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน ดังปรากฏหลักฐานจากโบราณสถาน เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ทางที่ 2 ได้แก่ ภาคกลางตอนล่าง และภาคตะวันตกได้รับอิทธิพลผ่าน อาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีเมืองนครปฐมเป็นศูนย์กลาง โดยรับเอาศาสนาพราหมณ์มาจากอินเดียโดยตรง เนื่องจากในราว พ.ศ. 303 เมื่อครั้งที่พระโสณเถระกับพระอุตรเถระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรทวารวดี พระเถระเหล่านี้เข้ามาในฐานะศาสนทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชการเดินทางมาในครั้งนั้นมีคณะพราหมณ์จากอินเดียติดตามมาด้วยเหตุนี้ นักวิชาการ อาทิ หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล และกาญจนา สุวรรณวงศ์ จึงสันนิษฐานว่าศาสนาพราหมณ์ น่าจะได้ประดิษฐานตั้งมั่นในพื้นที่แผ่นดินไทย นับจากสมัยนั้นเป็นต้นมา ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยทวารวดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ อาทิ เทวสถาน เทวรูป พระเป็นเจ้าต่างๆ ในบริเวณจังหวัดในภาคตะวันตก เช่น ที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี และกาญจนบุรี ทางที่ 3 ได้แก่ภาคใต้ของไทย โดยรับผ่านพราหมณ์ที่มากับพ่อค้าอินเดียซึ่งเดินทางมาค้าขายที่เมืองท่าต่างๆ ทางภาคใต้ในสมัย อาณาจักรศรีวิชัย โดยพบหลักฐานทางโบราณคดีอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ในที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก เช่น ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี พังงา พัทลุง อย่งไรก็ดี หลักฐานทางโบราณคดีที่ รับอิทธิพลผ่าน 3 อาณาจักรข้างต้นแสดงว่า ในระยะแรกผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นพวกชนชั้นสูง เนื่องจากสถาบันกษัตริย์ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังนับถือ พระพุทธศาสนา และมีความเชื่อดั้งเดิม และ บางส่วนมีความเชื่อผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีต่อมา เมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พระเจ้าแผ่นดินราชวงศ์พระร่วงได้ทรงเอาพระทัยใส่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็ทรงเอาพระธุระในกิจการของศาสนาพราหมณ์ด้วย ในฐานะทรงเป็นองค์จักรศาสนูปถัมภก ดังปรากฏจากโบราณสถานในศาสนาพราหมณ์หลายแห่ง เช่น วัดศรีสวาย วัดพระพายหลวง ศาลตามาแดง วัดเจ้าจันทร์ ที่ใช้เป็นเทวสถานในอาณาจักรสุโขทัย รวมถึงหลักฐานในศิลาจารึกหลักต่างๆ เช่น ศิลาจารึกวัดศรีชุม ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง โดยในจารึกวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย (หลักที่ 4) สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) เป็นอักษรขอม ภาษาเขมร มีการกล่าวถึงการสร้างเทวรูปไว้สำหรับบูชา และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงแปลได้ความดังนี้ “แล้วทรงหล่อรูปพระศรีอารีย์พระองค์หนึ่ง ประดิษฐานไว้ในพระวิหารคดทิศใต้ในอาราม ครั้งหนึ่งตรัสสั่งนายศิลปินนายช่าง ให้หล่อรูปพระนเรศพระมหศวรพระวิษณุกรรม รูปพระสุเมธรรดาบส พระศรีอารีย์ ทั้งห้ารูปนี้ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน ไว้เป็นที่นิพัทธ์บูชา ณ ตำบลป่ามะม่วง” ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานร่องรอยอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์อย่างเด่นชัดในสมัยนี้ศาสนาพราหมณ์ได้แพร่หลายมากในกลุ่ม

ชนชั้นสูง คติความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆได้เข้ามาผสมผสานกับพิธีกรรมดั้งเดิมของคนไทยนับแต่นั้นมา ที่สำคัญคือการรับเอาคติ “เทวราชา” ซึ่งเป็นหลักการที่ยอมรับสถานะของพระเจ้าแผ่นดินว่าทรงเป็น เทวราชา หรือผู้สืบเชื้อสายมาจากพระเป็นเจ้า (พระนารายณ์ หรือพระอิศวร) หลักการนี้ได้นำมาใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศนับแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นต้นมา ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็น คติเทวราชาชัดเจน คือการเฉลิมพระนามของพระเจ้าแผ่นดินให้พ้องกับพระนามของพระเป็นเจ้า อาทิ สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามศวร สมเด็จพระยาราม สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์ นอกจากนี้การออกพระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระราชพงศาวดารก็มักเติมสร้อยพระนามให้มีพระนามของพระเป็นเจ้ารวมอยู่ด้วย ดังใน “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)” ที่ออกพระนามสมเด็จพระเอกาทศรถว่า พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวร และด้วยเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นเทวราชานี้เองพราหมณ์จึงได้นำเอาพิธีต่างๆ เข้ามาใช้ในพระราชสำนักเพื่อเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน (อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล, 2552)

2. อิทธิพลความเชื่อตามหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีต่อประเพณีไทย

ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยเช่นเดียวกับพุทธศาสนา โดยบางความเชื่อปรากฏให้เห็นตามแนวจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และงานเทศกาลต่างๆซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากอิทธิพลความเชื่อ ตามหลักศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนาทั้งสิ้น จากการศึกษาความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พบว่า มีอิทธิพลต่อประเพณีไทย ดังนี้

2.1 อิทธิพลความเชื่อเรื่องอมตะภาพและวิญญาณ

2.1.1 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีบุญพิธี

2.1.1.1 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีแต่งงาน โดยมีความเชื่อที่ว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะกลับมาเกิดใหม่อีกครั้งและการแต่งงานตามทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต้องเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำของบุตรเพื่อให้มีการสืบทอดวงศ์ตระกูล ความเชื่อเรื่องของอมตะภาพและวิญญาณกับการกลับมาเกิดใหม่จึงเป็นอำนาจที่สามารถทำให้คล้อยตามได้ในเรื่องของการรักษาวงศ์ตระกูลและการให้ความอุปถัมภ์ ดูแลบิดามารดาหรือญาติมิตรต่อกันไปตลอดและด้วยความเชื่อที่ว่าวิญญาณยังเวียนว่ายหาที่เกิดใหม่ จึงเกิดแนวความคิดที่จะกระทำใ้วิญญาณเกิดความพอใจและไม่เป็นโทษต่อลูกหลาน จึงมีพิธีกรรมทำบุญอุทิศเพื่อเอาใจวิญญาณเหล่านั้น

2.1.1.2 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีทำขวัญ (สู่ขวัญ) ในแง่ของประเพณีทำขวัญเกิดจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ขวัญเป็นสิ่งล่องลอยอยู่ทั่วไปตามตัวของมนุษย์ ถ้ามนุษย์เกิดความกลัวหรือมีเหตุให้ขวัญจะต้องออกจากร่าง จะทำให้บุคคลนั้นเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดอันตรายต่างๆ จะต้องทำพิธีเรียกขวัญ หรือสู่ขวัญเพื่อเชิญขวัญกลับมา อาการจึงจะเป็นปกติ ประเด็นนี้ทำให้เห็นว่าอมตะวิญญาณ มีอำนาจที่สามารถทำให้คล้อยตามในด้านความคงอยู่ของวิญญาณ โดยทำให้เชื่อว่ามิวิญญาณล่องลอยอยู่ทั่วไป

2.1.1.3 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีเกี่ยวกับบุตร ถ้าแบ่งคติความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏในประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ก็สามารถแยกสาเหตุได้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันอาจมีขึ้นต่อหญิงมีครรภ์ 2) เพื่อให้คลอดง่าย ไม่เป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต 3) เพื่อปกป้องรักษาทารกที่คลอด ซึ่งเป็นระยะที่ร่างกายบอบบางและอ่อนแอ อาจเกิดอันตรายได้ง่าย และให้มีชีวิตที่อยู่รอดปลอดภัยเจริญเติบโตต่อไป เรื่องมงคลต่างๆของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่เกี่ยวกับบุตรมีการแบ่งไว้เป็น 12 ประการ ดังนี้ การโกนผมไฟ การเจาะหู การตั้งชื่อเด็ก การสอนให้เด็กเดิน ให้พูด การเปิบข้าว การนุ่งผ้า การว่ายน้ำ การโกนจุก การตัดเล็บ การตกแต่งร่างกายและการแต่งงาน

2.1.2 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีทานพิธี

2.1.2.1 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีสลากภัตประเพณีการทำบุญของชาวไทยภาคเหนือเรียกประเพณีนี้ว่า “กินก๋วยสลาก” ส่วนชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกประเพณีนี้ว่า “บุญข้าวสาก” เป็นการทำบุญด้วยเครื่องไทยทานอาหารคาวหวานมากน้อยตามแต่ศรัทธาและกำลังทรัพย์ไปถวายพระภิกษุสามเณรโดยไม่เฉพาะเจาะจงโดยถวายตามเส้นสลากที่ชาวบ้านเขียนของตนเอาไว้ประเพณีนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่ายังมีวิญญาณบรรพบุรุษวนเวียนล่องลอยคอยปกป้องรักษาดูแลครอบครัวอยู่จึงต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เพื่อทดแทนบุญคุณ (วีรพรรณ วุฑฒินมโม (เชียรประโคน), 2552)

2.2 อิทธิพลความเชื่อเรื่องโชคลาง

โชค คือ สิ่งที่น่าผลมาให้โดยคาดหมายได้ยาก เช่น โชคดี โชคร้าย และ ลาง สิ่งหรือปรากฏการณ์ที่เชื่อกันว่า จะบอกเหตุดีหรือเหตุร้าย การถือโชคลาง หมายถึง ความเชื่อถือและการปฏิบัติที่ไม่มีเหตุผลหรืออาจจะมีเหตุผลในอดีต การถือโชคลางมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไสยศาสตร์ เพราะเป็นความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับอำนาจลึกลับอะไรบางอย่างเหมือนกัน โชคลางบางเรื่องเกิดจากความกลัวที่ถูกแสดงออกในรูปแบบผ่านทางศาสนา เหตุการณ์เหนือความจริง การยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ การปรากฏการณ์ขึ้นของภูตผี หรือประสิทธิภาพของเวทมนต์ การปลุกเสกและลางบอกเหตุล่วงหน้า อีกนัยหนึ่ง โชคลาง หมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็นเหตุร้ายหรือเหตุดี สังคมไทยมีการยอมรับเรื่องโชคลางกันมาช้านานจนเกิดเป็นประเพณีปฏิบัติที่สังคมไทยยึดมั่นว่า เป็นเครื่องหมายของโชคดีและโชคร้าย บางประเพณีของไทยเกิดจากอิทธิพลความเชื่อเรื่องโชคลาง ในลักษณะการถ้อยที่ถ้อยอาศัยของสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับวิถีชีวิตมนุษย์ด้วยการบอกกล่าว เพื่อกระทำการใดหรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นหรือโทษต่อตนเองและครอบครัว

2.2.1 อิทธิพลต่อประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการแต่งงานของคนแถบตะวันออกเฉียงเหนือ (พายัพ) มีพิธีอย่างหนึ่งที่เรียกว่า สะวายไขไก่ (พิธีเสียงทาย เพื่อตัดสินความบริสุทธิ์ของสาวในสกุลทุกคน) สะวาย คือการเสี่ยงทายพิสูจน์หาข้อเท็จจริงที่เกิดจากลูกสาวปิดบัง

ความประพุดอันไม่มั่นคงต่อประเพณีจะเห็นได้ว่า สะวายไขไก่ เกิดจากอำนาจที่สามารถบันดาลให้เห็นคล้อยตามหรือทำตามในการเสี่ยงทายอันเป็นการเข้ามามีบทบาทสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการบอกกล่าวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แจกแจงต่อความสงสัยเหล่านั้น เรื่องโซกลางเกิดจากอิทธิพลความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เกี่ยวโยงไปถึงความคงอยู่ของวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยื่นมือเข้ามา ทั้งในด้านดีและไม่ดี ประเพณีการแต่งงานของไทยจึงเกิดจากอิทธิพลความเชื่อเรื่องโซกลางในด้านการให้ความเห็นและแนวทางการปฏิบัติจากสิ่งเหนือธรรมชาติหรืออัมตะภาพวิญญาณ

2.3 อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่

2.3.1 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีบุญพิธี

ประเพณีการเผาศพ การหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการเริ่มต้นใหม่ของการส่งวิญญาณเพื่อสู่ภพใหม่ โดยใช้ไฟเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ตายกับพระเจ้าเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ การสูกพภูมิที่ดีกว่า โดยเชื่อว่าเป็นการส่งวิญญาณ ไปสู่ภพภูมิที่ดี บางแห่งถึงกับจุดพลุดะไลเพื่อเป็นเครื่องนำทางสู่สรวงสวรรค์ โดยธรรมเนียมปฏิบัติจะเห็นว่ามีลักษณะคล้ายกับประเพณีของชาวไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ที่ผ่านการถ่ายทอดมาจากพระราชพิธีในราชสำนักโบราณและเผยแพร่ออกมาสู่ประชาชนทั่วไป

2.3.2 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีที่เกี่ยวกับบุตร

ประเพณีการโกนผมไฟ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อรับขวัญเด็กที่เกิดใหม่ส่วนใหญ่มักจะทำเมื่อเด็กอายุได้ 1 เดือน ซึ่งถือว่าพ้นขีดอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดจากผี หรือวิญญาณเป็นผู้กระทำในคัมภีร์ คถุหยสูตรของอินเดียกำหนดให้เอาผมที่ตัดหรือโกนแล้วไปช้อนไว้ในโรงวัว สระน้ำหรือในทึ่ไถล่น้ำ ที่เอาผมไปลอยน้ำ จะเห็นได้ว่าคตินี้มาจากความเชื่อในอินเดีย จากนั้นญาติผู้ใหญ่ก็จะทำการเอาด้ายผูกข้อมือเพื่อให้พรตามประเพณี ในประเทศไทยประเพณีนี้จะเป็นการผสมระหว่างพิธีพราหมณ์และพิธีสงฆ์ของศาสนาพุทธร่วมกัน คือมีการเชิญพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เย็น แล้วรุ่งเช้าถวายภัตตาหารบิณฑบาต บางแห่งจะนิมนต์พระสงฆ์ในการเป็นประธานขลิบผมไฟ พรมน้ำพระพุทธมนต์และเจริญชัยมงคลคาถา

2.4 อิทธิพลของความเชื่อเรื่องบุญชายัญ

2.4.1 อิทธิพลที่มีต่อประเพณีทานพิธี คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วตามเทศกาลงานประเพณีต่างๆซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพิธีบุญชายัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณด้วยวัตถุสิ่งของ ซึ่งสามารถทำให้พ้นจากความทุกข์ อยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายที่เกิดขึ้นไม่ว่าจากสิ่งศักดิ์หรือสิ่งที่อยู่ธรรมชาติ (วีรพรรณ วุฑฒิมโม่ (เชียรประโคน), 2552)

3. อิทธิพลด้านประเพณีและพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติที่แสดงออกแล้วสืบทอดต่อๆ กันมา โดยได้รับการยอมรับให้เป็นแบบแผนหรือแนวทางการปฏิบัติของสังคมร่วมกัน ดังนั้นประเพณีและพิธีกรรมจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของมนุษย์ อิทธิพลคำสอนเรื่องพรหมที่ปรากฏในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ในสังคมไทยพบว่า ประเพณีและพิธีกรรมในราชสำนักเป็นอิทธิพลคำสอนของพรหมณ์ผสมส่วนประเพณีต่างๆ ไป มักเกี่ยวข้องกับพิธีสงฆ์ซึ่งเป็นอิทธิพลคำสอนของพรหมณ์ตามคติพุทธ และประเพณีทั่วไปของไทยมักจะเป็นอิทธิพลของพรหมณ์ผสม

3.1 ประเพณีและพิธีกรรมในราชสำนักประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ในสังคมไทยมุ่งเน้นด้านจิตใจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ต้องการเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความน่าเกรงขาม การได้รับการยอมรับด้วยการอาศัย “อำนาจ” ของสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นทางนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการพิธีกรรมที่เกิดขึ้นก็จะอิงอาศัยอำนาจเทวดา พุทธ อำนาจสิ่งลี้ลับและอำนาจไสยเวท ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก เช่น ผู้ปกครองรัฐ จำเป็นต้องอาศัยอำนาจที่อยู่ภายใต้บริบทความเชื่อของสังคมเป็นเครื่องรองรับกับความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตนในฐานะผู้ปกครองรัฐ เพื่อจัดระเบียบสังคมได้การปกครองของตนให้อยู่ดีมีสุขและเชื่อฟัง เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยา ทรงอยู่ในฐานะของ “เทวราชา” และ “ธรรมราชา” เพราะได้นำเอาอำนาจเทพเจ้าพรหมณ์ผสมกับอำนาจเทวดาพุทธเข้าด้วยกัน แต่ทำหน้าที่แสดงบทบาทต่างกัน กล่าวคือ อำนาจของเทพเจ้าพรหมณ์ ทำให้ทรงเป็นสมมติเทพมีอำนาจเด็ดขาด ทรงความศักดิ์สิทธิ์ และมีฤทธิ์เดชประดุจเทพโดยภาวะ คือ อุบัติขึ้นจากการแบ่งภาคหรืออวตารจากเทพของพรหมณ์ เป็นการส่งเสริมพระเชษฐาภคินีของกษัตริย์ ส่วนอำนาจของเทวดาพุทธ ทำให้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดี เป็นการส่งเสริมพระบุญญาภคินีของกษัตริย์ ทำให้สถานะของกษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยามีความเป็นพระมหากษัตริย์ที่สมบูรณ์และสร้างเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองของราชสำนัก ๖๐ และแนวคิดนี้ได้สืบทอดมาถึงสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานีของอาณาจักรไทย พระราชประเพณีและพิธีกรรมหลายๆ อย่างในราชสำนักไทย จึงมักเป็นแบบแผนที่ผสมผสานระหว่างพุทธ พรหมณ์ ถึงขั้นมีการแต่งตั้งพรหมณ์ประจำราชสำนักเพื่อรับผิดชอบงานพิธีกรรมโดยเฉพาะ และไม่เว้นในส่วนประเพณีและพิธีกรรมระดับชาวบ้านอิทธิพลของเทพเจ้าพรหมณ์ก็มีปรากฏอยู่ ด้วยการผสมคติเรื่องอำนาจต่างๆ ไว้พร้อม เช่น มีวิธีปฏิบัติทางพุทธ พิธีพรหมณ์ และการคำนวณฤกษ์ยามตามแนวโหราศาสตร์ เพียงแต่มีการปรับคดีและวิธีการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับคติไทยออกไปตามลักษณะไทย

3.1.1 พระราชพิธีราชาภิเษก ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวอง มีได้ทำตามพระราชพิธี

ราชาภิเษกของพรหมณ์ในอินเดียทั้งหมด แต่ผสมกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และตัดพิธีการบางอย่างที่ยุ่งยากหรือไม่สอดคล้องกับคติไทยออกไป เช่น น้ำอภิเษก ซึ่งตามคติพรหมณ์ จะต้องใช้น้ำจากแม่น้ำโครวมเข้ากับน้ำจากแม่น้ำสายสำคัญๆ ของอินเดีย กับสิ่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความ

สมบูรณ์และความสดชื่น เช่น ต้นหญ้าอ่อน หน่อต้นข้าว ผลไทร ผลโพ และหญ้าแพรก จะถูกตัดออกไป คงเหลือแต่น้ำบริสุทธิ์สะอาด ไม่มีสิ่งใดเจือปนเท่านั้น

3.1.2 พิธีตัดไม้ข่มนาม เป็นพิธีกรรมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่กองทัพก่อนออกทำศึกสงคราม ซึ่งมีนักวิชาการได้เรียบเรียงไว้ดังนี้เมื่อเสร็จพิธีปลุกเสกแล้ว จึงเอารูปใส่ในต้นกล้วย เอาสายสิญจน์ผูกสามแห่ง แล้วจึงขุดหลุมปักไม้ไผ่สามต้นปักกับต้นกล้วยลงในหลุมเดียวกัน ที่หน้าโรงพระราชพิธีมีราชวัติฉัตรธงปักรอบ เพลาบ่ายสามโมง ชีพอพรหมณ์เข้าโรงพระราชพิธีตั้งน้ำ วงด้ายรอบแล้วพาดสายสิญจน์ ผูกไม้ไผ่สามต้นปักกับต้นกล้วยนั้น ในโรงพระราชพิธีให้ตั้งเตียงสามเตียง ปูผ้าขาวทั้งสามเตียง เชิญพระอิศวร นารายณ์ พระพิฆเนศ พรหมธาดาตั้งเตียงหนึ่ง กับตั้งเตียงเนาวเคราะห์เตียงหนึ่ง และตั้งเบญจครรรณอีกเตียงหนึ่ง แล้วจึงเบิกเครื่องอัญมณีมาบูชาพระเป็นเจ้า

3.1.3 พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรือ พระราชพิธีศรีสังข์จปานกาล เป็นพิธีทางจิตวิทยาของกษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในการที่จะให้มีการการตั้งน้ำสาบานถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ในพระราชพิธีนี้ จึงมีการอ่านพระราชโองการแข่งน้ำ หรือ ลิลิตโองการแข่งน้ำ หรือ ประกาศแข่งน้ำโคลงห้า ด้วยการกล่าวบวงสรวงเทพเจ้า ๓ องค์ คือ พระนารายณ์ พระอิศวร และพระพรหม เป็นหลักในการทำน้ำให้ศักดิ์สิทธิ์

3.2 ประเพณี พิธีกรรมทั่วไป ได้พบอิทธิพลของคำสอนเรื่องพรหมในลักษณะของพรหมพันธุ์ใหม่ ดังปรากฏในประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีพื้นบ้าน และพรหมตามคติพุทธจะปรากฏในพิธีกรรมทางสงฆ์ และพิธีกรรมยกย่องบุคคลโดยคุณธรรม

3.2.1 ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจากการกำหนดปฏิทินตามแบบศาสนาพราหมณ์และบรรพบุรุษของไทยพายัพ แล้วตัดแปลงเป็นประเพณีไทยสืบต่อกันมา โดยมีการกล่าวถึงที่มาที่ไปของประเพณีสงกรานต์ในรูปของ เทพนิยายในศาสนาพราหมณ์เรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวันสงกรานต์และเกี่ยวข้องกับพรหม กิจกรรมที่มีในวันสงกรานต์ ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ของพุทธ พราหมณ์ และดั้งเดิมผสมกัน เช่น พิธีทำบุญตักบาตรและถวายทานอุทิศแก่ญาติที่ล่วงลับ (พุทธ) การก่อพระเจดีย์ทรายเพื่อขอขมาต่อวัด (พุทธ และ ดั้งเดิม) การสรงน้ำพระพุทธรูป (พุทธ และ พราหมณ์ซึ่งพราหมณ์จะใช้คำว่า พิธีสรงน้ำเทวรูป) การสรงน้ำพระสงฆ์ (พุทธ) การรดน้ำดำหัว (พุทธดั้งเดิม)

3.2.2 พิธีกรรมทางสงฆ์ ในครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และทรงเห็นว่าธรรมที่พระองค์ค้นพบนั้นรู้ได้ยาก เป็นเหตุให้ทรงตัดสินใจที่จะไม่ประกาศธรรม ทำให้ท้าวสหัมบดีพรหมได้ละจากพรหมโลกเพื่อทูลอาราธนาขอให้พระองค์โปรดแสดงธรรม และพระพุทธเจ้าทรงตอบรับคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการประกาศพระพุทธศาสนา และเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดพิธีอาราธนาธรรมทุกครั้งก่อนที่พระสงฆ์แสดงธรรม พิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นการแสดงออก

เชิงสัญลักษณ์ถึงพรหมวิหารธรรมของพรหมเป็นเครื่องเตือนใจให้ชาวโลกได้รับรู้ถึงที่มาที่ไปและรับรู้ถึงความประเสริฐของพรหมที่มีต่อชาวโลก ด้วยการให้ธรรมะเป็นทานที่ชนะการให้ทั้งปวง และเป็น การช่วยเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าต่อชาวโลกด้วย เป็นการยกย่องคุณธรรมของพรหมที่มีต่อชาวโลก และการที่สังคมไทยยอมรับเอาพิธีกรรมนี้ไว้ถือปฏิบัติตลอดเสมอมาเป็นการแสดงออกถึงความ เป็นผู้มี ความกตัญญูตักเตือนต่อผู้มีบุญคุณ

3.2.3 พิธียกย่องบุคคลโดยคุณธรรม การแสดงออกถึงการยกย่องคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสถูกแสดงออกผ่านพิธีแสดงมุทิตาจิตทั้งในสังคมของสงฆ์และสังคมของฆราวาส ในสังคมสงฆ์ ในวาระต่างๆ อาทิเช่น ในวาระวันคล้ายวันเกิด ในวาระที่ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์พัดยศ เป็นต้น การแสดงมุทิตาพระผู้ใหญ่เมื่อได้เลื่อนสมณศักดิ์พัดยศนั้น เป็นการแสดงความยินดีต่อพระผู้ใหญ่ซึ่งมีคุณสมบัติทั้งด้านวิญญู และคุณวิญญู ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่สูงยิ่งๆ ขึ้นที่ผู้น้อยหรือ ผู้อาวุโสน้อยกว่าในทุกด้านได้แสดงออกต่อพระผู้ใหญ่ ผลของการเกิดประเพณีพิธีกรรมดังกล่าว ไม่เพียงทำให้ผู้ใหญ่มีขวัญกำลังใจและภาคภูมิใจว่าอย่างน้อยสิ่งที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาโดยตลอด ได้รับการยกย่องชมเชยแล้ว ยังทำให้ผู้น้อยเกิดขวัญและกำลังใจที่จะมีความประพฤติปฏิบัติกิจความดี เพื่อให้ได้รับการยกย่องนับถือจากชนรุ่นต่อๆ ไปได้ (ชนาภรณ์ วงศ์โรจนภรณ์, 2554)

องค์ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวอีสาน

1. วัฒนธรรมของชาวอีสาน

วัฒนธรรมประเพณี เป็นคำที่ใช้เรียกรวมกัน ซึ่งมีความหมายว่า สิ่งทั้งหมดในสังคม หนึ่งๆ นิยมประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องสืบกันมาเป็น เวลานาน จนยึดถือกันในชีวิตประจำวันจนปฏิบัติเช่นนั้น จึงจะเกิดความสุขความเจริญ ปราชญ์โบราณของชาวอีสานได้วางรากฐานการใช้ชีวิตให้อยู่ในความไม่ ประมาทโดยการวาง “ฮีต” หรือจารีตให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตาม จนเป็นประเพณีตลอดทั้งปี โดยจัดให้มีประเพณีทั้ง 12 เดือน ชาวอีสานเรียกประเพณีนี้ว่า “ฮีต 12”

ฮีต 12 เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและ ท้องถิ่น มีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป ฮีต 12 มาจากคำสองคำได้แก่ “ฮีต” คือคำว่า จารีต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติธรรมเนียมประเพณี ความประพฤติที่ดี และ “12” หมายถึง จำนวน 12 เดือน ดังนั้น ฮีต12 จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาใน โอกาสต่าง ๆ ทั้ง 12 เดือนของแต่ละปี ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา พิธีกรรมทางศาสนา

จึงแทรกอยู่ในเทศกาลและงานประเพณีเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่พิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนของชีวิต พิธีกรรมหรือกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพทางเกษตรกรรมและอื่น ๆ เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนานักปราชญ์โบราณได้วาง ฮีต 12 ไว้ ดังนี้(สมชาย ลำดวน, 2554)

ฮีตที่ 1 บุญเข้ากรรม หรือ บุญเดือนเจียงภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่กรรมถึงจะพ้นจากอาบัติ ญาติโยมพ่อก แม่อก ผู้อยากได้บุญกุศลก็จะไปให้ทานรักษาศีลฟังธรรมเกี่ยวกับการเข้ากรรมของภิกษุ เรียกว่า บุญเข้ากรรม กำหนดเอาเดือนเจียงเป็นเวลาทำจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ วันที่นิยมทำเป็นส่วนมากคือวันขึ้น 15 ค่ำเพราะเหตุนี้กำหนดให้ทำระหว่างเดือนเจียงจึงเรียกว่า บุญเดือนเจียง

ฮีตที่ 2 บุญคูณข้าว หรือ บุญคูณลาน สถานที่สำหรับตีหรือนวดข้าว เรียกว่า ลาน การเอาข้าวที่ตีแล้วมากองให้สูงขึ้น เรียกว่าคูณลาน หรือที่เรียกกันว่าคูณข้าว ชาวนาที่ทำนาได้ผลดีอยากได้กุศล อยากให้ทานรักษาศีลเป็นต้น ก็จะจัดเอาลานข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า บุญคูณ ได้กำหนดเอาช่วงเดือนยี่เป็นเวลาทำบุญจึงเรียกว่าบุญเดือนยี่ อันว่าการคูณลานนั้นคือ คูณข้าวเปลือก ทำบุญในลานข้าวเปลือกเพื่อจัดเพิ่มบุญนั้นให้มากมาย เดือนปีที่ทำนั้น เป็นสำคัญประจำชาติ เรียกว่าบุญเดือนยี่

ฮีตที่ 3 บุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม ข้าวเหนียวปั้นโรยเกลือ ทาไปไก่แล้วจี่ไฟให้สุก เรียกว่าข้าวจี การทำบุญให้ทานมีข้าวจีเป็นต้น เรียกว่าบุญข้าวจี นิยมทำกันอย่างแพร่หลาย เพราะถือว่า ได้กุศลเยอะ ทำในช่วงเดือนสาม เรียกว่า บุญเดือนสาม

ฮีตที่ 4 บุญผะเหวด หรือ บุญเดือนสี่ บุญที่มีการเทศน์พระเวส หรือ มหาชาติเรียกว่า บุญผะเหวด หนังสือมหาชาติ หรือ พระเวสสันดรชาดก แสดงถึงจริยวัตรของพระพุทธเจ้าคราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เป็นหนังสือเรื่องยาว 13 ผูก (13 กัณฑ์) และนิยมบวชภิกษุใหม่ในเดือนนี้ด้วยถือว่าได้กุศลแรงบุญผะเหวดนิยมทำกันในช่วงเดือนสี่

ฮีตที่ 5 บุญสงน้ำหรือบุญเดือนห้า เมื่อเดือนห้ามาถึงอากาศก็ร้อนอบอ้าวทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วยการอาบน้ำชำระเนื้อกายเป็นวิธีการแก้ร้อนผ่อนให้เป็นเย็น ให้ได้รับความสุขกายสบายใจ

ฮีตที่ 6 บุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก การเอาขี้เจียว (ดินประสิว) มาประสมคั่วกับถ่าน โขลกให้แหลกเรียกว่าหมื่อ (ดินปืน) เอาหมื่อใส่กระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูใส่ทางเรียกว่า บั้งไฟการทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการทำบั้งไฟ เรียกว่า บุญบั้งไฟ กำหนดทำกันในเดือนหก เรียกว่าบุญเดือนหก เพื่อขอฟ้าขอฝนจากเทวดาเมื่อถึงฤดูแห่งการเพาะปลูก ทำไร่นานา

ฮีตที่ 7 บุญข้าสะ หรือ บุญเดือนเจ็ด การข้าสะ (ชำระ) สะสางสิ่งสกปรกโสโครกให้

สะอาดปราศจาก มลทิน โทษหรือความมัวหมอง เรียกว่า การชำระสิ่งที่ต้องการทำให้สะอาดนั้นมี 2 อย่างคือ ความสกปรกภายนอก ได้แก่ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน ได้แก่จิตใจเกิดความความโลภโกรธ หลง เป็นต้น แต่สิ่งที่จะต้องชำระในที่นี้คือเมื่อบ้านเมืองเกิดข้าศึกมาราวิทำลาย เกิดผู้ร้ายโจรมาปล้น เกิดรบราฆ่าฟันแย่งกันเป็นใหญ่ผู้คนข้างม้าวัวควายล้มตาย ถือกันว่าบ้านเดือดเมืองร้อน ชะตาบ้านชะตาเมืองขาด จำต้องชำระให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมีการรักษาศีลให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการชำระนี้เรียกว่าบุญชำระ มีกำหนดทำให้ระหว่างเดือนเจ็ด จึงเรียกว่าบุญเดือนเจ็ด

ฮีตที่ 8 บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา) หรือบุญเดือนแปด การอยู่ประจำวัดตลอดสามเดือนในฤดูฝนเรียกว่าเข้าวัดสาโดยปกติกำหนดเอาวันแรมหนึ่งค่ำเดือนแปดเป็นวันเริ่มต้นเรียกว่าบุญเดือนแปด

ฮีตที่ 9 บุญข้าวห่อประดับดิน หรือบุญเดือนเก้า การห่อข้าวปลาอาหารและของเคี้ยวของกินเป็นห่อ ๆ แล้วเอาไปถวายทานบ้าง ไปแขวนตามกิ่งไม้ในวัดบ้าง เรียกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะมีกำหนดทำบุญในเดือนเก้าจึงเรียกว่า บุญเดือนเก้า

ฮีตที่ 10 บุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ การเขียนชื่อใส่สลากให้พระภิกษุ สามเณร จับและเขียนชื่อใส่ภาชนะข้าวถวายตามสลากนั้นและทำบุญอย่างอื่นมีรักษาศีลฟังธรรม เป็นต้นเรียกว่าบุญข้าวสาก (สลาก) เพราะกำหนดให้ทำในเดือนสิบ จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบ

ฮีตที่ 11 บุญออกวัดสา (ออกพรรษา) หรือบุญเดือนสิบเอ็ด การออกจากเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้เรียกว่า ออกวัดสา คำว่าวัดสาหมายถึงฤดูฝน ในปีหนึ่งมี 4 เดือน คือ ตั้งแต่วันแรม 4 ค่ำเดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 ในระยะสี่เดือนสามเดือนต้น ให้เข้าวัดก่อน เข้าครบกำหนดสามเดือนแล้วให้ออก อีกเดือนที่เหลือให้หาผ้าจีวรมาผลัดเปลี่ยนการทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เรียกว่าการทำบุญเดือนสิบเอ็ด

ฮีตที่ 12 บุญกฐิน หรือ บุญเดือนสิบสอง ผ้าที่ใช้ไม้ สดิงทำเป็นขอบซึ่งเย็บจีวร เรียกว่าผ้ากฐิน ผ้ากฐินนี้มีกำหนดเวลาในการถวายเพียงหนึ่งเดือนคือตั้งแต่ แรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดถึงเพ็ญเดือนสิบสอง เพราะกำหนดเวลาทำในเดือน 12 จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบสอง

บรรพบุรุษของชาวอีสาน ได้กำหนดบุญประเพณีทั้ง 12 เดือนนี้ขึ้นหากมองในอีกนัยหนึ่ง คือการกำหนดกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนชาวอีสาน ให้ไม่ประมาทในการทำมาตายน้อยๆ และยังได้ให้จัดพิธีทำบุญประเพณีของแต่ละเดือน ๆ อย่างเคร่งครัด และถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันเรื่อยมาจนเท่าทุกวันนี้

คองสิบสี่

คองสิบสี่ เป็นบทบัญญัติทางสังคมของชาวอีสานให้เป็นหลักปฏิบัติต่อกันสำหรับคน

ในสถานภาพต่างๆ มาแต่โบราณ โดยใช้เป็นคำบอกเล่าขาน สืบต่อกันครั้งยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์

“คอง” เป็นภาษาถิ่นของคนอีสานที่ตรงกับภาษาไทยกลางที่ว่า “ครอง” หมายถึงระบบการปกครอง ได้แก่ตัวบทกฎหมาย 14 ข้อ ที่พระเจ้าแผ่นดินจะต้องปฏิบัติต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินตลอดจน แนวปฏิบัติอีก 14 ข้อที่ราษฎรต่อกัน คองสิบสี่ บางที่เขียนหรือออกเสียงเป็นคองสิบสี่เป็นคำหรือข้อปฏิบัติคู่กับ ฮีต 12 ดังนั้น “คอง 14” จึงหมายถึง กฎหมายหรือข้อวัตรปฏิบัติที่ใช้ในการปกครอง หรือให้ประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติ 14 ข้อ (วิทยา ฎครองหิน, 2553)

คองสิบสี่ โดยนัยที่ 1 กล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว สังคมตลอดจนผู้ที่มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติ เมื่อพูดถึงคอง มักจะมีคำว่าฮีต ควบคู่กันเสมอแบ่งออกเป็น 14 ข้อดังนี้

- 1) ฮีตเจ้าของขุน สำหรับ กษัตริย์หรือผู้ปกครองเมืองปกครองอำมาตย์ ขุนนางข้าราชการ
- 2) ฮีตเจ้าคองเพี้ย สำหรับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในการปกครองข้าทาสบริวาร
- 3) ฮีตไพร่คองนาย สำหรับประชาชนในการปฏิบัติตนตามกบิลบ้านเมืองและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อนาย
- 4) ฮีตบ้านคองเมือง วัตรอันพึงปฏิบัติตามธรรมเนียมทั่วไปของพลเมืองต่อบ้านเมืองและส่วนรวม
- 5) ฮีตผัวคองเมีย หลักปฏิบัติต่อกันของสามีภรรยา
- 6) ฮีตพ่อคองแม่ หลักปฏิบัติของผู้ครองเรือนปฏิบัติต่อลูกหลาน
- 7) ฮีตลูกคองหลาน หลักปฏิบัติของลูกหลานต่อบุพการี
- 8) ฮีตไก่คองเขย หลักปฏิบัติของลูกสะใภ้และลูกเขยต่อญาติผู้ใหญ่และพ่อแม่ของแต่ละฝ่าย
- 9) ฮีตป่าคองลุง หลักปฏิบัติของ ลุง ป้า น้า อา ต่อลูกหลาน
- 10) ฮีตปู่คองย่า ตาคองยาย หลักปฏิบัติของ ปู่ย่า ตายาย ให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อลูกหลาน
- 11) ฮีตเฒ่าคองแก่ หลักปฏิบัติของผู้เฒ่าในวัยชราให้เป็นที่เคารพเลื่อมใสเหมาะสม
- 12) ฮีตคองเดือน การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างใน 12 เดือน
- 13) ฮีตไฮคองนา การปฏิบัติตามประเพณีที่เกี่ยวกับการทำไร่ทำนา
- 14) ฮีตวัดคองสงฆ์ หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณร ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยทั้งการช่วยทำนุบำรุงตามวัดวาอาราม

คองสิบสี่ โดยนัยที่ 2 กล่าวถึง หลักการปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองทั้งอำมาตย์ราชมนตรีและประชาชนเพื่อความสงบสุขร่มเย็นโดยทั่วกัน

- 1) แต่งตั้งผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริต รู้จักราชการบ้านเมือง ไม่ข่มเหงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
  - 2) หมั่นประชุมเสนามนตรี ให้ข้าศึกเกรงกลัวบ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองประชาชนเป็นสุข
  - 3) ตั้งมั่นใน ทศพิธราชธรรม
  - 4) ถึงปีใหม่นิมนต์พระภิกษุมาเจริญพุทธมนต์ สวดมงคลสูตรและสรงน้ำพระภิกษุ
- พระเจ้าแผ่นดิน
- 5) ถึงวันปีใหม่ให้เสนาอำมาตย์ นำเครื่องบรรณาการ น้ำอบ น้ำหอม มุรธาภิเษก
- พระเจ้าแผ่นดิน
- 6) ถึงเดือนหก นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อ
- พระเจ้าแผ่นดิน
- 7) ถึงเดือนเจ็ด เลี้ยงทำวมเหล็กข์ หลักเมือง บูชาทำวจตุโลกบาลเทวดาทั้งสี่
  - 8) ถึงเดือนแปดนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ทำพิธีชำระและเบิกบ้านเมือง สวดมงคลสูตร
- เจ็ดคืน ไปรยกวดทรายรอบเมืองตอกหลักบ้านเมืองให้แน่น
- 9) ถึงเดือนเก้า ประกาศให้ประชาชนทำบุญข้าวประดับดิน อุทิศส่วนกุศลแก่ญาติ
- พี่น้องผู้ล่วงลับ
- 10) วันเพ็ญเดือนสิบ ประกาศให้ประชาชนทำบุญข้าวสากจัด สลากภัตต์ถวายแก่
- พระภิกษุสงฆ์และญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ
- 11) วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ดทำบุญออกพรรษา ให้สงฆ์ปวารณานัมัสการ มุรธาภิเษก
- พระธาตุหลวง พระธาตุภูจอมศรี และประกาศให้ประชาชนไหลเรือไฟบูชาพระยานาค
- 12) เดือนสิบสอง ให้ไพร่ฟ้าแผ่นดินรวมกันที่พระลานหลวงแห่เจ้าชีวิตไปแข่งเรือถึง
- วันเพ็ญพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์นิมนต์พระภิกษุ 5 รูป นัมัสการพระธาตุหลวงพร้อมเครื่องสักการะ
- 13) ถึงเดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน ถวายผ้ากฐินตามวัดต่างๆ
  - 14) ให้มีสมบัติอันประเสริฐคุณเมืองทั้ง 14 อย่าง อันได้แก่ อำมาตย์ข้าราชการ
- ประชาชน พลเมือง ตลอดจน เทวดาอารักษ์ เพื่อค้ำจุนบ้านเมือง
- คงสืบสืบ โดยนัยที่ 3 เป็นจารีตประเพณีของประชาชนและธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินพึง
- ยึดถือได้แก่
- 1) เดือนหกขนทรายเข้าวัดก่อเจดีย์ทรายทุกปี
  - 2) เดือนหกหน้าใหม่ เกณฑ์คนสาบานตนทำความซื่อสัตย์ต่อกันทุกคน
  - 3) ถึงฤดูทำนาคราด หว่าน ปักดำ ให้เลี้ยงตาแฮก ตามกาลประเพณี
  - 4) สิ้นเดือนเก้าทำบุญข้าวประดับดินเพ็ญเดือนสิบทำบุญข้าวสาก อุทิศส่วนกุศลให้
- ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ
- 5) เดือนสิบสองให้พิจารณาทำบุญกฐินทุกปี

- 6) พากันทำบุญพระเวส ฟังเทศน์พระเวสทุกปี
- 7) พากันเลี้ยงพ่อแม่ที่แก่เฒ่า เลี้ยงตอบแทนคุณที่เลี้ยงเราเป็นวัตรปฏิบัติไม่ขาด
- 8) ปฏิบัติเรื่องชาวบ้านช่อง เลี้ยงดูสั่งสอนบุตรธิดา ตลอดจนมอบมรดกและ

หาคุ้มครองตามเวลาอันสมควร

- 9) เป็นเขยอย่าดูถูกลูกเมีย เสียตีสีพ่อดาแม่ยาย
- 10) รู้จักทำบุญให้ทาน รักษาศีล ไม่พูดผิดหลอกลวง
- 11) เป็นพ่อบ้านให้มีพรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
- 12) พระมหากษัตริย์ต้องรักษาทศพิธราชธรรม
- 13) พ่อตา แม่ยาย ได้ลูกเขยมาสมสู่ให้สำรวจจรรยาอย่าด่าโกรธาเชื่อฟังค้ำพันอันไม่ผิด
- 14) ทำเอามัดข้าวมากลองรวมในลานทำเป็นลอมแล้ว ให้พากันปลงข้าวหมกไข่

ทำตามเหลวแล้ว จึงค่อยพากันเคาะฟาดตี

คองสิบสี่ โดยนัยที่ 4 กล่าวถึงข้ออันพึงปฏิบัติตาม จริยะวัตรของพระภิกษุสามเณร อัน

ได้แก่

- 1) ให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและรักษาศีล 227 ข้อ เป็นประจำทุกวัน
- 2) ให้รักษาความสะอาดกุฏิ วิหาร โดยปัดกวาดเช็ดถูทุกวัน
- 3) ให้ปฏิบัติกิจนิมนต์ของชาวบ้านเกี่ยวกับการทำบุญ
- 4) ถึงเดือนแปดตั้งแต่แรมหนึ่งค่ำเป็นต้นไปต้องจำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่งไปจนถึงแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด
- 5) เมื่อออกพรรษาแล้วพอลงถึงฤดูหนาว (เดือนอ้าย) ภิกษุผู้มีศีลหย่อนยานให้หมวดสังฆาทิเสสต้องอยู่ปริวาสกรรม
- 6) ต้องออกบิณฑบาตทุกเช้าอย่าได้ขาด
- 7) ต้องสวดมนต์ภาวนาทุกคืนอย่าได้เว้น
- 8) ถึงวันพระขึ้นสิบห้าค่ำหรือแรมสิบสี่ค่ำ (สำหรับเดือนคี่) ต้องเข้าประชุมทำอุโบสถสังฆกรรม
- 9) ถึงปีใหม่ (เดือนห้า) นำทายก ทายิกา เอน้ำสรงพระพุทธรูปและมหาธาตุเจดีย์
- 10) ถึงศักราชใหม่ พระเจ้าแผ่นดินไหว้พระ ให้สรงน้ำในพระราชวัง
- 11) เมื่อมีชาวบ้านเกิดศรัทธาใจนิมนต์ไปกระทำการใดๆที่ไม่ผิดพระวินัยก็ให้รับนิมนต์
- 12) เป็นสมณะให้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดวาอาราม พระมหาธาตุเจดีย์
- 13) ให้รับสิ่งของที่ทายก ทายิกานำมาถวายทาน เช่นสังฆทาน หรือสลากภัตต์
- 14) เมื่อพระเจ้าแผ่นดินหรือเสนาข้าราชการเมืองมีศรัทธา นิมนต์กันไปประชุมกัน

ในอุโบสถแห่งใดๆ ในวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ดต้องไปอย่าขาดขึ้น

วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวอีสานนั้นก็คือ การกินตอง หรือ การแต่งงานของชาวอีสานมีรูปแบบและวิธีการที่ความหลากหลาย มีทั้งเหมือนและที่แตกต่าง เพราะประชากรในภาคอีสานมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ไทยลาว กะเลิง ญ้อ ผู้ไทย กูย ส่วย เป็นต้น

ประเพณีการแต่งงานของไทย

ประเพณีการแต่งงานถือเป็นธรรมเนียมที่งดงาม ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน เป็นพิธีที่ช่วยเสริมความเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิตคู่สำหรับบ่าวสาวในการตัดสินใจครองคู่กันได้เป็นอย่างดี สำหรับพิธีแต่งงานในประเทศไทยนั้น มีการแบ่งออกตามภูมิภาคต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีการแต่งงานทางภาคใต้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมแล้วได้สรุปขั้นตอนไว้ ดังนี้

1.1 ขั้นทาบทาม เป็นขั้นที่ฝ่ายชายไปทาบทามฝ่ายหญิงในลักษณะที่ยังเชิงดูว่า บิดามารดาหรือญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงจะยินยอมให้คู่หนุ่มสาวแต่งงานกันหรือไม่ โดยการทาบทามมีทั้งแบบญาติทั้งสองฝ่ายตกลงกันเอง โดยฝ่ายชายและหญิงไม่รู้ การทาบทามแบบฝ่ายชายและหญิงชอบพอกันมาก่อน การทาบทามแบบฝ่ายชายแอบชอบฝ่ายหญิงโดยที่เจ้าตัวไม่รู้มาก่อน ซึ่งแบบนี้จะมีมากที่สุดในสังคมมุสลิมตามชนบทเนื่องจากสังคมในชนบทจะยึดถือจารีตประเพณีและความเชื่อทางศาสนามาก่อนข้างเคร่งครัด

1.2 ขั้นสู่ขอ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักความเข้าใจที่ฝ่ายชายมีต่อฝ่ายหญิง ได้ชัดเจนมากขึ้น การสู่ขอจะเกิดจากการทาบทามและการตกลงของฝ่ายหญิงในครั้งนั้น แล้วจึงให้บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่หรือคนที่รู้จักที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกว้างขวาง ไปเป็น “เถ้าแก่” สู่ขอฝ่ายหญิง

1.3 ขั้นหมั้น เป็นการแสดงพันธะสัญญาที่ได้ตกลงไว้ระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาวว่า ทั้งสองจะแต่งงานกัน ซึ่งขั้นตอนนี้มักจะจัดควบคู่ไปกับพิธีแต่งงานที่เรียกว่า “นิกะฮ์” ส่วนของหมั้นก็ได้แก่ แหวนทองคอ สร้อยคอทองคำ เป็นต้น

1.4 การแต่งงานหรือนิกะฮ์ ในขั้นนี้ ตามหลักศาสนาโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนมากคู่บ่าวสาวจะไม่นิยมมาอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาทันที จะอยู่ร่วมกันได้ก็ต่อเมื่อมีการจัดงานการฉลองการแต่งงานกันเสียก่อน จนกว่าจะได้ฤกษ์ที่เหมาะสมหรือตามความพร้อมของทั้งสองฝ่าย ในขั้นตอนนี้ทั้งคู่จะต้องเข้าพิธีแต่งงานตามหลักของศาสนาอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับจะถือว่าการแต่งงานหรือนิกะฮ์ นั้นใช้ไม่ได้ ซึ่งในขั้นตอนนี้ฝ่ายชายจะเตรียมสินสอดและขันหมาก

ตามประเพณีปฏิบัติ ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายจัดงานเลี้ยงต้อนรับฝ่ายชายและญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายที่มาร่วมงาน

1.5 ชั้นจัดงานฉลองแต่งงานหรือวะลีมะฮฺ ในขั้นนี้ส่วนมากฝ่ายหญิงจะเป็นเจ้าภาพ จะเชิญแขกที่เป็นมิตรสหายมาร่วมงานเพราะถือว่าเป็นการประกาศการแต่งงานของคู่บ่าวสาว คู่สาวสาว จะแต่งชุดแต่งกายแบบพื้นเมืองหรือชุดสากล ในบางแห่งจะเตรียมกระยาหนักร่วมเพื่อกระทำพิธีร่วมแสดงความยินดีแก่คู่บ่าวสาวในช่วงท้ายของงานเลี้ยง โดยมีบิดามารดา ญาติสนิทมิตรสหายเข้ามาร่วมแสดงความยินดี มอบของขวัญหรือเงินสดให้แก่คู่บ่าวสาวนับเป็นกิจกรรมหนึ่งของการแต่งงานที่สร้างความประทับใจให้แก่ผู้เข้าร่วมงาน ปัจจุบันพิธีนี้ กระยาหนักร่วม มีแนวโน้มจะลดลง

1.6 ชั้นจัดงานเลี้ยงต้อนรับเจ้าสาว ฝ่ายชายจัดเตรียมอาหารไว้ต้อนรับเจ้าสาวและญาติพี่น้องที่มาส่งตัวเจ้าสาว จากนั้นจะมีการแนะนำทำความรู้จักกันของญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย ก่อนที่ญาติพี่น้องของฝ่ายเจ้าสาวจะกลับ บิดามารดาของฝ่ายเจ้าสาวจะอวยพรและสั่งสอนถึงการครองชีวิตคู่ให้เกิดความราบรื่นสุขตลอดไป(อิสมาแอ สาและ, 2541)

2. ประเพณีการแต่งงานของภาคเหนือ ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวล้านนา ดังนี้

ประเพณีการแต่งงานชาวล้านนา สรุปได้ว่า สังคมของชาวล้านนามีความเชื่อว่า เมื่อชายหนุ่มหญิงสาวมีอายุย่างเข้า 15 ปี เป็นวัยที่สามารถมีคู่ครองได้แล้ว ต่างฝ่ายจะต้องมองหาผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมจะมาเป็นผู้ชีวิตกับตน โดยต้องหาให้ได้ก่อนอายุล่วงเลย 30 ปี ซึ่งคนในสังคมชาวล้านนาถือว่าเป็นเรื่องน่าอับอาย เพราะคนที่ไม่ได้แต่งงานจะถูกคนรอบข้างติฉินนินทาว่าเป็น “คนสุด” หรือเป็น “บ่าวเค็มสาวเค็ม”

2.1 การเลือกคู่ครอง สังคมล้านนามักเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวสามารถเลือกคู่ครองที่ตนพึงพอใจได้เอง โดยมีประเพณีอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “แอ้วสาว” ตามประเพณีล้านนาแล้วส่วนใหญ่ นิยมไปในเวลากลางคืน ชายหนุ่มที่วางเว้นจากภรรยาที่ จะชักชวนกันเดินทางไปเป็นกลุ่มไปแอ้วสาวหมู่บ้านอื่นที่อยู่ไกลออกไป ด้วยเหตุนี้เพราะไม่นิยมแอ้วสาวบ้านเดียวกันเนื่องจาก คนหมู่บ้านเดียวกันมักจะมีความสัมพันธ์ที่เป็นเครือญาติกัน ซึ่งสังคมล้านนาถือว่าไม่ควรมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวหรือแต่งงานกันเพราะเป็นสิ่งที่ผิดจารีตประเพณี หรือที่เรียกกันว่า “ชิต” นั่นเอง

2.2 การสู่ขอ เมื่อหนุ่มสาวคบหาดูใจกันในฐานะคู่รักจนพร้อมสำหรับการแต่งงาน ฝ่ายชายจะแจ้งให้พ่อแม่ของตนทราบเพื่อเตรียมไปเจรจาสู่ขอ และกำหนดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม บางพื้นที่อาจมีการกำหนดให้ฝ่ายชายติดฝักกับชายหญิงก่อน โดยฝ่ายชายจะแอบเข้าไปนอนในมุ้งของฝ่ายหญิงที่เป็นคนรักในเวลากลางคืนพอเป็นพิธี หรือบางคู่อาจจะติดฝักกันจริงๆ มาก่อน ทั้งนี้ การติดฝักทั้งสองกรณีทั้งคู่จะต้องตกลงปลงใจจะแต่งงานกันก่อน มิเช่นนั้นฝ่ายหญิงจะไม่ยอมให้ติดฝัก

ด้วย จากนั้นฝ่ายหญิงจะบอกให้พ่อแม่ เตรียมเช่นไหว้ ผีบรรพบุรุษที่ เรียกว่า “ใส่ผี” โดยมีเครื่องเช่น ไหว้อันได้แก่ หัวหมู ไก่ เหล้า ข้าวต้มมัด รูปเทียน ข้าวตอกดอกไม้ และเงินจำนวนหนึ่ง เป็นการ ขอขมาและบอกกล่าวผีบรรพบุรุษ ทั้งนี้การใส่ผีจะต้องทำหลังจาก การผัดผัภายใน 7 วันเท่านั้น ไม่เช่นนั้นจะถูคติฉินินทาจากชาวบ้าน

2.3 พิธีแต่งงาน ตามประเพณีปฏิบัติแบบดั้งเดิมนั้น โดยทั่วไปมักจะประกอบพิธี อย่างเรียบง่ายโดยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การเช่นไหว้บรรพบุรุษ กล่าวคือนอกจากจะเช่นไหว้บอกกล่าว ผีบรรพบุรุษของตนเองแล้ว ยังมีพิธีอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “ไหว้ผี” หมายถึงการเช่นไหว้บอกกล่าว ผีบรรพบุรุษของอีกฝ่าย เพื่อให้ทราบว่าตนได้มาเป็นเครือญาติกับอีกฝ่ายแล้ว ให้ช่วยดูแลปกป้องรักษา ให้อยู่รอดปลอดภัย ทั้งนี้ แม้ว่าพุทธศาสนาจะมีบทบาทสำหรับคนล้านนาในทางความเชื่อควบคู่ไปกับ ความเชื่อเรื่องผีก็ตาม แต่ในพิธีแต่งงานกลับไม่มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเลย เพราะคนล้านนามองว่า การแต่งงานเป็นเรื่องทางโลกไม่ควรให้พระสงฆ์ที่เฝื่องธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อได้ฤกษ์ที่กำหนดของวันประกอบพิธี ฝ่ายชายจะเดินทางไปยังบ้านฝ่ายหญิง เรียกว่า “ไปอยู่โดย เมียม” อาจมีพ่อแม่เพื่อนฝูงเดินทางติดตามไปส่งเพื่อถือสมบัติ อันได้แก่ หีบใหม่ ครีวใหม่ ดาบคู่กาย และสิ่งของที่มีค่าจำนวนหนึ่ง การแต่งกาย ฝ่ายหญิงจะสวมผ้าฝ้ายแขนกระบอก ห่มผ้าสไบ ชาว ล้านนาเรียกว่า “ผ้าสะหว่าน” พร้อมกับผ้าซิ่นหรือผ้าถุง ส่วนฝ่ายชาย จะนุ่งผ้าด้อย ไม่สวมเสื้อ เพื่อ เป็นการอวดลอยสักบริเวณขาและลำตัว อันแสดงถึงความเป็นชายชาติตรี เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาว จะเริ่ม ด้วยการทำพิธี “สู่ข้าวเอาขวัญ” ตามความเชื่อของชาวล้านนา ขวัญ เป็นสิ่งที่สิงสถิตอยู่กับตัวเพื่อเป็น เครื่องเสริมใจให้คนๆ นั้นมีความมั่นคง ซึ่งพิธีดังกล่าวจะจัดเตรียม “ขันข้าวขวัญ” ที่บรรจุอาหาร อาทิ ข้าวเหนียว ไข่ต้ม ปลา กุ้ง เมี่ยง ขนมต่างๆมาอบให้แก่ ขวัญ ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นการ บำรุงขวัญเพื่อให้เกิดสิริมงคล สร้างกำลังใจให้กับคู่บ่าวสาวแล้ว ในพิธีแต่งงานยังเป็นเครื่องหมายที่ แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านชีวิตเป็นเครื่องเตือนสติคู่บ่าวสาวถึงการประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับการใช้ ชีวิตในฐานะผู้ครองเรือน คติดังกล่าวได้สะท้อนมาเป็นรูปธรรมผ่านพิธี “ฮ้องขวัญ” และ “มัดมือ” คือ การมัดมือคู่บ่าวสาวให้ติดกันเพื่อสัญลักษณ์แสดงถึงการเป็นกันเอยกันนับจากต่อไปนี้ไป สุดท้ายในพิธี เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวจะเชิญผู้อาวุโสที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น แก้ว คำ (ทอง) ยืน เป็นต้น มาเป็นผู้เริ่มผูกข้อมือเป็นคนแรก แล้วจึง ให้พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองเข้าผูกแขนเพื่ออวยพร แล้วจึง มอบเงินเป็นของขวัญแก่คู่บ่าวสาวก่อนส่งตัวของคู่บ่าวสาวเข้าห้องหอ และให้โอวาทเป็นพิธีการ สุดท้าย จากนั้นจึงมีการจัดเลี้ยงอาหารเย็น เป็นอันเสร็จพิธี (พัฒน์กานต์ จันทนา, 2554)

3. ประเพณีการแต่งงานของภาคกลาง ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณีการ แต่งงานของชาวไทยภาคกลาง ดังนี้

ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

สรุปได้ว่า ไทยทรงดำจะเรียกพิธีแต่งงานนี้ว่า “งานกินตอง” ซึ่งถือว่าเป็นการเลี้ยงฉลองการเกี่ยวตอง เป็นญาติกัน โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ขั้นตอนแรก เมื่อหนุ่มสาวชอบพอกันฝ่ายชายจะให้ผู้ใหญ่ “ล่าม” ที่เคารพ ไปเป็นผู้ทาบทามกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง หลังจากผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายตอบตกลงกันก็จะดำเนินการคุยในเรื่อง ค่าสินสอดทองหมั้น ฤกษ์ยาม

3.2 ขั้นเตรียมงาน ฝ่ายชายเมื่อรู้วันกำหนดการแต่งงานแล้วจะต้องจัดหา “ล่ามชั้นหมาก” และหาเพื่อนเจ้าบ่าวอย่างน้อย 4 คน ประกอบไปด้วย เจ้าบ่าว 1 คน เพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน ล่ามชั้นหมาก 1 คน มุกคนจะต้องแต่งกายด้วยกางเกงขายาวสีสุภาพ ใส่เสื้อฮี นอกจากนั้น จะต้องหาหญิงสาวบริสุทธิ์ที่เป็นสาวไทยทรงดำช่วงอายุ 15 -16 ปี แต่งกายด้วยการนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อฮี สะพาย กะเหล็บในวันแต่งงาน ส่วนเจ้าสาว จะต้องเตรียม ล่ามนำไหว้ 1 คน การแต่งกายก็จะนุ่งผ้าซิ่นใส่เสื้อฮี ทำทรงผมเป็นทรง “ผมปั้นเกล้า”

3.3 ในวันแต่งงาน ฝ่ายชายจะเตรียมชั้นหมากและของใช้ในพิธี ได้แก่ อ้อย กล้วย ข้าวต้มมัด เหล้าไก่ ผลไม้ทุกอย่าง จะใส่ในหาบ ส่วนของในกะเหล็บก็จะมี เหล้า1 ขวด ยาสูบ หมากพลู เมื่อขบวนชั้นหมากมาถึงบ้านฝ่ายหญิง จะทำพิธี “สอง” ก่อน ก็คือการเอาของที่เตรียมไว้ใน ขบวนชั้นหมากมาให้ผีเรือนของฝ่ายหญิง จากนั้นก็กลับลงมา นำขบวนชั้นหมากขึ้นบนบ้าน ก่อนที่จะ ขึ้นบนบ้านก็มีกาน់กันประตูเงินประตูทอง ก่อนจะผ่านด่านได้ต้องเสียค่าผ่านด่าน จากนั้นจะมีคนคอย ล้างเท้าให้เจ้าบ่าว โดยเจ้าบ่าวจะสบายมิดตลอดตามแดง และหมวกขึ้นเรือนไปด้วย จากนั้นล่ามฝ่าย ชายจะนำของที่เตรียมมา รวมทั้งสินสอดทองหมั้น ไปมอบให้กับล่ามฝ่ายหญิง แล้วกระทำการนับ สินสอดทองหมั้นกันต่อหน้าเลย เมื่อนับเสร็จแม่เจ้าสาวก็จะทำท่าทางแบกเงินนำไปเก็บในห้อง ในช่วง ก่อนที่จะทำพิธีไล่ หรือไหว้พ่อแม่ของเจ้าบ่าวนั้น ล่ามจะนำเจ้าบ่าวไปทำพิธีมอบให้ผีเรือนในกะล้อ ห้องก่อน เรียกว่า “พิธีมอบเขย” จากนั้นล่ามก็จะนำเจ้าบ่าวมาทำพิธีไล่หรือไหว้พ่อแม่เจ้าสาวโดยการ คูกเข้าคารวะ เหมือนไหว้ผีเรือน ต่อไปก็ไหว้ญาติพี่น้อง โดยเรียงลำดับตามศักดิ์ผู้นั้น ฝ่ายเจ้าสาวก็จะ ยกสำรับที่มาจากอาหารคาวหวาน เหล้า 1 ขวดมาให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าบ่าวพร้อมกับรินเหล้าให้ดื่ม พ่อแม่ ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะยื่นซองใส่เงินให้กับเจ้าสาวเป็นค่าตอบแทน แล้วก็เริ่มทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาวต่อไป

3.4 ในการทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว ทางเจ้าบ่าวจะเตรียมเครื่องเช่น ไหว้ หัวหมู หมากพลู ข้าวต้มมัด ขนม กล้วย อ้อย เผือกต้ม มันต้ม ข้าวสุกผลไม้ เหล้า 2 ขวด จากนั้นเจ้าภาพจะ มอบให้กับหมอสู่ขวัญ ขณะทำพิธีหมอสู่ขวัญจะบอกกล่าวถึงการวางตัวของบ่าวสาวในการอยู่ร่วมกัน ต้องทำใจให้หนักแน่น มีการถนอมน้ำใจกัน หนักนิตเบาหน้อยก็ให้อภัยกัน ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ขณะที่ทำพิธีก็จะให้บ่าวสาวถือ หมิวเกล้า(หลอดตูดเกล้าที่ทำจากไม้ไผ่) เข้าหากัน เป็นการ บอกให้รู้ว่า ต่อแต่นี้จะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมกินร่วมนอน นั่นเอง

3.5 ขั้นตอนสุดท้าย คือ พิธีกางกวางหยัน(พิธีปูที่นอน) คำว่ากวางหรือหยัน หมายถึงมุ้งสีดำที่ชาวไทยทรงดำทำไว้เพื่อพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ การปูที่นอนจะให้ผู้ที่มิมีสถานะภาพทางครอบครัวที่ดี เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เป็นผู้ทีปูที่นอนให้เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิตคู่สมรส จะได้มีการมีชีวิตการครองเรือนที่ดีเป็นแบบอย่าง เมื่อกางมุ้งเสร็จแล้ว พ่อแม่ของแต่ละฝ่ายจะนำเงินมาผูกติดหุ้มฝ้ายละ 2 ข้าง จากนั้นก็จะเรียนคู่บ่าวสาวมานั่งข้างๆที่นอน พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายก็จะโปรยเงิน ดอกไม้ ถัวงา ลงบนที่นอน ก่อนจะส่งสอนคู่บ่าวสาว จากนั้นก็จะให้คู่บ่าวสาวทั้งสองแย่งกันเก็บเงินที่โปรยลงบนที่นอน โดยมีความเชื่อถือเป็นเคล็ดว่าใครเก็บได้มากกว่าแสดงว่าผู้นั้นมีอำนาจเหนือกว่า เป็นอันเสร็จพิธี (กชนซ์ สันชนประกริตติ, นงเยาว์ มะโนตี, ไพโรจน์ โรจนานนท์, ไพโรจน์ ใจเอี่ยม, & อมรรัตน์ เจริญทิม, 2549)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ประเพณีพิธีแต่งงานของไทยไม่ว่าจะเป็น ภาคใดก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตามมีลักษณะพิธีการและขั้นตอนที่เหมือน สิ่งที่ทุกคนให้ความสำคัญคือสถาบันครอบครัว การเป็นเครือญาติกัน ส่วนการไหว้บรรพบุรุษไหว้ผี หากมองถึงความเชื่อในปัจจุบันผู้วิจัยมองว่าเป็นการกุศโลบายที่จะทำให้ลูกหลานไม่ลืมปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง ให้อุจจกความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่สำคัญยิ่งไปว่านั่นเป็นการรักษาประเพณีดั้งเดิมเอาไว้

ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน

ด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสานมีมากมาย จึงทำให้วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะมีทั้งความแตกต่างและคล้ายกันอยู่บ้าง รวมไปถึงประเพณีการแต่งงานด้วย แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีการแต่งงาน ดังนี้

1. ประเพณีการแต่งงานของชาวกูย ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวกูย ดังนี้
ประเพณีพิธีกรรมการแต่งงานของชาว กูย บ้านอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ โดยสรุปมีองค์ประกอบดังนี้

1.1 การเลือกคู่ครอง เป็นขั้นตอนแรกที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะพ่อแม่ของหนุ่มสาวจะเป็นผู้พิจารณาการเลือกคู่ครองที่เหมาะสมกับลูกหลานของตน โดยพิจารณาคุณสมบัติเริ่มตั้งแต่ดวงศาศคณาญาติ ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ กิริยามารยาท และสิ่งที่สำคัญคือ

มีอากรครบทั้ง 32 ประการหรือไม่ แต่ก็มีบางคู่ที่ตัดสินใจเลือกคู่ครองเอง แล้วค่อยบอกพ่อแม่ ผู้ปกครอง และที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวกูย คือจะเลือกคู่ครองที่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันหรือ ชาวกูยด้วยกัน ปัจจุบันการเลือกคู่ครองดังกล่าวยังเป็นที่ยอมรับอยู่มาก แต่ก็มีบ้างเป็นส่วนน้อย ไม่ได้ยึดถือปฏิบัติตามแบบดั้งเดิม

1.2 การทาบหมั้น เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองฝ่ายชายที่ต้องส่งนายไซ (เจ้าแก้ว) เป็นผู้ติดต่อทาบหมั้น การติดต่อทาบหมั้นในอดีตจะกระทำกันตอนกลางคืน โดยนายไซกับผู้ช่วยจะจุดไฟ เดินทางไปยังบ้านฝ่ายหญิง พอถึงหน้าเชิงบันไดหน้าบ้านก็จะดับไฟ แล้วขึ้นไปเจรจาทาบหมั้นที่บ้านฝ่ายหญิง แต่ปัจจุบันนิยมทาบหมั้นเวลากลางวัน โดยให้นายไซกับผู้ช่วยเดินทางไปที่บ้านฝ่ายหญิง พร้อมกับเครื่องทาบหมั้นคือ เหล้าขาว 1 ขวด พานดอกไม้ 1 พาน แทน 5 คู่ และดอกไม้ใส่กรวยใบตอง 5 กรวย การเจรจาทาบหมั้นก็พูดกล่าวในทำนอง ที่แจ้งให้ทราบว่ามีผู้ชายมาขอพอลูกสาวของฝ่ายหญิง จึงอยากจะมาทาบหมั้นขอแต่งงาน จากนั้นก็นายไซก็จะนำเงินใส่พานดอกไม้ พร้อมกับนำขวดเหล้าขาวมาวางต่อหน้าฝ่ายหญิง เมื่อผู้ปกครองพิจารณาคุณสมบัติฝ่ายชายแล้วว่าเหมาะสมก็จะรับพานดอกไม้ แล้วถือว่าฝ่ายหญิงยอมรับและยินยอมการทาบหมั้นของฝ่ายชาย แต่บางครั้งเมื่อฝ่ายหญิงพิจารณาว่าเงินในพาน ไม่เหมาะสมกับลูกสาวของตน ก็จะบอกกับนายไซ ว่าไม่ได้รังเกียจฝ่ายชายหรอกหนา แต่ขอให้นายไซทำให้เหมาะสมมากกว่านี้ แล้วจะยกพานคืนให้กับนายไซ ตามธรรมเนียมปฏิบัติ นายไซจะรู้เลยทันที จากนั้นก็จะเพิ่มเงินลงไปในพานตามความเหมาะสมของฝ่ายชายและตามความเหมาะสมของฝ่ายหญิง เงินที่ใส่ลงไปในพานดอกไม้นี้ เรียกว่า สะพานเงิน สะพานทอง เป็นเงินที่ได้เปล่าและตกเป็นของฝ่ายหญิงโดยไม่มีเงื่อนไขข้อตกลงอื่นใด เมื่อตกลงทาบหมั้นเสร็จแล้ว ก็จะตกลงเรื่องค่าสินสอดของหมั้น ฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอดตามฐานะของฝ่ายชาย โดยนายไซจะเป็นผู้เจรจาเรื่องสินสอดแทนฝ่ายชายทั้งหมด ตามประเพณีของชาวกูยจะมีการทำหนังสือสัญญากันโดยระบุชื่อผู้ทำสัญญากันทั้งสองฝ่ายในสัญญาจะประกอบไปด้วยสินสอดของหมั้นในการแต่งงาน วันเดือนปีของวันที่จะแต่งงาน และระบุโทษของการผิดสัญญา จากนั้นก็จะลงชื่อผู้ทำสัญญาและพยานไว้เป็นหลักฐาน การผิดสัญญาเรื่องสินสอดของหมั้น ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวกูยถือว่าผู้ที่ทำผิดสัญญาเป็นบุคคลที่นำคำหาผิดแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย หากฝ่ายชายผิดสัญญา ค่าสินสอดของหมั้นที่นำมาให้จะถูกฝ่ายหญิงริบทรัพย์สินของหมั้นนั้นไว้ แต่หากฝ่ายหญิงผิดสัญญาจะต้องชดใช้ค่าสินสอดของหมั้นตามที่ตกลงกันไว้เป็นสองเท่า เมื่อตกลงกันเสร็จจากนั้นก็บอกกล่าวแก่บรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายผ่านการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ โดยเครื่องเซ่นประกอบไปด้วย เหล้าขาว 1 ขวด ดอกไม้ใส่กรวย 5 กรวย รูปไม้จำนวนจำกัด เทียน 1 คู่ อาหาร 1 สำหรับ

1.3 พิธีกรรมก่อนการแต่งงาน การแต่งงานของชาวกูยเริ่ม จะเริ่มต้นจากการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษของเจ้าบ่าวเจ้าสาวทั้งสองฝ่าย ของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบไปด้วย เหล้าขาว 1 ขวด เป็ด 1 ตัว ไก่ 1 ตัว หัวหมู 1 หัว เครื่องในสัตว์ 1 ชุด อาหารใส่ถ้วย 1 สำหรับ ข้าวต้มมัด 1 พวง

ดอกไม้ใส่กรวยใบตอง 5 กรวย เสื้อผ้า โดยการวางเครื่องเช่นไห้ว จะวางสลับกันโดยเครื่องเช่นของฝ่ายชายจะวางตรงหน้าฝ่ายหญิง เครื่องเช่นไห้วฝ่ายหญิงจะวางตรงหน้าฝ่ายชาย จากนั้นก็จะทำการเสีงทาย ซึ่งของที่จะใช้ในการเสีงทายมี 3 อย่างได้แก่ เต่า ไก่ ไช้ไก่ โดยผลการเสีงที่ดี คู่บ่าวจะประสบผลสำเร็จในคู่การแต่งงาน ก็คือ เต่า คางเต่าจะต้องโค้งงอคู่ชานกันอย่างสวยงาม ไก่ ก็จะต้องคางไก่ที่มีส่วนโค้งงอเหมือนเต่า ไช้ไก่ ผิวของไช้ไก่ที่ปลอกออกแล้วต้องเรียบสวยงาม ไม่มีรอยหรือจุดต่างดำ แต่ทั้งนี้ผลงานการเสีงจะออกมาเป็นอย่างไรดีหรือไม่ดี อาจารย์ผู้เสีงทายก็พูดคำทำนายในทางที่ดีเพราะว่าเป็นการถือเอาเคล็ดจากสิ่งที่ไม่ดีให้กลายเป็นดี

1.4 การสู่ขวัญ ชาวภูยกจะเรียกพิธีสู่ขวัญการแต่งงานนี้ว่า “กะยาระวาย”

(การสู่ขวัญ) พิธีการสู่ขวัญของชาวภูยกัรับอิทธิพลตลอดจนความเชื่อมาจากชนในกลุ่มชนวัฒนธรรมที่พูดภาษาลาว ลักษณะของพิธีกรรมการสู่ขวัญจึงมีความคล้ายกันคนกลุ่มลาว เช่น การจัดพานบายศรีสู่ขวัญ บทสวดที่ใช้ภาษาลาวแทนภาษาภูยกั ตลอดจนความเชื่อต่างๆ นี่เป็นการนำเอาวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่นมาประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมการแต่งงานของชาวภูยกับ้านอาโพน การจัดทำพานบายศรีจะทำพานบายศรี 3 ชั้น จากใบตองเหลืองและเขียน สิ่งประกอบในพานบายศรีก็มี เหล้า ข้าวสาร กล้วยน้ำหว่า ข้าวตอก ด้ายดิบข้อมขม้น ผ้าขาว ดอกไม้ รูปเทียน เงินค่าครู จำนวน 3.50 บาท นอกจากนี้ยังมีเครื่องเช่นไห้วฝับรรพบุรุษและเครื่องอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาร่วมในพิธีงานแต่งงาน เครื่องที่ใช้อันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็จะมี เหล้าขาว 1 ขวด เป็ด 1 ตัว ไก่ 1 ตัว กล้วยน้ำหว่า 3 ลูก ข้าวต้มมัด 1 พวง น้ำหอม 1 ขวด แป้งทาหน้า 1 ตลับ และดอกไม้รูปเทียน เมื่ออาจารย์ตรวจสอบสิ่งของตามที่กล่าวมาว่าครบถ้วนดีแล้วก็ เริ่มการบายศรีสู่ขวัญโดยการเอาด้ายมงคลมาคล้องใส่หัวคู่บ่าวสาว จากนั้นทางญาติก็จะจับมือของบ่าวสาวมาวางซ้อนทับกัน แล้วนำสิ่งของเครื่องบูชาไปวางบนมือคู่บ่าวสาว ประกอบไปด้วย เคียวเกี่ยวข้าว 1 ด้าม เต่าปูน 1 เต่า ตะบันหมาก 1 อัน มีดหยับหมาก 1 เล่ม ข้าวต้มมัด 1 ท่อ กล้วย 1 ลูก ไช้ต้ม 1 พอง เมื่อนำสิ่งของใส่มือให้คู่บ่าวสาวแล้ว อาจารย์ก็จะเริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญโดยมีขั้นตอนพิธีจาก กล่าวบูชาพระรัตนตรัย กล่าวอันเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวอันเชิญขวัญ กล่าวคำสูตขวัญ เมื่อเสร็จพิธีก็เป็นการผูกแขนข้อมือ กล่าวคำอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง จากนั้นก็ส่งตัวเข้าห้องหอ

1.5 การสมมา เมื่อพิธีเข้าเรือนหอเสร็จสิ้นแล้ว ญาติทางฝ่ายเจ้าสาวจะเตรียมเครื่องไปสมมา ให้กับญาติฝ่ายเจ้าบ่าวด้วย ส่วนใหญ่เครื่องสมมาก็จะเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องนอน ข้าวของเครื่องใช้ แต่มีอีกพิธีกรรมหนึ่งที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูยกัเลยก็คือ ในการเตรียมไปสมมา ญาติของทางฝ่ายเจ้าบ่าวนั้นจะเตรียมพิน ให้เจ้าบ่าวแบกไปจากบ้านของตนเองไปยังบ้านเจ้าสาวด้วย เป็นท่อนไม้เล็ก ที่ทางญาติเตรียมไว้ ในทางเจ้าสาวเมื่อจะมาสมมาญาติฝ่ายทางเจ้าบ่าวก็นจะหอบน้ำจากบ้านมาด้วย ในการหอบน้ำนั้น จะใส่น้ำเพียงเล็กน้อยพอเป็นพิธี ในพิธีกรรมการเตรียมตัวไปสมมาญาติของอีกฝ่ายนี้ ในปัจจุบันชาวภูยกัยังมียึดถือปฏิบัติกันอยู่ๆ (วันชัย คำพวงค์, 2538)

2. ประเพณีการแต่งงานของชาวภูไท มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวภูไท ดังนี้

ความเชื่อและพิธีกรรมชุมชนของชาวภูไท ในอำเภอมหาสารคาม จังหวัดสกลนคร พบว่าประเพณีการแต่งงานของชุมชนชาวภูไท มีลำดับขั้นตอนการปฏิบัติตามประเพณี 17 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 การบักหรือการเริ่ม ถ้าหญิงสาวชอบชายหนุ่มคนใดก็จะบอกพ่อแม่ของตน พ่อแม่ก็จะจัดญาติผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งไปพบทางฝ่ายชาย เพื่อสอบถามดูว่าฝ่ายชายยินดีจะแต่งงานด้วยหรือไม่ การที่ฝ่ายหญิงไปพบฝ่ายชายนี้เรียกว่า การบักหรือการเริ่ม

2.2 การหาล่าม การแต่งงานของชาวภูไทนี้จะต้องมีการหาล่าม เรียกว่า พ่อล่าม แม่ล่าม หมายถึง คู่สามีภรรยาที่ครองรักกันแก่เฒ่าไม่มีประวัติ หย่าร้าง ประกอบอาชีพสุจริต มีฐานะมั่นคงเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ในการเชิญผู้ใดมาเป็น ล่ามนั้นจะต้องมีเครื่องบูชาในการไปขอ ก็จะประกอบด้วย เสียด 9 แหลบ พลู 9 แหลบ หมาก 9 แหลบ ชุดหมาก 9 คำ นำมามอบให้ หากผู้นั้นรับเครื่องบูชา ก็หมายถึง ยอมรับการเป็นล่ามให้กับผู้ที่มาขอ แต่หากปฏิเสธ ก็จะส่งเครื่องบูชาคืนให้ เราจะเรียกคู่บ่าวสาวนี้ว่า ลูกล่าม

2.3 การขอหรือการหมั้น ในขั้นตอนนี้จะแบ่งผู้ใหญ่ออกเป็นสองฝ่าย ในการทำหน้าที่ของตนเอง ฝ่ายชาย จะใช้พ่อล่ามเป็นตัวแทนในการไปขอร้องที่บ้านฝ่ายหญิง แล้วผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็จะมีตัวแทนที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เจ้าโคตรลุงตา วิธีการคือ ญาติและล่ามฝ่ายชายจะเตรียมนำ เทียนดอกไม้อย่างละ 1 คู่ เหล้า 1 ขวด เงิน 50 บาท เงินส่วนนี้มีชื่อเรียกว่า เงินไขคำปาก ไปประกอบการขอร้อง นอกจากนี้ชาวภูไทยังนิยม เตรียมหมากและพลูใส่ภาชนะให้สวยงาม เรียกพลูและหมากนี้ว่า พลูไขปาก หมากไขคอ ไปด้วย ของที่เตรียมมาทั้งหมดก็จะมอบหมายให้พ่อล่ามนำไปมอบให้ เจ้าโคตรลุงตาฝ่ายหญิง หากญาติและเจ้าโคตรลุงตาไม่รังเกียจฝ่ายชายก็จะรับของที่เตรียมและเริ่มเจรจาตกลงการแต่งงาน เราเรียก ขั้นตอนนี้ว่า “ไปโอม” ประเด็นการเจรจาก็ได้แก่ เงินค่าสินสอด การอยู่อาศัยของคู่บ่าวสาว การปลูกเรือนหอ การกำหนดวันแต่งงาน การหาฤกษ์ยาม ชาวภูไท เรียกค่าสินสอดนี้ว่า “ค่าตอง” ในขั้นตอนนี้การหมั้นอาจจะมีการมัดจำวางเงินค่าสินสอดไว้ครึ่งหนึ่ง หากฝ่ายชายผิดสัญญาไม่มาแต่งงานตามวันที่กำหนด ก็จะรับเงินและของหมั้นไว้ทั้งหมด ส่วนฝ่ายหญิงหากผิดสัญญา ก็จะมีการชดเชยค่าเสียหายเป็นจำนวนสองเท่าของค่ามัดจำและของหมั้น เรียกว่า “บาทต่อบาท”

2.4 การสร้างเรือนเขยสู่และการทำเครื่องสมมา ฝ่ายชาย ก่อนการแต่งงาน จะต้องมีการเตรียมเรือนหอไว้สำหรับอยู่อาศัย ถ้าฝ่ายชายต้องย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือที่เรียกว่า “เขยสู่” จะต้องสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ มีพื้นที่ประมาณ 1 ห้องเชื่อมต่อกันกับบ้านฝ่ายหญิง

จนกว่าจะมีลูก 1-2 คน หรือพ่อแม่ฝ่ายหญิงเห็นสมควรว่าให้ออกเรือนได้ ค่อยแยกตัวออกไปสร้างบ้านใหม่ตามฐานะ แต่ถ้าหากฝ่ายหญิงจะต้องย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายชาย หรือที่เรียกว่า “ด้านเก้อเมอเฮือน” ก็กั้นห้องในตัวบ้านของฝ่ายชายเพิ่มเพื่อเป็นห้องหอ ส่วนก่อนการแต่งงานที่เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง คือการเตรียมเครื่องสมมา คำว่า “สมมา” หรือการขอขมา หมายถึงการนำสิ่งของไปสมนาคุณแก่ เจ้าโคตรฝ่ายชายหลังจากงานกินเลี้ยงเสร็จ สมัยก่อนเครื่องสมมา เจ้าสาวจะต้องทำเองกับมือเพื่อพิสูจน์การเป็นแม่ศรีเรือน ของสมมาประกอบไปด้วย พุก (ทีนอน) หมอนชนิด ชิ่น (ที่ทำจากผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมมัดหมี่) ผ้าโสร่ง ผ้าแพรวาหรือผ้าขาวม้า ดอกไม้และเทียน

2.5 วันประกอบพิธีการแต่งงานหรือมือกินตอง เมื่อถึงฤกษ์แห่งชั้นหมาก พ่อล่ำมจะถือพานบายศรี ภาษาภูไท เรียก พาชวัญ นำหน้าขบวนแห่ แม่ล่ำม จะถือขันเงิน ภายในบรรจุค่าสินสอดเจ้าบ่าวแต่งกายชุดสุภาพตามสากลนิยมถือขวดน้ำที่มัดติดกับดอกไม้และเทียนอย่างละ 1 คู่ ชาวภูไทเชื่อว่า น้ำเป็นสัญลักษณ์แทนความอยู่เย็นเป็นสุข พ่อ แม่เจ้าบ่าวถือ เสื้อ ทีนอน หมอน (ในกรณีที่เป็น เขยคู่) ส่วนญาติพี่น้องคนอื่นๆถือภาชนะใส่เหล้า 4 ขวด ไก่ต้ม 4 ตัว มีการบรรเลงดนตรีฟ้อนลำก้านอย่างสนุกสนาน

2.6 ค่าจ้างล่ำม ผู้อาวุโสฝ่ายหญิงจะมากันหรือขวางขบวนชั้นหมาก เพื่อเรียกร้อยค่าจ้างก่อนขึ้นบ้านเจ้าสาว เช่น เหล้า หรือการร้องกลอนลำ แต่ปัจจุบันไม่มีการปฏิบัติดังกล่าว แต่กลับมีการกันประตูเงินประตูทองแทน เพราะได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง

2.7 การล้างเท้าเชย ก่อนขึ้นบ้านเจ้าสาวก็จะมีกรล้างเท้าให้กับฝ่ายชายก่อน โดยมีการเตรียมสถานที่และอุปกรณ์อันได้แก่ หินลับมีด วางบายอ ใบคุณ คลุมด้วยยอดใบกล้วย โดยญาติฝ่ายหญิงจะเป็นคนล้างเท้าให้ ภายในขันตักน้ำจะมีเหรียญจำนวน 9 บาท เขยจะต้องงมเอาเหรียญที่อยู่ในขันล้างเท้าให้ได้ เพราะถือว่าเป็นทรัพย์สินในดินสืนในน้ำที่ต้องแสวงหา

2.8 นั่งล้อมพาชวัญ เมื่อเจ้าบ่าวขึ้นมาบนบ้านแล้วก็จะวางพาชวัญที่เตรียมมาวางตรงหน้าโดยการวางคู่กันกับพาชวัญที่ฝ่ายหญิงเตรียมไว้ จากนั้นล่ำมก็จะวางสินสอดให้กับเจ้าโคตรฝ่ายเจ้าสาว โดยมีลูกตาเป็นสักขีพยานในการนับว่าถูกต้องดีแล้ว จากนั้นก็จะส่งมอบค่าสินสอดนี้ให้กับแม่เจ้าสาวนำไปเก็บไว้บนบ้าน ซึ่งเรียก อาการนี้ว่า “พายเซ”

2.9 การขอย้ายดินนาง เป็นกรกล่าวขอให้เจ้าสาวมาเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ วิธีการก็คือ ล่ำมฝ่ายชายจะนำดอกไม้และเทียน 1 คู่ไปมอบให้เจ้าโคตรลูกตาฝ่ายหญิงเพื่อขอย้ายดินนางมาบายศรีสู่ขวัญ เมื่อเจ้าโคตรตอบรับคำขอแล้ว ก็จะให้แม่เจ้าบ่าวไปจูมมือเจ้าสาวออกมาจากห้องเพื่อเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ

2.10 การเขียนเชย ก่อนเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ ล่ำมฝ่ายชายนำตัวเชยพร้อมเครื่องคายที่ประกอบไปด้วย ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด เงิน 10 บาท เข้าไปหาลูกตาเพื่อทำการเขียนเชยก่อน คำว่าเขียนเชย หมายถึง การสั่งสอนให้รู้จักกตติกาการเป็นเชย 14 ข้อ หรือที่เรียกว่า ครองเชย 14 ข้อ

ได้แก่ 1) ไม่ให้เขียนตีเมียและไม่ให้ใช้งานหนักเหมือนวัว ควาย 2) อย่าถือว่าเมียเป็นสินค้าที่จะขายให้ใครก็ได้ ให้เกียรติเมีย 3) เขยต้องไม่คบคนชั่ว ขี้เหล้าเมายา ติดการพนัน 4) ไม่โกหกผู้ใหญ่หรือกล่าวถ้อยคำอันไม่สมควร ไม่พูดลวนลาม น่องเมียหรือแม่ม่าย 5) ไม่ทำตัวเป็นนักเลง พูดชมหญิงผู้ใหญ่หรือเด็กเล็ก ควรพูด ข่อยหรือเจ้า ไม่ให้กล่าวคำด่าทอ 6) ให้ดูแลเอาใจใส่ เรือนหน้าเรือนหลัง สารทุกข์ต่างๆ และช่วยกันปัญหาทุกเรื่อง 7) เมื่อไปบ้านญาติผู้ใหญ่ อย่าปล่อยเสื้อลอยชาย หรือเดินลอยชาย ไม่พูดกระโชกโฮกหากเอะอะ ดึงดึงไม่ยำเกรง ทั้งบนเรือนและใต้ถุนบ้าน 8) ให้เป็นคนที่มีน้ำใจ มีความมานะอดทนและทุมเทให้กับงานที่ปฏิบัติ 9) ให้ขยันขันแข็งในแรงงาน แลรับใช้ญาติฝ่ายหญิงให้สุดความสามารถ 10) ให้รับใช้ญาติผู้ใหญ่ทุกครั้งที่มีการขอร้องโดยไม่มีข้อแม้ 11) ไปလာมาไหว้บอกกล่าวผู้หลักผู้ใหญ่ ไม่เอาแต่ใจตนเอง 12) ต้องเคารพนับถือพ่อล้ามเสมอนพ่อคนที่สอง 13) เงินทองของมีค่าต่างๆ ที่เขยมีอยู่ ต้องแจ้งให้ที่ประชุมญาติเพื่อทราบร่วมกัน เมื่อเกิดปัญหาการสูญหายขึ้นมาจะได้ไม่มีปัญหาต่อกัน 14) หากจับได้ว่าเมียมีชู้ ก็ไม่ให้ทำร้ายร่างกายหรือฆ่า แต่ควรปล่อยให้ญาติผู้ใหญ่เป็นผู้ลงโทษปรับสินไหมใส่โทษกันต่อไป

2.11 พิธีบายศรีสู่ขวัญบ่าวสาว พานบายศรีจะเป็นพานชั้นเดียวใช้ 2 พาน วางตรงหน้าฝ่ายละพาน สิ่งของในพานประกอบไปด้วย ฝ่ายผูกแขน ข้าวต้ม 1 มัด ดอกไม้และเทียน 1 คู่ สำหรับอาหารหวานคาว 4 สำหรับ ภายในสำหรับประกอบไปด้วย ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ไท ชั้นตอนบายศรีสู่ขวัญบ่าวสาวจะเริ่มต้นจาก 1) เจ้าบ่าวเจ้าสาวจุดเทียนบายศรีสู่ขวัญ 2) เจ้าแม่ทำพิธีเชิญหมอสูดขวัญ โดยการผูกแขนให้หมอสูดขวัญเป็นอันดับแรก 3) หมอสูดขวัญทำพิธีสูดขวัญโดยเริ่มจาก สวมมงคลรอบศีรษะคู่บ่าวสาว สูดขวัญคู่บ่าวสาว แล้วสุดท้ายก็ทำพิธีผูกแขนให้กับคู่บ่าวสาว 4) ผูกแขนให้เพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว โดยญาติฝ่ายชายผูกแขนให้เพื่อนเจ้าสาว ญาติฝ่ายหญิงผูกแขนให้เพื่อนเจ้าบ่าว 5) พ่อล้ามนำไขขวัญ ในพานบายศรีมา 2 ลูก เลือกที่สวยที่สุด แล้วปลอกเปลือกไข จากนั้นนำด้ายตัดออกเป็น 2 ส่วน นำไปป้อนให้กับคู่บ่าวสาว โดยมือขวาจะป้อนให้กับเจ้าบ่าว มือซ้ายจะป้อนให้กับเจ้าสาว หรือที่เรียกว่า “มือขวาป้อนไขท้าว มือซ้ายป้อนไขนาง” 6) การผูกเขย โดยญาติฝ่ายเจ้าสาวจะผูกเอาลูกเขยก่อน เรียกว่า “ผูกเอาเขย” จากนั้นญาติฝ่ายเจ้าบ่าวจะผูกเอาลูกสะใภ้ เรียกว่า “ผูกเอาภรรยา” ในการผูกแขน ญาติก็จะนำเงินมามอบให้ด้วย เพราะมีเงินส่วนนี้จะให้คู่บ่าวสาวนำไปเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพต่อไป 7) การสมมา เมื่อเสร็จพิธีแล้วคู่บ่าวสาวจะทำการสมมา เจ้าโคตรทั้งสองฝ่ายโดยมีขันสมมา ที่มีเทียนและดอกไม้อย่างละ 1 คู่กราบผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่าย จากนั้นผู้ใหญ่ก็จะให้พรแก่คู่บ่าวสาว

2.12 การมอบเขยสู่ (กรณีย้ายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง) ล้ามนำดอกไม้และเทียนอย่างละ 1 คู่มอบให้เจ้าโคตรฝ่ายหญิง เพื่อเป็นการบอกกล่าว ผাগให้ดูแลอบรมสั่งสอนบุตรของตน

2.13 การมอบภรรยา (กรณีฝ่ายหญิงย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายชาย) ล้ามนำดอกไม้และเทียนอย่างละ 1 คู่ไปมอบให้กับเจ้าโคตรฝ่ายหญิง แล้วกล่าวคำขอว่า จะขอลูกสะใภ้กลับบ้าน

ฝ่ายชาย ถ้าหากมีการหย่าร้างกันขึ้นมา ก็จะส่งลูกสะใภ้คืนพ่อแม่ของฝ่ายผู้หญิง เรียกการส่งคืนนี้ว่า “ส่งแก้อ่อนาง” เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้วก็จะทำพิธีแห่เจ้าสาวไปบ้านเจ้าบ่าว เมื่อถึงบ้านเจ้าบ่าว ก็ก่อนจะนำเจ้าสาวขึ้นบ้านก็จะมีการล้างเท้าให้ก่อน แล้วญาติฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะจูบแขนเจ้าสาวขึ้นบนบ้าน

2.14 การส่งตัวคู่บ่าวสาว พ่อล่อมจะจูบเจ้าบ่าว แม่ล่อมจะจูบเจ้าสาว เข้าห้องหอที่เจ้าบ่าวเตรียมไว้ ล่อมจะปูที่นอนเพื่อให้เป็นสิริมงคล จากนั้นก็นำ ฟักเขียว หม้อใบใหม่ใส่น้ำ 1 ใบ หินบดยาและพานถั่งวายเป็นละ 1 เข้าไปวางไว้ข้างที่นอน จากนั้นก็จะกล่าวให้พร ว่า ให้มีน้ำใจใสสะอาด อยู่เย็นเป็นสุขเหมือนน้ำและฟัก มีน้ำใจรักกันดุจศิลา ให้มีความเจริญอกงามเหมือนถั่วและงา ต่อด้วยการอบรมสั่งสอนเรื่องการครองเรือนให้คู่บ่าวสาว จากนั้นให้คู่บ่าวสาวขึ้นนอนบนที่นอนเพื่อเป็นพิธี โดยให้เจ้าบ่าวนอนข้างขวาเจ้าสาวนอนข้างซ้าย

2.15 การเลี้ยงพาเชย ญาติฝ่ายเจ้าสาวจะเป็นผู้จัดสำรับให้เชยรับประทาน โดยมีอาหารพิเศษ คือ แก้ว เหลือ น้ำตาล แกง ต้ม โดยเชยจะต้องหยิบกินทุกอย่าง ในกรณีนี้ทั้งเก่าและเชยใหม่จะต้องนั่งรับประทานอาหารร่วมกันเพื่อเป็นการทำความรู้จักกันไปด้วย

2.16 การเลี้ยงสันล่อม ในพิธีแต่งงานฝ่ายเจ้าสาวจะต้องมีการล่อมวัวหรือควาย แล้วเอาเนื้อสัน 1 สันพร้อมเครื่องปรุง ไปส่งให้กับล่อมเพื่อเป็นของกำนัล จะทำในวันที่ทำพิธีส่งตัวคู่บ่าวสาวเสร็จแล้ว เรียกว่า การกินสันล่อม

2.17 การสู่ขวัญล่อมหรือเลี้ยงล่อม หลังจากแต่งงานกันได้ 1 สัปดาห์ พ่อแม่ทั้งสองฝ่ายไปทำพิธีผูกแขนล่อม หรือที่เรียกว่า การเลี้ยงล่อม โดยลูกล่อมจะต้องนำหมู 1 ตัวเพื่อไปปรุงเป็นอาหาร ส่วนหัวหมูจะนำไปสู่ขวัญ พร้อมกับเหล้า 1 ขวด โดยญาติผู้ใหญ่พร้อมกับลูกล่อม จะทำการผูกแขนและมอบเครื่องสมมาให้กับ ล่อม หลังจากนั้นล่อมก็จะผูกแขนและมอบเงินจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นการตอบแทนให้กับลูกล่อม ข้อห้ามของพิธีนี้ คือ หากลูกล่อมที่เป็นเจ้าสาวตั้งครรภ์ ห้ามไปสู่ขวัญล่อม ต้องคลอดบุตรก่อนจึงจะไปสู่ขวัญล่อมได้ (ลักษณะกร สัตถาผล, 2550)

รูปแบบขั้นตอนการแต่งงานของชาวภูไทที่กล่าวมาทั้งหมด ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสมัยนิยม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประเพณีการแต่งงานของชาวภูไทในอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร มีดังนี้ (ลักษณะกร สัตถาผล, 2550)

1. การบัก ในปัจจุบันญาติผู้ใหญ่ทั้งสองแทบไม่มีโอกาสได้พบปะกัน เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป ทำให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสคบหา กันเอง ตกลงกันเอง แล้วค่อยนำไปพบกับพ่อแม่หรือผู้ปกครองของแต่ละฝ่าย

2. การหาล่อม ในปัจจุบันการหาล่อมยังคงเหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากคู่บ่าวสาวเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก อีกทั้งมีความต้องการค่อนข้างสูงในการใช้ชีวิตแบบ อิสระ

3. การขอ ในปัจจุบันยังคงเหลืออยู่แต่ไม่เคร่งครัด เช่นการหาฤกษ์ยาม ส่วนมากจะเอาตามความสะดวกของแต่ละฝ่าย ในบางคูนิยมเพียงจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมายก็พอ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย

4. การสร้างเฮือนเขยสู่และการทำเครื่องสมมา ในปัจจุบันการสร้างเฮือนเขยสู่ไม่เห็นมีปรากฏเนื่องไม้หายากและมีราคาแพง ส่วนใหญ่เป็นการสร้างบ้านที่ถาวรไปเลย หรือหากเป็นการอาศัยอยู่กับพ่อแม่ก็จะมีห้องเตรียมพร้อมไว้เลย ส่วนเครื่องสมมายังคงมีอยู่แต่ฝ่ายหญิงมิได้ทำขึ้นแต่แต่งเป็นเพียงการซื้อหาเอามาเท่านั้นเอง

5. พานบายศรีสู่ขวัญ ปัจจุบันนิยมทำพาน 3-9 ชั้นเพื่อความสวยงามซึ่งมีกรวยอยู่ด้านบน นิยมบรรจุสิ่งที่เป็นมงคลได้แก่ ใบคูณ 9 ใบ ใบยอ 9 ใบ สีเสียด 9 ชั้น เงิน 9 บาท เทียน และดอกไม้อย่างละ 1 คู่

6. ค่าจ้างล่าม ในปัจจุบันยังคงปรากฏอยู่ในบางกรณีที่ต้องการล่าม เพราะในปัจจุบันนำเอาอิทธิพลของภาคกลางเข้ามาจึงมี ประตุงเงินประตูทองมาเพิ่ม

7. การเพิ่มขึ้นตอนในพิธีกรรม เช่น มีการตักบาตรร่วมกันของคู่บ่าวสาว การเจิมหน้าผาก ของคู่บ่าวสาว เป็นต้น

3. ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยญ้อ มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวไทยญ้อ ดังนี้

ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยญ้อ และเปรียบเทียบทัศนคติต่อการแต่งงานระหว่างแบบอดีตกับปัจจุบันของเยาวชนชายและหญิงได้ดังนี้ (อัจลา เทียมสระคู, 2535)

3.1 การเลือกคู่ครอง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ในอดีตการเลือกคู่ครองของชาวไทยญ้อนั้นเดิมพ่อแม่จะเป็นคนเลือกให้ โดยจะเลือกคนมีฐานะเพราะต้องการให้ลูกของตนมีความสุขสบาย แต่ในปัจจุบันชาวไทยญ้อได้เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่ครองกันเอง

3.2 การทาบทาม ในอดีต เมื่อหนุ่มสาวมีความพอใจซึ่งกันและกัน ทั้งมีความประสงค์จะแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะปรึกษาพ่อแม่ของตนก่อน เมื่อผู้ใหญ่พิจารณาแล้วว่า ฝ่ายหญิงสมควรที่เป็นลูกแก้ว (ลูกสะใภ้) ก็จะแต่งตั้งหญิงปลอดเป็นผู้ไปติดต่อครั้งแรก เรียกว่าวิธีการนี้ว่า “ไปอ่วมสาว” เมื่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงถามความสมัครใจของลูกสาวว่าตกลงยินยอมจะแต่งงานด้วย พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะแต่งตั้งหญิงปลอดไปบอกข่าวฝ่ายชายให้ทราบ ชาวไทยญ้อเรียกว่า “สั่ง” เมื่อผู้ใหญ่ฝ่ายชายรับทราบก็จะสั่งความคืนไปบอกว่าจะไปสู่ขอเร็วนี้โดยกำหนดวันเวลาให้ด้วย ในปัจจุบันก็ยังปฏิบัติอยู่เช่นเดิม

3.3 การสู่ขอ ในอดีต ก่อนที่ฝ่ายชายจะไปสู่ขอฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมขันหมากไปด้วย โดยในขันหมากก็จะมี หมาก พลุ บุหรี่ เหล้า 1 ขวด กับเงิน 2 บาท 4 บาทตามฐานะ โดยมีผ้าขาวม้าปิดปากขัน ชาวไทยญ้อ เรียกว่า “เหล้าไขตู พลุไขปาก หมากไขคอ” เมื่อพูดตกลงยินยอม

ในการสู่ขอแล้วก็จะเปิดขัน แล้วกำหนดค่าสินสอดทองหมั้น เรียกว่า “คาด่านางวางค่าท้าว” ในการสู่ขี้ ถ้าแก่จะเป็นคนรับรองพฤติกรรมฝ่ายชายด้วยเพื่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะมีความมั่นใจและสบายใจ การยกลูกสาวให้ในการสู่ขอจะต้องดูฤกษ์และวันดีก่อน แต่ไม่จำกัดเดือนและวัน เมื่อกำหนดวันสู่ขอแล้วฝ่ายชายจะต้องหาพ่อล่ำ 2 คน คือล่ำใหญ่และล่ำน้อย ทั้งสองนี้จะมีหน้าที่เป็นคนกลางในการต่อล่องค่าสินสอดทองหมั้น พ่อล่ำจะดูแลความประพฤติและความเป็นอยู่ของคู่แต่งงานตลอดไป เมื่อกำหนดวันสู่ขอเสร็จแล้วฝ่ายชายจะต้องมี ขันขอ ประกอบด้วย “จาน 1 ใบ ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่” เป็นส่วนประกอบในพิธีสู่ขอ นอกจากนี้ในการถามค่าสินสอดทองหมั้นก็จะต้องมี เหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว พร้อมกับเงินค่าจ้าง ที่เรียกว่า “เงินไขคำปาก” อาจจะเป็น 100 หรือ 200 ตามสมควร เป็นค่าจ้างในการถามค่าสินสอดทองหมั้น เมื่อถึงบ้านฝ่ายหญิงแล้ว ก็จะมีเจ้าแม่ฝ่ายหญิงนั่งรออยู่ตรงหน้า ล่ำใหญ่ฝ่ายชายก็จะเข้าไปวางขันขอตรงหน้า แล้วทำการเจรจาตกลงค่าสินสอด เมื่อการเจรจาสิ้นสุดลง เจ้าแม่ฝ่ายหญิงก็จะรับ เงินไขคำปาก โดยมีผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเป็นสักขีพยาน ในปัจจุบันก็ยังคงพิธีการเดิมนี้อยู่

3.4 การหมั้น ในอดีต การหมั้นเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นเจ้าของซึ่งกันและกัน เมื่อหมั้นกันแล้วเป็นคู่หมั้นกันยอมใกล้ชิดสนิทสนมกันศึกษานิสัยใจคอซึ่งกันและกันโดยไม่ถือว่าเสียหาย ชั้นหมากหมั้น มีหมากดิบทั้งลูก 8 ผล พลุ 4 เรียง บรรจุลงในขันใบหนึ่งอีกขันใบหนึ่งมีขนาดเล็กกว่าบรรจุทองหมั้นหรือเงินหมั้นของหมั้นแล้วแต่จะได้ออกกันบางรายแยกชั้นหมากเป็นคู่ ลูกข้าวเปลือก ถั่ว งา เป็นขันอีกใบหนึ่งไม่ปนอยู่ในขันทองหมั้น ถ้าฝ่ายชายผิดสัญญาไม่ได้ทำพิธีแต่งงานด้วย ฝ่ายชายจะเรียกชั้นหมากคืนไม่ได้ต้องเสียเปล่า เพราะหญิงเป็นหม้ายชั้นหมากถือว่าเสียหาย ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญาจะด้วยอย่างไรก็ตามก็ต้องคืนชั้นหมากแก่ฝ่ายชายจนครบ เป็นการชดเชยค่าเสียหายสมัยโบราณใช้ขันคายนหมั้นในขันคายนมีเงิน 2 บาท ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ การหมั้นนี้จะหมั้นนานไม่เกิน 3 เดือน ถ้าหมั้นกันนานถือว่า “คะลำ” คือต้องห้าม การหมั้นนั้นนอกจากจะแสดงฐานะความมั่นคงสมบูรณ์ของฝ่ายชายแล้ว ยังเป็นการทำเพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเปลี่ยนใจและผิดสัญญาเลิกล้มการแต่งงานได้ ในปัจจุบันยังคงพิธีการเดิมนี้อยู่ ยกเว้นเรื่อง คายนหมั้น ที่นิยมใช้ทองรูปพรรณที่เป็นสร้อยหรือแหวนตามสมัยนิยม

3.5 พิธีแต่งงาน ก่อนทำพิธีแต่งงานคู่บ่าวสาวชาวญ้อจะทำการสู่ขวัญน้อยก่อน โดยจะดูฤกษ์ยามดีว่าจะสู่ขวัญน้อยเวลาใด การสู่ขวัญน้อยนี้จะสู่ขวัญที่บ้านฝ่ายชาย และบ้านฝ่ายหญิง หรือจะมาสู่ขวัญร่วมกันที่บ้านฝ่ายหญิงก็ได้ โดยมีหมอสู่ขวัญหรือพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีสู่ขวัญ การเชิญหมอสู่ขวัญหรือพราหมณ์มาสู่ขวัญนี้ต้องมีดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ ใส่ในจาน พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของคู่บ่าวสาวจะเป็นผู้ไปเชิญการสู่ขวัญน้อย การแต่งกายของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีสู่ขวัญน้อย เจ้าบ่าวจะแต่งกายสุภาพตามสมัยนิยมมีผ้าพาดบ่ามัดด้วยด้ายสีขาว เจ้าสาวจะใส่เสื้อตามสมัยนิยม โดยนุ่งผ้าถุง ทอด้วยไหมมีผ้าพาดบ่ามัดด้วยด้ายสีขาวเช่นกัน ในปัจจุบันการแต่งกายของคู่บ่าวสาวบางคู่จะไม่ได้

สนใจถึงการมีผ้าพาดบ่าสีขาว จะแต่งตัวตามความชอบของทั้งคู่ ขบวนแห่ขันหมากจะเริ่มแห่ไปยังบ้านเจ้าสาวแต่ถ้าติดด้วยฤกษ์ดาวเพดาน เชื่อดาวผลคุณิ เพดานตอนหน้า คือ ฤกษ์บุรพผลคุณิ อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า ดาวแรดตัวผู้ มี ดวง เพดานตอนหลัง คือ ดาวฤกษ์อุตรผลคุณิ อีกชื่อหนึ่งเรียกว่าดาวแรดตัวเมียมี ดวง ซึ่งขบวนแห่นั้นจะหันหน้าตรงกับดาวเพดานไม่ได้ จะต้องเลื่อนวันแต่งงานออกไปอีก แต่ถ้ายังฝืนแห่ต่อไปเรียกว่าคะลำ เชื่อว่าจะมีการตายเกิดขึ้น ถ้าจำเป็นต้องแต่งงานในวันนั้นจะต้องแก้เคล็ดโดยตั้งขบวนแห่หันหลังให้ดาวเพดาน หรือเอียงข้างเข้าหาดาวเพดาน ในขบวนจะมี ล่ามน้อย คัดข้อ (ข้อมัดใส่เอว) ถือขวานผ่าฝืน ในข้อมมีฝักสดเพื่อนำไปนึ่งให้เจ้าโคตรกินก่อนทำพิธีสู่ขวัญ แต่งงาน ล่ามใหญ่ถือพาห้อมมาก เดินนำหน้าเจ้าบ่าว พิธีรับแขกที่เชิงบันไดบ้าน จะเลือกเด็กหญิงสาว พรหมจารีหรือหญิงปลอด (ผู้ที่ไม่เป็นหม้ายมีครอบครัวสมบูรณ์พูนสุขทุกประการ) เตรียมอุปกรณ์ล้างเท้าแขกก่อนขึ้นบันไดบ้าน เมื่อล้างเท้าเสร็จเจ้าบ่าวจะให้เงินหญิงที่ล้างเท้า ตามประเพณีเดิมเจ้าบ่าวจะให้เงินหนึ่งบาท ต่อจากนั้นหญิงที่ล้างเท้าจะงุมมือเจ้าบ่าวขึ้นบันไดบ้าน นำเจ้าบ่าวไปนั่งคอย เจ้าสาวอยู่ที่บริเวณที่ตั้งพาขวัญ องค์ประกอบที่สำคัญของพิธี พาขวัญในพิธีสู่ขวัญแต่งงาน ประกอบด้วย 1) พาขวัญ 2) สำหรับให้ฝ่ายชาย 1 พา ฝ่ายหญิง 1 พา 2) ไก่ต้ม 1 ตัว 3) ไข่ไก่ต้ม 1 ฟอง 4) เหล้าขาว 1 ขวด 5) เทียน 1 คู่ 6) อาหาร 4 อย่าง 7) ข้าวเหนียว 2 กระตืบ 8) แก้วน้ำ 1 ใบ 9) ฝ่ายผูกแขน 10) ขันห้าของหมอสู่ขวัญ จากนั้น ล่ามน้อยจะเข้าไปในห้องเจ้าสาวงุมมือ เจ้าสาวมานั่งคู่กับเจ้าบ่าวด้านซ้ายมือ จากนั้นก็ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ เมื่อเสร็จพิธีหญิงปลอดคนที่งุมมือ เจ้าบ่าวขึ้นบันไดบ้านจะหาพาข้าวรับแขกมาป้อนแขก พาข้าวรับแขกจะมี 1) พริก 2) เกลือ 3) ข้าวเหนียว 4) น้ำดื่ม หญิงปลอดจะป้อนแขกด้วยพริกและเกลือ หมายความว่า เป็นแขกจะต้องอดทนต่อสู้อ ล่ามใหญ่จะป้อนไข่โดยจะไปอยู่ด้านหลังระหว่างกลางคู่บ่าวสาวไขว้แขนขวาทับแขนซ้ายถือไข่ต้มข้างละครึ่งฟอง ป้อนคู่บ่าวสาว ต่อจากนั้นจะเอามือจับหัวคู่บ่าวสาวชนกันเพื่อบอกว่าให้เป็นผัวเมียกัน แจกเทียนคณะ คือ เทียนแจกแก่ทั้งสองฝ่ายมาวางต่อหน้าเก้าอี้ เมื่อเก้าอี้รับแขกเรียบร้อยแล้วจะสอนจารีต ประเพณีแก่แขกให้ถือปฏิบัติเรียกว่า “สอนแขก” เสร็จจากพิธีการสอนแขกคู่บ่าวสาวจะสมมาญาติสามี ด้วยผ้าห่ม หมอน ที่นอน ผ้าขาวม้า แล้วแต่ความเหมาะสมของญาติผู้ใหญ่ ๆ จะรับและตอบแทนด้วยเงินจำนวนตามสมควร เมื่อสมมาเสร็จแล้วทางฝ่ายชายจะแห่เจ้าสาวกลับบ้านของตนเมื่อถึงบ้านของสามีแล้วจะต้องสมมาพ่อแม่สามี เป็นการเสร็จพิธี

4. ประเพณีการแต่งงานกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาประเพณี การแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ดังนี้

การศึกษาทัศนคติการแต่งงานของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ได้ผลดังนี้ (รวินันท์ อิมอ้วน, 2552)

4.1 การเลือกคู่ครอง ในอดีต พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเป็นคนช่วย ดู และแนะนำผู้ที่มีความเหมาะสมให้กับลูก การเลือกคู่ครองถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องเป็นคนรักลูกรักเมีย

พ่อแม่สามารถบอกสอนได้ ดูจากฐานะทางครอบครัว ความขยันขันแข็งรู้จักทำมาหากินมืออวัยวะครบ 32 ถ้าเป็นผู้หญิงต้องรักลูกรักสามี พ่อแม่บอกสอนได้ เป็นแม่ศรีเรือน ทำกับข้าวหุงหาอาหารเป็น ฐานะทางครอบครัว ซึ่งจะดูแลตั้งแต่บรรพบุรุษหรือ โคตรเหง้าตนเอง หรือ ชายหญิงบางคนเกิดความรักใคร่ชอบพอกันเมื่อไปตักน้ำ หาฟืน ต่ำข้าว หรือเมื่อไปชมหมอลำตามงานวัดต่าง ๆ ตอนกลางคืน ฝ่ายชายก็จะจุดไฟไปยิงบ้านที่ตนเองเกิดความรักใคร่ชอบพอ โดยจะขึ้นไปบ้านอย่างถูกต้องพ่อแม่ ฝ่ายหญิงจะรู้เห็นและทราบเรื่องราวตลอด ซึ่งตอนนั้นไม่มีการผูกเนื้อต้องตัวกัน เพราะถือว่าเป็นการ ผิดผีบรรพบุรุษ ชายหญิงต้องเข้าพิธีแต่งงานก่อน และตอนนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนาจนถึงทำให้คนส่วนใหญ่แต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน ในปัจจุบัน ชายหญิงเป็นผู้เลือก คู่ครองเอง เมื่อเกิดความรักใคร่ชอบพอ จากที่เดินทางไปทำงาน หรือไปศึกษาต่อที่ต่างจังหวัด ชายหญิงหลายคนที่ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันโดยไม่ได้เข้าพิธีแต่งงานตามประเพณี

4.2 การทาบทาม มีเจ้าแก้ว (นายไซ) หรือญาติผู้ใหญ่ ประมาณ 4-5 คน ไปบ้าน ฝ่ายหญิงเพื่อไปทาบทามเจรจา หรือสอบถาม ว่าฝ่ายหญิงจะแต่งงานกับฝ่ายชายของตนหรือไม่ ถ้าฝ่ายหญิงบอกว่า ตกลง เจ้าแก้วฝ่ายชายก็จะไปหาฤกษ์ยามที่จะมาสู่ขอและจัดวันหมั้น ในปัจจุบัน ยังคงพิธีการเดิมนี้ไว้

4.3 การสู่ขอและการหมั้น(บั้งสตางค์) จะมีเจ้าแก้วไปด้วยประมาณ 4 -5 คน หรือ มากกว่านี้ เป็นสิบหรือยี่สิบคน และมีการจัดเตรียมขันหมาก 1 คู่ พลุ 1 คู่ เหล้า หรือเบียร์ 1 ขวด ไก่ตัวเมีย 1 ตัว เพื่อดูคางไก่ว่าสวยหรือไม่ (หมายถึง เมื่อฝ่ายชายกับฝ่ายชายแต่งงานไปแล้วจะใช้น้ำ เนื้อคู่กันหรืออยู่กันได้นานหรือไม่) เงินที่เตรียมไปหมั้นหรืออาจจะหมั้นด้วยแหวนทอง หรือสร้อยทอง หรือแหวนเพชรซึ่งแล้วแต่ฐานะของฝ่ายชาย จากนั้นก็มีการตกลงค่าสินสอด ซึ่งค่าสินสอดในตอนนั้น ประมาณ หลายหมื่นหรือหลายแสนบาท คือสิ่งที่ฝ่ายชายจะต้องจัดเตรียมมาให้ฝ่ายหญิงในวัน แต่งงาน และเจ้าแก้วฝ่ายชายก็จะไปหาฤกษ์ยามวันแต่งงานกับอาจารย์ หรือพราหมณ์เพื่อดูวันเวลาที่เหมาะสม

4.4 พิธีแต่งงาน เมื่อได้ฤกษ์ยามที่จัดงานแต่งงานเหมือนประเพณีแต่งงาน แบบดั้งเดิม ในวันแต่งงานฝ่ายชาย (เจ้าบ่าว) จะต้องเตรียมมามีจำนวนมากขึ้น ได้แก่

1) หมู 1 หาบ (หมูมีน้ำหนัก 60 - 100 กิโลกรัม) ซึ่งจะนำหัวหมูและขา เครื่องใน หั่นมาเป็นชิ้นเล็ก ๆ แต่ให้ครบทุกส่วนต้มสุกใส่ในถาด ไก่ต้มสุก 5 ตัว ไข่ไก่ต้มสุก 5 ฟอง เหล้า 1 ขวด เพื่อเซ่นผี บรรพบุรุษวางด้านหน้าปะรำพิธี

2) เหล้า 1 ลัง เบียร์ 1 ลัง หรือ อาจจะมากกว่านี้แล้วแต่ที่ตกลงกันในวันสู่ขอ

3) น้ำอัดลม 1 ลัง หรือ อาจจะมากกว่านี้แล้วแต่ตกลงกันในวันสู่ขอ

(นำมาเซ่นผี และเลี้ยงแขกที่มาในงาน)

4) ขบวนขันหมาก ประกอบด้วย ผลไม้ต่าง ๆ เช่น มะม่วง กล้วยเป็นหวี แอปเปิ้ล สับปะรด ฯลฯ อ้อย มะพร้าวเป็นลูกหรือเป็นทะเลาย ขนมห่าง ๆ ที่ขนมห่าง ๆ เช่น ขนมนางเล็ด ถั่วตัด ใสให้เต็มถาด 8 ถาด ขันหมาก หมากดิบ 5 ลูก พลุใส่ปูนกินหมาก 5 ใบ คุณ (กัลปพฤกษ์) เป็นแท่งยาว ๆ 5 อัน และมียาเส้นพอค้า

5) ฝ่ายชายจัดเตรียมเครื่องเรือน เครื่องครัว อย่างเช่น ถ้วย จาน ชาม ขวาน มีด เสื่อหรือฟูก เพื่อเตรียมมาสร้างครอบครัว

4.5 พิธีบายศรีสู่ขวัญ จัดทำทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวคนละ 1 พานใหญ่ ในบายศรีจะทำจากใบตองทำเป็นสวย หรือ ลออ มีลักษณะคล้ายรูปกรวย ประดับด้วย ดอกรักขาว ดอกดาวเรือง ฝ่ายที่ทาด้วยขมิ้น (ด้ายสายสิญจน์) ผูกใส่ก้านมะพร้าวเสียบในบายศรีสำหรับผูกข้อมือ เจ้าบ่าว เจ้าสาว จัดชั้น 5 ชั้น 8 (ดอกไม้ ธูป เทียน) ไข่ไก่ต้มสุก 1 ฟอง แม่ไก่ต้มสุก 1 ตัว ข้าวเหนียว 1 ปั้น ซึ่งเจ้าแก้วจะนำไปวางตรงกลางของปะรำพิธี แต่ปัจจุบันก็จะทำบายศรีที่ขนาดใหญ่ขึ้นทำ 5 ชั้น ตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้สวยงาม (ทำตามฐานะครอบครัว) การแต่งกายเป็นชุดตามสมัยนิยม สวยงามที่เรียกว่าชุดวิวาทแบบตะวันตก บางคนเปลี่ยน 2 -3 ชุด ตามแต่ละขั้นตอนของงานแต่งงาน เช่น ชุดวันหมั้น ชุดวันแต่งงานเช้า และชุดวันแต่งงานเย็น (งานเลี้ยง) ซึ่งเป็นถ้าเป็นฝ่ายหญิงก็จะสวมชุดไทย หรือชุดวิวาท ที่เป็นลักษณะเกาะอก หรือสายเดี่ยว มีการแต่งหน้า ทำผมที่สวยงาม ส่วนฝ่ายชาย ก็จะสวมชุดที่มีสีที่เข้ากับชุดฝ่ายหญิงที่ทางร้านจัดเตรียมไว้ให้ เป็นชุดไทย มีสีขาวสีกกรม ในราคาที่หลากหลายพันบาท ก่อนที่ทางเจ้าบ่าวจะแห่ขบวนขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว จะมีพิธีการช่วงเช้าก็คือ เจ้าบ่าวจะต้องไปร่วมทำบุญตักบาตรและถวายสังฆทานที่บ้านเจ้าสาวเสร็จแล้ว เจ้าบ่าว เพื่อนเจ้าบ่าว 2 คน พร้อมเจ้าแก้ว ญาติพี่น้องเตรียมตัวแห่ขบวนขันหมากไปบ้านเจ้าสาว เวลา ประมาณ 09.00 น. ที่พราหมณ์หาฤกษ์ยามที่เหมาะสม ในขบวนแห่ขันหมากก็จะมีกรรร้องเพลง โห่ร้อง ฟ้อนรำ มีดนตรี เครื่องเสียง หรือเครื่องดนตรี อย่างเช่น กลองยาว ขบวนแห่เจ้าบ่าวจะสนุกสนานครึกครื้นมาก พอขบวนขันหมากมาถึงบ้านเจ้าสาวจะมีญาติพี่น้องทางเจ้าสาว ยืนกั้นประตูเงิน ประตูทอง (ซึ่งจะใช้ เข็มขัดเงิน เข็มขัดทอง หรือสร้อยทอง) กั้นประตูไม่ยอมให้เจ้าบ่าวเข้าบ้าน หรือเข้าปะรำพิธีได้ง่าย ๆ ต้องมีอะไรแลกเปลี่ยน นั่นคือ ซองบรรจุเงินส่วนใหญ่ใช้ซองสีชมพูซึ่งใส่เงินไม่ต่ำกว่า 100 บาท หรือ อาจจะเป็น เหล้า เบียร์ ฝ่ายญาติเจ้าสาวก็จะออกมาต้อนรับของในขบวนแห่ขันหมากรวมทั้งบายศรี ที่ทางฝ่ายชายนำมา เพื่อนำเข้าไปวางในปะรำพิธี (ปะรำพิธีส่วนใหญ่ทำจากเต็นท์ ส่วนพื้นนั่งปูด้วยเสื่อ) เจ้าบ่าวจะเข้าไปนั่งที่ปะรำพิธี เจ้าแก้วฝ่ายเจ้าสาวก็จะนำตัวเจ้าสาวมาที่ปะรำพิธี จากนั้นเจ้าแก้ว เจ้าบ่าวจะมอบสินสอดที่เตรียมมาให้ญาติ เจ้าแก้วฝ่ายเจ้าสาวจะช่วยกันนับเงินสินสอด และมีพานดอกไม้เช่น ดอกดาวเรืองวางตรงกลางผ้าที่สำหรับวางเงินสินสอด ถ้ามีสร้อยทองเจ้าบ่าวก็จะเป็นคน ใส่ทองให้ จากนั้นพราหมณ์ (อาจารย์) ทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาวซึ่งสวดนานประมาณ 2 ชั่วโมง พ่อแม่ญาติ พี่น้องทำการผูกข้อมือให้บ่าวสาว

4.6 การส่งตัวเข้าหอ เมื่อเสร็จพิธีบายศรีที่ปะรำพิธีแล้ว ก็จะมีการส่งตัวเจ้าบ่าว เจ้าสาว โดยเจ้าสาวจะมีผ้าผืนหนึ่ง (ผ้าเช็ดตัวผืนเล็ก) ให้เจ้าบ่าวจับอีกปลายด้านหนึ่ง (ปัจจุบันถ้า เจ้าบ่าวไม่ใช่คนในหมู่บ้าน ถ้าอยู่ไกลก็จะทำพิธีให้เสร็จที่บ้านเจ้าสาว) ก่อนเดินขึ้นบันไดบ้านจะมี กระบุงหรือกระเชอข้าวเปลือกที่พ่อแม่ และญาติทางเจ้าบ่าวใส่ข้าวเปลือกที่เป็นข้าวเจ้าและมีหิน (หินลับมีด) หรือ ขวานที่ใส่ไข่ไก่ปิดทับด้วยนุ่น (นุ่น ภาษาเขมรเรียกว่า ดั่ง) เสียบลงในกระบุงข้าว ซึ่งพราหมณ์จะนำสวด นะโม 3 จบ เจ้าบ่าวเจ้าสาวพูดตาม จากนั้นพราหมณ์จะนำ เจ้าบ่าวเจ้าสาวขึ้น เรือนก็จะเหยียบตรงหินเพื่อเดินขึ้นบันไดบ้าน เมื่อเดินขึ้นมาก่อนที่จะเข้าห้องหอบ่าวสาวก็จะกราบ พ่อแม่ และพ่อแม่จะพรมน้ำมนต์ให้ จากนั้นจึงเดินเข้าห้องหอ ข้าง ๆ ที่นอนจะมีถาด ใส่ข้าว กับข้าว (พาข้าว) และมีเหล้า 1ขวด จากนั้นก็จะกราบพราหมณ์ พราหมณ์จะป้อนข้าวป้อนน้ำ ซึ่งพราหมณ์ จะป้อนข้าวเจ้าบ่าวก่อน แล้วจึงป้อนเจ้าสาว อวยพร แล้วพรมน้ำมนต์ให้ เสร็จพิธีการส่งตัว

5. ประเพณีการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษา ประเพณีการแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ดังนี้

ประเพณีการแต่งงานของชาวตำบลในเมืองและตำบลปทุม อำเภอเมืองฯ จังหวัด อุบลราชธานี (วชิราภรณ์ สัตยากุล, 2536) ได้สรุปว่า ในสมัยโบราณบิดามารดาจะเป็นผู้หาคู่ครอง ให้กับลูกของตน ทั้งนี้เพราะหนุ่มสาวไม่มีโอกาสพบปะสมาคม หรือคบหากันก่อน เมื่อพ่อแม่เป็นผู้ พิจารณาเองว่าชายหรือหญิงจากครอบครัวใดตระกูลใดเหมาะสมก็จะทำการเจรจากันเองทั้ง 2 ฝ่าย เมื่อเห็นชอบพร้อมกันก็จะทำการ หมั้น สู่ขอและแต่งงานกันเลย แต่ในปัจจุบันหนุ่มสาวมักเลือก คู่ครองกันเอง เพราะสมัยนิยมแบบใหม่ทำให้หนุ่มสาวได้รู้จัก พบปะ สมาคมกัน และศึกษาดูใจกัน ก่อนได้เลย ประเพณีการแต่งงานชาวจังหวัดอุบลราชธานี มีวิธีการและขั้นตอนตามขนบธรรมเนียม ประเพณีแบ่งออกได้ดังนี้

5.1 การสู่ขอ ผู้ที่ทำหน้าที่มาสู่ขอของฝ่ายชาย คือญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส และ ฝ่ายชายจะต้องบวชมาก่อนที่จะแต่งงาน เพราะเป็นการฝึกความ อดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต และเป็นการรักษาประเพณีไทยไว้ด้วย

5.2 การหมั้น บางที่อาจจะทำขึ้นในวันแต่งงานเลยก็ได้ หมั้นไว้นานๆ อาจไม่ตี อาจเกิดสิ่งอับมงคลได้ การหมั้นนี้มี เงิน แหวนและทองคำ ที่ฝ่ายชายจะให้ตามความปรารถนาของ ฝ่ายหญิง และถ้าฝ่ายไม่ทำตามสัญญาฝ่ายหญิงจะยึดของทั้งหมด

5.3 พิธีแห่ขันหมาก ผู้ที่ถือขันหมาก จะต้องเป็นผู้ที่มีความอาวุโสและมีชีวิตคู่ที่ดี งาม พานขันหมากจะมีหมาก พลู จัดไว้อย่างสวยงาม ผู้ถือขันหมากห้ามเปลี่ยนคนถือเป็นอันขาด นอกจากนี้ยังมี กล้วย อ้อย เพราะเชื่อว่า ความรักจะได้หวานชื่นตลอดไป มาถึงบ้านเจ้าสาวก็จะให้ เจ้าบ่าวเหยียบใบตองสด ใบคูณ ใบยอ เพราะถือว่าเป็นสิริมงคลแต่ตัวเองและครอบครัว มีการกัน

ประตูลูก ประตูลูก และทำเหยียบประตูลูก เพราะจะเป็นการเหยียบเจ้าที่และเกิดอับมงคลและกลัวสะดุดล้ม

5.4 พิธีแต่งงาน ก่อนแต่งงาน ถ้าปลูกเรือนหอไว้ก่อนก็จะเป็นการดี แล้วแต่ฐานะของคู่ครองและโอกาส นิยมแต่งงานในเดือนคู่ ได้แก่ เดือน 2 เดือน 4 เดือน 10 เดือน 12 และเดือน 9 โดยถือเคล็ดว่า 9 เป็นมงคล ฤกษ์ที่เหมาะสมโหราจะเป็นคนหาให้ แต่ทุกวันนี้ฤกษ์ที่ดีคือทุกสิ่งทุกอย่างพร้อม ตอนเช้าจะนิมนต์พระ 9 รูปมาทำพิธี เจ้าบ่าวเจ้าสาวตักบาตรด้วยทัพพีเดียวกันต่อหน้าพระ เสร็จแล้วก็จะรดน้ำมนต์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว สายๆ ได้ฤกษ์ดีแล้ว เจ้าบ่าวจะออกไปรวมขบวนแห่ขันหมากที่บ้านเจ้าสาว ส่วนเจ้าสาวจะนั่งรออยู่ที่บ้านในขบวนขันหมากจะมี กล้าย อ้อย ขันหมากเอก ขันหมากโท ใส่เงิน ทอง และสินสอดตามที่ตกลงกันได้ เสร็จแล้วก็จะมานับต่อหน้าผู้ใหญ่ ก่อนเข้าพิธีสู่ขวัญ ในขั้นตอนการทำพิธีสู่ขวัญบ่าวสาวจะมีพรหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีเพราะเป็นพิธีที่เก่าแก่มาก และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว มีญาติผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่ายนั่งรายรอบคู่บ่าวสาว พิธีจะมีการร้องเรียกคำว่า “มาเด้อขวัญเอ๊ย” ในพิธีนี้ถือว่าการดีสิทธ์และน่าเชื่อถือมาก หญิงนั่งทางซ้าย ชายจะนั่งทางขวา ทำพิธีไปจนเสร็จแล้วผูกแขนด้วยด้ายสีขาว ญาติคนใดที่จะช่วยเหลือคู่บ่าวสาวก็จะ ผูกเงินติดกับด้ายผูกแขนแล้วนำไปผูกใส่ข้อมือคู่บ่าวสาว เสร็จแล้วจะเก็บพาขวัญไว้บนศีรษะตรงที่นอนของคู่บ่าวสาวเป็นเวลา 3 คืน

5.5 พิธีรดน้ำ นิยมจัดขึ้นในตอนเย็นอาจจะเป็นโรงแรมหรือหอประชุมเพราะให้เพียงพอต่อแขกผู้มาร่วมงาน พิธีจะเริ่มจาก คู่บ่าวสาวจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย ที่รดน้ำมักจะเป็นที่นั่งคู่ มีโต๊ะเตี้ยวางข้างหน้าคู่บ่าวสาว บนโต๊ะมีหมอนรองมือต่ำลงไปเป็นพานจัดดอกไม้สวยงามเพื่อรองรับน้ำจากมือ ข้างหลังจะมีเพื่อนเจ้าบ่าว เพื่อนเจ้าสาวยืนอยู่ ต่อด้วยประธานในงานสวมมงคลให้คู่บ่าวสาวและเจิมหน้าผาก สวมพวงมาลัย ต่อด้วยแขกผู้มีเกียรติเข้ามารดน้ำแล้วให้พร หมดผู้รดน้ำแล้วค่อยถอดสวมมงคลออกใส่บนพานบูชา จากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวเดินขอขอบคุณแขกผู้มาร่วมงาน และกินเลี้ยงกันต่อไป

5.6 พิธีปูที่นอนและส่งตัว จะเชิญคู่สามีภรรยาที่สูงอายุ มีเกียรติ เป็นคนดี มั่งมี ศรีสุข ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่ มาเป็นผู้ทำพิธีปูที่นอนให้ อาจจะเอาหินบดยา 1 พักเขียว 1 หม้อใหม่ ใส่ น้ำ 1 งานเม็ด ข้าวเปลือก วางไว้ในพาน บนที่นอน แล้วกล่าวคำอวยพรอันเป็นมงคล แล้วนอนลงพอเป็นพิธีระหว่างนอนก็พูดคำมงคล แล้วลุกขึ้น เป็นอันเสร็จพิธีปูที่นอน จากนั้นบิดามารดาเจ้าสาวจะสั่งสอนเจ้าสาวให้อยู่ในโอวาท รู้จักหน้าที่ ของภรรยาที่ดี แล้วอวยพรให้ประสบแต่ความสำเร็จ ราบรื่นทุกประการ ให้เจ้าสาวกราบเจ้าบ่าวเพื่อแสดงถึงความเคารพเชื่อฟัง จากนั้นคู่บ่าวสาวกราบพ่อแม่ของทั้ง 2 ฝ่ายและญาติผู้ใหญ่ เป็นอันเสร็จพิธี

ในพิธีการแต่งงานของชาวอีสานไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ใด ตามที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่มีขั้นตอนและพิธีการที่เทียบจะเหมือนกันทุกประการ โดยเริ่มจาก การไปทาบทามสู่ขอ

ทุกชาติพันธุ์จะให้เกียรติผู้ที่อาวุโส นำเชื้อธูปไปทาบทามสู่ขอฝ่ายหญิง ต่อด้วยการหมั้น บางกลุ่มชาติพันธุ์แม้แต่การเอ่ยวาจาคำพูดก่อนการเจรจาก็ต้องมีของกำนัล เครื่องประกอบพิธี เมื่อพูดคุยเจรจาดตกลงกันได้แล้ว ก็กำหนดวันแต่งงาน มีการตั้งขบวนขันหมาก แห่ขันหมาก พอถึงบ้านเจ้าสาวก่อนเข้าบ้านก็ต้องมีพิธีการ จากนั้นก็จะเข้าสู่พิธีสู่ขวัญ ซึ่งขั้นตอนนี้จะขาดไม่ได้ เพราะหัวใจสำคัญของพิธีการแต่งงานคือการสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาว เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ทั้งคู่ ต่อด้วยการผูกแขน ป้อนไข่มงคล จบด้วยการส่งตัวเข้าหอเป็นอันเสร็จพิธี

องค์ความรู้เรื่อง การสู่ขวัญในภาคอีสาน

การสู่ขวัญ หรือเรียกอีกอย่าง “บายศรีสู่ขวัญ” เป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวอีสานและชาวไทยทั่วไปที่นับถือเรื่อง ขวัญ ผีวิญญาณ ซึ่งในแถบภาคพื้นแถบนี้นิยมกระทำสืบเนื่องต่อๆ กันมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีความเชื่อที่ว่าเป็นพิธีกรรมที่ส่งเสริมให้วิถีชีวิตดีขึ้น เป็นสิริมงคล เป็นกำลังใจในการประกอบคุณงามความดี และเป็นกุศโลบายให้คนมีน้ำใจต่อน้ำใจที่ติงาม เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน การสู่ขวัญในภาคอีสานนั้นมีปัจจัยประกอบดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการสู่ขวัญ นักวิชาการได้ให้ความหมายของการสู่ขวัญไว้ดังนี้
 รวิพันธ์ อิมอ้วน (2552) อธิบายความหมายว่า การสู่ขวัญงานแต่งงานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร คือการเรียกขวัญของคู่บ่าวสาวที่ไปอยู่ที่อื่นให้มาอยู่กับร่าง ในพิธีจะมีพานบายศรีของเจ้าบ่าวและเจ้าสาวคนละ 1 พานใหญ่ ในบายศรีจะทำจากใบตองทำเป็นสวย หรือ ลออ มีลักษณะคล้ายรูปกรวย ประดับด้วย ดอกรักขาว ดอกดาวเรือง ฝ่ายที่ทาด้วยขมิ้น (ต้ยสายสิญจน์) ผูกใส่ก้านมะพร้าวเสียบในบายศรีสำหรับผูกข้อมือเจ้าบ่าว เจ้าสาว จัดชั้น 5 ชั้น 8 (ดอกไม้ รูป เทียน) ไข่ไก่ต้มสุก 1 ฟอง แม่ไก่ต้มสุก 1 ตัว ข้าวเหนียว 1 ปั้น วางกลางปะรำพิธี และมีพราหมณ์ (อาจารย์สู่ขวัญ) เป็นผู้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ (ภาษาเขมรเรียกว่า ฮาวปลิง)

อัจลา เทียมสระคู (2535) อธิบายความหมายการสู่ขวัญชาวไทยญ้อว่า การสู่ขวัญในพิธีการแต่งงานของชาวไทยญ้อ คือการสวด (เรียกตามประเพณีไทยลาว) คำร้องและทำนองเพื่อเรียกขวัญในพิธีแต่งงาน โดยมี อาจารย์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมนี้

วันชัย คำพวงค์ (2538) อธิบายความหมายว่า การสู่ขวัญบ่าวสาวในพิธีกรรมแต่งงาน เป็นการเรียกขวัญคู่บ่าวสาวซึ่งอาจจะไม่อยู่ในร่างกาย ให้กลับเข้ามาอยู่ในร่าง ในขณะที่ทำพิธีกรรมญาติจะนำสิ่งของตามความเชื่อมาวางใส่มี้อ ได้แก่ ตะบันหมาก เต่าปูน มีดหยั้หมาก เคียวเกี่ยวข้าว ข้าวต้มมัด ไข่ไก่ และกล้วย

ลักษณะกร สัตถาผล (2550) อธิบายความหมายการสู่ขวัญของชาวภูไทว่า พิธีการบายศรีสู่ขวัญ ของชาวภูไทในอำเภอนาหวาย จัหวัดสกลนคร คือการทำพิธีในงานแต่งงานที่มีพานบายศรีประกอบกับมีหมอสู่ขวัญในการทำพิธี

นิตินันท์ พันทวี (2544) อธิบายความหมายว่า พิธีการสูดขวัญการแต่งงาน ไว้ว่ามีจุดประสงค์เพื่อเกิดเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวและถือเป็นการอบรมสั่งสอนคู่บ่าวสาวเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันและชีวิตครอบครัวว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไร โดยมีผู้เข้าร่วมคือ หมอสูด คู่บ่าวสาว (ผู้ถูกเรียกขวัญ) พ่อแม่ญาติพี่น้อง ชาวบ้านเพื่อนบ้าน

วิทยา ภูครองหิน (2553) อธิบายความหมายว่า การสูดคำสูดขวัญ คือ การสูดคำเชิญขวัญของผู้รับขวัญมาอยู่รวมกันในเรื่องต้นซึ่งคำสูดขวัญที่หมอสูดขวัญเลือกนำมาใช้ก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในการสูดขวัญประเภทนั้นๆ

บุญธรรม ทองเรือง (2536) กล่าวถึงความหมายของการสูดขวัญว่า พิธีสูดขวัญ คือ พิธีกรรมการเรียกขวัญให้กับ คน สัตว์สิ่งของเพื่อให้เกิดความเป็น สิริมงคล ที่เกิดจากความเชื่อตั้งแต่ ดึกดำบรรพ์ ซึ่งขวัญจะปกป้องรักษาตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ

สรุป การสูดขวัญหรือพิธีการบายศรีสู่ขวัญ หมายถึงพิธีกรรมที่ใช้เรียกขวัญ เพื่อให้ เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของขวัญ ในพิธีกรรมก็จะประกอบไปด้วย หมอสูดขวัญหรือหมอสูด พราหมณ์หรืออาจารย์สูดขวัญ ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่นั้นๆที่จะเรียก ผู้ถูกเรียกขวัญ พานบายศรี ญาติ พี่น้อง โดยสิ่งที่สำคัญของพิธีสูดขวัญคือ คำกล่าวที่ใช้ในการสูดขวัญ บางพื้นที่จะเรียกว่า คำสูดขวัญ เพราะคำสูดขวัญจะบ่งถึงกล่าวถึงการเรียกขวัญของสิ่งนั้นให้มาอยู่กับร่าง คำสูดขวัญจะเปลี่ยนแปลง ไปตามความเหมาะสมของการสูดขวัญประเภทนั้นๆ

2. องค์ประกอบของการสูดขวัญ

ในการประกอบพิธีกรรมการสูดขวัญของชาวอีสานพิธีกรรมจะสมบูรณ์ได้จะต้องมี องค์ประกอบหลักๆ หลายด้านแตกต่างกันออกไป ซึ่งจากการค้นคว้าได้มีผู้รู้จำแนกองค์ประกอบของ การสูดขวัญของชาวอีสานที่ได้สำคัญ 7 ส่วนดังต่อไปนี้

2.1 หมอสูดขวัญหรือหมอสูดขวัญหรือหมอสูด เป็นบุคคลสำคัญในการ ประกอบพิธีเรียกขวัญ หมอสูดจะทำหน้าที่เหมือนกับพราหมณ์ คือ ทำพิธีสูดขวัญในงานต่างๆ หมอ สูดขวัญของชาวอีสานจะต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

2.1.1 มีการศึกษาชั้นอ่านออกเขียนได้อย่างแตกฉาน สามารถดูฤกษ์ยามหรือ โหราศาสตร์ได้

2.1.2 มีความจำดี หรือไหวพริบปฏิภาณดี

2.1.3 มีบุคลิกดี มีสุขภาพที่แข็งแรง ไม่เป็นคนพิการ

2.1.4 มีฐานะทางครอบครัวดี ไม่เป็นคนทุกข์ยากไร้ อนาคต

2.1.5 มีคุณธรรม จริยธรรม รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัดเป็นที่ชาวบ้าน

ให้ความนับถือ

2.1.6 เป็นผู้ที่มิจิตใจหนักแน่น เข้มแข็ง อดทน

2.1.7 ครอบครัวต้องสมบูรณ์ กล่าวคือ ฐานะดี สมาชิกในครอบครัวมีความประพฤติดี ไม่เคยหย่าร้าง (ศิริพร สุวรรณศรี, 2536) หมอสูตร หรือบางครั้งเรียกว่า พรหมณ์ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีการสูตขวัญ ดำเนินการสวดหรือกล่าว บทสูตรขวัญในพิธีกรรมการสูตขวัญในพิธีต่างๆ ซึ่งหมอสูตรขวัญจะต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพิธีกรรมการสูตขวัญและยังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ

2.2 ผู้รับขวัญ วิทยา ภูครองหิน (2553) กล่าวถึงผู้รับขวัญว่า ได้แก่ บุคคล สัตว์ สิ่งของที่จะทำการเรียกขวัญ และ ผู้ถูกเรียกขวัญ (ศิริพร สุวรรณศรี, 2536) หมายถึงชาวบ้านที่อยู่ในสภาวะขวัญออกจากร่างอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการณ์ จึงต้องทำพิธีสูตขวัญเพื่อเป็นการเรียกขวัญกลับคืนมาสู่ร่าง และก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ผู้ถูกเรียกขวัญเป็นบุคคลหลักที่จะกำหนดให้มีการจัดพิธีการสูตขวัญขึ้น การจัดพิธีการสูตขวัญอาจจะเป็นพ่อแม่และญาติพี่น้องของผู้ที่ถูกเรียกขวัญ กลุ่มบุคคลดังกล่าวคือกลุ่มเจ้าภาพซึ่งบางที่ผู้ที่ถูกเรียกขวัญและเจ้าภาพคือบุคคลเดียวกัน บุคคลกลุ่มนี้จัดว่าเป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมพิธี

2.3 ผู้ร่วมพิธีสูตขวัญ วิทยา ภูครองหิน (2553) อธิบายความหมายของผู้เข้าพิธีสูตขวัญ ว่า คือผู้คนที่เข้าร่วมพิธี ได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ มิตรสหาย เพื่อนบ้าน หรือแขกผู้มีเกียรติที่เจ้าภาพเชิญเข้ามาร่วมงานพิธีสูตขวัญ

2.4 เครื่องมงคล วิทยา ภูครองหิน (2553) กล่าวว่าเครื่องมงคลหรือของมงคลจะแยกย่อยและประกอบไปด้วย

2.4.1 พาชขวัญ หรือพานบายศรี คือเครื่องเชิญขวัญทำด้วยใบตอง รูปร่างจะเป็นรูปดอกบัว บางท้องถิ่นอาจจะใช้ขันหมากเบ็ง หรือขันดอกไม้แทนก็ได้ เครื่องประกอบพานบายศรี ได้แก่ ข้าวต้มมัด ดอกไม้ ไข่ไก่ต้มสุก รูปเทียน เข็ม กล้วยน้ำหว่า ฝ้ายผูกขน เหล้าขาว นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะใส่สิ่งของเพิ่มเติมซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป แล้วแต่พิธีกรรมของท้องถิ่นและประเภทของการสูตขวัญซึ่งสิ่งของที่ใส่ลงไปในพานบายศรีล้วนแต่มีความหมายเป็นปริศนาธรรมและเป็นมงคลแก่ชีวิตทั้งสิ้น

2.4.2 เครื่องคาย หรือสิ่งของต่างๆ ที่นำมาเป็นเครื่องประกอบพิธี เครื่องคายทำหน้าที่ 3 ประการ คือ 1) เป็นเครื่องบูชา ฝี สาง เทวดา พระรัตนตรัย ได้แก่ ดอกไม้รูป เทียน 2) เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายให้รู้ เช่น ธง เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหาร 3) เป็นค่าตอบแทนให้แก่ผู้ทำพิธีกรรม เงิน ผ้าแพร ปัจจุบันเครื่องบูชาครูของหมอสูตรขวัญประกอบไปด้วยดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ เงินค่ายกครูไม่ได้กำหนดบางท้องถิ่นใช้เงิน 12 บาท หรือขึ้นอยู่กับศรัทธาและฐานะของทางเจ้าภาพ ซึ่งหมอสูตรจะไม่เรียกร้องค่าตอบแทนใดๆ จากเจ้าภาพ หากหมอสูตรขวัญคนใดเรียกค่าตอบแทนเกินกว่าที่ครูพรหมณ์กำหนดถือว่า “ผิดครู”

2.4.3 พาช้าว คือ ถาดใส่สำหรับอาหารคาวหวาน ในบางพิธีจะไม่มีพาช้าวก็ได้ เพราะถือว่า อาหารคาวหวานใส่ไปในพานบายศรีแล้ว และในพิธีสุดขวัญสูตรหรือพิธี พาช้าวจะใส่อาหารสัตว์หรืออาหารพืชแทน

2.5 เครื่องสังเวท ศิริพร สุวรรณศรี (2536) อธิบายความหมายว่า คืออุปกรณ์หรือสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีการสุดขวัญในแต่ละท้องถิ่นเครื่องสังเวทจะมีความคล้ายคลึงกัน หรืออาจแตกต่างกันไปบ้างเครื่องสังเวทในการประกอบพิธีกรรมมีดังต่อไปนี้

2.5.1 หมากเบ็ง (บายศรี) คำว่าหมากเบ็ง มาจากคำว่า “เบ็ญจะ” เพราะประกอบไปด้วยชั้น 5 ตามศาสนาพราหมณ์ ทำมาจากใบตอง เป็นรูปกระทง และมีความเชื่อว่าเครื่องภาชนะสำหรับใส่อาหารจำพวกกล้วยขามไม่มีความบริสุทธิ์เหมือนใบตอง เพราะไม่ต้องการให้ช้ำกับใคร ใช้เสร็จแล้วก็โยนทิ้งไปเลย การทำชั้นหมากเบ็งจะต้องตัดและเย็บใบตองทำให้เป็นรูปกรวย เพราะชั้นหมากเบ็งชาวบ้านสมมติให้เป็นเขาไกรลาส สถานที่สำคัญของพระอิศวร

2.5.2 เครื่องคาย (ชั้น5) เครื่องบูชาของหมอสสูตรที่เจ้าภาพควรเตรียมคือ ดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ และค้ายกครู สมัยก่อนใส่แค่ 6 สิ่งเท่านั้น แต่ปัจจุบันค้ายกครูจะรวมอยู่กับคำตอบแทนและขึ้นอยู่กับศรัทธาและฐานะของเจ้าภาพ โดยจะผูกแขนให้พร้อมกับพานดอกไม้และเทียนเรียกว่า พานผูกแขนพราหมณ์เป็นการให้กำลังใจหมอสสูตรก่อนจะเริ่มพิธี

2.5.3 ไข่ต้มสุก เป็นเครื่องสังเวทที่มีความหมายใช้แทน ขวัญ เพราะไข่กับขวัญ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ไข่มีเปลือกหุ้ม และขวัญก็มีร่างกายห่อหุ้ม และยังเชื่อว่าไข่เป็นสัญลักษณ์ของการเกิด และไข่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของเจ้าของขวัญ ดังนั้นไข่จึงเป็นความหมายของความเป็นสิริมงคลและบางคนยังเชื่อว่าขวัญชอบกินไข่อีกด้วย

2.5.4 กล้วยสุก นิยมใช้ 4 ลูกและจะต้องเป็นกล้วยน้ำหว้า เพราะเชื่อว่าเป็นเครื่องสังเวทแก่เทวดาและสิ่งศักดิ์ทั้งหลายซึ่งสิ่งสถิตอยู่ทั้ง4ทิศนอกจากนั้นยังเชื่อว่า กล้วยนั้นเกิดมาจากปลีกล้วยซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่ากล้วยเกิดขึ้นมาหลายครั้งแล้ว

2.5.5 เทียน มีไว้เพื่อใช้ประกอบบูชาพระรัตนตรัย และมีความหมายว่า เทียนเปรียบเหมือนแสงสว่างของชีวิต เทียนที่ใช้ประกอบในพิธีมี 2 ชนิด ได้แก่ เทียนธรรมดา จะใช้ใส่ลงไปชั้นหมากเบ็งจำนวน 5 คู่ และเทียนเคียง ใช้เป็นตัวแทนของผู้ถูกเรียกขวัญ จะทำด้วยขี้ผึ้งและใช้ด้ายเป็นไส้เทียน

2.5.6 ฝ้ายผูกแขน จะทำมาจากฝ้ายดิบเพราะเชื่อว่าเป็นของที่ยังมีชีวิตอยู่ ฝ้ายผูกแขนเส้นหนึ่งประกอบด้วยเส้นด้ายเล็ก 3 เส้น หมายถึง พระรัตนตรัย ก่อนผูกแขนจะขมวดเป็นปมไว้ตรงกลาง เพราะมีความเชื่อว่า ไม่ให้สิ่งที่ติงามหนีจากไป และนิยมผูกข้อมือ เพราะสะดวกผูกง่ายแล้วมีความเชื่อว่าเป็นทางเดินของขวัญเพราะมีชีพจรเต้นตุบๆ ในการจัดพาขวัญชาวบ้านจะนำเอาฝ้ายผูกแขนไปวางไว้ชั้นบนสุดของชั้นหมากเบ็ง

2.5.7 ดอกไม้และใบไม้ เป็นสัญลักษณ์แทนความสวยงามจะใช้ประดับ
ชั้นหมากเบ็งให้มีความสวยงาม ดอกไม้ที่ผู้ชายบ้านให้ความสำคัญกับชื่อของดอกไม้ เพราะเชื่อใน
มงคลนาม ถ้าชื่อมาพ้องความหมายกันก็จะกำหนดเป็นมงคลแล้วนำไปใส่พาน เช่นดอกกรัก แทนความรัก
ดอกบานไม่รู้โรย แทนความมั่นคงอดทน ใบคูณแทนความค้ำคูณหรือความมงคล ใบยอ แทนการ
ยกย่องสรรเสริญของคนทั่วไป

2.5.8 เสื้อผ้าและข้าวของเครื่องใช้ประจำตัวของเจ้าของขวัญ ถ้าเป็นการ
แต่งแก้เสียเคราะห์จะมีการตัดผม ตัดเล็บเอามาใส่ในพานขวัญ ชาวอีสานเชื่อว่า เสื้อผ้าหรือข้าวของ
เครื่องใช้ เป็นสิ่งของที่เปื้อนคราบเหงื่อไคลและกลิ่นกายเป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าของขวัญเจ้าภาพจะ
พับเสื้อผ้าไว้เป็นฐานรองพานทองเหลืองที่ใช้วาง ชั้นหมากเบ็ง เป็นการถวายตัวแก่พระรัตนตรัย และ
จัดไว้เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชิญมาร่วมพิธี นอกจากนั้นชาวบ้านยังเชื่อว่า เวลาทำพิธีเรียกขวัญจะได้
กลิ่นเจ้าของจากเครื่องใช้เหล่านี้ และจะเข้าสู่เจ้าของขวัญในที่สุด

2.5.9 เหล้า จะใช้เหล้าขาวในการประกอบพิธี เพราะเหล้าที่ไม่มีสีเปรียบ
เหมือนน้ำแห่งความบริสุทธิ์ ที่ทำให้เกิดความรื่นเริงสนุกสนาน ส่วนใหญ่จะใช้เหล้าขาวขวดใหญ่
1 ขวด เวลาใช้จะเทลงใส่แก้ว แล้วนำมาใช้ในขณะที่กำลังดื่มค้ำดื่มพวย พนไปทั้ง 4 ทิศเพื่อเป็นการ
คารวะแก่ เทวดา และยังใช้ดอกไม้จุ่มแล้วสลับไปยังผู้ที่เข้าร่วมพิธี เพราะถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์

2.5.10 ชั้นน้ำหอมหรือชั้นน้ำมนต์ ทำมาจากน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ ที่ผ่านการ
ปลุกเสกจากพราหมณ์หรือผ่านการเจริญพระพุทธมนต์แล้ว จะใช้เป็นน้ำดื่มค้ำพวยหลังจากที่เสร็จพิธี
สู่ขวัญแล้ว เป็นการปิดเป่าความเลวร้าย และก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพและผู้เข้าร่วม
พิธี

2.5.11 ด้ายสายสิญจน์ ทำด้วยด้ายดิบนิยมใช้เป็นโงมาต่อกัน ในพิธีการ
สู่ขวัญ ถือว่าเป็นด้ายมงคล โดยหมอสูตรจะจับที่ริมสุดของด้าย แล้วโยงไปที่เจ้าภาพ ผู้ถูกเรียกขวัญ
และผู้เข้าร่วมงาน จับต่อกันไปจนหมดด้าย เมื่อหมอสูตรกล่าวคำสูตรขวัญจบ คนสุดท้ายจะม้วน
มาวางบนพานบายศรี ด้ายสายสิญจน์เปรียบเสมือน สายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าร่วมงาน
และหมู่ญาติพี่น้องให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

2.5.12 เครื่องสังเวยที่จำเป็นจะต้องมี คือ อาหารหวานคาว หมาก พลุ บุหรี่
(ยาเส้น) ข้าวต้มมัด 2 มัด ข้าวแดงกา (ข้าวเหนียวหนึ่งคลุกกับน้ำอ้อย) และข้าวสาร เครื่องสังเวยเหล่านี้
ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ใช้กินอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน

2.6 คำสวดขวัญ วิทยา ภูครองหิน (2533) อธิบายความหมาย ว่า เป็นการสวด
คำเชิญขวัญและสวดคำสวดขวัญ ซึ่งหมอสูตรขวัญต้องเลือกให้เหมาะสมกับงานแต่ละประเภท โอกาส
และเหตุการณ์นั้นๆ ศิริพร สุวรรณศรี (2536) บทสวดขวัญ คือถ้อยคำที่หมอสูตรใช้สวดหรือกล่าวใน

พิธีสูตขวัญตามโอกาสต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล ในสมัยแรกๆ เป็นเพียงคำกล่าวตามที่หมอสูต เห็นสมควร โดยใช้ถ้อยคำธรรมดาในชีวิตประจำวัน ในเวลาต่อมาเพื่อให้เกิดความไพเราะ น่าฟัง ผู้เข้าร่วมพิธีจะไม่เกิดความเบื่อหน่าย จึงมีการสรรหาถ้อยคำอันไพเราะมากกล่าวให้ฟังแล้วเกิดความ เพลิดเพลิน จึงเกิดเป็นความนิยมใช้บทสวดขวัญที่มีความไพเราะ คำกล่าวในการสวดหรือสูตขวัญ ขึ้นอยู่กับเหตุสำคัญๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น บทสวดขวัญสำหรับคนป่วย เมื่อทุเลาจากอาการเจ็บป่วย บทสวดขวัญนาคน บทสวดขวัญงานแต่งงานและบทสวดขวัญขึ้นบ้านใหม่ บทสวดขวัญนอกจากจะใช้เป็น การให้กำลังใจและเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่ใช้สั่งสอนให้เป็นคนดี มีสติ ในการดำเนินชีวิต

2.7 คำอวยพร หมอสูตขวัญจะกล่าวคำอวยพรให้แก่ผู้ที่รับเรียกขวัญพร้อมกับ ใช้ฝ้ายผูกข้อมือ ขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญปราศจากสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง เป็นถ้อยคำที่ เรียบเรียงด้วยภาษาที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ นุ่มนวล ล้วนแล้วแต่มีความหมายในทางที่ดีงามทั้งสิ้น

3. ขั้นตอนของการสูตขวัญ

การสูตขวัญของชาวอีสานสามารถแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้หลายประเภททั้งนี้ อยู่กับเหตุการณ์ที่จะทำพิธีสูตขวัญว่าเจ้าภาพต้องการจะสูตขวัญอะไร แต่ก็มีขั้นตอนในการใช้และ มีส่วนประกอบที่คล้ายคลึงกัน คือมี การไหว้ครู การเชิญเทวดา การกล่าวคำสูตขวัญ การประพรม น้ำมนต์เพื่อขจัดสิ่งอัปมงคล หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า มิดพ่าย ขั้นตอนพิธีการสูตขวัญ มีดังต่อไปนี้ (วิทยา ภูครองหิน, 2553)

3.1 ขั้นเริ่มต้น ประกอบไปด้วย

3.1.1 การกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย

3.1.2 กล่าวคำอาราธนาศีล

3.1.3 กล่าวประกาศชุมนุมเทวดาทั้งนี้จะมี 2 แบบ คือ สวดบทชุมนุมเทวดาที่เป็นภาษาบาลี “สัคเค กาเม จะ รูปे สิริคิระตะภูเ จันตะลิกเข วิมานे ทีเป รัฎฐเ จะ คาเม ตะระนะ คะหะเน เคหะวัตถุมะหิ เขตตะเต ภูมมา จายันตุ เทวา ชลละละวิสะเม ยักกะคันธัพพะนาคา ติภูฐันตา ลันติกเ ยง มุนีวระวะจะนัง สาธะโว เม สุนันตุ อัมมะสวะนะกาโล อะยัมมะทันตา อัมมะสวะนะกาโล อะยัมมะทันตา อัมมะสวะนะกาโล” และ กล่าวบทสวดที่เป็นภาษาท้องถิ่น เช่น “ดูกร เทพเจ้าทั้งหลายทั้งปวง จงล่องรู้ ด้วยโลตลดับอันล้ำเลิศ อัมมัสสวะนะกาโล ธรรมอันล้ำเลิศของ พระพุทธองค์ ศรีๆ วันนี้นำขออนเชิญ เทพเจ้าเทพอารักษ์ อันปกปักษ์รักษาบ้านเรือนแห่งนี้ จงมาเป็น ลักขีพยานการกุศลในครั้งนี้อย่างเทอญ”

3.1.4 ประกาศจุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรม หมอสูตจะประกาศว่า ตนมาทำพิธีอะไร ให้แก่ใคร เพื่อจุดมุ่งหมายใด มีความว่า “มือนี่เป็นมือฤกษ์งามยามดีข้าพเจ้าจะ

ประกอบพิธีลู่วัชฎ์ให้แก่ (ออกชื่อผู้รับขวัญ) ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้คุ้มครองให้มีความสุขตลอดไปเทอญ” กล่าวเสร็จแล้วก็จะล้อมด้วยสายสิญจน์ กำหนดเขตให้เป็นเขตที่ศักดิ์สิทธิ์

3.1.5 ไหว้ครู การกล่าวคำไหว้ครูจะมีขึ้นว่า “ข้าจักไหว้ผ่านน้ำนพรราชเอื้องหิน ขอให้ (เอ๋ยชื่อครู) มีเงินทองหมื่นกือกองล้าน ข้าจักไหว้ผ่านน้ำนพรราชเอื้องหิน ขอให้ (เอ๋ยชื่อครู) มีเตโชแข็งผาบมารขามผ่าน ข้าจักไหว้ผ่านน้ำนพรราชเอื้องหิน ขอให้ (เอ๋ยชื่อครู) ทรงความสุขอยู่เย็นหายฮ้อน”

3.2 ชั้นพิธีการ คือชั้นที่ใช้คำกล่าวสุดท้ายเพื่อเรียกขวัญให้กับผู้รับขวัญประกอบไปด้วย

3.2.1 สวดคำเชิญขวัญ ให้แก่ผู้รับขวัญมารวมกัน ในเบื้องต้นจะขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอความสำเร็จจากพระรัตนตรัย เทวดาผู้มีอิทธิฤทธิ์ มาประสิทธิ์ประสาทพรแก่หมอสวดให้มีวาจาที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นมงคลแก่เจ้าของขวัญ ประสบแต่ความสุข ความเจริญสมใจปารณาทุกประการ

3.2.2 สวดคำสุดท้าย ซึ่งคำสุดท้ายที่จะนำมาภาวนานั้น หมอสวดขวัญต้องเลือกบทสุดท้ายที่เหมาะสมกับการสวดขวัญประเภทนั้นๆ เมื่อกล่าวคำสุดท้ายเสร็จแล้ว หมอสวดขวัญจะกล่าวคำว่า “ลััพพะพุทธานุภาเวนะ ลััพพะธัมมานุภาเวนะ ลััพพะสังฆานุภาเวนะ ลััพพะโสทธิ ะวันตุ เต”

3.3 พิธีการชั้นสุดท้าย ประกอบไปด้วย

3.3.1 พิธีมิดฟาย หรือกำมิดฟาย หรือวิดฟาย พิธีนี้หมอสวดขวัญจะหยิบดอกไม้หรือไปไม้จุ่มลงไปในเหล้าหรือน้ำหอม ซึ่งใช้แทนน้ำอมฤต แล้วประพรมพาขวัญ และที่มือหรือศีรษะของผู้รับขวัญ เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายเสนียดจัญไร ออกไปให้ไกล อยาามาทำอันตรายใดๆแก่เจ้าของขวัญได้ นอกจากนี้พิธีมิดฟายยังนำความเจริญรุ่งเรือง ความเจริญศักดานภาพความสุขบังเกิดแก่บุคคลนั้นๆ จะยกตัวอย่าง คำกล่าวมิดฟาย ในพิธีลู่วัชฎ์บาวสาว ที่มีอยู่ว่า “สาธุเด้อ น้ำอันนี้ได้ชื่อว่า น้ำ อมฤต ประสิทธิ์จากพระสังฆะเจ้า เก้าพระองค์ท่านก็ได้ทรงพระธรรมคำสั่งสอน สไล่น้ำอันนี้จึงได้ชื่อว่า น้ำอมฤต ปู่พระเจ้าให้ข้าวิดข้าจึงได้วิด ย่าพระเจ้าให้ข้าฟายข้าจึงได้ฟาย ฟายไปไฮผีเชื้อไฮอยู่ป่าคาก็ให้มากินเสีย ฟายไปน้ำผีเชื้อน้ำอยู่ป่าฮูกก็ให้มากินเสีย ฟายเมื่อภูเทวดาอยู่เค้าไม้ก็ให้มากินเสีย เมื่อมิดฟายหลายน้ำอมฤตก็บ่มาก น้ำอมฤตพากแตกออกจากกัน ฝืนธุลีกันไปทุกแห่ง แบ่งกันไปทุกกาย ยายกันไปทุกก้า เม็ดหนึ่งตกไปก้าทางอีสานจวอยู่ ขอให้เจ้านี้มีบริวารหลายพรำพร้อม โอมอ่อนน้อมขวัญเข้านามา เม็ดหนึ่งตกไปก้าบูรพาตะวันออก บอกให้เจ้านี้มีสติปัญญาเหมือนพระเจ้ามโหษธ ให้เจ้าอดเจ้าเพียรคือพระเจ้าเตเม เม็ดหนึ่งตกไปก้าอาคะเนพื้น ขอให้เจ้านี้จะมีเคหาหลังใหญ่ กว้าง อยู่างอยู่สืบสร้างพร้อมไพหม่มมนตรี เม็ดหนึ่งตกไปก้าหริดี ฟันให้ฟัน ได้มาอ้าปากต้านจาต่อ เอ็นดูเจ้าเด้อ เม็ดหนึ่งตกไปก้าพายัพหนอยอยู่ ให้ฟันได้มาเอ็นดูเจ้าล้ายังพร้อมทุกสิ่งอากร เม็ดหนึ่งตกไปก้าทางอุดรข้างใหญ่ ขอให้เจ้านี้มีพะกายแก่กล้า ให้ชนะผาบแพ่ฝูงหมูโภยกัย ความจึงโรอย่าได้มา

บังเบียดเจ้าเนอ อย่ามีผู้เคียดให้และหิงษาเจ้าเด้อ ให้มีใจกรุณายิ่งกว่าเก่า ให้จำได้เป็นเจ้าผ่านทางยศ ให้ปรากฏเลื่องลือชาในศาสนาพระพุทธเจ้าทุกภาคทุกประการก็ข้าเทอญ”

3.3.2 พราหมณ์ผูกข้อมือให้แก่เจ้าของขวัญ ขั้นตอนนี้พราหมณ์จะหยิบฝ้าย ในพานบายศรีมาผูกข้อมือให้แก่เจ้าของขวัญคนโบราณเชื่อกันว่าฝ้ายผูกแขนเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้ และเป็นสิ่งดึงดูดจิตใจให้คนรักใคร่ชอบพอกันได้ พราหมณ์จะอวยพร หลังจากนั้น ผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่นๆ จะทยอยเข้าผูกแขนและอวยพรให้เจ้าของขวัญ จะยกตัวอย่างคำกล่าวผูกแขน ในพิธีสู่ขวัญบ่าวสาว ที่มีอยู่ว่า “ครีๆ วี้ๆ ว่อน พระพรดวงประเสริฐ ฝ้ายแก้วเกิดมุงคูลบุนกันมาสาม ฮอบมาท่าตอผูกแขนเจ้าทั้งสองเดอ ผูกเบื่องซ้ายให้ขวัญมา ผูกเบื่องขวาให้ขวัญอยู่ ให้เจ้ามาเป็นคู่ ผัวเมียกันเดอ 32 ขวัญให้มาเต้า 92 ขวัญให้มาโฮม นอนหลับให้เจ้าทั้งสองได้เงินหมื่น นอนตื่นให้ เจ้าทั้งสองได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วค่าล้าน ออกจากบ้านให้พ่อไหเงินไคค่า อายุ วัฒน โณ สุขัง พะลัง”

3.3.3 พิธีเสี่ยงทาย หมอสูตรจะทำการเสี่ยงทายไขขวัญ เพื่อทำนายว่าต่อไป เจ้าของขวัญจะมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองเพียงใด โดยพิจารณาจากผิวไข ถ้าไขผิวเกลี้ยงไม่มีรอยตำหนิแสดงว่าเป็นสิริมงคล

4. ประเภทของการสูตขวัญ

ในภาคอีสานนิยมทำการสูตขวัญให้ทั้งที่เป็น คน สัตว์ สิ่งของ จากการศึกษพบว่ามีการแบ่งประเภทของการสูตขวัญออกเป็นประเภทๆ ได้ 7 ประเภท(วิทยา ภูครองหิน, 2553) ดังนี้

4.4.1 การสูตขวัญประเภทบุคคล คือการสูตขวัญให้กับคน ที่ประสบทั้งเหตุดีและเหตุร้าย (บุญธรรม ทองเรื่อง, 2536) ได้แก่

4.4.1.1 การสูตขวัญพระสงฆ์เถรภิเษก เป็นพิธีสูตขวัญพระสงฆ์หรือพิธีฮตสรง ซึ่งเป็นพิธีเลื่อนสมณะศักดิ์ตามประเพณีชาวอีสาน เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติคุณและเป็นการถวายเป็นกำลังใจแก่พระภิกษุที่กระทำความดี เพื่อให้กระทำความดียิ่งๆ ขึ้นไปและเป็นการชักนำให้พระภิกษุ สามเณรรูปอื่นเห็นผลการกระทำความดีและเป็นแบบอย่างต่อไป

4.4.1.2 การสูตขวัญแม่ม่าน เป็นการสูตขวัญให้กับผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ใกล้จะคลอดลูก เนื่องจากในสมัยโบราณมีหญิงที่เสียชีวิตจากการคลอดลูกเป็นจำนวนมาก ผู้หญิงเหล่านี้จะมีความหวาดหวั่นและหวาดกลัวในการคลอดลูก การจัดพิธีสูตขวัญจึงเป็นการปลอบประโลมให้กำลังใจกับผู้หญิงที่จะคลอดลูกต่อไป แต่ปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่มีการพัฒนามากขึ้น อัตราการเสียชีวิตจากการคลอดลูกจึงมีน้อยลงจึงส่งผลให้ การสูตขวัญแม่ม่านนิยมลดน้อยลง

4.4.1.3 การสูตขวัญแม่ออกกรรม เป็นการสูตขวัญให้กับหญิงสมัยโบราณ ที่คลอดลูกแล้วหลังการอยู่ไฟ สังคมคนอีสานเห็นว่า ผู้หญิงที่คลอดลูกจะมีร่างกายที่ไม่แข็งแรง อ่อนเพลีย ขาดภูมิคุ้มกัน ญาติผู้ใหญ่จึงจัดพิธีสูตขวัญเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ แล้วยังเป็นการแสดง

ความรักความห่วงใยจากบิดา มารดา สามี แลญาติพี่น้อง หมอสูตรจะสูดขวัญทั้งของแม่และเด็กให้มาอยู่กับตัว อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันทั้ง พ่อ แม่ ลูกและอวยพรให้มีแต่ความสุข

4.4.1.4 การสูดขวัญเด็ก เป็นพิธีที่ผู้ใหญ่โดยเฉพาะ พ่อแม่ จัดขึ้นเมื่อเด็กมีอาการตกใจมากๆ หรือเจ็บไข้ได้ป่วย หรือย้ายที่อยู่ใหม่ จัดขึ้นเพื่อเรียกขวัญเด็กให้มีสุขภาพดี เลี้ยงง่ายเป็นการแสดงความห่วงใย เอาใจใส่ให้เด็กเกิดความอบอุ่น

4.4.1.5 การสูดขวัญนาค เป็นพิธีการสูดขวัญในการบวชนาคตามประเพณีของ พุทธศาสนิกชนชาวไทย มักจะทำพิธีในวันรุ่งขึ้นก่อนที่จะบวชพระ เป็นการเชิญขวัญให้มาอยู่กับตัวเพื่อเป็นการเตือนสติ สั่งสอนถึงบุญคุณของบิดามารดา แสดงอาณิสย์ของการอุปสมบทมุ่งสงเคราะห์ตนเอง และผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ สุดท้ายให้พรนาค

4.4.1.6 การสูดขวัญงานแต่งงาน การสูดขวัญประเภทนี้เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของคู่บ่าวสาว เพื่อความเป็นสิริมงคลในการครองเรือน ธรรมเนียมของชาวอีสานส่วนใหญ่นิยมจัดงานที่บ้านผู้ใหญ่ของเจ้าสาว พิธีสูดขวัญยังเป็นการประกาศให้สังคมทราบว่าบุคคลทั้งสองจะเป็นสามีภรรยากันอย่างถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณี โดยมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นสักขีพยาน หมอสูตรจะทำพิธีสูดขวัญและอวยพรให้คู่บ่าวสาว หล่อหลอมจิตใจทั้งสองให้เป็นบุคคลคนเดียวกัน ไม่แตกแยกหย่าร้าง ให้มีแต่ความสุขความเจริญฐานะร่ำรวย มีชื่อเสียงเกียรติยศ ให้กำเนิดทายาทที่ดี สุดท้ายจะสอนให้คู่บ่าวสาวประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของสามี ภรรยาที่ได้อยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีสืบไป

4.4.1.7 การสูดขวัญคนป่วย พิธีการสูดขวัญประเภทนี้เป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยเรื้อรังหรือมีอาการเจ็บป่วยมานาน หรืออาการเจ็บป่วยต่างๆที่เกิดจากการประสบเคราะห์กรรมต่างๆเช่น การประสบอุบัติเหตุ ต่อมามีอาการดีขึ้นแต่อยู่ในระยะการพักฟื้นไข้ จะจัดพิธีสูดขวัญเพื่อเป็นการเรียกขวัญ และให้กำลังใจ และเป็นการแสดงออกถึงความห่วงใย ของญาติมิตร ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น มีสุขภาพแข็งแรง อายุยืน ตัวอย่าง คำกล่าวสูดขวัญของผู้ที่ป่วยมีอยู่ว่า “*ครีๆ มีอันนี้แม่่นมื่อสรร วันนี้เป็นวันชอบ ประกอบด้วยฤกษ์งามยามอันดี เป็นครีลิตธิชัยมงคลดีเรก อเนกสวัสดิ์ตัวผู้ข้าหากขอพร อนุสรณ์สามสิ่ง คือ รัตนตรัยแก้วกึ่งดวงดี กับทั้งคุณประเสริฐริทุกแห่ง ทุกแห่งหล้าสรรพวรรค์ มาเสกสรรให้เป็นพระพร คือ อายุ วัฒนะ สุขะ พละ อันว่าอายุนั้น ขอให้ ..(ชื่อคนป่วย)..*นี้มีอายุยืนได้ร้อยขวบพระวัสสา มีเดชา เรื่องราว ขณะผาบแพ่ฝูงหมู่โภภัย อย่าได้มีจัญไรมาเบียด เป็นต้นว่า สรรพทุกข์ สรรพโศรก สรรพโรค สรรพภัย อันน้อยใหญ่ทั้งปวง เป็นปวดหัวปวดท้อง กระล่องจ้องแจ้ง แสงน้อยให้ ส่วงหาย อุบาทภัยพยาธิย้ายให้หายหางแสนวา ชีมาโยโก โทตุลสรรพทา ”

4.4.1.8 อื่นๆ การสูดขวัญที่ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลเป็นผู้ถูกเรียกขวัญ ก็ได้แก่ การสูดขวัญคนเข้าทำงานใหม่ การสูดขวัญคนเกษียณอายุราชการ การสูดขวัญทหารเกณฑ์ การสูดขวัญผู้สูงอายุ การสูดขวัญเสี่ยว

4.4.2 การสวดขวัญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่

4.4.2.1 การสวดขวัญพระพุทธรูป การสวดขวัญประเภทนี้เรียกอีกอย่างว่า

การขอพรจากพระพุทธรูป มักจะทำขวัญเมื่อชาวบ้านถวายพระพุทธรูปให้แก่วัด พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนจะทำพิธีปิดทองและสวดขวัญพระพุทธรูป เพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้บูชา พละนาฎาพอันศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธรูปเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและดลบันดาลให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

4.4.2.2 การสวดขวัญเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมือง ด้วยความเชื่อเรื่องผีบ้าน

ผีเมืองที่จะช่วยปกป้องรักษา คุ้มครองให้ตนปลอดภัย มีความสุขและสมปรารถนา จึงได้ช่วยกันจัดพิธี การสวดขวัญเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองขึ้นในช่วงปีใหม่ของทุกปี ช่วงเช้าจะทำบุญเลี้ยงพระ ต่อมาก็จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ โดยใช้คนทรงเจ้าเป็นตัวแทนเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมือง โดยขอพละนาฎาพเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมือง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความผาสุกสวัสดิ์

4.4.3 การสวดขวัญสัตว์เลี้ยง การสวดขวัญประเภทนี้จัดทำขึ้นเพื่อเฉพาะสัตว์ของ

ชาวอีสาน ที่คุณประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย การสวดขวัญสัตว์เลี้ยงมีความเชื่อว่าจะทำให้สัตว์เลี้ยงหายตกใจจากการนำมาฝึก หรือนำมาเพื่อสร้างรายได้ให้เจ้าของ เป็นการปลอบใจที่ถูกใช้งานอย่างหนัก และเป็นการขอขมาสัตว์ที่ได้สร้างกรรมด้วยประการทั้งปวง เช่น การเหยียน ติ ดุด่า พรากรสัตว์ออกจากฝูง เป็นต้น

4.4.4 การสวดขวัญพืชและการเกษตรกรรม หมายถึงอุปกรณ์ สถานที่และต้นพืช

ต้นไม้มิที่มนุษย์ปลูกขึ้นเพื่อใช้ดำรงชีวิต แบ่งออกเป็นประเภทๆ ได้ดังนี้

4.4.4.1 การสวดขวัญข้าว เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการทำงานชาวอีสานที่

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนา คนโบราณเชื่อว่า ข้าวมีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์อย่างมาก ทั้งใช้เพื่อการบริโภค และขายเพื่อสร้างรายได้ การสวดขวัญข้าวจึงจัดขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความผูกพันรู้ และสำนึกในบุญคุณเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวนา สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชาวนาให้ทำงาน ได้ผลผลิตดี ไม่มีปัญหาอุปสรรคใดๆ

4.4.4.2 การสวดขวัญนา ชาวนาจะจัดทำพิธีนี้ ในตอนที่ จะทำการลงนา เพื่อ

เชิญเทพเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนผีบรรพบุรุษผู้รักษาไร่นาหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า ผีตาแฮกหรือ ปู่ตาแฮก มาสิ่งสถิตอยู่กับนาขอให้ข้าวในนามีความเจริญงอกงาม อุดมสมบูรณ์อย่าให้สัตว์มาทำร้าย ต้นข้าว อย่าให้มีภัยธรรมชาติ และให้มีกำลังใจในการทำงานให้ได้ผลผลิตดี ตัวอย่างคำสวดขวัญข้าวดังนี้

“ครีๆ มือนี่แมนมือหมั่น หมั่นให้เจ้าหมั่นปานหินผาแผ่น หมั่นให้เจ้าหมั่นปานแผ่นผาจวง ผาจันทร์ หมั่นให้เจ้าหมั่นปานสันเขาหลวงไกรลาส หมั่นให้เจ้าหมั่นปานอากาศศูนย์ตะวัน ว่ามาเออ ขวัญเอ๊ย นางข้าวเจ้าข้าวเหนียวก็ให้มาสามมือนี้นี้ ต้นเขียวๆ ข้าวก่ำก็ให้มาสามมือนี้นี้ ต้นดำข้าว

บักเขือกก็ให้มาสามี่วันนี้ ฮวงเผื่อข้าวป่องแ้วและข้าว ให้มาจากปากกวางและกระต่าย ให้มาจากข้างปลายตัวหลายวัน ให้มาจากหมูตันและปูคาบ มาจากปากนกจิบและนกจาบ คาบเจ้าท้วบินหนีไป ให้มาจากปากนกเขาเขียวคาบ ไปจับแควเปรียวและปลายพุ่ม ก็ขอให้มาสามี่วันนี้ ให้เจ้ามาเต็มเยี้ยและเต็มเล่า ให้เป็นเจ้าอยู่สวัสดิ์ กินลิบปือยาได้บก จกลิบปือยาได้ลง ว่ามาเยอขวัญเอี้ย” (บุญธรรม ทองเรื่อง, 2536)

4.4.4.3 การสูดขวัญลานข้าว จะจัดพิธีขึ้นเมื่อชาวนาทำการสร้างลานข้าวเพื่อใช้เก็บกองฟอนข้าวที่รอการนวด ฟาดหรือตี จัดทำขึ้นเพื่อเชิญขวัญข้าวที่ตนได้กล่าวหรือกระทำการล่วงเกินแก่ลานข้าวหรือเมล็ดข้าว เจ็บ ตกใจ หรือแตกหัก และเป็นการขอขมาโทษ พระแม่โพสพและขอให้ข้าวในปีต่อไปอุดมสมบูรณ์ ตัวอย่างคำสูดขวัญลานข้าว ดังนี้

“พสุธาพื้นแผ่นดิน ไสปานแวนพสุธา พวกชาวนาจึงได้ขุดพวกชาวนาจึงได้ก่น แม่บ่นจักคำชาวนาทำปัดกวาด ลีได้นวดได้ตี ลีได้วีข้าวสะนุ ตั้งก้องกว่าเสียงพุลเสียงปิ่น ตีกลางคืนฟาดข้าว ฟาดข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ย่างเทียวไปและเทียวมา เอาดินขนาเหยียบย่ำ ตั้งแต่เช้าฮอดค้ำวนเวียนอยู่เป็นเดือนแสนยาก แสนลำบากแม่ธรณี อย่าขอมมีคำโกรธ” (สวิง บุญเจิม, 2549)

4.4.4.4 การสูดขวัญเล่าหรือยุ้งข้าว จัดทำขึ้นเมื่อชาวนาสร้างเล่าใหม่ หรือนำข้าวขึ้นบนเล่า นิยมทำขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ คนโบราณเชื่อว่าในเล่าข้าวมีขวัญประจำอยู่ การเปิดประตูเล่าข้าวเพื่อนำข้าวขึ้นเล่าจะทำให้ข้าวอยู่ในเล่าอย่างดีไม่เสียหาย จะนำความสิริมงคลให้แก่ชาวนา และผู้บริโภคข้าวมีแต่ความสุขความเจริญ

4.4.5 การสูดขวัญเรือนหรือบ้าน เนื่องจากบ้านเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสานเวลามีการสร้างบ้านใหม่ ก่อนที่จะเข้าอยู่อาศัยต้องมีการทำพิธีสูดขวัญบ้านใหม่ ทั้งนี้เป็นการให้พรแก่บ้านใหม่ เนื้อหาของคำสูดขวัญจะกล่าวถึงประเพณีการสร้างบ้านเรือนที่มีมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนี้เนื้อหายังเป็นการกล่าวอวยพรและเรียกขวัญให้แก่เจ้าของบ้าน เพื่อเป็นกำลังใจและการเตือนสติของเจ้าของบ้านให้ประพฤติตนให้เหมาะสมที่ เป็นผู้ครองเรือนที่ดี ตัวอย่างคำกล่าวบทสูดขวัญบ้าน ดังนี้

“ครีๆ สิทธิพระพรเกษรหอมฮวงเฮา มื่อนี้แม่นมื่อสรร มื่อนี้แม่นเป็นวันดี วันเศรษฐี เบิกสะเถาไปค้ำ มื่อนี้ก่าบสง่าสวัสดิ์ ยังมีพระยาตนหนึ่งอยู่เมืองมันคำทอง พระยาตนที่สองอยู่เมืองครียุทธราช จึงพร้อมกันมา ยกเสาแฮกขึ้นให้ได้จัวแม่ลาย ยกเสาขวัญขึ้นให้ได้ควายแมงาม ยกเสาสามขึ้นให้ได้ฆ้องแก้วก่า ยกเสาสีขึ้นให้ได้ค้ำแก้วหมื่น ยกเสาห้าขึ้นให้ข้าวแก้วหมื่นมาเยี้ย ยกเสาหกขึ้นให้ได้เมียงามมาเทียมผ่าง ยกเสาเจ็ดขึ้นให้ได้ช้างสารใหญ่มาโฮม ยกเสาแปดขึ้นให้ได้ชายโง่งมาเฮียงยายเหล่า ยกเสาขึ้นพร้อมแล้วจักมั่งมุลดี เป็นธัญชัยเศรษฐีทั้งห้า ขอให้มิช้อยข้าเหลือหลาย วัวควายเต็มคอก ช้างม้าออกเนืองนอง เงินค้ำกองแสนโกฏี” (ศิริพร สุวรรณศรี, 2536)

4.4.6 การสูดขวัญยานพาหนะ หมายถึง การสูดขวัญยานพาหนะที่มนุษย์ใช้ในการเดินทาง ในการประกอบอาชีพ มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน ประกอบไปด้วย

4.4.6.1 สูดขวัญเกวียน ชาวอีสานสมัยโบราณใช้วัวเทียมเกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางขนส่งสัมภาระ ชาวอีสานจัดพิธีสูดขวัญเกวียนขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งที่ยังประโยชน์ให้ตน ตลอดจนเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของเกวียนประสบแต่ความโชคดี เดินทางด้วยความปลอดภัยและประสบความสำเร็จในการค้าขาย มีโชคลาภยิ่งๆ ขึ้นไป

4.4.6.2 สูดขวัญเรือ การสูดขวัญประเพณีนิยมทำขึ้นในพื้นที่ๆ ใช้เรือพายเป็นพาหนะหรือเรือที่ใช้แข่งขันตามเทศกาล การสูดขวัญเรือจะทำในโอกาสก่อนการแข่งขัน คนโบราณเชื่อว่าเรือทุกลำมีผี หรือที่เรียกว่า แม่นาง จะอยู่ประจำคอยปกป้องรักษาเรือ หากคนใดประพฤติดีก็จะมีโชคมีชัย แต่ถ้าประพฤติน่าเกลียดก็ทำให้ผีประจำเรือหนีหายไป เจ้าของเรือจึงสูดขวัญเรือเพื่อเชิญขวัญเรือ ปลอดภัย อย่าตกใจกลัวเมื่อลงแข่ง ตลอดจนดลบันดาลให้คนโชคดีเดินทางปลอดภัย

4.4.6.3 สูดขวัญรถยนต์ ชาวอีสานในบางถิ่นบางพื้นที่นิยมทำพิธีสูดขวัญรถยนต์เมื่อได้รถยนต์คันใหม่มาใช้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ขับขี่และผู้โดยสาร เชื่อว่าการสูดขวัญจะทำให้เจ้าของรถมีสติไม่ประมาทในการขับขี่ มีความมั่นใจในการเดินทาง สบแต่ความโชคดี และนำความร่ำรวยมาสู่ตน

4.4.7 การสูดขวัญวัตถุ หมายถึง การสูดขวัญของใช้หรือสิ่งที่เป็นในการประกอบอาชีพ มีความเชื่อว่าจะนำความโชคดีและความเจริญรุ่งเรืองมาให้ ประกอบไปด้วย

4.4.7.1 สูดขวัญปืน เป็นอาวุธที่ใช้ในการป้องกันตัว ทรัพย์สิน และเพื่อการล่าสัตว์ ชาวอีสานเชื่อว่าปืนมีขวัญประจำอยู่ การจัดพิธีสูดขวัญปืนเพื่อให้เจ้าของปืนมีสติไม่ประมาทให้ตระหนักถึงอันตรายและประโยชน์ของปืน ใช้ด้วยความละมັตรงวัง ปัจจุบันพิธีสูดขวัญปืนได้ยกเลิกไปแล้ว

4.4.7.2 การสูดขวัญถุงเป้งหรือถุงใส่เงิน ทอง หรือวัตถุมงคลที่มีค่า ชาวอีสานมักจะนิยมใช้ถุงเป้งเพื่อใส่วัตถุสิ่งของที่มีค่า เช่น เงิน ทอง งาช้าง นอแรด วัตถุมงคลหรือของสำคัญอื่นๆ โดยมีความเชื่อว่า ถุงเป้งก็มีขวัญอยู่ประจำตัว การสูดขวัญ ถุงเป้ง เป็นการสร้างความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของถุงและครอบครัว เกิดโชคลาภ อยู่เย็นเป็นสุข ร่ำรวย มักจะทำหลังจากพิธีสูดขวัญบ้านใหม่หรือทำพร้อมๆ กัน

องค์ความรู้เกี่ยวกับการประพันธ์บทสวดขวัญในภาคอีสาน

บทประพันธ์ของอีสาน มีทั้งที่เป็นแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง บทที่เป็นร้อยแก้วอาจจะเป็นนิทาน ตำนาน ตำนานและสภาพบ้านเมืองส่วนบทร้อยกรองนั้น นิยมเรียกกันว่า “กลอน” เช่น กลอนเทศน์ กลอนนิทานชาดก กลอนสวดขวัญ กลอนผญา และกลอนลำ รูปแบบการประพันธ์ของวรรณกรรมอีสานนั้นมีหลายประเภท โดยอาจจะแบ่งเป็นกลุ่มๆ ได้ 5 ประเภท คือ กาบ (กาพย์) กอน (กลอน) โคง (โคลง) ฮ่าย (ร่าย) และโส้หรือसारโส้ (โศก) ซึ่งการประพันธ์แต่ละประเภทจะมีลักษณะฉันทลักษณ์แตกต่างกันออกไป

ร่ายเป็นคำประพันธ์ชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดว่ามีบทหรือบาทจำนวนเท่าใด จะแต่งให้ยาวเท่าไรก็ได้ แต่ต้องเรียงคำให้คล้องกันตามข้อบังคับเท่านั้น คำว่า “ร่าย” แปลว่า อ่าน เสก หรือ เดิน ร่ายที่นิยมแต่งกันในวรรณกรรม มีอยู่ 4 ชนิด คือ ร่ายสุภาพ ร่ายตัน ร่ายโบราณ ร่ายยาว

ในการแต่งคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว มีกฎดังนี้

บทหนึ่งจะมีกี่วรรคก็ได้ แต่มักไม่น้อยกว่า 5 วรรคขึ้นไป จำนวนคำในหนึ่งวรรค ก็ไม่กำหนดตายตัวแน่นอนจะมีกี่คำก็ได้แล้วแต่จะเห็นเหมาะสมมักจะอยู่ระหว่าง 7 - 13 คำ การสัมผัส คำสุดท้ายของวรรคต้น จะส่งสัมผัสไปยังคำใดก็ได้ของวรรคต่อไป ยกเว้นคำแรกและคำสุดท้ายซึ่งไม่นิยมรับสัมผัส ส่วนการส่งและรับสัมผัสด้วยเอกโทอย่างไร้ที่กล่าวมานั้น ไม่ถือเป็นระเบียบเคร่งครัดนัก (วิเชียร เกษประทุม, 2558)

การประพันธ์วรรณกรรมในรูปแบบ “ฮ่าย” ของภาคอีสานมีลักษณะคล้ายกับร่ายของภาคกลาง คือ 1 บทจะมีกี่วรรคก็ได้ แต่คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคต่อไป และสัมผัสต่อเนื่องกันไปเช่นนี้จนจบ ฮ่าย มาจาก กาพย์ ต่างๆ มี 3 อย่างด้วยกันคือ (บุญธรรม ทองเรือ, 2536)

1. ฮ่ายวชิรป็นตี ได้ตัวอย่างมาจาก กาบวชิรป็นตี มีการแบ่งลักษณะคำประพันธ์ด้วยองค์ประกอบด้านต่างๆได้ดังนี้

1.1 คณะ หมายถึง การกำหนด วรรค บาท และบท ของคำประพันธ์นั้นๆ มี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 ใน 1 บทจะมี 4 วรรค แต่ละวรรคจะมี 10 คำ ลักษณะที่ 2 ใน 1 บทจะมี 8 วรรค แต่ละวรรคจะมี 5 คำ

1.2 การสัมผัส ฮ่ายวชิรป็นตี ได้กำหนดให้มีสัมผัสนอกและสัมผัสใน ดังต่อไปนี้

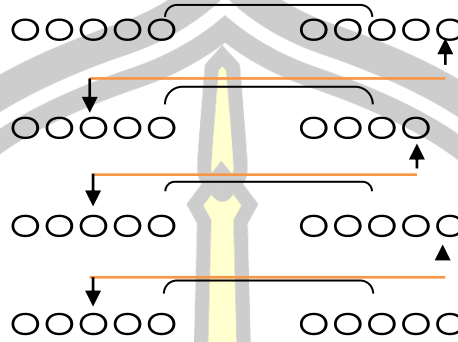
1.2.1 ฮ่ายวชิรป็นตี ในลักษณะที่ 1 มีลักษณะสัมผัสนอกดังนี้

สัมผัสระหว่างวรรค เน้นสัมผัส สระ ดังนี้

คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 2

คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 3

คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 4
แผนผัง ฮ่ายวชิรป็นตี ลักษณะที่ 1

ตัวอย่าง คำประพันธ์ ฮ่ายวชิรป็นตี ลักษณะที่1

ทุงชัยตั้งชะฟู หลายหมู่เจ้าตนไ

คือตั้ง กัณนิกาไกลกิงค้อม บานเบ่งพร้อมดวงใส

เคยตามไปทุกแ่ง เหล้นแล้วแท้แทนมา

คนพระกลัตราลุ่มฟ้า จักกัมหน้าคิงเดียว ตั้งนี้

(เวลลันดร ทานกัณท์) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

สัมผัสภายในวรรคเดียวกัน เป็นสัมผัสสระโดยวรรคที่ 5 ของแต่ละวรรค
จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 8 ภายในวรรคเดียวกัน สัมผัสเช่นนี้ไปจนจบใจความ

1.2.2 ฮ่ายวชิรป็นตี ในลักษณะที่2 สัมผัสระหว่างวรรค เน้นสัมผัส สระ ดังนี้

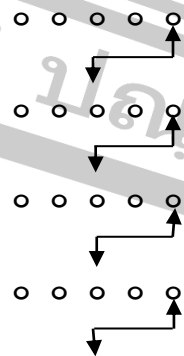
คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 2

คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 3

คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 4

สัมผัสต่อเนื่องกันไปเช่นนี้จนจบบท แล้วจึงขึ้นต้นใหม่

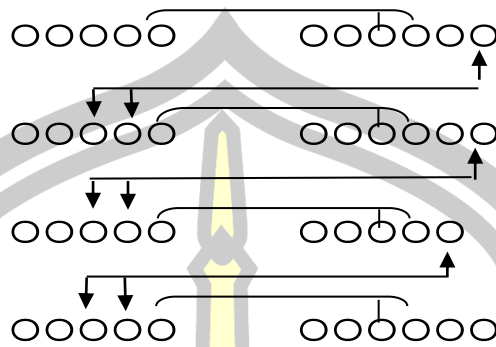
แผนผัง ฮ่ายวชิรป็นตี ลักษณะที่ 2

พูน บัญ ทิโต ชเว

แผนผัง ฮ้ายมหาวชิรป็นตี

ตัวอย่าง การประพันธ์ ฮ้ายมหาวชิรป็นตี

หญิงฝูงไดนา
ตกล่อยข้าขึ้นใจ
หอดไ้ลิ่งขึ้นใจ
ซีไ้กว่าจักหนี

เห็นฝ่ามาช้อยข้า
บมีอันใดสักสิ่ง
ชนขวยเลี้ยงชีวิตไ้ใจ
ยามเมื่อฝ่าเป็นติมุสมั่ง

(เวสสันดร ทานกัณฑ์) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

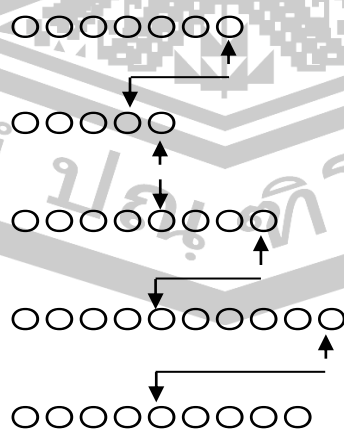
3. ฮ้ายยาว มีลักษณะคำประพันธ์คล้ายกับร่ายยาวของภาคกลาง โดยมีลักษณะต่างๆ

ดังนี้

3.1 คณะ ฮ้ายยาว 1 บทจะมีความยาวไม่เท่ากัน จะมีจำนวนกัวรรคก็ได้ แต่จำนวนวรรคในคำหนึ่งๆ กำหนดให้มี 5 คำขึ้นไปจนถึง 14 คำ เป็นอย่างมาก

3.2 สัมผัสนอก เป็นสัมผัสสระ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 จะส่งไปสัมผัสยังคำใดคำหนึ่งในวรรคที่ 2 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 จะส่งไปสัมผัสยังคำใดคำหนึ่งในวรรคที่ 3 เป็นการสัมผัสที่ร้อยเชื่อมกันตลอดเช่นนี้จนจบใจความแล้วจึงขึ้นต้นบทใหม่

แผนผัง ฮ้ายยาว

พหุณี ประยุกต์ โศก ชีเว

ตัวอย่าง บทประพันธ์ ประเภทฮ้ายยาว

เจ้าจึงเห็นนางนักษณมทั้งหลาย

เสยยานอนหลายหลาก

บางพ่องนอนเปี้ยวปากและโกนโไฮ

บางพ่องนอนเปื่อยโตเยื้อยผมอยู่ที่ฟากๆ

บางพ่องนอนจุมปากและขบฟัน

เจ้าก็ยินอัศจรรย์ใจปัฐแล้ว

บางพ่องนอนหยิ่งเขี้ยวและน้ำลายเหือยชีชด

บางพ่องนอนลดผ้าปะไปแปนกายและเนื้ออาๆ

(เวสสันดร ลักราชหลวง) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

บทกลอนการส่อขวัญของชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นการส่อขวัญคน สัตว์ สิ่งของ นิยมใช้วิธีการประพันธ์แบบ ฮ้ายยาว ซึ่งมีลักษณะคำประพันธ์ดังนี้

1. คณะ ฮ้ายยาว 1 บทจะมีกัวรรคก็ได้ แต่ละวรรคจะมีจำนวนคำไม่แน่นอนตั้งแต่ 5 - 14 คำ ซึ่งฮ้ายยาวในบทกลอนการส่อขวัญ ผู้แต่งจะใช้คำตั้งแต่ 3 - 15 คำ (บุญธรรม ทองเรือง, 2536: 115) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1.1

โอกาสสาๆ เถิงฤดูเดือนห้า ฟ้าฮ้องเดือนหก

ฝนตกฟ้าฮ้องฮ้ำ ผู้งหมู่ทาสาผู้ชานาจึงหา

พร้าแลชวาน ดาบคมบางเช่นใหม่แบกไมใล

ป่าไมไพรหนา พินพะเนียงไถดกก สินปลาย

ฮวยเปลือกเสียเอาแต่แกน

(คำส่อขวัญข้าวขึ้นแล้ว จำนวนปริชา พิณฑอง)

ตัวอย่างที่ 1.2

ลางคนหาไมมีดได้แล้วจึงตัดสายแห่ แม่สายปื่อ

ลางคนถือบวยล้างน้ำ ลางคนจึงเอาผ้าฝืนกว้าง

มาต้มมาห่อ แม่ก็ยอยกอ้มใลเนอก แล้วจึงยกเจ้า

ไปใล่พลา แม่จึงเอาข้าวป้อนแลวนแลสามคาบ

(คำส่อขวัญนาศ จำนวนพระอริยานุวัตร เขมจารี)

จะเห็นได้ว่าวรรคที่ขีดเส้นใต้ มีจำนวนคำเพียง 3 คำบ้าง 4 คำบ้างแสดงให้เห็นว่ายังมีความเคลื่อนไหวบางอย่างในกฎเกณฑ์ ฉันทลักษณ์

2. สัมผัสแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

2.1 สัมผัสนอก ในคำประพันธ์ประเภทฮ้ายยาว กำหนดสัมผัสนอก โดยสัมผัสสระวรรคสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป โดยสัมผัสโยงต่อไปแต่ละวรรคเช่นนี้ไปจนจบใจความ ผู้แต่งจะพยายามรักษากฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ไว้เป็นอย่างดี ส่วนมากมีสัมผัสถูกต้องชัดเจน แต่ยังมีที่คลาดเคลื่อนไปบ้าง เช่น ไม่มีสัมผัส ระหว่างวรรคบ้าง และสัมผัสระหว่างวรรคไม่ชัดเจนบ้าง

2.1.1 ไม่มีสัมผัสระหว่างวรรค หมายถึง คำสุดท้ายของวรรคหน้าไม่สัมผัสกับคำใดคำหนึ่งของวรรคหลัง ซึ่งจะมีเพียงบางวรรคเท่านั้นที่แทรกอยู่ในแต่ละบททำให้ขาดความไพเราะลงไปบ้าง แต่ในวรรคอื่นยังคงมีสัมผัสในที่ที่เป็นสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะอีก จึงทำให้ยังมีความไพเราะอยู่บ้าง ไม่ขาดหายไปเสียทั้งหมด

ตัวอย่าง

บัดนี้จักพรรณนาแต่เดิมดาเค้า   จัดแจงเข้าหาไม้ปลูกเอือน

มีใจเพียรตั้งเอือนทั้งยาก   แต่งถงหมากทั้งน้ำบั้งทั้ง

คิ้วเคี้ยหาขวนคมมีดพร้า   แยกเข้าป่าต้นดัดดองดอน

เดินโคจรมือแลงมือเข้า

(คำสุ่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สำนวนปรีชา พิณทอง) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

จะเห็นได้ว่า วรรคที่ 4 และวรรคที่ 5 จะไม่มีสัมผัส สระระหว่างวรรค

2.1.2 สัมผัสระหว่างวรรคไม่ชัดเจน หมายถึง คำสุดท้ายของวรรคหน้าส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป และสัมผัสกันอย่างต่อเนื่องทุวรรค แต่สัมผัสระหว่างวรรคในบางวรรค มีเสียงสั้นยาว หนักเบาไม่เท่ากัน ทำให้หย่อนความไพเราะลงไปบ้างเช่น

ตัวอย่าง

ขวัญเจ้าไปอยู่กบากหลวงควงปางฮ้อง   ขวัญเจ้าไปท่งหลี่ฝี่

ขวัญเจ้าไปเล่นน้ำแม่นที่   ก็ให้มาลามือนี้มาเยอขวัญเอี้ย

ขวัญเจ้าไปอยู่นาแกมหญา   ขวัญเจ้าไปอยู่ป่าซ้าแกมฝี่

ขวัญเจ้าหนีไปถึกชื่อลำหนา   ขวัญเจ้าไปถึกคำลำหญู

ก็ให้เจ้ามาลามือนี้วันนี้มาเยอขวัญเอี้ย

(คำสุ่ขวัญเด็กน้อย สำนวนปรีชาพิณทอง) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

จะเห็นได้ว่า คำสัมผัสสระระหว่างคำ ที่ว่า ฮ้อง-ท่ง ฝี่-ที่ ที-นี้ หนา-คา ระดับเสียงคำสัมผัสเหล่านี้ หนัก เบา ไม่เท่ากัน

2.2 สัมผัสใน ในคำประพันธ์ประเภทฮ้าย นอกจากจะมีสัมผัสนอกดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีสัมผัสใน เป็นสัมผัสในภายในวรรค มีทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ โดยถือเป็นลักษณะ

พิเศษของบทกวีชาวอีสาน ซึ่งจะมีก็ได้ไม่มีก็ได้ แต่ถ้ามีสัมผัสในจะทำให้มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น สัมผัสในที่ปรากฏในกลอนสุภาพที่แต่งด้วยร้อยยาว มีลักษณะดังนี้

2.2.1 การสัมผัสสระ มีการแยกลักษณะของการสัมผัสออกเป็น 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

2.2.1.1 สัมผัส “เคียง” หมายถึง สระเสียงเดียวกันที่วางเรียงต่อกัน 2 คำ เช่น

บรรบวนตั้งอยู่สอนลอนชะล้าย มีทั้งฝ้ายผูกแขน มีทั้งแหวนใส่ก้อย
ปัทมน้อยสร้อยสังวาล

(คำสุภาพแต่งงาน จำนวนพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ)

แม่เจ้าจึงยกใส่สายฝ้าย แม่เจ้าจึงย้ายใส่สายไหม
เพิ่นผู้ดินนอนอยู่สายฝ้าย เพิ่นผู้ย้ายนอนอยู่สายไหม
แม่เจ้าจึงกวยจงใจฮ้อย

(คำสุภาพแม่ออกกรรม จำนวนปรีชา พิณทอง)

ตัวอย่าง

2.2.1.2 สัมผัส “เทียบเคียง” หมายถึง สระเสียงเดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ

มีทั้งแหวนและสายสร้อย ผุ่งตู๋ฮ้อยจึงมาหา
มีทั้งบุปผาดวงดอกไม้ มีทั้งเทียนรูปไท่ใสในพา
มีทั้งแหวนและส้มข้าวต้มและเผือกมัน สัพพันมีทุกสิ่ง
มีทั้งกล้วยอ่อนแลนลานา มีสูอันจัดหามาสะพาส
เขาจึงไปอารารนา

(คำสุภาพเกวียน จำนวนปรีชา พิณทอง)

2.2.2 สัมผัสพยัญชนะ คือการกำหนดพยัญชนะเดียวกัน หรือจำพวกที่มีสำเนียงคล้ายกัน ซึ่งเรียกอักษรคู่กันมาเรียงเป็นคำสัมผัส เช่น ข-ค ถ-ท ส-ช ผ-พ ฝ-ฟ ห-ฮ หล-ล หว-ว หย-ย เป็นต้น สัมผัสพยัญชนะที่ปรากฏในคำสุภาพที่แต่งด้วยร้อยยาว มีดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง

2.2.2.1 สัมผัส “คู่” หมายถึง พยัญชนะตัวเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คำ เช่น

มีพลูพันแลหมากจิบ ทั้งผ้าผ่อนแลใบศรี
ทั้งหวีแลต่างแก้ว ลวดแลวกระจกแยง
มีทั้งของหอมแลแป้งปน ดูเลิศล้นฝ้ายผูกแขน
มีทั้งแหวนแลสายสร้อย

(คำสุภาพเกวียน จำนวนปรีชา พิณทอง)

2.2.2.2 สัมผัส “เทียบคู่” หมายถึงพยางค์เดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ เช่น

ตัวอย่าง

เชิญทั้งทันตาแช่วเป็นแก้วอันดี ยามเมื่อใส่ซี้แล้วคำปัฐางาม
ให้เจ้ามาเสวยข้าว ชาวอนอันอ่อน
มีทั้งปลาปิ้ง ผลมจำแจ้วบอง
(คำส่วขวัญพา สำนวนปริชา พิณทอง)

2.2.2.3 สัมผัส “เทียบรถ” หมายถึง พยางค์หน้าตัวเดียวเรียงกันอยู่ 4 คำ

เช่น

ตัวอย่าง

แม่เจ้าข้าเจ็บอยู่อีฮักฮ้อยอน นังนอนแล้วผัดลูก
แม่เจ้าซีซุกซีเซียน ให้กลิ้งเกลื่อนไปมา
(คำส่วขวัญก่อนแต่งงาน สำนวนพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ)

2.2.2.4 สัมผัส “เทียบรถ” หมายถึงพยางค์หน้าตัวเดียวเรียงกัน 5 คำ เช่น

ตัวอย่าง

ชมชื่นสร้างศีลข้อยอยู่ช้วน องค์พุทโธเจ้าจอมคุณปางก่อน
เพิ่นก็ชมชื่นสร้างชมพุทวิปเฮานี้แหล่ว
(คำส่วขวัญพา สำนวนปริชา พิณทอง)

2.2.2.5 สัมผัส “ทบคู่” มีพยางค์หน้าสองตัวเรียงกันที่ละ 2 คำ เช่น

ตัวอย่าง

มีทั้งแพรวขาวพร้อมแพรวแดงดูอาจ
มีทั้งเทพท่อนไท้เทียบเนื้องทรง
มีทั้งพาหวานพร้อมพาควา ชื่นช่วย
(คำส่วขวัญพา สำนวนปริชา พิณทอง)

2.2.2.6 สัมผัส “แทรกคู่” มีพยางค์เดียวกัน 2-3 คำเรียงกันแล้วมี

พยางค์อื่นมาคั่นกลางอีกคำหนึ่ง เช่น

ตัวอย่าง

เสียงป้อ้อและสวนล้ย พาทเพลงหลาย
ด้อยตั้งเสียงหึ่งแห่ง มะหิงสา
(คำส่วขวัญครบรอบวันแต่งงาน สำนวนปริชา พิณทอง)

2.2.2.7 สัมผัส “แทรกรถ” มีพยางค์เดียวกัน 2 คำเรียงกันแล้วมี

พยางค์อื่นมาแทรกอีก 2 คำ เช่น

ตัวอย่าง

ทำวพญาและแสนหมื่น ชมชื่นมีใจใสศรัทธา

พร้อมกับมาอนุโมทนาถวายปฐิทธิพรอันยิ่งใหญ่

(คำสุ่ขวัญ ลำนวนพระอริยานุวัตร เขมาจารย์เถระ) (บุญธรรม ทองเรือง, 2536)

สัมผัสที่ปรากฏในคำสุ่ขวัญอีสานที่นิยมแต่งด้วย ฮ่ายยาว ผู้แต่งนิยมแต่งให้สัมผัสพยัญชนะมากกว่าสระ ทั้งนี้เพราะว่า การสัมผัสพยัญชนะหาคำมาสัมผัสได้ง่ายกว่า แม้แต่การสร้างคำซ้อน คำซ้ำก็เป็นการสร้างสัมผัสพยัญชนะ เช่น รวดเร็ว เหลือหลอ ฟินไฟ คับแคบ สูงเฮื่องเหลืองเหลือม นอกจากนี้ผู้แต่งยังรักษากฎเกณฑ์รูปแบบของฉันทลักษณ์ ซึ่งประกอบด้วย คณะ สัมผัส ส่วนมากถูกต้องชัดเจน แต่มีการคลาดเคลื่อนไปบ้าง เช่น จำนวนคำในแต่ละวรรคมีใช้ตั้งแต่ 3-15 คำ สัมผัสระหว่างวรรคไม่ชัดเจนบ้างขาดหายไปบ้างแต่ก็ไม่ได้หย่อนความไพเราะลงไปเลย เพราะยังมีสัมผัสในแต่ละวรรคอีก โดยมีทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ แต่ที่น่าสังเกตในเรื่องรูปแบบคำประพันธ์ประเภท ฮ่ายยาว ตามความเข้าใจของปราชญ์ชาวอีสาน ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า จำนวนคำในแต่ละวรรคจะไม่แน่นอน วรรคหนึ่งจะมีความยาวเท่ากับ “สุดสาว” ลมหายใจของหมอสู่ตรขวัญ นั้นหมายความว่า ฮ่ายยาว วรรคหนึ่งจะมีก็คำก็ขึ้นอยู่กับช่วงกลั่นลมหายใจในแต่ละครั้งของหมอสู่ตรขวัญที่ทำการสู่ตรขวัญอยู่ในขณะนั้น ถ้าช่วงใดกลั่นลมหายใจได้ไม่นาน ก็จะกล่าวคำสุ่ขวัญได้น้อยคำด้วยเหตุนี้จำนวนคำในแต่ละวรรคจึงไม่แน่นอน แต่ความสำคัญอยู่ที่สัมผัสโดยแต่ละ วรรคจะสัมผัสกันไปต่อเนื่องจนจบ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory) มีนักมานุษยวิทยาชื่อ ลินตัน (Ralph Linton) อ่างโน (นิคม บางจริง, 2553) ได้เสนอทฤษฎีนี้ เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจาย วัฒนธรรมขึ้นแล้วสังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ ที่ไม่เคยมีมาก่อน

ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะช่วยอธิบายบริบทของหมอสวดขวัญ และวิธีการขั้นตอนของการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นเผยแพร่วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง และจะต้องคำนึงถึงข้อเหมือนและข้อที่แตกต่างของวัฒนธรรมทั้งสองเป็นสำคัญ

2. ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ Aesthetics Theory หรือ Rasa Theory เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยความงามหรือความไพเราะ ต้นตำรับของทฤษฎีนี้ปรากฏในตำรานาฏยศาสตร์ของอินเดีย เดิมก็เน้นด้านนาฏศิลป์ แต่ก็นิยมใช้แพร่หลายในวิจิตรศิลป์แขนงอื่น ๆ เช่น ทัศนศิลป์ดุริยางคศิลป์ และวรรณศิลป์ในทางศิลปะการแสดง ละครหรือสุนทรียภาพ คืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ชมหรือผู้ฟังที่เกิดจากผู้แสดง ในตำรานาฏยศาสตร์ ซึ่งเป็นตำราโบราณที่ว่าด้วยทฤษฎีทางนาฏกรรม กล่าวไว้ว่าระสะถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากภาวะ คือการแสดงออกด้วยท่าทางและสีหน้าของผู้แสดง การแสดงออก ระสะที่ปรากฏในรูปของการพ้อนรำแบบฉบับของอินเดีย เรียกเป็นคำศัพท์ว่า ระสะอภินยยะ ทฤษฎีระสะยังคงเป็นหลักในการสร้างสุนทรียภาพในวงการพ้อนรำและการละครของอินเดียจนปัจจุบัน ภาวะหรืออารมณ์ของระสะทั้ง 8 ได้แก่ 1) ระติ-อารมณ์รัก 2) หัสยะ-อารมณ์สนุกสนานเพลิดเพลิน 3) โศกะ-อารมณ์เศร้าโศก 4) โกรธา-อารมณ์โกรธ 5) อุตสาหะ-อารมณ์มานะ พลัง 6) ภยยะ-อารมณ์หวาดกลัว 7) ชุคุปสะ-อารมณ์ร้งเงี้ยวเดียดฉันท์ และ 8) วิศมายา-อารมณ์พิศวง งง งวย (Venkataraman & Kalpakam, 2003)

3. ทฤษฎีดนตรีสากล ก่อนที่จะเริ่มวิเคราะห์เพลงสิ่งสำคัญที่สุดคือต้องรู้ว่าเพลงนั้นมีจุดน่าสนใจอยู่ที่ไหน ควรให้ความสำคัญกับอะไรในบทวิเคราะห์เพลงควรกล่าวเน้นถึงเรื่องอะไรมาน้อยเพียงใดควรลงลึกถึงรายละเอียดในเรื่องใดบ้างบทวิเคราะห์และข้อคิดต่างๆต้องมีเห็นผล และมีหลักด้านทฤษฎีรองรับเพื่อแสดงถึงคุณค่าเชิงวิชาการของบทเพลงนั้นอย่างแท้จริงการศึกษาลักษณะเฉพาะทางดนตรีมีความหลากหลายแง่มุมในการศึกษา วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ จากทฤษฎีดนตรีไทยและดนตรีตะวันตก เพื่อนำมาเป็นเค้าโครงในการศึกษาวิจัย(ณรงค์รัชช์ วรมิตรไมตรี, 2560) ดังต่อไปนี้

3.1 สังคีตลักษณ์ (Musical Form) หมายถึงโครงสร้างที่เป็นแบบแผนในการประพันธ์เพลง เช่นเดียวกับฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์เพลงประเภทร้อยกรอง ที่บอกตำแหน่งของคำที่ต้องสัมผัส และอาจมีครุ หรือลหุ เป็นต้น การวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างของเพลง (Formal Structure) นั้นเป็นการวิเคราะห์ในลักษณะภาพรวมของท่านองว่าประกอบไปด้วยท่อนเพลง ประโยคเพลงและวลีเพลงอย่างไรดังนี้

3.2 ทำนอง (Melody) ทำนอง คือเสียงขึ้นเสียงลงหลายเสียงที่ปะติดปะต่อกันเป็นชุดแต่ละเสียง นอกจากจะมีระดับเสียงสูงต่ำแล้วยังมีความสั้นยาวตามลักษณะจังหวะที่อาจแตกต่างกันทำนองเป็นส่วนประกอบ ที่ทุกชาติทุกภาษาทุกวัฒนธรรมให้ความสำคัญมากที่สุดเนื่องจากทำนองเป็นเสียงสูง เสียงต่ำ เสียงขึ้น เสียงลง ซึ่งเสียงมนุษย์สามารถร้องเรียนแบบได้ สามารถสะท้อนอารมณ์ของเพลงได้โดยตรง

3.3 ลักษณะการดำเนินทำนอง (Melodic Movement) จากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตตัวถัดไปมีอยู่ 3 ทิศทางคือ ทิศทางขึ้นถ้าโน้ตตัวหลังมีระดับเสียงสูงกว่า หรือทิศทางลงถ้าโน้ตตัวหลังมีระดับเสียงต่ำกว่าแต่ถ้าโน้ตย่ำอยู่กับที่ระดับเสียงเดิม ก็เรียกว่าทิศทางคงที่ การวิเคราะห์ทิศทางของทำนองโดยดูโน้ตทีละตัวเช่นนี้ อาจจะเป็นประโยชน์กับทำนองสั้นๆ ที่มีโน้ตอยู่ไม่กี่ตัวแต่ถ้าเป็นทำนองที่มีความยาวอย่างน้อย 2 ห้องควรดูภาพรวมของทิศทาง และสรุปทิศทางทั้งหมดของทำนองนั้นๆว่ามีทิศทางขึ้นหรือลง หรือคงที่ ในการเคลื่อนที่แบบตามขั้น (Conjunct Motion) คือการเคลื่อนที่จากโน้ตตัวหนึ่งไปยังโน้ตอีกตัวหนึ่งเป็นคู่ 2 หรือการพิจารณาลักษณะการเคลื่อนที่ โดเนภาพรวมจากกลุ่มของตัวโน้ตกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง การเคลื่อนที่แบบข้ามขั้น (Disjunct Motion) เป็นการเคลื่อนที่จากโน้ตเป็นกลุ่มก็ได้

3.4 จังหวะ (Beat) คือการเคาะจังหวะหนัก (Strong Beat) และจังหวะเบา (Weak Beat) ทำให้เกิดเสียงที่นักดนตรีได้ยิน

4. หลักการทางดนตรีวิทยา งานสนาม (Filed work) เป็นสิ่งที่ช่วยในนักดนตรีวิทยา และนักมานุษยดนตรีวิทยาได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้เป็นอย่างดีในการศึกษาระบบวัฒนธรรมในชุมชนต่างแดน งานสนามเป็นงานที่หนัก ของนักดนตรีวิทยา และนักมานุษยดนตรีวิทยาต้องใช้การวิเคราะห์จากผลงานวิจัยการเห็นด้วยตา ทั้งมองเห็นได้และมองเห็นไม่ได้ เรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์และศิลป ความแข็ง ความอ่อน เรื่องเฉพาะบุคคล มันจะเป็นความสนใจ ที่เชื่อมกับวิถีชีวิต ข้อมูลเอกสารในวัฒนธรรมดนตรี โดยธรรมชาติของงานสนามจะต้องมี การวางแผน จะได้ไม่เกิดความยุ่งยากจะได้บรรลุผลตามที่วางไว้ งานสนามจะต้องใช้ความตั้งใจจริงและตั้งมีความสุขในสิ่งที่เรากำลังทำตลอดเวลา (ณรงค์รัชช วรรมิตรไมตรี, 2560)

5. หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา ใช้แนวทางการศึกษาดนตรีอย่างเป็นระบบ (Systematic Guidelines for Studying of Music) การศึกษาตัวดนตรีของวัฒนธรรมต่างๆ ปัญญา รุ่งเรือง (2546) มีแนวทางการศึกษาที่ชัดเจนในด้านต่างๆ ดังนี้

5.1 สื่อสร้างเสียง (Medium) ศึกษาว่าเสียงเกิดจากอะไร โดยศึกษาถึงเสียงต่อไปนี้

5.1.1 ประเภทของเสียง ได้แก่ เสียงร้อง (Voice) เครื่องดนตรี (Instruments) หรือทั้งสองอย่างประกอบกัน

5.1.2 ชนิดของเสียง, แบบไหน (What Kinds)บอกลักษณะของเสียงได้

5.1.3 ปริมาณของเสียง, มากน้อยเพียงใด (How many)

5.2 ท่วงทำนอง (Melody) คือการจัดลำดับของเสียงสูงต่ำ ได้แก่ เรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

5.2.1 ระบบเสียง (Tuning System) การจัดระบบเสียงสูงต่ำของวัฒนธรรมต่างๆ

5.2.2 มาตราเสียง / บันไดเสียง (Scales) ลำดับของเสียงที่ใช้ในบทเพลงแต่ละเพลง

5.2.3 กลุ่มเสียง (Mode) หรือมาตราเสียงเฉพาะที่ใช้เป็นบทพื้นฐานของบทเพลง

- 5.2.4 ชั้นคู่เสียง (Intervals) ระยะระหว่างความสูงต่ำของเสียงสองเสียง
- 5.2.5 ช่วงเสียง (Ranges) ความกว้างของระดับเสียงต่ำสุดถึงสูงสุดที่ใช้ในบทเพลง
- 5.2.6 รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour) มีหลายชนิด ได้แก่
- ต่อเนื่องเชื่อมโยง (conjunct)
  - ไม่เชื่อมโยงกัน (disjunct)
  - ขึ้นๆลงๆ (undulating)
  - สูงขึ้นเรื่อยๆ (ascending)
  - ต่ำลงเรื่อยๆ (descending)
  - ไม่ค่อยขึ้นลง หรือสม่ำเสมอ (terraced)
- 5.2.7 โครงสร้างของวลี (Phase structure) โดยพิจารณาตามแนวนอนว่าเป็น
- อย่างไร
- 5.2.8 การประดับตกแต่งทำนอง (Ornamentation)
- 5.2.9 เนื้อร้อง และการเอื้อน (Syllabic text setting or melismatic text setting)
- 5.3 จังหวะ (Rhythm) การจัดองค์รวมของเสียงที่สัมพันธ์กับเวลา ได้แก่
- 5.3.1 การตกจังหวะ (Beat & accent) และการเน้นจังหวะหนักเบา
- 5.3.2 การลัดจังหวะ (Syncopation) ทารตกจังหวะก่อนหรือหลัง (ตกในจังหวะยก)
- 5.3.3 อัตราจังหวะ (Meter) การจัดจังหวะภายในหนึ่งห้องเพลง (measure) คือการจัดจังหวะ หนัก-เบา, ฉับ - ฉับ, หน้าทับ ได้แก่
- จังหวะอิสระ (Parlando - rubato) จังหวะที่ยืดหยุ่นมากคล้ายกับการพูด
  - จังหวะที่ตายตัว (Tempo giusto) เช่น double, triple, compound
  - จังหวะสม่ำเสมอ (isometric) ทำนองเพลงในจำนวนห้องเท่ากันมีจังหวะที่เท่ากันบรรเลงซ้ำๆ กัน ตั้งแต่ต้นจนจบเพลง
  - จังหวะไม่สม่ำเสมอ (Asymmetrical isometric) ทำนองเพลงในจำนวนห้องเท่ากัน แต่จังหวะไม่เท่ากัน (5/3, 2/3) บรรเลงซ้ำๆ กัน ตั้งแต่ต้นจนจบเพลง
  - จังหวะประสม (Heterophonic) ทำนองเพลงที่มีการเปลี่ยนจังหวะบ่อยๆ เช่น 5/4 บ้าง, 3/4 บ้าง, 2/8 บ้าง
  - จังหวะหลากหลาย (Polymetric) บทเพลงเดียวที่มีหลายแนว แต่ละแนวมีจังหวะต่างๆกัน
- 5.4 ความเร็ว (Tempo) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวโน้ตกับช่วงเวลา

5.5 ผิวพรรณ (Texture) การประสานทำนอง และความสัมพันธ์ระหว่างทำนอง
ไปกันคนละแนว ได้แก่

5.5.1 ทำนองเดี่ยว (monophony) แม้ว่าจะอยู่คนละช่วงทาบ (octave) ก็ตาม

5.5.2 ทำนองประสม (Polyphony) หลายๆ ทำนองบรรเลงไปพร้อมกัน จังหวะ
เดียวกัน ได้แก่ Homophony (Harmony) คือทำนองสองแนวทำนองหรือมากกว่าที่มีลีลาในจังหวะ
เดียวกัน, Counterpoint (Disphony) คือทำนองสองแนวทำนองหรือมากกว่าแต่ละทำนองเป็นอิสระ
ต่อกันและไม่จำเป็นต้องเป็นจังหวะเดียวกัน, Drone Harmony คือทำนองเดี่ยวที่ใช้เสียงประสาน
เพียงเสียงเดียวตั้งอยู่ตลอดเวลา เช่น ลายแคนๆ เป็นต้น

5.5.3 ทำนองหลากหลาย (Heterophony) ดนตรี หรือบทเพลงที่มีทำนอง
ต่างๆกันแต่ขึ้นอยู่กับทำนองหลักเพียงทำนองเดี่ยว

5.6 รูปแบบ (Form) การจัดองค์กรของบทเพลง มีแบบต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.6.1 Iterative (Unitary) บทเพลงที่มีทำนองสั้นๆทำนองเดี่ยว บรรเลงซ้ำๆ กัน
ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันบ้างหรือไม่เลยก็ได้ (A-A-A)

5.6.2 Binary บทเพลงสองท่อน (A-B)

5.6.3 Reverting บทเพลงสองท่อนที่มีการบรรเลงย้อนท่อนแรก (A-B-A)

5.6.4 Strophic บทเพลงที่มีรูปแบบต่างๆดังกล่าวมาแล้วใช้ทำนองเดียวกันแต่มี
เนื้อร้องต่างกัน

5.6.5 Progressive บทเพลงที่มีทำนองใหม่เพิ่มขึ้นทุกท่อนโดยไม่ย้อนทำนองเดิม
(A-B-C-D)

5.6.6 Theme and variation บทเพลงที่มีทำนองหนึ่งเป็นหลักและมีการแปร
ทำนองไปเรื่อยๆ

5.7 สุ่มเสียง (Timbre) หรือคุณลักษณะของเสียง (Tone color) หมายถึงคุณภาพของ
เสียงดนตรีหรือเสียงร้องที่มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง หรือเสียงที่ประสานประสานกัน

5.8 ความดัง (Dynamic) ความดัง-เบา ของเสียงดนตรีหมายถึงรวมทั้งกรณีที่ค่อยๆเบาลง
(decrescendo) และค่อยๆ ดังขึ้น (Crescendo) ด้วย

5.9 ดนตรีลักษณะพิเศษ (Extra-musical) หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสียง (บท
เพลง) กับสิ่งที่มีโชดดนตรี เช่น ธรรมชาติ บทกลอน ภาพเขียน เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ผู้วิจัยจะใช้ ทฤษฎีทางดุริยางคศิลป์และศิลปะการแสดง ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และ
ทฤษฎีดนตรีสากล นำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และตรวจสอบของทำนองและคีตลักษณ์ในบท
สวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

5. หลักทางภาษาไทย คำประพันธ์ หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียงให้เป็นระเบียบตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ โดยมีกำหนดข้อบังคับต่างๆเพื่อให้เกิดความครึกครื้นและมีความไพเราะแตกต่างกันไป จากถ้อยคำธรรมดา ฉันทลักษณ์ แปลว่า ตำราว่าด้วยการประพันธ์ หมายถึงระเบียบข้อบังคับต่างๆที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่างๆ จำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ๆได้ 5 ประเภท ได้แก่ กลอน, โคลง, ร่าย, กาพย์, และฉันท (วิเชียร เกษประทุม, 2558)

ผู้วิจัยจะใช้หลักทางภาษาไทย ในเรื่องรูปแบบของคำประพันธ์ไทย เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์ของบทสวดขวัญพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

พิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ (นิตินันท์ พันทวี, 2544) พบว่า พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ความสัมพันธ์ ระหว่างคุณค่าทางพิธีกรรมและการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนทำให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมท้องถิ่นที่อาศัยสิ่งที่เรียกว่า ความเชื่อความศรัทธาของชาวชุมชนมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิตใจและคนโบราณของไทยใช้ปัญญาและความชาญฉลาด สร้างระบบการเรียนรู้โดยอาศัยพิธีกรรมท้องถิ่นเข้าอบรม บ่มเพาะขัดเกลาจิตใจคนให้เป็นคนดี มีจริยธรรม โดยสร้างสัมพันธ์ที่สอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อทางศาสนามาเป็นเครื่องมือในการอบรม

การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนชาวภูไท ในอำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร (ลักษณะกร สัตถาผล, 2550) พบว่า ความเชื่อในประเพณีการแต่งงาน แสดงถึงแนวความคิดของชาวภูไท ที่ว่าไม่นับถือบรรพบุรุษ มีการนับถือผู้อาวุโส พ่อล่อมแม่ล่อมในพิธีการแต่งงาน เป็นกลไกในการควบคุมคนให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ของวิถีชุมชน โดยความเชื่อมั่นและเคารพนับถือ จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติที่ดีของพ่อล่อมแม่ล่อม ซึ่งมีระยะเวลาเป็นตัวกำหนด ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องพ่อล่อมแม่ล่อมอยู่ในวงจำกัดและกระจายไปสู่ชุมชนได้น้อย

วรรณศิลป์ในบทสวดขวัญของหมอสวดจำเนียร พันทวี ประภาส ทิพยมาศ (2551) พบว่ารูปแบบบทสวดขวัญมีคำประพันธ์เพียงชนิดเดียว คือ ร่าย ซึ่งมีลักษณะข้อบังคับการประพันธ์ประกอบด้วยคณและสัมผัส โดยบทหนึ่ง ๆ จะมีจำนวนวรรคไม่เท่ากันและในวรรคหนึ่ง ๆ มีจำนวนคำตั้งแต่ 3 คำ ขึ้นไปจนถึง 17 คำ บทสวดขวัญปรากฏความไพเราะงดงามจากการใช้รูปแบบทำนองเรียง-กระโดด ซึ่งมีการนำเสนอทั้งรูปแบบจังหวะตายตัวและจังหวะไม่ตายตัว ส่วนสัมผัสของบทสวดขวัญที่ปรากฏมีทั้งสัมผัสชัดเจน สัมผัสไม่ชัดเจน และไม่มีสัมผัสศิลปะการใช้ภาษาในบทสวดขวัญ ได้แก่

ศิลปะด้านเสียง โดยการใช้เสียงสัมผัสในกลุ่มคำทำให้เกิดเสียงที่มีลีลาจังหวะไพเราะ การซ้ำคำในกลุ่มคำทำให้คำมีความหมายเข้าคู่กันและมีน้ำหนักเสียงกำกึ่งกัน และการซ้ำกลุ่มคำมุ่งเน้นหรือย้ำความให้ชัดเจนและหนักแน่น ส่วนศิลปะการใช้คำในบทส่วขวัญมีทั้ง การใช้คำซ้ำ ทำให้มีคำและเสียงมากขึ้น เพื่อให้ความหมายชัดเจนขึ้น การใช้คำซ้อนทำให้มีความหมายชัดเจนขึ้น การใช้คำขึ้นต้นและคำลงท้ายมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นสิริมงคล มีการใช้คำสรรพนามทั้งสรรพนามบุรุษที่ 1, 2 และ 3 การใช้คำศัพท์ภาษาบาลีถือเป็นคำของพระทำให้เกิดสิริมงคล การใช้ภาษาถิ่นทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งและก่อให้เกิดอารมณ์อันมีผลทางจิตใจสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการทำขวัญ

ประเพณีกินดองของชาวภูไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม อัมพร นันนวล (2552) พบว่า ประเพณีกินดองเป็นประเพณีที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวภูไทผู้ที่จะมาแต่งงานต้องผ่านพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผูกแขนให้เป็นสามิภรรยา ผู้ที่เป็นเขยต้องถูกอบรมโดยล่ำม คำสอนของล่ำมเรียกว่าคำเขียนเขย พิธีเขียนเขยเป็นพิธีการยินยอมของเขยที่จะต้องปฏิบัติตามกฎของชาวภูไทให้ครบ 14 ข้อประเพณีกินดองของชาวภูไทนั้นถือว่าเป็นการสร้างครอบครัวใหม่เป็นการพิสูจน์ความอดทนและอดกลั้นของผู้ชายชาวภูไทเชื่อว่าชายที่มีความวิริยะอุตสาหะสูง จะเป็นผู้นำของครอบครัวที่ดี แนวทางอนุรักษ์ประเพณีกินดองของชาวภูไทมี 2 วิธี คือวิธีบันทึกลงไว้เป็นหลักฐาน และวิธีการถ่ายทอดชนบประเพณีไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน

ทัศนคติต่อประเพณีการแต่งงานของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยและญ้อ ชยา ภาคภูมิ (2552) พบว่า ชาติพันธุ์ผู้ไทย และชาติพันธุ์ญ้อ มีรูปแบบของขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีการแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ การเลือกคู่ครอง การสู่ขอและการหมั้น การแต่งกายของบ่าวสาว ค่าสินสอด พิธีการแต่งงาน และเครื่องสมมา เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม และการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมอื่น ๆ แต่รูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ยังคงไว้ซึ่งความหมายที่ดั้งเดิมซึ่งสอดคล้องตามขั้นตอนและองค์ประกอบของการแต่งงาน เช่น ความเชื่อ การไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำบายศรีสู่ขวัญการเตรียมเรือนหอหรือห้องหอที่บ้านเจ้าสาว หรือแม้แต่การใช้อุปกรณ์หรือวัสดุต่างๆ เยาวชนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเพศแตกต่างกันมีทัศนคติต่อประเพณีแต่งงานไม่แตกต่างกัน แต่เยาวชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันส่วนใหญ่มีทัศนคติแตกต่างกันซึ่งเห็นด้วยกับองค์ประกอบของประเพณีแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ทัศนคติต่อประเพณีแต่งงานของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ส่วย และเยอ (รวินันท์ อิมอ้วน, 2552) พบว่าชาติพันธุ์เขมร ส่วย และเยอ มีรูปแบบของขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีการแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ การเลือกคู่ครอง การสู่ขอและการหมั้น การแต่งกายของบ่าวสาว ค่าสินสอด พิธีการแต่งงาน และเครื่องสมมาปูย่า เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม และการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรม อื่นๆ แต่รูปแบบ

ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ก็ยังคงไว้ซึ่งความหมายที่ดั้งเดิมซึ่งสอดคล้องตามขั้นตอนและ องค์ประกอบของการ แต่งงาน เช่น ความเชื่อ การไหว้ผีบรรพบุรุษ การทำบายศรีสู่ขวัญ การเตรียมเรือนหอหรือห้องหอ ที่บ้านเจ้าสาว หรือแม้แต่การใช้อุปกรณ์หรือวัสดุต่าง ๆ เยาวชนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเพศแตกต่างกันมีทัศนคติต่อประเพณีแต่งงานไม่แตกต่างกัน แต่เยาวชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันส่วนใหญ่ มีทัศนคติแตกต่างกัน ซึ่งเห็นด้วยกับองค์ประกอบของประเพณีแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

การเปรียบเทียบบทสวดขวัญและพิธีสวดขวัญในวัฒนธรรมข้าว อำเภอเมือง จังหวัด อุบลราชธานี มานิตย์ โศกค้อ (2553) พบว่า บทสวดขวัญและพิธีสวดขวัญชาวทั้ง 6 ชาติ มีลักษณะ รูปแบบการสร้างสรรค์ตัวบท คือแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภท ร่ายอีสานทุกสำนวน ในด้าน องค์ประกอบของบทสวดขวัญพบว่า ประกอบด้วย บทประณามพจน์ บทไหว้ครู บทชุมนุมเทวดา บทเชิญขวัญ บทมิตพาย และบทผูกแขน ในด้านเนื้อหา คติความเชื่อในบทสวดแต่ละสำนวนมีความ เชื่อมโยงกันทั้งในลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อตอบสนองพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์

ดนตรีพิธีกรรม : กรณีศึกษาการทำขวัญนาของนายสุชาติ เหมี่ยมโพธิ์ จังหวัด นครราชสีมา กรสรวง ดินวลพะเนา (2554) พบว่า เทคนิควิธีการแหล่งทำขวัญนาใช้ภาษาท้องถิ่น โคราช จะมีลักษณะผสมผสานกึ่งภาษากลางและกึ่งภาษาอีสาน หน่วยคำบางคำก็มีหน่วยคำมาจาก ภาษาเขมร ที่สำคัญคือ ภาษาถิ่นไทยโคราช มีสำเนียงต่างจากภาษาถิ่นอีสานทั่วไปอย่างชัดเจน ในการแหล่งมีการสอดแทรกศิลปะพื้นบ้าน เช่น เพลงโคราชผสมผสานกับการแหล่ง เพื่อให้ผู้ฟังและผู้ชมเข้าใจ เกิดความสนุกเพลิดเพลิน และยังมีเทคนิคในการด้นกลอนสวดอย่างมากมาย เช่น กลอนร่าย กลอนหัวเดียว ร้อยกรอง กาพย์ยานี 11 และวิธีการใช้เสียงต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ ร่วม โดยมีเทคนิคการแหล่งคือ เน้นเสียง ผ่อนเสียง กลืนเสียง ผันเสียง เสียงหนักเสียงเบา กระทุ้งเสียง ร้องรวบคำและหางเสียง

เสนตั้งบังหน่อ : ดนตรีพิธีกรรมของลาวโซ่ง สมฤทัย เฟ่งศรี (2550) พบว่า เป็นการเสน เพื่อเซ่นผีมดของหม่อมตที่เป็นหม่อพิธี คนลาวโซ่งที่ตายไปแล้วจะเป็นผีเรือน แต่คนที่เป็หม่อมตนั้น เป็นได้ทั้งผีเรือนและผีมด ซึ่งผีมดที่ทำการเสนนี้ คือ มดที่เป็นครุ เป็นเทวดา หรือเทพที่สูงกว่า ผีเรือน เป็นเทพที่ชอบเที่ยวรักสนุก ดังนั้นเวลาผีเสนที่เกี่ยวกับผีมดจะมีดนตรีมาเกี่ยวข้องด้วย เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธี ได้แก่ ปี่ใหญ่ ปี่น้อย กลองคุ่ม ตังบั้ง เป็นต้น

แซนการ พิธีแต่งงานพื้นเมืองเขมรอีสานใต้ อัจฉรา ภาณุรัตน์, เครือจิต ศรีบุญนาถ, & วิลาสณี ศรีนุเคราะห์ (2537) พบว่า การแต่งงานพื้นเมืองเขมรอีสานใต้ของจังหวัดสุรินทร์นั้น เน้นการ ขอบคุณและระลึกถึงเทพ ผีบรรพบุรุษและยังไม่ละทิ้งตำนาน ความเชื่อเรื่องความรักของเจและยัง พบว่าประติ้วลเป็นสัญลักษณ์เด่นที่สุดในปะรำพิธี ส่วนในขบวนแห่ใช้เต่าเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ เรื่องความอุดมสมบูรณ์และที่สำคัญคือตัณยูเป็นเครื่องเซ่นผีบรรพบุรุษที่ขาดไม่ได้ในพิธีแซนการ

งานวิจัยต่างประเทศ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ : ความเชื่อเรื่องวิญญาณของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย Songsak Titrassamee, Somchai Lamduan, & Kosit Phaengsoi (2014) พบว่า “บายศรีสู่ขวัญ” หรือพิธีให้ศีลให้พรแบบไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคอีสานมีการดำเนินการด้วยเหตุผลทั้งที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล พานบายศรี คือ ต้นไม้ที่ประดับตกแต่งแล้วใช้เป็นสัญลักษณ์ ที่นำมาใช้สำหรับพิธีและมีหมอสูตรเป็นผู้นำในพิธีกรรม การจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรมของชาวภูไทและไทลาว ในภาคอีสานมีองค์ประกอบอยู่ 7 อย่างด้วยกันคือ 1) ผู้คน ได้แก่ หมอสูตร หรือหมอปราหมณ์และผู้รับขวัญ 2) อุปกรณ์ ประกอบด้วย พานบายศรีและพานข้าว 3) ปัจจัย คือผู้ที่จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญได้จะต้องมีงบประมาณที่เพียงพอ 4) สภาพแวดล้อม คือวัน เวลา และสถานที่ ที่ได้ถูกกำหนด ผ่านการลงความเห็นของหมอสูตร 5) มารยาท คือ ในระหว่างการประกอบพิธีกรรมโดยหมอสูตรหรือพราหมณ์ ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีจะต้องอยู่ในความสงบและตั้งใจฟังคำสู่ขวัญ 6) ขั้นตอน จะเริ่มต้นด้วยการเรียกขวัญหับเจ้าภาพและจบด้วยการผูกแขนด้วยฝ้ายผูกแขน 7) ความสำเร็จ: พิธีจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อเสร็จการให้พร พิธีบายศรีสู่ขวัญมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความสุขทางจิตวิญญาณผ่านความรู้ดั้งเดิมของชาวอีสาน

ศึกษาและเปรียบเทียบรูปแบบของดนตรีแคน ที่เล่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและไทย Prakrit Yaowapan (2014) พบว่า การเปรียบเทียบรูปแบบของดนตรีแคนในพิธีกรรมระหว่าง “นางเทียม” (ตัวแทนของวิญญาณ) พิธีกรรมในประเทศลาว และ “ลำทรง” (ตัวแทนของวิญญาณ) พิธีกรรมในประเทศไทย อีกทั้งกลุ่มเสียงเสียงเดียวกัน คือ ลายทางสั้น (มีระดับเสียงกลางถึงเสียงสูงและจังหวะที่สนุกสนาน) และลายทางยาว (มีระดับเสียงกลางถึงเสียงต่ำและจังหวะช้า เศร้า) มีความคล้ายคลึงกัน

พิธีบายศรีสู่ขวัญ วิธีชีวิตและพิธีกรรมของคนในภาคอีสาน Rattiya Pongsiri, Songkoon Chantachon, & Noipranorm Kiantong (2013) พบว่า ความเชื่อทางจิตวิญญาณโบราณมีผลกระทบอย่างมากต่อสังคมไทย แม้ว่าศาสนาประจำชาติปัจจุบันคือพุทธศาสนา แต่ชาวบ้านของไทยตั้งแต่โบราณ ก็ยังเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ควบคู่กับความเชื่อมั่นในความเชื่อของการวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมของการเรียกจิตวิญญาณให้กับร่างกาย การศึกษาประวัติความเป็นมา ประเมินสภาพปัจจุบันของและปัญหาที่เกี่ยวกับพิธีกรรม อันมีผลมาจากการพัฒนา อนุรักษ์และส่งเสริมรูปแบบของประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินการตามรูปแบบของการพัฒนาในช่วงที่กำลังศึกษาครั้งนี้ ปรากฏผลอย่างมีนัยสำคัญว่า จะช่วยลดผลกระทบการทำลายประเพณีและความเชื่อของชุมชนไทยที่สืบทอดกันมา จากสังคมสมัยใหม่ในขณะนี้ได้

พิธีแต่งงานของชาวไทยดำในประเทศไทย Onozawa & Nitaya (1998) พบว่า กระบวนการแต่งงานและการทำธุรกรรม ในชุมชนของชาวไทยดำ ในการศึกษาครั้งนี้ได้เปิดเผยข้อเท็จจริงบางอย่าง ว่าวัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทยดำ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญในช่วงเวลาที่ผ่านไป บางส่วนของระบบได้หายไป แต่บางส่วนยังคงอยู่อย่างมั่นคง ระบบการแต่งงานได้รับผลกระทบอย่างเห็นได้ชัด โดยระบบเศรษฐกิจการเงินและวัฒนธรรมของชาวไทยน้อย อย่างไรก็ตามแนวคิดหลักของการแต่งงานเป็นการเปลี่ยนแปลงของจิตวิญญาณ และเป็นการให้ความร่วมมือภายในกลุ่มเชื้อสายที่ยังคงหลงเหลืออยู่มาก การทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยใช้ประเพณี “เงินเดิมของแม่” เป็นสัญลักษณ์ ยังคงรักษาความหมายและแนวคิดดั้งเดิมของพวกเขาไว้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง คำร้องและทำนองบทสวดขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการ จากเอกสารทางด้าน การประพันธ์บทกลอนสวดขวัญและการบายศรีสวดขวัญของชาวอีสานประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านการวิจัย
  - 1.1 ด้านเนื้อหา
  - 1.2 วิธีวิจัย
  - 1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
  - 1.4 ด้านพื้นที่
  - 1.5 ด้านระยะเวลา
2. การดำเนินการวิจัย
  - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
  - 2.2 การจัดเก็บรวบรวมข้อมูล
  - 2.3 การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
  - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์

ขอบเขตด้านการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาตามความหมายมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้
  - 1.1 เพื่อศึกษาฉันทลักษณ์และบริบทของหมอลำสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
  - 1.2. วิเคราะห์ทำนองบทสวดขวัญพิธีแต่งงานในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
2. ด้านวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานภาคสนาม โดยการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ การสังเกต

3. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ทำการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ กลุ่มผู้ที่ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ พิธีสูตขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ข้อมูลทั่วไปและองค์ความรู้ด้านวิชาการที่เกี่ยวกับบทบริบททั่วไปของหมอสูดขวัญ คำร้องและประเภททำนองต่างๆ ที่ใช้ในการสูตขวัญ โดยใช้วิธีการเลือกแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) มีเงื่อนไขดังนี้
  - 3.1 เป็นเพศชาย
  - 3.2 มีอายุไม่ต่ำกว่า 60 ปี
  - 3.3 มีประสบการณ์ด้านการสูตขวัญมาไม่น้อยกว่า 10 ปี
  - 3.4 เป็นอาจารย์สอนพราหมณ์ในวิทยาลัยพราหมณ์เขตตะวัน จังหวัดอุบลราชธานี
4. ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานีประกอบด้วยอำเภอตระการพืชผล อำเภอม่วงสามสิบและอำเภวารินชำราบ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้ทรงคุณวุฒิด้านหมอสูดขวัญ ที่มีชื่อเสียงและเชี่ยวชาญด้านพิธีการการสูตขวัญ
5. ด้านระยะเวลา การวิจัยตั้งแต่ เดือน กันยายน 2559 ถึง เดือนมีนาคม 2560

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องคำร้องและทำนองบทสูตขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสร้างเครื่องมือในการวิจัยดังต่อไปนี้

1.1 แบบสำรวจเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยทำขึ้นเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรหรือกลุ่มประชากรตัวอย่างโดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหมอสูดขวัญที่มีคุณสมบัติตามขอบเขตการวิจัยด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.2 แบบสังเกต เป็นแบบสังเกตแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ใช้ในการเก็บข้อมูลประเภท สภาพทั่วไป วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และเหตุการณ์ทั่วไป ของกลุ่มผู้รู้และผู้ปฏิบัติ โดยผู้วิจัยเองยังต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีบายศรีสูตขวัญ

1.3 แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านบริบทของหมอสูดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย บริบทของหมอสูดขวัญในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านศาสนา และด้านวัฒนธรรมประเพณี

ส่วนที่ 2 เป็นหัวข้อหลักในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ประวัติส่วนตัว และองค์ประกอบสำคัญในการใช้บทสูตขวัญในพิธีแต่งงาน

1.4 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ เคลื่อนไหวและภาพนิ่ง สมุดโน้ต เป็นต้น

2. การจัดเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 ข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เป็นการบันทึกเอาไว้ โดยทำการค้นคว้าจาก หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ อินเทอร์เน็ต โดยมีประเด็นการศึกษาในเรื่อง วัฒนธรรมอีสาน ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสาน ความรู้เกี่ยวกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ รูปแบบ การประพันธ์บทกลอนคำสู่ขวัญของภาคอีสาน ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีการแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรมและทฤษฎีทางดนตรีสากล เป็นต้น

2.2 ข้อมูลด้านภาคสนาม ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบมี โครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง กับกลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มี ส่วนร่วมในการกล่าวคำสู่ขวัญ เก็บข้อมูลโดยการบันทึกภาพและเสียงของหมอสู่ขวัญจากการปฏิบัติ ทั้งในสถานการณ์จริงและการสาธิต

3. การจัดการกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลและการจัดการกระทำกับข้อมูลด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

3.1 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าทั้งหมดมาลำดับเนื้อหาสาระจัดเป็น หมวดหมู่ตามลำดับความสำคัญพร้อมกับเรียงขั้นตอนให้เป็นระเบียบอย่างต่อเนื่องตามจุดมุ่งหมาย ของการวิจัย

3.2 การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้ง 2 ประเด็น คือ บริบทของ หมอสู่ขวัญและหัวข้อหลัก โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Tri Angular) ด้านเวลา ด้าน สถานที่ และด้านบุคคลข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ในประเด็นเดิมแต่เปลี่ยนสถานที่และเวลาในการ สัมภาษณ์ นอกจากนั้นนำข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ของแต่ละคนมาทำการตรวจสอบว่ามีความถูกต้อง ตรงกันหรือไม่

3.3 การบันทึกโน้ต นำข้อมูลการกล่าวสู่ขวัญของหมอสู่ขวัญแต่ละคน ที่ได้ จากการบันทึกภาพและเสียง มาถอดทำนอง แล้วทำการบันทึกโน้ต เป็นโน้ตสากล โดยวิธีการเขียน คำร้องให้ตรงกับสัญลักษณ์ตัวโน้ตสากลในบรรทัดห้าเส้น ถอดคำร้อง เป็นบทกลอนโดยเขียนเป็น ภาษาไทยกลาง เพื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบในรูปแบบการประพันธ์คำกลอนของภาคอีสาน ตามที่กล่าวไว้ในบทบทวนวรรณกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ โดยแยกประเด็นออกเป็น

4.1 บริบทของหมอลำซดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี จะทำการวิเคราะห์บริบทของหมอลำซดขวัญในขณะที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ โดยใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมาเป็นกรอบแนวคิด

4.2 ทำนองบทสวดขวัญ ใช้ทฤษฎีทางดนตรีสากลในการศึกษาวิเคราะห์ โดยแยกเป็นประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

4.2.1 โครงสร้างหลักของบทเพลง (Formal Structure)

4.2.2 ช่วงเสียง (Range)

4.2.3 บันไดเสียง (Scale)

4.2.4 รูปร่างทำนอง (Melodic Contour)

4.3 ฉันทลักษณ์บทสวดขวัญ ใช้หลักการแต่งคำประพันธ์ของไทยในการวิเคราะห์

ข้อมูล

4.4 ตรวจสอบข้อมูลให้ครบถ้วนถูกต้องสมบูรณ์ ตรงตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

4.5 จัดแยกข้อมูล เรียบเรียง นำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ในการวิจัย คำร้องและทำนองบทสวดขวัญพิธีแต่งงานในจังหวัดอุบลราชธานี ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

5.1 เรียบเรียงสาระสำคัญ ทำการสรุปผลที่ได้จากการศึกษา

5.2 นำเสนอแนวคิดและสาระสำคัญที่ได้จากการศึกษา

5.3 อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

พูน ปณ ทิโต ชีเว

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายที่จะศึกษา ฉันทลักษณ์ของบทสวดขวัญ บริบทของหมอสวดขวัญและวิเคราะห์ ทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้วิจัยได้ทำการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับพิธีสวดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 3 ท่าน อันประกอบไปด้วย พ่อหนูกุล จันทาญ พ่อพรมมา ธิมาทา และพ่อนเรน พิมพ์ขาว ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ โดยแยกประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

1. บริบทของหมอสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
2. วิเคราะห์ฉันทลักษณ์บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
3. วิเคราะห์ทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

การสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ในแต่ละหมอสวดขวัญมีทำนองและคำกล่าวทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้แสดงรายละเอียดของผลการวิเคราะห์เป็นรายบุคคล แล้วตามประเด็นที่กำหนดไว้ ดังนี้

พ่อหนูกุล จันทาญ

ประวัติ

พ่อหนูกุล จันทาญ ปัจจุบัน อายุ 74 ปี อาศัยอยู่ที่ บ้านทุ่งมณี หมู่ที่ 8 ตำบลนาเลิง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี คู่สมรส คือ คุณแม่เนิง จันทาญ มีบุตรธิดา รวม 4 คน จบการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 ในยุคสมัยนั้นท่านได้เรียนที่โรงเรียนวัดบ้านทุ่งมณีถึงแค่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จากนั้นก็ย้ายไปเรียนต่อและสอบไล่จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านหนองฮาง ตำบลนาเลิง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี พอเข้าถึงช่วงวัยรุ่นได้ อายุประมาณ 16-17 ปี จึงได้มีความความคิดที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ก็เลยตัดสินใจคิดที่จะไปฝึกเรียนการเป็นหมอลำ โดยมีจุดเริ่มต้นก็คือ คนในหมู่บ้านได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งคณะหมอลำขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “คณะเพชรมณีในขณะนั้นคุณพ่อหนูกุล จันทาญ ได้รับให้เป็น “ตัวท้าว” โดยการเรียนการสอนหมอลำจะมีตัวแทนคณะวิทยากรจากคณะหมอลำของ อาจารย์บุญมี แห่งบ้านนาโพน อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี แต่ในตอนนั้นตัวแทนที่เข้ามาสอนคือ อาจารย์อุ๋นใจ สีสลม

เมื่อเริ่มเรียนล่าได้ชำนาญก็ออกรับงานตามคณะหมอลำเพชรมณีบ้าง บางครั้งก็รับงานหมอลำกลอนเองบ้างเป็นครั้งคราว แต่เมื่อถึงฤดูทำนาก็จะกลับมาทำนาที่บ้านเหมือนเดิม พออายุมากขึ้นท่านจึงเปลี่ยนจากการเป็นหมอลำ มาศึกษาเกี่ยวกับศาสนพิธี และทำหน้าที่เกี่ยวข้องกัพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจุดเริ่มต้นก็คือชาวบ้านในหมู่บ้านทุ่งมณีได้ทำการลงมติให้ พ่อหนูกุล จันทาญ เป็นผู้นำทำพิธีกรรมทางศาสนาแทนคนเก่าที่ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาได้แล้ว เมื่อได้รับมอบหมายท่านจึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวอีสานเพิ่มเติมอย่างจริงจัง จนเป็นผู้เฒ่าในการทำพิธีต่างๆ ทางศาสนาได้อย่างชำนาญ ปัจจุบันท่านเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไปในนามหมอปราหมณ์หนูกุล จันทาญ โดยรับปรึกษาให้ความช่วยเหลือในพิธีกรรมต่างๆ ทั้งทางศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เช่น ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญทั้งคนเจ็บ คนป่วย เจ้านาย งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น คำว่าจ้างต่องาน ความจริงแล้วท่านจะไม่รับค่าจ้างเลย เพราะท่านเคยสาบานต่อหน้าภูกาในวิทยาลัยพราหมณ์เซตุนัน โดยมีเนื้อความที่ว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เรียกร้อยหรือคิดค่าอาภิมิสลินจ้างใดๆ ทั้งสิ้น หากข้าพเจ้าฝ่าฝืนขอให้ข้าพเจ้ามีอันเป็นไปใน 7 วัน 10 วัน” แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเจ้าภาพจะต้องรู้ด้วยตัวเองว่า ในยุคสมัยนี้จะต้องมีค่ารถ ค่าน้ำมัน ค่าเสียเวลา แล้วแต่ระยะทาง เป็นต้น (หนูกุล จันทาญ, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 2 พ่อหนูกุล จันทาญ

บริบทการสวดขวัญในพิธีแต่งงาน

บริบทในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ แบ่งเป็นขั้นตอนของพิธีการดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนเริ่มพิธีการ ในวันงานท่านจะแต่งชุดสีขาวทั้งตัว โดยมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สะอาด คนที่จะเป็นพราหมณ์จะต้องเป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ใจ และเหมาะกับของที่เป็นมงคลที่ใช้กับงานมงคล ส่วนผ้าสไบหรือผ้าเปียง จะใช้ปูรองพื้นเมื่อมีการกราบบูชาแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยเมื่อเจ้าบ่าวแห่ขันหมากเข้ามาถึงบ้านเจ้าสาวเสร็จแล้ว มีการนับค่าสินสอดทองหมั้นกันเสร็จแล้ว ก่อนจะเริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญท่านก็จะประกาศให้ผู้ที่เข้ามาร่วมงานได้รับรู้แล้วว่า เวลาต่อไปนี้จะเข้าสู่พิธีการบายศรีสู่ขวัญ ให้ญาตินำดอกไม้หนึ่งคู่พร้อมกับเทียนหนึ่งคู่นำมาวางใส่ให้กับเจ้าบ่าว เจ้าสาวคนละหนึ่งชุดจากนั้นก็สวมด้ายมงคล ซึ่งท่านได้เตรียมมาเอง ลักษณะของด้ายมงคลจะเป็นด้ายสีขาวที่ถักรวมกันจนเป็นเส้นขนาดใหญ่มีสามทาง คือทางที่หนึ่งจะตรงไปยังพานบายศรีจะเป็นเส้นที่ยาวที่สุด เส้นที่ 2 และ 3 จะตรงไปยังเจ้าบ่าวหนึ่งเส้นและเจ้าสาวหนึ่งเส้น ส่วนปลายของด้ายมงคลจะถักเป็นวงกลมมีขนาดเท่ากับรอบหัวของผู้สวมโดยประมาณ แต่ด้ายมงคลทั้งสามเส้นนี้จะถักติดกันแล้วแยกออกเป็น 3 ทาง จากนั้นท่านจะทำการ “กระเซะ” หรือแปะ หรือ เจิม ให้กับคู่บ่าวสาว ซึ่งแปะเจิมท่านจะเตรียมเองด้วย โดยจะมอบหมายให้คนเฒ่าคนแก่ที่มาร่วมงานเป็นคนทำหน้าที่เจิม ซึ่งก่อนเจิม ท่านจะให้ยกแปะเจิมขึ้นเหนือหัว แล้วกล่าวนะโมสามจบ จากนั้นท่านจะเป็นกล่าวคาถาที่ว่า “*พรมาภัสสะโปเถโร มหเสจิตวาถโกเถโร มหังวะนะนิจจัง ปะติถาสสิคุณากโร (สำหรับผู้ชาย)*” พร้อมกับให้คนๆนั้นเจิมหน้าผาก ข้างบน 1 จุด ข้างล่าง 2 จุด เป็นทรง 3 เหลี่ยม จากนั้นย้ายมาที่ฝ่ายเจ้าสาว แล้วกล่าวคาถาว่า *นะถะนังกุสสังฆัสสะอะระหัง (สำหรับผู้หญิง)*” พร้อมกับเจิมหน้าผายหญิง 3 จุดเช่นกัน จากนั้นก็อวยพรให้คุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์คุณบิดามารดา ปกปักษ์รักษาคุ้มครองให้เป็นคู่ปรองดองกันตลอดไป

ภาพประกอบที่ 3 การสวมด้ายมงคล

2. ชั้นจุดเทียนชัย ในชั้นนี้จะมีเทียนยาว (เทียนคาคิง) วางยึดติดกับภาชนะในแนวตั้ง กรณีนี้ท่านวางใส่ขวดเหล้า จากนั้นท่านจะให้คู่บ่าวสาวใช้เทียนขนาดเล็กที่ติดไฟแล้ว ร่วมกันจุดไปยังเทียนยาว ในชั้นตอนนี้ทั้งสองจะต้องจับเทียนร่วมกันจุดเทียนยาวจนติดเป็นการเริ่มพิธีการ

3. ชั้นบูชาพระรัตนตรัย ในชั้นตอนนี้ จะให้คู่บ่าวสาวประนมมือขึ้นพร้อมกับดอกไม้ และเทียนที่ได้ให้ไว้ก่อนหน้านี้ จากนั้นท่านจะยก ชั้น 5 ที่มีดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่ พร้อมกับกล่าว คำบูชาที่ว่า

อิมินาสักกาเรนะ พุทธัง อภิพูชะยามิ

อิมินาสักกาเรนะ ธัมมัง อภิพูชะยามิ

อิมินาสักกาเรนะ สังฆัง อภิพูชะยามิ

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ะคะวา พุทธัง ะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ะคะวะตาธัมโม ธัมมังนะมัสสามิ (กราบ)

สุปะฏิปัณณโณ ะคะวะโต สวอะกะสังโฆ สังฆังนะมามิ (กราบ)

4. ชั้นเชิญเทพยดา มีคำกล่าว ดังนี้

นะโม ตัสสะ ะคะวะโต อะระหะโต สัมมา สัมพุทธัสสะ (3 จบ)

“สักเค กาเม จะ รูเป คิริลิตะระตะณู จันตะลิกเข วิมานะ ทีเปรัฎฐู จะ คาเม ตะ
รุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมา จายันตุ เทวา ชะละละละวิละเม ยักกะคันธัพพะนาคา ติฏฐัน
ตา สันติเก ยัง มุนิวะระจะนัง สาธะโว เม สุนันตุฯ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมมะทันทา ธัมมัสสะวะ
นะกะโล อะยัมมะทันทา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมมะทันทา ”

“ดูราเทพดา ในภูมิสถาน เลื่อนชั้นที่นี้ คือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ พระศรี
รัตนตรัย ทั้งเทพา นาค ครุฑ มนุษย์และกุมภัณฑ์ สรรพยักกะทั้งหลาย กับทั้งพลพิน อนันตนาคร
ยักษ์ เสนาบดี ผีโสมมต ปัญญา แม่น้ำโขง โขงพราย อสุรกายผู้ร้ายกาจ จังพวกผีปีศาจอยู่ในคงคา และ
ปาลัทนะธบดี ศรีพรหมรัตนัยกขุมาร ประการปักกริ แม่เจ้าธรณี เจ้าแม่คังคา พระเลื้อเมืองธงเมือง
หรือหลักเมืองผู้เรืองฤทธิ์ สิ่งสถิตอยู่ในแคว้นแคว้นแดนทวีปอันน้อยใหญ่ ไตรโลกธาตุ คือท้าวการณะ
ท้าวเวรุพหก ท้าวเวรุพปัก และท้าวกุเบณูราช อยู่บนอาสน์สรวงสวรรคค์ ซ่อชั้นกามจร ผู้ที่มีมิ่งสิริศร
คักดาเดช ซึ่งที่เวสสุวัณ ซึ่งที่เป็นพลพินพญาัยกัษ ซึ่งที่ข้าพเจ้าได้ขอวิงวอนและบนบาลสารกล่าว วันนนี้
คือเป็นวันมงคล เป็นวันบายศรีสู่ขวัญให้แก่ท้าว (ออกชื่อเจ้าของขวัญ) นาง(ออกชื่อเจ้าของขวัญ) คือ
ว่าเป็นคู่ผัวตัวเมียกันในเรื่องนี้ขอให้มีความสุข มีความเจริญ

5. ชั้นทำน้ามนต์ ในชั้นนี้ท่านจะมีขันใส่น้ำที่ให้ทางเจ้าภาพเตรียมไว้ พร้อมกับพญ้ำ
คามัตร่วมกันมีขนาดเท่ากับพอดีกำมือ จากนั้นท่านจะท่องคาถาลงไปในขัน ที่ว่า

“พุทธังอายุวัฒนัง เตตวิตัง ยาวะนิพพานัง สะระณังคัจฉามิ

ธัมมัง อายุวัฒนัง เตตวิตัง ยาวะนิพพานัง สะระณังคัจฉามิ

สังฆัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทฺธัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ รัมมัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ สังฆัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ดาตติยัมปิ พุทฺธัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ดาตติยัมปิ รัมมัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

ดาตติยัมปิ สังฆัง อายุวัฒนัง เตตติวัตัง ยาวะนิพพานัง สาระณังคัจฉามิ

อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปัตติอิ

อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปัตติอิ

อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปัตติอิ

เมื่อถึงตอนนี้ท่านจะพรมน้ำมนต์ไปยังเจ้าบ่าวเจ้าสาว แยกผู้ที่เข้ามาร่วมงานและบริเวณรอบๆ เท่าที่จะพรมได้ โดยท่านจะนั่งอยู่กับที่ประจำไม่ลุกขึ้นพร้อมกับคำกล่าวที่ว่า

“น้ำอันนี้เป็นน้ำพุทธมนต์ น้ำขอบกลพระเจ้าปลุกเสก องค์เอกนาโถ องค์พุทฺโธ
 สุตฺร แล้วชวนเล่าพระคาถา ตามตำราอันชอบแท้ ปราบแพ้หมุ่ศฺตรู องค์สัพพัญญูสุตฺรจัดยัดไว้ใน
 คัมภีร์ เป็นคาถาดิฉันจง เสกใส่น้ำไหลล่องลงจากเวหาอากาศ ไหลย่อยหยาดเป็นเงินเป็นทอง
 ไหลเนื่องนอง อนันต์เอนก ธาตุปลุกเสกว่า พุทฺธะคุณณัง รัมมะคุณรัง สังฆะคุณณัง ให้เจ้าหมั้น
 ปานก่อนขาแอนเด้อ ลูกเด้อ หมั้นละให้เจ้าหมั้นปานแทนพระจวงพระจันทร์ หมั้นละให้เจ้าหมั้น
 ปานแวนแหงเงา ไหลบ่เซาซิมซิมบาดแรก ผุงหมูโพบภัยทั้งซี้ไอซี้หิตซี้กาก ทั้งซี้หากหม้อาเจียน
 ทั้งวังเวียนและเป็นไซ้ น้ำมนต์ใสก็คงหลาย ปราบผีพรายในโลกบ่เป็นบาปเป็นโทษแก่ผู้กิน น้ำพระ
 อินทร์เผยแพร่ น้ำมนต์แผ่เป็นยา หายโรคาและพยาธิ ปราบปีศาจและจัญไรน้ำมนต์พายลงใส่ ใช้หวัด
 ใหญ่ ใช้ไทพอยด์ ลูมาตอยหรือว่าลากราด น้ำมนต์พาดลงไปเคราะห์จัญไรอุปัติเหตุแปรต่ายถ่ายหนี
 ผีก็ไปเกิดหลีกทางน้ำมนต์บ่มานบ่ม่าต้อง น้ำมนต์ตีผีหย่าน หวิดเข้าบ้านผีกะต่าย เคราะห์จัญไรบ่ได้
 เกิดจักเทื่อ ถ้าหากลูกหลานเชือกะให้หมอบหัวลง กะสิหตสิสรงหวิดไล่หน้อยๆ หวิดค้อยๆโรคกะหาย
 หวิดหลายๆโรคกะจิด ไอหิดหรือว่าไอหวัด ถ้าไฟติดซัดก็หายมิด แก้วลาระพิชใช้ได้ทุกทางจงอาจ กะบ่
 กัดบ่ตอด แมงจอตแมงเงงูเท่าทั้งห้า เข้าป่าบ่หย่านเลื้อย ลงเฮือบ่หย่านแซ่ น้ำมนต์แผ่ผายไป พระเมต
 ไตรตฺตนิเคษ เทคนี่ไว้เป็นคาถา กล่าวขึ้นมาเป็นบทเป็นบาท มีอำนาจกว่าบวงคน น้ำอันนี้ดีเลิศล้ำหวิด
 ยามคำมีเฮือมีแสง หวิดยามแลงหายโพบโคกเศร่า หวิดยามเข้าหายเคราะห์หายเชิญ หวิดยามเว้นไป
 มาได้ง่าย หวิดยามบ่หายง่วงหายเหงา หวิดบ่เซาอายุยืนฮอดร้อย หวิดไล่เด็กน้อยใหญ่กล้าหน้าบาน
 หวิดไล่แม่มานกะลือออกลูกง่าย น้ำมนต์พายรเสี้ยน หายเคราะห์หายเชิญหายทุกข์หายยากกะบ่อดบ่
 ยาก ใผ่ผู้ออกลูกยากกะมาเอาไปกินทุกวัน บ่ต้องไปทำหมั้นให้มันลำบาก บ่ต้องไปคิดยากเสียเงินเสีย
 ทอง น้ำอันนี้ดีแท้ดีหลี หวิดไปไล่คนจนกะจะเป็นคนมีจะได้เป็นเศรษฐีมีเงินแสนเงินหมื่น จิตใจก็ชุ่ม

ขึ้นอยากทำบุญ ทำทานกุศลอันบังค้ำ จึงได้ตั้งชื่อว่าน้ำหวัดพาย หวิดใส่คนๆก็ได้เป็นใหญ่ หวิดพายใส่ มีสติปัญญา รับอาสาเจ้านายตีมาก น้ำอันนี้เป็นน้ำปราบจัญไร หวิดใส่หัวใจให้โคกให้เคร้า หวิดใส่ผู้ เฒ่าและผู้หนุ่มผู้สาวมีอายุยืนยาว บ่ได้ให้มารมาผจญ มีแต่ขงเงินค้ำมาให้มีแต่ได้กับได้บ่มีเสีย หวิดใส่ ผัวกับเมียสืได้อยู่น่ากันไปตลอด บัดนี้ข้าจักหวัดใส่ยอดพาชวัญ บ่ให้เจ้าได้อึดได้อายาก บ่ได้ทุกซบได้ ยากจักสิ่งจักแนวใด ว่า อุ อะ มุ มะ มหามูลมัง ให้มีความสุขความเจริญสมความมุ่งมาสปราปรณา ทุกทิวาราตรีกาล เทอญ สารุ”

ภาพประกอบที่ 4 การประพรมน้ำมนต์

6. ขึ้นเชิญขวัญ ในขั้นตอนนี้คู่บ่าวสาว จะนั่งประนมมืออยู่ตรงหน้าพานบายศรีสูต ขวัญซึ่งตรงข้ามกับหมอสูดขวัญ จากนั้นท่านจะประพรมมือขึ้นพร้อมกับท่องบทสูตขวัญที่ว่า

“นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นะโม ตัสสะ ภาคะวะ โต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ว่าครีๆ ลิทธิพระพร บวรแวนวิเศษ อติเรกเตโช ชัยยะตุภะวัง ชัยมังคะละสิริ มังคะเรศ ลันตะเพศ อาคม ขุนบสม ปุญแต่งแล้ว ให้ลูกแก้วออกกิน เมือง ฤทธิเอื้องฐานนงแทน มีอันนี้แม่นมหาบุญ (เอื้อน) ปุญ แผ่นดาแต่งแล้ว ให้ลูกแก้วกึ่งลงมา เป็นราชาสี่สถาน เมืองมิ่งกว้างนคร วันกองเป็นโชคไตรโลกจอม ลือชา ฐานนงอนุพระมิ่ง เป็นเจ้าจอมมิ่งอันเมืองแมน (เอื้อน) เป็นวันแสนฐานะล้ำ เป็นมือค้ำคุณคง เป็นวันพญาจตุรงค์ทศราช กุมนาฎเหล่าแถมพร พระอัครพลอนแถมโชค พระนารายณ์โยคสิทธิชัย เป็นลันท้าวสะหัสสนัยประสานฝนท่าแก้ว ใจผ่องแผ้วบริสุทธิ์ อุตตะมะโชค อุตตะมะโยค อุตตะมะดิถี (เอื้อน) อุตตะมะศรีพิณราช ลินสาตถาดพร้อม ไตรยาม ทั้งนาคน้ำ นาคคู่พร้อมกันอยู่ชอนล่อน อาทิตย์จรจันทะเลฤกษ์ อังคารถึกมหาชัย พุระพะหัสไปเป็นโยชน์ ศุภร์เสาร์โคกมือแข่งวันดี ว่าเป็นวัน

กัญหาขารี่เมื่อฮอดปุ่ สติตออยู่เย็นใจ ท้าวบรมยักษ์ บรมศรีสไต ภูวนาตริ่ม่วนราชผู้ตายเป็นราชา
ตั้งเก่าเป็นเจ้าเล่าสองที เป็นวันคติทั้งห้า เจ้าฟ้าเล่าแทนคุณ พรหมปาญญองราช พรแก้วอาจลิม
ประการ ว่าเป็นวันวารสารตอองอาจขึ้นสู่ราชแต่แลงอยู่ เป็นวันโพธิญาณหน่อฝ้าย เทศกาลสานไว้เมือง
บุญเฮืองทศราชเลื่องเครื่องอาจขุนเม็ง วันรวมเซ็งเนาเนืองคับคลัง ช้างพรั้งพร้อมฝูงหมู่เทพา เทพบุตร
พะดามาเป็นบริวารแวดล้อม มานั่งอ้อมทุกหมู่โยธา ทั้งนาคานาคี ครุฑ นาคทุกภาคพร้อม เจ้าแม่
ธรรณี เมฆกลา ลี เสาทาว เชื้อทอนท้าวบรมศวรรบรมดิถีกาเอาแขนฟ้าชี้ก่ายานต์ เป็นวันกุ่มภักญ
दानต์ยมะราช จตุอาจจอมหลวงดวงจุ่ม ลงมากุ่ม หมู่ฝูงครุฑหายกังวลและเดื่อนร้อน โยพพยาธิถ่อน
พายไป ทั้งภายในภายนอกแดน ดำวอกกวี ว่าเป็นวันพระฤาษี ฤทธิเดชจบศาสตรเพศอาคม
บรมประสิทธิ์ประสาท พรแคล้วอาจดวงดี ว่ามื่อนี้เป็นมื่อสรรวันดี เป็นวันขอบประกอบด้วยฤกษ์งาม
อันยามดี ข้าก็อัญชูลีสามลิ่งคือพระรัตนะแก้วกิงดวงดี จงมาเป็นลักชีพยาน ต่อข้าพเจ้า トラบต่อท้าว
เข้าสู่สวัสดิสชาติ บัดนี้ฝูงข้าน้อยใจขึ้นช้อยยินสะออน ขออมอ่านอวยพรให้แก่(ออกชื่อเจ้าของขวัญ)
ผู้ทรงคุณค่ามาก ข้าน้อยหากเล่าขอวอน คืออนสุธรรม์สามลิ่งคือพระรัตนะแก้วกิงดวงดีจงมาเป็นลักชี
พยาน ต่อข้าพเจ้า トラบต่อท้าวเข้าสู่ สวัสดิสชาติ ชัยยะตุภะวัง ชัยยะมังคะละชัยยะมหามงคล ว่า
สุขสมบุญจมีแก่เจ้าตราบต่อท้าวเข้าสู่ สวัสดิสชาติ

7. ขึ้นสูตขวัญ จะทำตอเนื่องจากขึ้นเจิญ มีคำกล่าว ดังนี้

“ว่าครีๆ สิทธิพระพรบวรแ่วนวิเศษอดิเรกเตโซ ชัยยะตุภะวัง ชัยยะมังคะลิ่งคะ
โตโลมิ่ง สุขขัง พะลิ่ง อวาระหาวิระโห ชัยยะมหามงคล มื่อนี้แม่มนมื่อสัน วันนีแม่มนวันดีวันฤทธิอะมุดตะ
โซค โตกใบนี้แม่มนโตกไม้จันทรขันใบนี้แม่มนขันใบแก้ว ขุนนางปญญแต่งแล้วจึงเอิ้นว่าพาขวัญ ชวนกันมา
ม่วนเต้า มีทั้งเหล่าตอองกล้วยแม่บบายศรี มีทั้งไชหน่วยดีเกลี้ยงปอดยอดไตรทศพล หลานยาน ลงมา
แต่พากฟ้า ม้าองอาจอาญา สิทธิชัยบวรแ่วนวิเศษอะติเรก เป็นมิ่งเมี่ยขวัญตามสมควรโบราณกล่าวไว้
ขันดอกไม้ยกขึ้นเทียมตา ขันสมมาลุงตาเจ้าโคตร โตดเจ้าไว้แมนเงินขาว ลูกสาวกกลางและลูก
สาวหล่า คาคค่ากว้างบ่ยากมากแข็งแม่มนดีหลี ภูแต่งดีพ่อแม่แม่แก่และตายาย ฝนโหยฮ่าปีใหม่ฟ้าฮ่า
ฮ้องเดือนสามฝูงเสอาสาม ว่าสมนางงามค่ากว้างบ่ยากฮ่างเป็นสองขอเป็นตองฮักฮักยิ่งเด้อตองเอ้ย
ลูกแก้วกิง ยังประสงค์ฝูงวงศา ตายายพ่อแม่แม่แก่พร้อม สาวบ่าวและนงคราญ มาไลยอพาขวัญเป็อง
ขวาเจ้าน้อยอยู่ร่ำย (เมื่อถึงคำกล่าวนี้ ท่านจะให้คู่บ่าวสาว ยืนมือไปแตะขวัญ) มาไลยอพาขวัญ
เป็องชัยเจ้าน้อยอยู่ร่ำยเรียนเรียน เวียนชัยนั้นกะเหล่าเวียนขวานั้นแมนชายกันนุงแขกเหล่าผู้เฒ่า
นั่งเทิงบน (เมื่อถึงคำกล่าวนี้ท่านจะหยิบขวดเหล่าชาวที่ใช้ในพิธีขึ้นมาพิจารณาสักครู่แล้วก็ย่นให้ผู้ที่
อยู่ใกล้ๆช่วยเปิดฝาขวดเหล่าให้ แล้วรินใส่แก้ว แจกไปยังคนที่มาร่วมงานเพียงแค 1 – 2 คนพอเป็น
พิธีจากนั้นจะนำขวดเหล่ามาวางตรงหน้าพานบายศรีสู่ขวัญเหมือนเดิม) บัดนี้ข้อยจักเจิญ เอาขวัญ
นางงามเข้ามาเป็นคู่ ทั้งขวัญเจ้าผู้เป็นผัว ว่ามาเยอขวัญเอ้ย (เมื่อถึงตอนนี้ทุกคนที่เข้ามาร่วมงานจะ
ร้องพร้อมกันว่า มาเด้อขวัญเอ้ย)ข้อยจักเจิญเอาขวัญนางงามคู่แก้ว มาฮอดแล้วทัดดอกจุนพลจุนเจือ

นั้นแน่นดอกคัตเค้าตัดดอกข้าวขวัญตา เกศางามตั้งไหล่เทียมเท่าใหม่วันดี ขวัญสองศรีแก่นเจ้ามาอยู่
 เต้าในคิง กาลมื่อนี้วันนี้ ขวัญเจ้าไปชอกไซร์เก็บดอกมมาลาคะให้มาบุญแข่งมาอยู่แข่งริรา ขวัญขามาอยู่
 ขาริรายเข้าสู่กายชัยยามคนมาหันหัวแหนแห่ท้าวบาคานในวันวานชมชื่นแห่ท้าวขึ้นทานาง ตินหัว
 ทางซุดหาบเหล็กเหล่าล้างที่หลวงดวงธรรม เพ็งกล่าวไว้ที่นั้งให้สมควร บรรวนแถนแต่งว่าสองแพงฮัก
 ลูกแก้ว เฒ่าแก่พ่อแม่ผูกแล้ว ให้เป็นคู่เทียมสอง มาขุนปองเป็นลูกพ่อมาไว้ก่อเป็นเฮือน ศรีบุญเฮือง
 ลูกหล่า ฮักเทิงหน้าว่า เทียมพัน ยามพอดวันค้ำลงลับป่าแข่งยามเมื่อตาวันแดงลงลับป่าไม้ ขวัญนาง
 มาเทียมนางอย่าช้า แม่เจ้าแถมล่วมถ่าไว้หา มีทั้งผ้ากาษาแพรลายซ้อนเสื่อ รัศมีแก้วเฮืองปักแขว
 ไม้แดง ขวัญจอมแพงขอสมมาเป็นคู่ ขวัญเจ้าอยู่พักฟ้าแดนไกล ก็มาสามมือนี้วันนี้ ว่ามาเยอขวัญเอ้ย
 (ทุกคนที่เข้ามาร่วมงานจะร้องเรียกขวัญพร้อมกันว่า มาเด้อขวัญเอ้ย) ให้มาสา เกศเกล้าตัดดอกบัวพรหม
 ให้เจ้าทาจันทร์แม่เจ้าแต่งไว้ มาตัดดอกไม้ก้านทองสวยรวมมยควยาวประสงค์ ไล่ล่อง พวกพี่น้อง
 บ้านใต้คอยหา พวกอิธาบ้านเหนือคอยเบ็งหน้าเพินสาเจ้าบุญกว้างสู่กาย มาเสวยพางายพาแลง
 แต่งใหม่จักได้บือนข้าวใส่ขวัญเจ้าทั้งสอง ตามทำนองโบราณกล่าวไว้ ดอมดอกไว้ว่ามือนี้วันดี จักลิเจิญ
 เอาขวัญสองศรีเฮียงฮอนซ้อนเสื่อ เจ้าจักได้สืบเชื้อพ่อแม่แทนเฮือน วันปีเดือนฝนฮวยฮ้องฮ้ำ วันเจ็ด
 ค่ำแปดค่ำให้เจ้าอยู่จำศีล สิบสี่สิบห้าค่ำเจ้ายินดีตักบาตร อย่าได้ขาดทางศีลขวัญตามาอยู่ต่ายไย้ม
 ขวัญแถมและขวัญคาง ขวัญเอวบางกลมกิ้วท้องน้อยกิ้วและฮาวนม ขวัญผมดำดูอาจ ขวัญปากตั้น
 และเจรจา ขวัญตาและขวัญคิ้ว ขวัญนิ้วและขวัญแขน ขวัญขาแทนหลังไหล่ ละให้มันแมน ขวัญหูก็
 ให้มาสามมือนี้วันนี้ ว่ามา เยอขวัญเอ้ย มือนี้แมนมือดี ยามนี้แมนยามเช้า ผู้เฒ่าเกิดเป็นสาว กะว่าแมน
 มือนี้วันนี้ หัวขากกลายเป็นดำกะว่าแมนมือนี้วันนี้ ข้าวกำเป็นข้าวขากะว่าแมนมือนี้วันนี้ แขนท้าวก็ลิ
 กายแขนนาง ขาท้าวก็ลิกายนางข้าวเต็มสาจนล้นซื่อกะว่าแมนมือนี้วันนี้ ข้าวล้นซื่อเหลือเอือ สุข
 สบายพรั่ำพร้อมให้เจ้าใจอ่อนน้อมตั้งต่อชมเชยเจ้าเป็นเชยให้เจ้าทำใจกว้าง อย่าสุคติกกล่าวอ้างสรรพ
 สิ่งอันใด ไส้ไก่อว่า โส ไส้หมาว่าเซ้ไล่จ้วควายนันให้เจ้าว่าฮือๆ เจ้าอย่าได้ถือเตะเทียวสุลุ่ม ต่อหน้าเจ้า
 โคตรเจ้าอย่าได้ ปากโทษสรรพสิ่งอันใด ให้เจ้ามีใจใสต่อนางคราญให้ ส่วนผู้เจ้าเป็นโงให้เจ้าฮักแม่ผัว
 อย่าลิเว้านัวๆ เกินผัวเจิญซู้ เจ้าผู้ฮู้นักราชญ์ฟังธรรม วันเดือนดับเจ้าอย่าไปเที่ยวเล่น ยามค่ำเฮือน
 หลังตำแมนเฮือนอา ชายคาสุงแมนเฮือนลุงและป้าหลังหน้ากว้างตั้งไล่แขนนาง มีลายทางครุฑนาค
 โหงม้สาทแขวนหิ้งอาซาไนย เหล้าไหในแมนน้ำบ่อแก้ว ออกบ่อกินเย็น หลังนี้พ่อให้แล้วแก่ลูกทั้งสอง
 ให้เจ้ามาบุญปองกินทาน อย่าให้เจ้าได้หยาดน้ำเยอหยิ่งเถิงหลังคา คั้นเจ้ามีบุตร บุตราให้ได้คู่ประเสริฐ
 ให้เจ้าได้ลูกเกิดแก้วฮวมในอุทร ให้ได้ฟังคำสอนต่ายพ่อแม่ใจแม่กว้างพี่น้องวงศาตาเบ็งซัยเจ้า
 อย่าเหลียวเบ็งชาย ตาเบ็งขวาเจ้าอย่าเหลียวดูซู้ เจ้าฮู้แล้วให้เจ้าค้อยจำเอาเดื่อนางเอ้ย ฮอดยามแลง
 ให้เจ้าแต่งพางฮวยฮอดยามเช้าให้เจ้าแต่งพางายอย่าสินอนหลับไหล เกินคนผิตฮิตให้เจ้าจิบปากไว้ปรุง
 แต่งพางาย เหล้าไหน้อยให้เจ้ายายไพร่เหล้าไหใหญ่ให้เจ้ายายขุน คือมุงคูลบอกเจ้านางแก้ว บอกกล่าว
 แล้วซ้ำเติมแถมพร เป็นคำสอนอินทาค้าโลก โสคเจ้าแล้วให้เจ้าค้อยจำเอาเด้อคำเอ้ยขวัญผัวให้เจ้ามา

ส่งเมียนี่หน้านี่หน้า ฮอดยามคำให้เจ้าเข้าบ่อนนอน หัวเคียงหมอนให้เจ้าฮักห่อ ให้เจ้าตั้งใจต่อทำแต่
ความดี ความสุขมีเพียงพอบ่อยแลงคำคล้อยให้เจ้าอยู่ตามวัลสะดี ก็ข้าเทอญ

8. ชั้นผูกแขนคู่บ่าวสาว

เมื่อเสร็จการพิธีการสู่ขวัญคู่บ่าวสาว จะให้ญาติคนใดคนหนึ่งเข้าไปหยิบเอากล้วย
ข้าวต้มมัดหรือข้าวเหนียวปั้น กับไข่ไก่ที่อยู่ในพานขวัญ จากนั้นจะให้ผู้เฒ่าที่แต่งงานหลายแต่ไม่
ประวัติดิหาร้างหรือเป็นหม้ายปลอกไข่ไก่ แล้วนำของทั้งหมดไปวางใส่ในมือคู่บ่าวสาวโดย ผู้หญิงจะ
วางใส่มือซ้าย ผู้ชายจะวางใส่มือขวา จากนั้นเอามือของทั้งสองที่ถือของอยู่ประกบกัน โดยมีมือของ
ผู้หญิงจะหงายมือของผู้ชายจะคว่ำประกบใส่มือผู้หญิงแล้วยื่นไปข้างหน้าแตะกับพานบายศรีสู่ขวัญ
ขณะเดียวกันท่านก็จะให้ญาติของทั้งสองฝ่ายนำฝ้ายผูกแขนที่ปักอยู่ในพานบายศรีสู่ขวัญ เอาออกมา
แจกให้กับผู้ที่เข้ามาร่วมงาน จากนั้นท่านจะทำการผูกแขนให้กับคู่บ่าวสาว พร้อมกับคำกล่าวที่ว่า

“บัดนี้ ข้าจักแถมพรให้ ไชโย สิทธิโชค โรคนยาเกาะเคราะห์อย่าช่องเข็ญต้อง
อย่าได้มี การบายศรีสู่ขวัญเมื่อนี้ได้น้อมนั้งประนมกร ออระซอนเสียงเอ็นขวัญม่วนกะใจเอาเหลือล้น
พ่อแม่เอ๋ย ถึงยามฝนหรือยามฟ้าหม่นตรายามีเปลี่ยนขอให้เพียรสืบสร้างเอาก้าแต่ไผ่ดี เห็นว่าฮ้ายก
วาดหนึ่งๆ เห็นว่าดีกวาดเข้าขวัญเจ้าให้อยู่เย็น อันว่าสุดท้ายนี้ฮ้ายขออวยพรให้ จตุพรเจ้าทั้งสี่ คือ อายุ
วัฒโน สุขขัง พลัง อยู่โลกนี้ หรือโลกหน้าเจริญ กะให้อยู่ดีพ่อแม่เอ๋ย ข้าจักยอมมือไหว้ วันทาผู้ซูลูก
ผู้วิเศษอรบู้ คือครูเค้าเก่าปฐุม หากแมนโคตมเจ้าตาธรรมอันล้ำยั้งสิ่งพระองค์ตรัสส่งแจ้งแสดงให้
ดอกหมู่เฮา ขอให้พวกผู้เฒ่าพ่อและแม่ทั้งหลาย ทั้งคุณตาหรือคุณยาย ผู้สูกนมพลพร้อม มาออมชอม
กันเข้า เอาเขยสะไก่ใหม่ พาชขวัญตักแต่งไว้สิดีเรียนให้เจ้าไชขวัญ พอแต่บรวบพร้อม ถนอมในก็แล้ว
ทั่ว จัดพิธีเรียบร้อย บมี พ่อยอดดอกต่างดำ สัจจะธรรมลงไว้ที่ในใจเป็นเสาเอก อดิเรกรอบด้านสิพาล
พ้อดอกก่อกวน อย่าลั้งความญเข็ญช่อง หม่องในๆ ใจตั้งเมียง คืองานอวหาวิวาหามงคลก็หากสุดท่อนี้
บมีแล้ว ว่าลิดิน อ้าวเห็นว่าขันดอกไม้ที่ยกขึ้นเพียงตา ขันสมมาที่ยกขึ้นเพียงเกล้า บูชาเจ้าทั้งสองปู่กับ
ย่า กับทั้งลุงและป้าอาพร้อมผู้สูกคน คุณเห็นมีมากลันที่หนักเก็งภูผา พสุธาทั้งหมดเขตดินแดนกว้าง
สมุทรหลวงทั้งห้าเอามาซากระบ่เก็งเด้อพ่อเด้อ มันบถึงสองเลี้ยว คุณเจ้านั้นทอโย บาดนี้ลูกสะไภ่สิ
ขอฮวมนามสกุลนับว่าบุญหัวหลายได้ฮวมเฮียงเป็นไภ่ ลูกบมีแนวให้สมใจปู่กับย่า เครื่องสมมาก็หาก
หน่อย ตามพื้นเผ่าสกุลเด้อ” เมื่อท่านผูกข้อมือให้กับคู่บ่าวสาวก็เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็จะให้คู่บ่าว
สาวกลับหลังหันโดยจะหันหลังให้กับพานบายศรีสู่ขวัญ แล้วหันหน้าเข้าหาแขกผู้เข้าร่วมงานเพื่อให้
ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงผู้ที่เข้ามาร่วมงานทำการผูกแขน เป็นลำดับต่อไปจนเสร็จหมดทุกคน

บริบทของพ่อหนูกุล จันทาญในพิธีบายศรีสู่ขวัญ แบ่งตามขั้นตอนของพิธีการได้ 8 ขั้น
โดยเริ่มต้นจาก 1) ขั้นเตรียมการหรือขั้นก่อนเริ่มพิธีการ จะทำหน้าที่ตรวจตราและจัดเตรียมหา
อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญรวมทั้งจัดสถานที่ตั้งพานบายศรีสู่ขวัญและที่นั่งให้กับ
คู่บ่าวสาว 2) ชั้นจุดเทียนชัย 3) ชั้นบูชาพระรัตนตรัย 4) ชั้นอันเชิญเทพยดา 5) ทำน้ำมนต์และ

พรมน้ำมนต์ จะทำหน้าที่พรมน้ำมนต์เองโดยการนั่งอยู่กับที่แล้วพรมน้ำมนต์ไปยัง คู่บ่าวสาวและแขก ผู้เข้ามาร่วมพิธี 6) ชั้นเชิญขวัญ 7) ชั้นสูดขวัญคู่บ่าวสาว 8) ชั้นผูกแขน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขนแล้วกล่าวพรชัยให้คู่บ่าวสาวมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองทั้งครอบครัวและหน้าที่การงาน

รูปแบบฉันทลักษณ์บทสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ ท่านใช้บทสวดขวัญจากวิทยาลัยพราหมณ์เขตตะวันตก จังหวัดอุบลราชธานี ผสมผสานกับบทประพันธ์ของท่าน อาจารย์ปรีชา พิณทอง โดยวิธีการเลือกใช้ ขึ้นอยู่กับความลงตัวและความไพเราะของคำฉันทลักษณ์ในบทสวดขวัญ พบว่า บทสวดขวัญใช้รูปแบบการประพันธ์ประเภทฮ้ายยาวเป็นหลัก ในหนึ่งบทจะมีจำนวนวรรคตั้งแต่ 4 – 8 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนคำตั้งแต่ 7 -14 คำขึ้นไป สลับกันไปจนจบ ดังตัวอย่าง

มือนี่แม่นมือสั่นวันนี้แม่นวันดีวันฤทธิอะมุดตะโศค

โตกใบนี้แม่นโตกไม้จันทร์ซันใบนี้แม่นซันใบแก้ว

ขุนนางบุญแต่งแล้วจึงเ็นว่าพาขวัญ

ชวนกันมาม่วนแต่มีทั้งเหล่าตองกล้วยแมนบายศรี

มีทั้งไข่หน่วยดีเกลี้ยงปอด

นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบการประพันธ์ประเภท ฮ้ายมหาวชิรป็นตี แทรกในบทสวดขวัญ อีก 4 บท ซึ่งใน 1 วรรคจะใช้คำ 10 - 11 คำ ในแต่ละวรรคแบ่งออกเป็น 2 ตอน ในตอนต้นมี 5 คำ ตอนท้ายมี 5 - 6 คำ ดังนี้

บทที่ 1

เกศางามตั้งใหญ่   เทียมเท่าใหม่วันดี

ขวัญสองศรีแก่นเจ้า   มาอยู่แต่ในคิง

บทที่ 2

ยามคนมาหันหัว   แหนแห่หัวบาคน

ในวันวานชมชื่น   แห่หัวขึ้นหานาง

ดินหัวทางครุฑนาค   เหล็กหลาวหลากที่หลวง

บทที่ 3

ขวัญแก้มและขวัญคาง   ขวัญเอวบางกลมแก้ว

ท้องน้อยแก้วและฮาวนม   ขวัญผมด้าดูอาจ

ขวัญปากต๋านและเจรจา   ขวัญตาและขวัญคิ้ว

ขวัญนิ้วและขวัญแขน   ขวัญขาแทนหลังไหล่

บทที่ 4

มือนี่แมนมือดี

ยามนี้แมนยามเช้า

ผู้เฒ่าเกิดเป็นสาว

หัวขากลายเป็นดำ

ข้าวกำเป็นข้าวขาว

การสัมผัส จากการศึกษาบทสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ พบว่าการสัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ โดยแบ่งได้ ดังต่อไปนี้

1. สัมผัสสระ ประกอบไปด้วย

1.1 สัมผัสสระ “เคียง” คือสระเดียวกันที่วางเรียงต่อกัน 2 คำ ดังนี้

ชั้นสมมาลุงตาเจ้าโคตรโตดเจ้าไว้แมนเงินขาว

มาฮอดแล้วทัดดอกจูนพูล จุนเจื่อนั้นแมนดอกคัตเค้า

จักลิเชิญเอาขวัญสองศรี เฮียงฮอนฮอนเลื้อ

ข้าวเต็มขางลั่นชื่อ ข้าวลั่นชื่อเหลือเยื่อ

เจ้าอย่าได้ตื้อ ตะเทียวสุยลุย

ให้เจ้ามีใจใสต่อนางคราญไท่

ส่วนผู้เจ้าเป็นไก่ให้เจ้าฮักแม่ผัว

เจ้าผู้ฮักนักราชญ์ฟิงธรรม

ฮอดยามคำให้เจ้าเข้าปอนนอน

1.2 สัมผัสสระ “เทียบเคียง” คือสระเสียงเดียวกันวางเรียงต่อกัน 3 คำ ดังนี้

มาทัดดอกไม้ก้านก่องสวยรววยมวดยควยาวปานสงใสล่อง

2. สัมผัสพยัญชนะ ประกอบไปด้วย

2.1 สัมผัส “คู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 2 คำ ดังนี้

ลูกแก้วกึ่งยังประลงค์ ผุงวงศาตายายพ่อแม่

ศรีบุญเฮือลูกหล่า ฮักเทิ่งหน้าว่าเทียมทัน

ให้มาสาม เกศเกล้าทัดดอกบัวพรพรรณ

ให้เจ้าได้หยาดน้ำเยอชิงเทียบราคา

ให้ได้ลูกแก้วเกิดฮวมในอุทร

อย่าสินอนหลับไหลเกินคนผิดฮืด

ขวัญนิ้วและขวัญแขน ขวัญขาแทนหลังไหล่

2.2 สัมผัส “เทียบคู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 3 คำ ดังนี้

ตีหัวทางครุขนาด เหล็กหลาวหลากผีหลวง

มวดยควยาวปานสงใสล่อง

วันปีเดือนฝนฮวยฮ้องฮ่า

2.3 สัมผัส “เทียบมรด” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายเรียงกันอยู่ 4 คำ ดังนี้
มาไส่ยอพาทวัญเบื่องซ้ายเจ้าน้ำอยู่รีเรียนรีเรียน

ยามคนมาทั้นท้าวแหนแท้ท้าวบาคาน

2.4 สัมผัส “ทบคู่” คือ มีพยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกัน 2 ตัวเรียงทีละ 2 คำ

ดังนี้

ในวันวานชมชื่นแท้ท้าวขึ้นหานาง

ตามทำนองโบราณกล่าวไว้ ดอมดอกไว้ว่า มีอนี้วันดี

จักลีเชิญเอาขวัญสองศรี เฮียงฮอนฮอนเลื่อ

ให้เจ้าใจอ่อนน้อมตั้งต่อเขยชม

2.5 สัมผัส “แทรกคู่” คือ มีพยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกัน 2-3 คำเรียงกันแล้วมี
พยัญชนะอื่นมาคั่นกลางอีก 1 คำ

ไม่ปรากฏ

2.6 สัมผัส “แทรกทร” คือมีพยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกัน 2 คำเรียงกันแล้วมี
พยัญชนะอื่นมาแทรกอีก 2-3 คำ ดังนี้

ฝนโฮยฮ่าปีใหม่ฟ้าฮ่าฮ้อง

บทสุดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ่ายยาว เป็น
หลัก และมี ฮ่ายมหาวิชิรป็นตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 4 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 9 ครั้ง
สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 1 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 3 ครั้ง
สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 2 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “แทรกทร”
1 ครั้ง

ทำนองสุดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ

จากการศึกษาทำนองสุดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียด
ผลการวิเคราะห์โดยแยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างคือคติลักษณ์ (Form) จากการวิเคราะห์ทำนองสุดขวัญของ
พ่อหนูกุล จันทาญ พบว่า ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “กาเด็นก้อน” ลักษณะของโครงสร้างบทเพลง จัดอยู่
ในรูปแบบคติลักษณ์ประเภทเพลงเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1 ทำหลักส่วนของการร้อง

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงาน

พ่อนุกูล จันทาญ
ท่านอง กาเด็นก้อน

Transcription By คมสัน พิมพ์แพทย์

ว่า ศรี ศรี สิทธิ พระ พร บ วร เว้น วิเศษ อติเรก เดโช ชัยยะดุ ภาวัง
10 ชัยยะมังคะลังคะโตโลมัง สุขขัง พลังอาวหาวิวาโท ชัยยะมหา
19 มงคล มีอ นีแมน มีอ สันต์ วัน นีแมน วันดีวันดีถือมุดตะโชค โดกใบนี้

ภาพประกอบที่ 5 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของพ่อนุกูล จันทาญ

ทำนองหลักจะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมา ในบางท่อนมีการประดับ ตกแต่งตัวโน้ตให้มีความหลากหลายมากขึ้นแต่ยังคงธรรมชาติเดิมไว้

1.2 ส่วนของการเอื้อน

43 เกลี้ยง ปลอดภัย ไท่ ทศ ศ พล เออ... *Dominant*
52 เออ.. หลาน ยาน ลง มา แต่ ผาก ฟา มา อง อาจ กา ยา สิทธิ ชัย *Leading Note*

ภาพประกอบที่ 6 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของพ่อนุกูล จันทาญ

ทำหลักการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน จะลดจังหวะลงแล้วไปพักเสียงยาวอยู่ที่โน้ตเสียงขึ้น Dominant (F#) จากนั้นก็สู่ทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้น กลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดั้งเดิม ด้วยการจบที่โน้ตเสียงขึ้น Leading Note (A) (ยกเว้นห้องสุดท้ายที่ตอนจบจะจบด้วยโน้ตเสียงขึ้น (Tonic) แล้วกลับเข้าสู่ทำนองร้องดั้งเดิม ดังตัวอย่าง

2. รูปร่างของทำนอง (Melodic Contour) ในการวิเคราะห์รูปร่างของทำนอง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์จากทิศทางการเคลื่อนที่ของตัวโน้ต ไปที่ลหวรรคซึ่งเป็นโน้ตที่อยู่ในระดับต่างๆของวรรคนั้นๆประกอบไปด้วย โน้ตเริ่มต้น (The beginning note) โน้ตสูงสุด (The Apex) โน้ตต่ำสุด (The nadir) โน้ตจบ (The ending note) สรุปได้ ดังนี้

2.1 การเคลื่อนขึ้น (ascending)

ภาพประกอบที่ 7 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนที่ขึ้น 7 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 205-212, 224-231, 325-333, 387-395, 467-474, 518-532, 560 - 566, โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct Motion) จากโน้ตเริ่มต้นแล้วค่อยๆเคลื่อนที่ขึ้น ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ สลับกันไป จนจบวรรคในระดับเสียงที่สูงกว่าดังตัวอย่าง

2.2 การเคลื่อนลง (Descending)

ภาพประกอบที่ 8 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พระบุปร่างของท่านอง
แบบเคลื่อนที่ขึ้น 11 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 10-16, 17-27, 28-39, 47-53, 63-74, 102-108, 175-185,
283-294, 295-305, 345-353, 375-386 โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct
Motion) จากโน้ตเริ่มต้นแล้วค่อยๆเคลื่อนที่ลง ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่สลับกันไป จนจบวรรค
ในระดับเสียงที่ต่ำกว่า ดังตัวอย่าง

2.3 การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch)

134
 143
 F B A
 เล็ง บน บัด นี้ ขอย จัก เชิญ, เจ้า ขวัญ นาง งาม เข้า มา เป็น คู่ ทั้ง ขวัญ เจ้า ผู้ เป็น คู่

ภาพประกอบที่ 9 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พระบุปร่างของท่านอง
แบบเคลื่อนโค้งขึ้น 16 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 137-142, 143-163, 213-223, 232-243, 261- 282,
306-313, 334-344, 354-364, 408-416, 425-437, 438-446, 447-455, 475-486, 497-508,
534-547, 567-578 การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นเป็นแบบทีละขั้น
(Conjunct Motion) ไปหาโน้ตสูงสุดของวรรคนั้นๆ แล้วค่อยๆเคลื่อนที่แบบทีละขั้นลงมาหาโน้ต
สุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

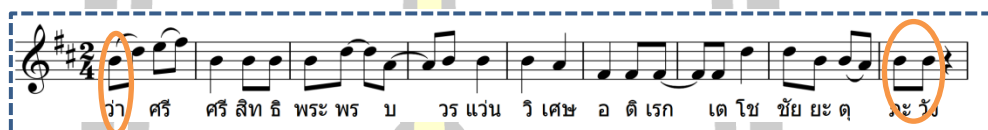
2.4 การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch)

35
 43
 E F A
 ขวน กัน มา ม่วน เต่า มี หัง เหล้าดอง กล้วย แมม บาย ศรี มี หัง ไช หนวย ดี
 เกลี้ยง ปลอดภัย ไท ทศ ศ พล แอ...

ภาพประกอบที่ 10 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งลงของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนโค้งลง 9 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 41-46, 94-101, 117-125, 126-136, 164-174, 197-204, 244-251, 365-374, 396-407 การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ลงเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) ไปหาโน้ตต่ำสุดของวรรคนั้นๆ ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นขึ้นมาหาโน้ตสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

2.5 การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis)

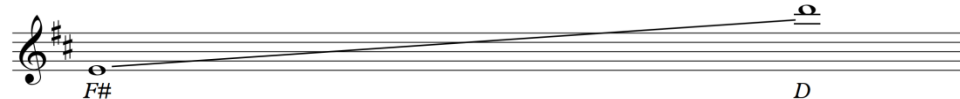

B ————— B

ภาพประกอบที่ 11 ตัวอย่างการเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของพ่อหนูกุล จันทาญ

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนโค้งลง 13 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 1-9, 54-62, 75-84, 85-94, 109-116, 186-196, 252-260, 314-324, 417-424, 456-465, 487-496, 509-517, 548-559 การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นที่เป็นโน้ตหลักของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นและลงเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) สลับกันไป ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นเข้าหาโน้ตตัวสุดท้าย ซึ่งจะเสียงเดียวกันกับโน้ตเริ่มต้น ดังตัวอย่าง

3. ช่วงเสียง (Range) จากการศึกษาช่วงเสียง พบว่า ช่วงเสียงที่ปรากฏในบทสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ มีระดับเสียงต่ำสุดอยู่ที่โน้ตเสียง F# และระดับเสียงสูงสุดอยู่ที่โน้ตเสียง D มีระยะห่างเป็นคู่ 13 Minor ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบที่ 12 ช่วงเสียงในทำนองสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ

4. กลุ่มเสียงที่ใช้ จากการศึกษากลุ่มเสียง พบว่า ในบทสุดขั้วของพ่อหนูกุล จันทาญ มีกลุ่มเสียงที่ใช้ ดังต่อไปนี้ A B D E และ F# ซึ่งอยู่ในกลุ่มเสียง B Minor Pentatonic Scale ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบที่ 13 กลุ่มเสียงในทำนองสุดขั้วของพ่อหนูกุล จันทาญ

ทำนองบทสุดขั้วในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “กาเดินก้อน” มีคีตลักษณ์เป็นแบบเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการร้อง จะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะ การใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน ท่านจะค่อยๆ ลดจังหวะให้ช้าลงแล้วไปพักเสียงยาวอยู่ที่โน้ตเสียงขึ้น Dominant จากนั้นก็สู่ทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้น จบที่โน้ตเสียงขึ้น Leading Note แล้วกลับเข้าสู่กลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดังเดิม รูปร่างทำนองมีทั้งหมด 5 แบบคือ

- 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 7 ครั้ง
- 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 11 ครั้ง
- 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 16 ครั้ง
- 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 9 ครั้ง
- 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) เมื่อสรุปทั้งบทเพลงพบว่า มีรูปร่างทำนองเป็นแบบ ขึ้นๆ ลงๆ (Undulating) พบจำนวน 13 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง F# และเสียงสูงสุด คือเสียง D ห่างกันเป็นคู่ 13 Major กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง B Minor Pentatonic Scale

พ่อพรมา ธิมาทา

ประวัติ

ชื่อ นายพรมา ธิมาทา เกิดวันที่ 20 มกราคม 2496 ปัจจุบันอายุ 64 ปี ภรรยาชื่อนางบังอร ธิมาทา มีบุตรร่วมกัน 2 คน เดิมบ้านเกิดอยู่ที่บ้านนาสะไม ตำบลนาสะไม อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 133 หมู่ที่ 4 บ้านดอนนัว ตำบลไหล่ง อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อายุได้ 11 ปีก็เข้ามาบวชเรียนที่วัด โดยวิชาที่เรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนนักธรรมตรี นักธรรมโท ท่านประกอบอาชีพหลักก็คือเกษตรกร ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ แต่มีพี่ชายของท่านคนหนึ่ง ชื่อ พ่อพรชัย ธิมาทา พี่ชายของ

ท่านคนนี้ ประกอบอาชีพด้านการร้องหมอลำ และหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ทุกครั้งที่พี่ชายของท่านกลับมาบ้าน มักจะนำกลอนลำมาท่องและฝึกร้องที่บ้านด้วย ท่านก็จะแอบไปฟังใกล้ๆ เมื่อได้ฟังบ่อยๆ ครั้งเข้า ท่านก็เกิดจำกลอนลำและทำนองลำของพี่ชายได้ จึงมีความคิดว่าอยากจะไปฝึกเรียนลำกับพี่ชายและจะติดตามพี่ชายออกไปหารับจ้างเป็นหมอลำด้วย แต่กลับถูกพี่ชายสั่งห้ามไม่ให้ไป ให้อยู่บ้านดูแลพ่อกับแม่แทนจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2517 ท่านได้มาพบกับนายบุญธรรม โพธิ์เงิน เพื่อนของท่านที่บ้านเกิดซึ่งกำลังจะจัดตั้ง วงหมอลำอยู่พอดี แต่ยังขาดนักแสดงในวง เลยได้มาชักชวนท่านให้ไปร่วมเป็นนักแสดงในวงด้วย ในขณะนั้นท่านได้รับบทบาทหน้าที่เป็น “พระเอก” โดยตั้งชื่อวงหมอลำว่า “คณะเพชรรุ่งอีสานศิลป์” หลังจากก่อตั้งได้ 1 ปี ก็มีการเปลี่ยนวงดนตรีขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ. 2518 ว่า “คณะเพชรอีสาน” ในปี พ.ศ. 2520 ได้เปลี่ยนชื่อวงดนตรีใหม่อีกครั้งโดยใช้ชื่อว่า “คณะซุบเปอร์พรอีสาน”

ความสามารถพิเศษของท่านนอกจากจะร้องหมอลำ ร้องเพลง ได้แล้วท่านยังแต่งเพลงได้อีกด้วย ซึ่งเพลงของท่านที่ทำการแต่งเองร้องเองเพลงแรก มีชื่อว่า “บ่มีก้อ้าย ตายล่ำล้า” บทเพลงนี้ทำการบันทึกเสียงครั้งแรกที่ห้องบันทึกเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 2517 พอหลังจากที่ทำการเผยแพร่ตามสื่อวิทยุต่างๆ ปรากฏว่ามีกระแสตอบรับเป็นอย่างดี สร้างความฮือฮาให้กับวงการหมอลำเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้วงดนตรีของท่านได้รับความนิยมและถูกว่าจ้างมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2521 แต่ในปี พ.ศ. 2522 เป็นช่วงเวลาที่ยังวงดนตรีของท่านไม่มีงานเข้ามาเลยส่งผลให้นักร้องนักแสดงเป็นอันต้องแยกย้ายกันไปทำงานอย่างอื่น ถึงขั้นต้องยุบวงดนตรีของท่านเอง ในปีเดียวกันนั้นท่านก็กลับมาสมัครทำงานกับวงดนตรีคณะเพชรพิณทอง ของพ่อนพดล ดวงพร โดยเริ่มต้นทำงานตั้งแต่ ขายตัว เก็บค่าผ่านประตู และขึ้นเวทีร้องเพลงบ้างเป็นบางครั้ง เมื่อมาอยู่ที่คณะเพชรพิณทอง พ่อนพดล ดวงพร ท่านได้รับการตั้งชื่อให้ใหม่ว่า “เฉลิมพร เพชรสยาม” และเป็นที่รู้จักของคนมาจนเท่าทุกวันนี้ ท่านอยู่วงดนตรีคณะเพชรพิณทองตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522 จนถึงปี พ.ศ. 2541 เกิดเหตุการณ์ที่มีเรื่องเข้าใจกันผิดอะไรสักอย่างเป็นเหตุให้สมาชิกในวงคณะเพชรพิณทอง อย่างเช่น หนึ่งหน่อง, แท็กซี, ไใหญ่ หน้ายาน, ฝ่าย เม็ดโน, รวมทั้ง เฉลิมพร เพชรสยามด้วย ได้ขอลาออกจากวงดนตรี แล้วมารวมตัวกันตั้งวงดนตรีขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “คณะหนึ่งหน่อง” นำทีมโดยนายสุดใจ เทียงตรงกิจ หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม “หนึ่งหน่อง” แต่ตั้งวงได้เพียงแค่ 2 เดือนก็ต้องเป็นอันยุบวงดนตรี เหตุผลเพราะขาดทุน จึงทำให้ท่านต้องย้ายกลับมาอยู่ที่บ้าน ในช่วงนี้เศรษฐกิจทางครอบครัวของท่านได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากเพราะต้องเลี้ยงดูครอบครัวที่มี ภรรยาและลูกอีก 2 คน ในปี พ.ศ. 2544 พ่อนพดล ดวงพร ก็ได้เรียกท่านเข้ามาร่วมงานกับวงดนตรีคณะเพชรพิณทองอีกครั้งเป็นรอบที่ 2 ในรอบนี้ ท่านไม่ได้เข้าไปทำงานอย่างเต็มตัว แต่ใช้วิธีการเดินทางไปร่วมงานเป็นครั้งคราวแทน จนในปี พ.ศ. 2545 ท่านก็ได้ตัดสินใจลาออกจากวงดนตรีเพชรพิณทองอีกครั้ง แล้วกลับมาอยู่บ้านโดยยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก หลังจากที่ท่านได้ลาออกจากวงดนตรีเพชรพิณทอง

แล้วกลับมาอยู่บ้านเป็นเวลา 1 ปี ในปี พ.ศ. 2546 ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันหมวดวาระลงจำเป็นจึงต้องทำการเลือกตั้งเพื่อสรรหาผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้น การเลือกตั้งใหม่ในครั้งนี้ ท่านตัดสินใจลงสมัครเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านด้วย ผลจากการที่ท่านเป็นคนอหิชาศัยดี เป็นคนพูดจริงทำจริง เป็นที่น่าเชื่อถือของชาวบ้านทั่วไป ส่งผลให้ท่านได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนจิว ตำบลไหล่ทุ่ง อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2546 หลังจากดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้ 1 ปี ตำแหน่งกำนัน ประจำตำบลไหล่ทุ่ง ได้หมวดวาระลง จึงส่งผลให้ต้องมีการเลือกตั้งสรรหาตำแหน่งกำนันใหม่เกิดขึ้น การเลือกตั้งในครั้งนี้ ท่านก็ลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อสรรหาตำแหน่งกำนันประจำตำบลไหล่ทุ่งด้วยเช่นกัน จากฐานคะแนนความนิยมในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาก่อน จึงส่งผลให้พ่อพรมมา ธิมาทา ชนะการเลือกตั้งในตำแหน่งกำนันประจำตำบลไหล่ทุ่ง ประจำปี 2547

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งกำนันอยู่นั้นท่านก็ได้ศึกษาเรียนรู้การเป็นหมอสวดขวัญพร้อมไปด้วย โดยมีจุดเริ่มต้นมาจาก วิทยาลัยพราหมณ์เซตุวัน อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี ได้มีโครงการจัดฝึกอบรมพราหมณ์ โดยจะกำหนดให้ตำบลทุกตำบลในจังหวัดอุบลราชธานีส่งคนเข้ามาเรียนพิธีพราหมณ์ตำบลละหนึ่งคน ในขณะนั้นพ่อตาของท่านก็ได้สมัครเข้าไปเรียนพราหมณ์พิธีในนามตัวแทนของตำบลไหล่ทุ่ง ด้วยการเดินที่จะต้องไปเรียนในตัวจังหวัด พ่อตาของท่านจึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านช่วยพาเดินทางไปอบรมพราหมณ์พิธีในครั้งนี้ แต่ด้วยหลักสูตรของพราหมณ์พิธี ที่มีกำหนดการเป็นระยะเวลา 4 วันกับอีก 5 คืน ท่านจึงต้องเผารอจนกว่าการอบรมพราหมณ์พิธีจะเสร็จสิ้นส่งผลให้ท่านต้องนั่งดูการอบรมไปพร้อมกับคนที่เข้าอบรมในขณะนั้น นั้นหมายความว่าทุกเรื่องทุกขั้นตอนของการอบรม ท่านก็ได้เรียนรู้ไปด้วย

พอกลับจากการพาพ่อตาไปฝึกอบรมพราหมณ์ ท่านก็กลับมาคิดถึงคิดว่าอยากจะลงสวดขวัญบ้างเพราะตอนที่ท่านพาพ่อตาไปฝึกอบรม ท่านก็ได้แอบนั่งฟังและนั่งดูเหล่าหมอพราหมณ์ฝึกอบรมจนพอเข้าใจและพอรู้พิธีกรรมต่างๆบ้าง อีกทั้งพอมานั่งเห็นหมอสวดขวัญคนเก่าๆตามหมู่บ้าน ประกอบพิธีกรรมแล้วกลับยังไม่ถูกต้องเท่าที่ควร ท่านจึงเข้าไปพูดคุยและขออาสาทดลองทำหน้าที่เป็นหมอสวดขวัญบ้าง จากนั้นหมอสวดขวัญในหมู่บ้านก็เลยเรียกใช้ให้ท่าน ไปทดลองการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญให้ฟัง ซึ่งงานแรกของท่าน คืองานบายศรีสู่ขวัญผูกแขนคนธรรมดาให้กับคนที่จะเดินทางไปยังต่างถิ่น ปรากฏว่าในการบายศรีสู่ขวัญในครั้งนั้นเป็นที่ประทับใจของคนที่ได้ยินได้ฟังเป็นอย่างมาก ผู้คนในหมู่บ้านก็เริ่มเรียกใช้ให้ท่านมาประกอบพิธีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนชื่อเสียงกระจายไปยังบ้านท่านจึงกลายเป็นหมอสวดขวัญไปโดยปริยาย ทั้งนี้การเป็นหมอสวดขวัญและชีวิตความเป็นอยู่ในการดำรงตำแหน่งกำนันก็เจริญรุ่งเรือง ทั้งเจ้านายผู้ใหญ่อย่างเช่น นายอำเภอตระการพืชผลในขณะนั้นคือ นายเดชา วงศ์ตระกูล และชาวบ้านต่างก็นับหน้าถือตากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะความสามารถพิเศษการดำเนินการจัดงานที่เกี่ยวข้องศาสนพิธี หรือการบายศรีสู่ขวัญ ก็สามารถเป็นที่ปรึกษาให้กับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่เกี่ยวกับฤกษ์ยามยามดี ดวงชะตาต่างๆได้ ด้วยความดีและความสามารถ

ของท่านส่งผลให้นายอำเภอต้องออกคำสั่งให้ต่ออายุราชการให้กับท่านอีกหนึ่งปีหลังเกษียณอายุ รวมเป็นท่านต้องเกษียณตอนอายุ 61 ปี ในปีพ.ศ.2557 หลังจากเกษียณราชการ ปัจจุบันยังเป็น อาจารย์สอนพราหมณ์ในวิทยาลัยพราหมณ์เซตวันในจังหวัดอุบลราชธานี อีกด้วย (พрма ธิมาทา, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 14 พ่อพрма ธิมาทา

บริบทการสวดขวัญในพิธีแต่งงาน

บริบทการสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพрма ธิมาทา แบ่งเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนเริ่มพิธีการ เมื่อทางฝ่ายเจ้าบ่าวแห่ขันหมากเข้ามาในพิธี และญาติฝ่ายหญิงทำการนับค่าสินสอดทองหมั้น สวมแหวน สวมสร้อยกันเป็นที่เสร็จเรียบร้อย แล้วขั้นตอนต่อไปคือเป็นหน้าที่ของท่านที่จะประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ โดยเริ่มจากท่านจะจัดที่นั่งให้กับคู่บ่าวสาว ผู้หญิงจะนั่งข้างซ้าย ผู้ชายจะนั่งข้างขวา พร้อมกับให้ทั้งคู่ถือดอกไม้และเทียนคนละ 1 คู่ แล้วหันหน้าใส่พานบายศรีสู่ขวัญซึ่งตรงข้ามกับที่ท่านนั่ง ในขณะที่เดียวกันท่านก็จะหยิบของที่จะใช้ประกอบในพิธี เป็นต้นว่า ด้ายสายสิญจน์ หล้าคามัดไว้สำหรับพรมน้ำมนต์ ออกมาจากย่ามที่ท่านสะพายมาด้วย นำมาวางข้างๆ ตัว ต่อจากนั้นก็ปูผ้าขาวเป็นอาสนะไว้รองรับในขณะที่ทำพิธี ซึ่งท่านนั่งของท่านจะ

เป็นทำนองพับเทียบเคียงซ้าย ในขั้นตอนนี้ก่อนเริ่มพิธีญาติฝ่ายหญิงจะผูกแขนหมอสวดขวัญซึ่งในฝ่ายผูกแขนจะมัดเงินจำนวนหนึ่งไว้ด้วยแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพไว้เป็นธรรมเนียม ต่อจากนั้นท่านจะนำเทียนยาว (เทียนคาคิง) ไปมัดไว้กับยอดพานบายศรีสู่ขวัญ แล้วก็เรียกให้ทางเจ้าภาพจัดข้าวปลาอาหารเป็นชุด 1 สำหรับ เป็นต้นว่ามี ข้าวเหนียว น้ำเปล่า อาหารหวานคาว มาวางคู่กับพานบายศรีสู่ขวัญ เมื่อจะเริ่มพิธีการท่านก็จะประกาศให้ทราบทั่วถึงกันว่าต่อไปนี้เป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาวแล้วนะขอให้ทุกคนอยู่ในความสงบและตั้งใจ

2. ขั้นตอนเทียบซ้าย ในขั้นตอนนี้ท่านจะจุดไฟใส่เทียนยาว (เทียนคาคิง) แล้วยื่นให้กับเจ้าบ่าว จากนั้นจะให้เจ้าบ่าว นำไปจุดกับเทียนยาวที่ยอดพานบายศรีสู่ขวัญอีกที ซึ่งขั้นตอนนี้เจ้าสาวจะใช้มือแตะศอกเจ้าบ่าวด้วย ในขณะที่เจ้าบ่าวจุดเทียนซ้าย ท่านก็จะเป่าสังข์เป็นเสียงยาวๆ เป็นสัญญาณว่าพิธีบายศรีสู่ขวัญเริ่มแล้ว เมื่อเป่าเสร็จท่านจะนำด้ายสายสิญจน์พันรอบพานบายศรีสู่ขวัญ แล้วส่งด้ายสายสิญจน์ไปยังผู้ที่เข้าร่วมพิธีรวมทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวและเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวด้วยที่นั่งล้อมเป็นวงอยู่ โดยการเวียนด้ายสายสิญจน์จะเวียนไปทางขวาของท่านจากนั้นก็เริ่มพิธีการ

ภาพประกอบที่ 15 การเป่าสังข์ก่อนเริ่มพิธีการ

3. ขั้นตอนบูชาพระรัตนตรัย ในขั้นตอนนี้ท่านจะยกขัน 5 ที่มีดอกไม้และเทียนอย่างละ 5 คู่พร้อมกับด้ายสายสิญจน์ แล้วกล่าวคำบูชาที่ว่า

“ที่ป่า ฐปา คันทมาลา ที่นี้อัคคีทานัง พาทุบุพพัง ะรัง ปุชเมะ ที่นี้ ตัลวา อิลิ ติตัลละ ปะพะชโก อภิรุโก มหาปัญโญ ทาเรนโต ปิตะกัตตะยัง นิพพานัง ปะระมัง สุขขัง พุทธะบูชา ธรรมะบูชา สังฆะบูชา ทินนังรัตนานัง ปุชัง กะโรมะ โสตถิภะวัน ตุโว”

4. ชั้นอันเชิญเทพยดา ในชั้นตอนนี้ทำจะกล่าวต่อเนื่องจากชั้นบุชาพระรัตนตรัย

“ลัคเค กาเม จะ รูปเป คิริลิตะระตะณู จันตะลิกเข วิมานे ที่เปรัฎฐู จะ คาเม
ตะระวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมา จายันตุ เทวา ชะละละละวิละเม ยักกะคันธัพพะนาคา
ติฏฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระจะนัง สาธะโว เม สุนันตุ สุนันตุโพนโต เย เทวา สังฆา”

“ดูรา เทพยดาเจ้าทั้งหลาย ที่สิ่งสถิตยใน ฉกามาภพหกชั้นอยู่ในรูปพรหมสิบหก
ชั้น บนยอดเขาและเทวห้วย ในวิมานอากาศ ตนอยุในทวีปต่างๆมีอุตรทวีปเป็นต้น ตนอยุใน ไค้งเขต
ประเทศเมืองไทย ตนอยุในหมู่บ้านตนอยุในพงศ์ไพรป่าไม้ ตนอยุในเรือนชาน และไร่นาทุกหนแห่ง
ตนสถิตรักษาอยู่ภาคพื้นแผ่นดินอันมีแม่ธรณีเป็นเค้า ตนอยุในแม่น้ำและฝั่งมหาสมุทร ขออันเชิญ
ขออันเชิญ ขออันเชิญ ท่านพญาเวสสุวรรณ ผู้เป็นราชาของยักษ์และคนธรรพ์และพญานาค ถ้าได้ยิน
ข้าเชิญแล้ว ขอจง เจียงโสดสดับอันล้ำเลิศ ขอเชิญเกิดทุกๆพระองค์ขอจงเสด็จลงมาอำนวยการช่วย
ให้แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาว ผู้กำลังบายศรีสู่ขวัญในวันนี้ ซึ่งเขาทั้งสองชื่อว่า (ออกชื่อเจ้าบ่าวและเจ้าสาว)
ผู้จะร่วมชีวิตกันเป็นหนึ่งเดียวขอให้ลงมาอำนวยการช่วย มีความสุขเป็นคู่ชีวิตอยู่กันไปชั่วกาลนาน
ปรารถนาสิ่งใดก็ให้สมหวังทุกประการด้วยเถิด สาธุ”

5. ชั้นไหว้ครู ในชั้นตอนนี้จะทำต่อเนื่องจากชั้นอันเชิญเทพยดา มีคำกล่าวที่ว่า

“นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธ ัสสะ (3 จบ)

พุทฺธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

พุทฺธัมปิ พุทฺธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

พุทฺธัมปิ ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

พุทฺธัมปิ สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตติยัมปิ พุทฺธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตติยัมปิ ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตติยัมปิ สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

เมื่อจบบทคาถาท่านจะวางขัน 5 ลงแล้วเอื้อมือไปหยิบเทียนยาว (เทียนคาคีง)

มาจุดไฟ

6. ชั้นทำน้มนต์ ในชั้นตอนนี้ทำจะนำเทียนยาวที่จุดติดไฟแล้วไปจุ่มกับชั้นน้มนต์

ที่ทางเจ้าภาพเตรียมไว้ พร้อมกับกล่าวคาถาที่ว่า

“อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปิตฺติ

อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปิตฺติ

อิตฺติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธนาเมอิ อิมินาพุทฺธะกังโสอิ อีโสตั้งพุทฺธะปิตฺติ”

เมื่อสิ้นสุตบทธาคาท่านก็จะจุ่มเทียนลงไปในขันน้ำมัน จากนั้นท่านก็จะทำการพรมน้ำมันให้กับคู่บ่าวสาวและคนที่เข้ามาร่วมพิธีในที่นี้รอบพานบายศรีสู่ขวัญพร้อมกับคำกล่าวว่

“ น้ำอันนี้เป็นน้ำพุทธมนต์ น้ำขอขมาพระเจ้าปูลงเสก องค์เอกนาโถ องค์พุทธโธ
 สุตแล้วแขวนเล่าพระคาถา ตามตำราอันชอบแท้ ปราบแพ้หมุ่ศัตรู องค์สิัพพัญญู สุตระจัดยัดไว้ใน
 คัมภีร์ เป็นคาถาดีใช้ขวง เสกใส่น้ำไหลล่งลงจากเวหาอากาศ ไหลย้อยหยาดเป็นเงินเป็นทอง ไหล
 เนื่องนองอนันต์เอนก ธาตุปลุกเสกว่า พุทธะคุณณัง ธัมมะคุณรัง สังฆะคุณณัง ให้เจ้าหมั้นปานก่อนขา
 แอนแต่ลูกเคื้อ หมั้นละให้เจ้าหมั้นปานแทนพระจวงพระจันทร์ หมั้นละให้เจ้าหมั้นปานแวนแหงเงา
 ไหลบเซาซึมซมบาดแรก ผุงหมุ่โพยภัยทั้งชีไอชีหิตชีกัก ทั้งชีหากหมุ่อาเจียน ทั้งวงเวียนและเป็นไช
 น้ำมันตีเส็กคงหลาย ปราบผีพรายในโลกบเป็นบาปเป็นโทษแก่ผู้กิน น้ำพระอินทร์เผยแพร่ น้ำมันแผ่
 เป็นยา หายโรคาและพยาธิ ปราบปีศาจและจัญไรน้ำมันตีพายลงใส ไขหวัดใหญ่ ไขไทพอยด์ ลูมาตอย
 หรือว่าลากสาด น้ำมันตีพาดลงไปเคราะห์จัญไรอุบัติเหตุเปรตฮ้ายถ้ายหนี ผีก็ไปเกิดหลีกทางน้ำมันตีบ
 มาวนบมาตอง น้ำมันตีตีฝ้ายัน หวิดเข้าบ้านผีกะตาย เคราะห์จัญไรบได้เกิดจักเทือ ถ้าหากลูกหลาน
 เชือกะให้หมอบหัวลง กะลิตลิสรงหวิดใส่น้อยๆ หวิดค้อยๆโรคะหายหวิดหลายๆโรคะจิด ไอหิด
 หรือว่าไอหวัด ถ้าไผติดขัดก็หายมิด แก่สาระพิษใช้ได้ทุกทาง งูจงอางกะบักดบตอด แมงกอดแมงเงา
 งูเห่าทั้งห้า เข้าป่าบหย้านเลื้อ ลงเฮือบหย้านแช่ น้ำมันตีแผ่ผายไป พระเมตไตรตนะวิเศษ เทคนไว้เป็น
 คาถา กล่าวขึ้นมาเป็นบทเป็นบาท มีอำนาจกว่าปวงคน น้ำอันนี้ดีเลิศล้ำหวิดยามค้ำมีเฮือมีเฮง
 หวิดยามแลงหายโพยโคกเคร้า หวิดยามเข้าหายเคราะห์หายเฮือ หวิดยามเวินไปมาได้ง่าย หวิดยาม
 บ่ายหายวงงหายเหงา หวิดบเซาอายุยืนฮอดร้อย หวิดใสเด็กน้อยใหญ่กล้าหน้าบาน หวิดใสแม่มาน
 กะลือกอกลูกง่าย น้ำมันตีพายรสนเย็น หายเคราะห์หายเฮือหายทุกข์หายยากกะบอดบออยาก ใผผู้
 ออกลูกยากกะมาเอาไปกินทุกวัน บต้องไปทำหมั้นให้หมั้นลำบาก บต้องไปคิตยากเสียเงินเสียทอง
 น้ำอันนี้ดีแท้ดีหลี หวิดไปใสคนจนกะจะเป็นคนมีจะได้เป็นเศรษฐีมีเงินแสนเงินหมื่น จิตใจก็ชุ่มชื่น
 อยากทำบุญ ทำทานกุศลอันบังค้ำ จึงได้ตั้งชื่อว่าน้ำหวิดพาย หวิดใสคนๆ ก็ได้เป็นใหญ่ หวิดพายใสมี
 สติปัญญา รับอาสาเจ้านายดีมาก น้ำอันนี้เป็นน้ำปราบจัญไรหวิดใสหัวใจให้โคกให้เคร้า หวิดใสผู้เฒ่า
 และผู้หนุ่มผู้สาวมีอายุยืนยาว บได้ให้มารมาผจญ มีแต่ขเงินค้ำมาให้มีแต่ได้กับได้บมีเสีย หวิดใสผู้
 กับเมียสิดได้อยู่ร่วมกันไปตลอด บัดนี้ข้าจักหวิดใสยอดพาขวัญบให้เจ้าได้อึดได้ออยาก บได้ทุกข์บได้ยาก
 จักลิ่งจักแนวใด ว่า อู อะ มุ มะ มหามุลมัง ให้มีความสุขความเจริญสมความมุ่งมาสปรรณาทุกทิวา
 ราตรีกาล เทอญ สาธุ ”

7. ขึ้นสอนคู่บ่าวสาว เมื่อเสร็จสิ้นการพรมน้ำมัน ท่านจะวางหมุ่ค้ำมัดที่ใช้
 พรมน้ำมันลง แล้วพนมมือขึ้นใหม่เป็นเริ่มทำการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งมีคำกล่าวดังนี้

“ครีๆ สิทธิเลิศล้ำ ฤทธิเดชดวงใส รัตนะตริยสาม ยอดคุณย้อย่อง มื่อนี้ทั้งสองเจ้าสิ
 เอกันเป็นคู่ อยู่ร่วมกันสืบสร้างเฮือนเฮ้าให้ฮุงเฮือง ตามฮิตเบื่องโบราณท่านกล่าวไผทำดีกะสิก้าว

เจริญขึ้นสิ้นคุณ ความอัปมงคลมาใกล้ความเจริญไรสินีห่าง หยุ่ทางสุขอยู่สร้างความสุขภัยหนี
เห็นว่าผิวเมียนี่หากมีแนวน้ำจ้อง แนวน้ำมาเกี่ยวข้อง นำบ้องอยู่บ่อวาง จิ้งได้เที่ยวทางพ้อเห็นกันปั้น
ข้าวใส่ จิ้งให้มาจิ้งให้ได้เป็นคู่อยู่คอม แนวใดได้กะพร้อม ตามฮิตประเพณีมีแต่ดีดีเปิดหากบมีแนวฮ้าย
บาดนี้ลงลายม้วน บรรวนตามฮิต เป็นผิวเมียนี่ถักต้องคงเค้า เก้าหลัง ฟังคำสอนเอาเด้อหล่า ขวัญตา
ทั้งคู่ ผิวแก่นจันทร์เมียนี่แก่นคู่เป็นคนฮ้อย่าลั่นคอง ผิวเป็นพี เมียนี่เป็นน้อง ให้เว้าคล่องฟังกัน อย่าชะตัน
ไปคนทางลิขิตกลางวางม้วน บัดนี้สมควรแล้วคำสอนม้วนไว้ก่อน พอฟังตอนเทื่อหน้า ยังลิกว่าง
แมนกว่าหลัง คั้นฟังแล้ว ให้จื่อจำนั้นละเด้อ อันนี้ เป็นคู่ผิวตัวเมียนี่กันแล้ว เพิ่นบอกเพิ่นสอนแนวใดกะ
ให้จื่อให้จำไว้ ผิวเมียนี่กูมึงบ่อให้ว่า ฮักกันพ้อปานตา อย่าได้มีตาบ้อย คำสั้มจ่มเบซา ผู้เป็นเมียนี่ฮ้อย่า
เป็นผู้เว้า เว้าบ่อม่วนกวนผิว เมียนี่ให้พ้อปานจิว ผิวให้พ้อปานพระ พร้าเพียรผิวแก้ว เอากันแล้วพากัน
จิงใจสร้างถางนากล้าหว่าน เฮ็ดลงไปฮ้อย่าคล้านแฮงน้อยฮอยกันเด้อท้าวเด้อ นางเด้อ ”

8. ชั้นสุดขวัญคู่บ่าวสาว ในชั้นตอนนี้จะทำต่อเนื่องจากชั้นสอนคู่บ่าวสาว ซึ่งมีคำ
กล่าวดังนี้

“ ศรีฤทธิ พระพรบรรแวนวิเศษ อดิเรกเตโช ชัยยะตุกะวัง ชัยยะมังคะลัง
ตะโตโลมัง สุขขัง พลัง อะระหาวิวาโท ชัยยะ ชัยยะมหามงคล มื่อนี้ แม่นมื่อสันวันดี วัน ดิถีมุตตะ
โชค โตกใบนี้แมนโตกไม้จันทร์ชั้นใบนี้แมนชั้นไม้แก้ว ขุนนางขุนแปลงแล้ว จิ้งได้แต่งพาขวัญ อยู่สอน
ลื้อนล้ายล่าย มีทั้งฝ้ายผูกแขน แหวนไล่ก้อย บัดน้อย สร้อยสังวาล อาหารหลายเหลือหลาก สภาพ
พร้อมลู่อัน ทั้งพู่พินและหมากจิบหนีบวางฟ้าดาวดา มาลาหอมห้วงเฮ้า ข้าวต้มกล้วยและบายศรี
มีทั้งไขหน่วยดีเกลี้ยงปลอด ผายอดให้ ทศพลญาณ โตนลงมาแต่ฟากฟ้า ตั้งชื้อหน้าขุนศรีขุนพันสม
ลีลันงามสะพาส ท่านจิงมีพระราชาจัญญา องค์ฤทธิชัยยะพรบรรแวนวิเศษอดิเรกเตโช ชัยยะตุกะวัง
ชัยยะมังคะลัง ดั่งนี้เป็นเค้าปรากฏเข้าเป็นปี สมฤทธิชัยยะโชค ปรากฏโยกได้เป็นมิ่งเมียนี่ขวัญตาม
สมควรโอบฮานเพิ่นแต่งไว้ ชันดอกไม้ให้ยกขึ้นเพียงตา (ถึงคำกล่าวนี้ ญาติจะหยิบขัน 5 ให้กับคู่บ่าว
สาวยกขึ้นใส่หัวแล้ววางลง) ชันสมมาลุงตาเจ้าโคตร โปรดเข้าไว้เฮือนขาว ลูกสาวกกลูกสาวกลาง และ
ลูกสาวหล่าเพิ่นมาค่ามากบ่อ ยากแค้นดีหลี ปุนแปลงดีพร้อมพ้อมแม่ เฒ่าแก่พร้อมปู่ย่าตายาย
ฝนโฮยฮ้ำ ปีใหม่ฟ้าฮ้างฮ้องเดือนสาม ผู้บ่าวฮามมาหลงสาวขากว้าง บให้ฮ้างเป็นลองหวังกินดองฮักฮัก
ลูกแก้วกึ่งยังประสงค์ ทั้งวงศาตายาย เบ็งปู่เจ้าฮู้แล้ว ตกแต่งปุนแปลง แพงคำฮักลูกแก้วปุนแปลง
แล้วจิงยอมมา มีทั้งมาลาหอมห้วงเฮ้า เครื่องฮับเจ้าเหลือหลาย ทั้งตายายพร้อมพ้อมแม่ มาน้อ เฒ่าแก่
พร้อมสาวบ่าวและนงฮานู (เมื่อถึงคำกล่าวนี้ท่านจะให้คู่บ่าวสาวยื่นมือไปแตะที่พานบายศรีสู่ขวัญ)
มาชอยยอพาขวัญเบื่องชาวอยู่ลื้อลื้อลื้อลื้อ มาชอยยอพาขวัญเบื่องฮ้างเจ้าอยู่ ลีเลียนลีเลียน เวียนฮ้าง
และเวียนขวานนั้นละแมนชายถองหาแจกเหล้า เอาเหล้าแจกยายหมู่เพิ่นกินเด้อนาย (เมื่อถึงคำกล่าวนี้
ญาติที่อยู่บริเวณพานบายศรีสู่ขวัญจะยื่นมือไปหยิบขวดเหล้าที่นำมาใช้ประกอบพิธีออกมาเปิดแล้ว
รินเหล้าใส่แก้วให้กับคนบริเวณรอบๆ พิธี) ผู่ผู้เฒ่าให้หนึ่งอยู่พายบน บัดนี้ข้าลิเชิญเอาขวัญนางงาม

ให้เข้ามาเทียมคู่ ทั้งขวัญเจ้าผู้เป็นผัว ละว่ามาเย้อ ขวัญเอ้ยมาเด้อขวัญเอ้ย ให้เจ้ามาเซยชมขวัญคู่แก้ว มาฮอดแล้วให้ตัดดอก จุมทุมบานจุมเจือแมนดอกคัตเค้า ตัดดอกข้าวขวัญตา เกศางามตั้งไหล่ เทียมเท่าใหม่วันดี ขวัญ สองสีสมเจ้ามาอยู่แต่ในคิง เด้อมื่อนี้วันนี้ ขวัญเจ้าไปชอกไซเก็บดอกไม้มาลาให้มาสามมื่อนี้วันนี้ ขวัญแข่งมาอยู่แข่งลีลา ขวัญขาลีลายลีลา เจ้าอยู่ค่ายไชยยาเห็นคนมาหาญห้าว ชมชื่น บ่าวบาน ในวันวานชมชื่น แห่ท้าวขึ้นนางง ตีนห้าวทางครุชนาค หลาวเหล็กหลากมีหลวง ในดวงธรรมกล่าวไว้ ที่นั่งให้สมควร บรรวนแถนแต่งไว้ให้มาเป็นคู่ อยู่มาลูกแก้วพ่อแม่แม่แก่ผูกแล้วให้เป็นคู่เทียมสอง หวังปนปลองเป็นลูกพ่อ มาเด้อ ผูกไว้เป็นเฮือน สมเฮือนลูกหล่า ฮาเทื่อหน้าเทียมทัน บัดนี้ข้าจะเชิญเอาขวัญบาคนให้เข้ามาเทียมไหล่ ละบายเนื้อผิวบาง สมนางงามอยู่ถ้ำหินผากฟ้าขุนแปลง ให้เจ้ามาเผื่อแผงเมียแพงเต่าเผ่าตราบต่อเท่าตีราคา ให้เจ้ามีบุตรราหญิงชายอย่าหน้อย ช้อยส่งใช้ให้พอแสน ของกำแนน พร้อมทุกสิ่ง มาเด้อ ช่างม้ามิ่งอานคำ พญาธรรมตนองอาจ ฤทธิเดชกล้าสี่อชา พระอินทราสอนสั่งโลก โดกชั้นแก้วฮั้บพาขวัญ คือสวรรค์พื้นตกแต่ง มาน้อ อินทร์ท้าวแบ่งไซสอนดอกไม้ซอนแซมเกล้า บัดนี้ข้าจะเชิญเอาขวัญสองเจ้าพร้อมพร้าทั้งสอง มานะขวัญนะ ยามเมื่อดาวนค้ำลงลับป่าแขง ยามเมื่อดาวนแดงลงลับป่าไม้ ขวัญนางมาเทียมนาอย่าช้า แม่เจ้าแถมสวมถ้ำคองหา มีทั้งผ้ากาสาผืนลายซอนเลื่อ รัศมีแก้วเฮือปักเลื่อไหมแดงขวัญจอมแพงให้เจ้ามาเทียมคู่ ขวัญเจ้าอยู่ผากฟ้าแดนไกล ให้เจ้ามาสามมื่อนี้วันนี้ ละว่ามาเย้อขวัญเอ้ย มาเด้อ ให้มาลา เกศเกล้าตัดดอกบัวระพรรณ ให้เจ้ามาทจันท์แม่เจ้าแต่งไว้ ให้มาตัดดอกไม้คล้องเกศสวยราย มวยผมยาวประสงค์ใส่ส่อง ผุงพิน้องบ้านใต้คองหา ผุงธิดาบ้านเหนือคองถ่า เพ็นซาเจ้าบุญกว้างสุพาย (ถึงตอนนี้ให้เตรียมไปออกจากพานบายศรีสู่ขวัญโดยให้ผู้หญิงที่ไม่มีประวัติเรื่องการเป็นหม้ายหรือหย่าร้างเป็นผู้ปลอกเปลือกไข่ และป้อนให้กับคู่บ่าวสาว) ให้เจ้ามาเสวยงายพาขวัญแต่งใหม่ ให้ได้ ป้อนข้าวไข่ทั้งสอง (จากนั้นจะให้คนที่ปลอกไข่เอาข้าวกับไข่ป้อนให้คู่บ่าวสาว โดยมีขวจะป้อนให้กับเจ้าบ่าว มือซ้ายป้อนจะป้อนให้กับเจ้าสาว) ตามทำนองโบราณว่าไว้ หมอบอกให้ว่ามื่อนี้วันดี ข้าจะเอาสองสีแทนหมอนซอนเลื่อ ขอให้ได้สืบเชื้อพ่อแม่แทนเฮือน ถึงปีเดือนฝนโฮยฮ้องฮ้ำ เจ็ดแปดคำให้เจ้าอยู่จำศีล สิบสี่สิบห้าคำให้ยินดีตักบาตร อย่าได้ขาดทานศีลละว่ามาเย้อ ขวัญเอ้ย มาเด้อขวัญตามาอยู่ต่ายไ้แย้มแย้ม ขวัญแก้มและขวัญคาง ขวัญเอวบาง ขวัญนมพร้าพร้อม ให้เจ้ามานั่งล้อมอ้อมอยู่พาขวัญ มานะขวัญนะ มื่อนี้แมนมือดีมือนี้แมนมือเฮ่า ผู้เฒ่าเกิดเป็นสาวกะว่าแมนมื่อนี้วันนี้ ช้อยท่านได้แทนเฮือนกะว่าดีมื่อนี้วันนี้ นอนหลับได้เงินพัน นอนฝันได้เงินหมื่น นอนตื่นได้เงินแสนกะว่าแมนมื่อนี้วันนี้ แขนท้าวกำยแขนนางกะว่าดีมื่อนี้วันนี้ ขาท้าวกำยขานางข้าวเต็มฉางลันชื่อกะว่าดีมื่อนี้วันนี้ สามมื่อได้แก้วมุกคูล มาหาเจ้าเด้อ ทำมื่อให้ไว้วัดถ้ำผาผืนอ่อน มาหาเจ้าเด้อ เอาแขนท้าวกำยแขนนาง (เมื่อถึงค้ำกล่าวนี้ ญาติจะจับเจ้าบ่าวไปคล้องแขนกับมือเจ้าสาว) คิงสำบายบางพร้าพร้อม ให้มีใจอ่อนน้อมตั้งต่อชมเซย เจ้าเป็นเซยให้เจ้าทำใจกว้าง เจ้าอย่าได้กล่าวอ้างสรรพสิ่งสรรพคดี ไ้ไกให้เจ้าว่า โขโซ เด้อละหล่า ไ้หมาให้เจ้าว่า เซเซ ไ้งัวไ้ควายให้เจ้าว่าฮือฮือ เจ้าอย่าได้ตื้อตะเที้ยวช้อยต่อหน้าเจ้าโคตร เจ้าอย่าได้

ปากโทษสรรพลิงสรรคโค ให้เจ้ามีใจใสต่อนางนาคให้ เจ้าเป็นไรให้เจ้าฮักแม่ผิว เตือนนางค้อ อย่าไป
 เว้านัววัวขวัญผิวเชิงซู้ เจ้าปู้ฮักปราชญ์พิงธรรม ถึงเดือนค้ออย่าไปเล่นยามค้ำเฮือนหลังตำเป็นเฮือน
 อา ชายคาสูงหลังใหญ่กะตอดไล่ปั่นลม หลังกลมนั้นเฮือนพ่อเกยชานต่อหลังสูง นั้นแมนเฮือนลูงกับ
 เฮือนป่า หลังหน้ากว้างตั้งไล่แขนนาง ลายลงกางฮั่งนาค แบนพื้นฮาบมุงกระเบื่องดินขอ มีทอเย็นชุ่ม
 งอพร้อมภาพ โสมม้าลาดแขวน ฮิงอาชไนย ให้ได้เฮือนโสมน้ำบ่อแก้ว อันนี้พ่อให้แล้วแก้วทั้งสอง ให้
 เจ้ามาปุนปลองกินทานอย่าฮ้ายให้เจ้าหยาดน้ำเย็นยิ่งเทียรราคา ได้กินซิ่นให้เจ้าส่งเฮือนอา เตื่อละหล่า
 ได้กินปลาให้ส่งเฮือนย่า เพ็นซาเจ้าบุญกว้างสุพาย มีลูกชายให้ได้ผู้ประเสริฐ ให้ได้ลูกแก้วเกิดมาฮวม
 ในอุทร ให้ได้ฟังคำสอนตายายพ่อแม่ ใจแผ่กว้างพื่อน้องวงศ์ตา เบื่องซ้ายอย่าไปเลี้ยงดูชาย ตาเบื่อง
 ขวออย่าไปเหลียวดูซู้ ถึงยามแลงเจ้าแต่งพาข้าวถึงยามเช้าให้เจ้าแต่งพางาย อย่าได้นอนหลับหลายตื่น
 สวยผิตฮิต ให้เจ้าจีบหมากไว้ประสงค์แต่งพางาย เจ้ามีผิวให้เจ้าทำใจกว้าง เจ้าอย่าได้กล่าวอ้าง
 สรรพลิงสรรคโค เหล้าไหน้อยกะให้เจ้ายายไพร เหล้าไหใหญ่กะให้เจ้ายายขุนมีอมงคูลของเจ้านางแก้ว
 หมอบอกแล้วข้าเหล่าแถมพร เป็นคำสอนพระอินทราสั่งโลก เจ้าหากมีโชคแล้วให้เจ้าค้อยเพียรเอา
 เตื่อขวัญเตื่อ ละว่มาเยอ ขวัญเอย(ถึงค้ำกล่าวนี้ท่านจะยื่นมือข้างขวาไปแตะกับพานบายศรีสู่ขวัญ
 พร้อมกับกล่าวบทคาถาว่า) สัพพทานุภาเวนะ สัพพะธัมมานุภาเวนะ สัพพะสังฆานุภาเวนะ สะทา
 โสถถิภะวันตุ เต สัพเพพุทธา พะลัปปัตตา บัจเจกานัญจะ ยัง พะลัง อะระหันตานุญจะ เตเชนะ รักขัง
 พันธามิ สัพพะโส ฯ สิทธิ กิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิลาภो ชโยนิจจัง สัตตะวัตสา จะ อายิ จะ ชิวะสิทธิ
 ภะวันตุโว ขอให้ทั้งคู่รักกันจนถือนไม้ เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร มีลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง
 โชคดีมีชัยตลอดปีตลอดไป คุณพระคุณเจ้าคุ้มครองป้องกันภัย ภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง คุณพระ
 รักษาเทวดาคุ้มครองตลอดปีตลอดไป ให้มีโชคมีชัยตลอดกาล สาธุ” ทุกคนในงานประนมยกมือขึ้น
 ใส่หัวพร้อมกับกล่าวคำว่า สาธุ จากนั้นท่าจะเป่าสังข์ เป็นเสียงยาวๆ เพื่อเป็นการบอกว่าพิธีบายศรีสู่
 ขวัญได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ในขณะที่เดียวกันญาติคนที่ถือม้วนด้ายสายสิญจน์เป็นคนสุดท้ายก็จะม้วนด้าย
 สายสิญจน์ในลักษณะการเก็บย้อนกลับมาหาท่านเหมือนเดิม สุดท้ายท่านก็จะดับไฟเทียนที่อยู่บนยอด
 พานบายศรีสู่ขวัญ

9. ขึ้นผูกแขนอวยพร ในขั้นตอนนี้ท่านจะหยิบฝ้ายผูกแขนที่อยู่ในพานบายศรีขวัญออก
 มาแล้วนำไปผูกแขนให้กับคู่บ่าวสาว พร้อมกับค้ำกล่าวที่ว่า

“โอมศรีๆ วอนๆ พระพรตวงประเสริฐฝ้ายแก้วเกิดเมืองสวรรค์ ปุญปั้นมาตกแต่ง
 อีวกอดแกว่งเป็นปุย ซุยมาเป็นเส้นเป็นเส้นพันค้ำ เส้นงามล้ำเลิศ ฝ้ายแก้วเกิดเมืองสวรรค์ ปุญปั้นมา
 สามฮอบ นังตอเข้ามาหาเจ้าเตื่อ ผู้เบื่องซ้ายให้เตื่อมีนาง เบื่องขวาพ้ออ่อนพ้อแลน ผูกแขนท้าวให้ได้
 เป็นพญา ผูกพ่อนำให้เป็นขุนองอาจ ผูกแขนอำมาตย์ท้าวให้ได้นั่งครองเมือง ไปทางใต้มีผู้ส่งเฮื่อ ไป
 ทางเหนือมีผู้ขอยซ้าง สองตาบข้างมีผู้ถือดอกไม้เงินดอกไม้คำ นอนหลับได้เงินพัน นอนฝันได้เงินหมื่น
 นอนตื่นได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แหวนค่าล้าน ออกจากบ้านให้หล่มขุมเงินขุมคำ จัดตาไร ธัมมาวัต

ทันตอายุวัฒน์โณสุซึ่งพะลัง” หลังจากท่านผูกแขนเสร็จ ก็จะให้คู่บ่าวสาว หันหลังกลับไปยังแขกผู้เข้ามา ร่วมงานที่อยู่ด้านหลังเพื่อให้ทุกคนได้ผูกแขนในลำดับต่อไป ในขณะที่เดียวกันท่านก็จะเก็บสัมภาระที่ท่านเตรียมมาใช้ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นอันสิ้นสุดการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญในพิธี แต่งงาน

บริบทในพิธีบายศรีสู่ขวัญของพ่อพрма ธิมาทา แบ่งตามขั้นตอนการประกอบ พิธีการได้ 9 ขั้นตอน คือ 1) ขึ้นก่อนเริ่มพิธีการ จะทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการ ประกอบพิธี และสั่งให้เจ้านำอาหารของหวานควาจัดเป็นสำรับนำมาประกอบในพิธีบายศรีสู่ขวัญ 2) ขึ้นจุดเทียน จะทำหน้าที่สั่งให้คู่บ่าวสาวจุดเทียนชัยบนยอดพานบายศรีสู่ขวัญ 3) ขึ้นบูชา พระรัตนตรัย 4) ขึ้นอันเชิญเทพยดา 5) ขึ้นไหว้ครู 6) ขึ้นทำน้มนต์ จะทำหน้าที่ร่ายคาถาร่วมกับ จุ่มเทียนลงในน้ำที่ใสในภาชนะเพื่อทำเป็นน้มนต์ แล้วพรมให้กับคู่บ่าวสาวและแขกผู้เข้าร่วมพิธี 7) ขึ้นสอนคู่บ่าวสาว 8) ขึ้นสู่ขวัญคู่บ่าวสาว 9) ขึ้นผูกแขน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขน แล้วกล่าวอวยพรชัยให้คู่บ่าวสาวมีความสุขความเจริญในหน้าที่การงานและครอบครัวมีลูกมีหลาน ที่ประเสริฐตลอดไป

รูปแบบฉันทลักษณ์บทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา

บทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา จากการศึกษาพบว่า บทสวดขวัญได้มาจากตำราของ วิทยาลัยพราหมณ์เซตะวัน จังหวัดอุบลราชธานี ผสมผสานกับ ตำรามรดกอีสานของอาจารย์สวิง บุญเจิม และตำราประเพณีอีสานของท่านพระครูสิริธรรมากร โดยวิธีการเลือกใช้จะขึ้นอยู่กับงานความ ไพเราะและความชอบส่วนตัว รูปแบบการประพันธ์จะใช้ ฮ้ายยาว เป็นหลัก ในแต่ละวรรคจะมีคำ ตั้งแต่ 5 - 12 คำ สลับ กันไปจนจบบท ดังตัวอย่าง

ตามสมควรโบฮานพื้นแตงไว้	ขันดอกไม้ให้ยกขึ้นเพียงตา
ชั้นสมมาลุงตาเจ้าโคตร	โปรดเข้าไว้เฮือนขาว
ลูกสาวกกลูกสาวกลางและลูกสาวหล่า	พื้นมาดค่ามากบ่อยากแค้นดีหลี
บุ่นแปลงดีพร้อมพ่อแม่	เดมาแก่พร้อมปู่ย่าตายาย

นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบการประพันธ์ประเภท ฮ้ายมหาวชิรป็นตี แทรกในบทสวด ขวัญอีก 5 บท ในแต่ละบทมี 5 - 10 วรรค ใน 1 วรรคจะมีคำ 10 - 11 คำ ในแต่ละวรรคแบ่ง ออกเป็น 2 ตอน ในตอนต้นมี 5 คำ ตอนท้ายมี 5 - 6 คำ ดังนี้

บทที่ 1

อาหารหลายเหลือหลาก	สภาพพร้อมสู่อัน
ทั้งพลุพันและหมากจิบ	หนีบวางฟ้าดาวดา
มาลาหอมหวงเฮ้า	ข้าวต้มกล้วยและบายศรี

บทที่ 2

ตัดดอกข้าวขวัญตา

เกศางามตั้งไพล่

เทียมเท่าใหม่วันดี

ขวัญสองศรีสมเจ้า

มาอยู่แต่ในคิง

บทที่ 3

เจ้าอยู่ค่ายไชยยา

เห็นคนมาหาญหาว

ชมชื่นบ่าวบาน

ในวันวานชมชื่น

แห่ท้าวขึ้นหานาง

ดินหัวทางครุฑนาค

หลาวเหล็กหลากผีหลวง

ในดวงธรรมกล่าวไว้

ที่นั่งให้สมควร

บทที่ 4

ค่อยส่งใช้ให้พอแสน

ของกำแนนพร้อมทุกสิ่ง

ช่างม้ามิ่งอานคำ

พญาธรรมตนองอาจ

ฤทธิ์เดชกล้าสื่อชา

พระอินทราสอนสั่งโลก

โกขันแก้วอัปพาขวัญ

คือสวรรค์เพ้นตกแต่ง

อินทร์ท้าวแปลงไขสอน

ดอกไม้ซอนแซมเกล้า

บทที่ 5

นอนหลับได้เงินพัน

นอนฝันได้เงินหมื่น

นอนตื่นได้เงินแสน

แขนท้าวกายแขนนาง

ขาท้าวกายขานาง

ข้าวเต็มฉางล้นช่อ

การสัมผัส จากการศึกษาบทสุดท้ายของพ่อพรมมา ธิมาทา พบว่าการสัมผัสมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ โดยแบ่งได้ ดังนี้

1. สัมผัสสระ ประกอบไปด้วย

1.1 สัมผัสสระ “เคียง” คือสระเดียวกันที่วางเรียงต่อกัน 2 คำ ดังนี้

จึ่งได้แต่งพาขวัญ อยู่ซอนลอนช่ายล่าย

ทั้งพลุพันและหมากจีบหนีบวางท้าวดาวดา

ขันดอกไม้ให้ยกขึ้นเพียงตา

มาฮอดแล้วให้ตัดดอกจุมทุม

ข้าจะเอาสองศรีแทนหมอนซอนเสื่อ

ให้เจ้ามานั่งล้อมอ้อมอยู่พาขวัญ

เจ้าอย่าได้ดื้อแต่จะเที่ยวชุลลู่

ให้เจ้ามีใจใสต่อนานาถไท้

1.2 สัมผัสสระ “เทียบเคียง” คือสระเสียงเดียวกันวางเรียงต่อกัน 3 คำ ดังนี้

มีทั้งผ้ากาสาผืนลายซ้อนเสื่อ

ตัดดอกไม้คล้องเกศสวยรวบมวยผมยาว

มาสวยพางายแต่งใหม่ให้ได้ป้อนข้าวไข่ทั้งสอง

โลโก้ให้เจ้าว่า โขโซ เด้อละหล่า

2. สัมผัสพยัญชนะ ประกอบไปด้วย

2.1 สัมผัส “คู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 2 คำ ดังนี้

แหวนใส่ก้อยขุดน้อยสร้อยสังวาล

ทั้งพลุพันและหมากจิบหนีบวางฟ้าดาวดา

โดนลงมาแต่ฟ้ากฟ้า

ตั้งนี้เป็นเคำปรากฏเข้าเป็นปี

ปรากฏโยกได้เป็นมิ่งเมียขวัญ

ปูนแปลงดีพร้อมพ่อแม่

เครื่องฮับเจ้าเหลือหลาย

ให้เจ้ามาเซยชมขวัญคู่แก้ว

ตัดดอกข้าวขวัญตาเกศางามตั้งไหลเทียมเท่าใหม่วันดี

ขวัญเจ้าไปซอกไข่เก็บดอกไม้มาลา

ให้เจ้ามาฝื่อแฝงเมียแพงเต้าเฒ่า

ช่างม้ามิ่งอานคำ

พระอินทราสอนสั่งโลก

ให้ได้ป้อนข้าวไข่ทั้งสอง

ขอให้ได้สืบเชื้อพ่อแม่เทียนเฮือน

ให้เจ้ามีใจใสต่อนางนาถไท้

อย่าไปเว้าวันว์ขวัญผัวเชิงซู้

มีหอเย็นชุ่มงอพร้อมภาพ

สมเฮือนลูกหล้าฮ่าเทือหน้าเทียมทัน

เมียแพงเต้าเฒ่าดราบต่อเท่าตีราคา

2.2 สัมผัส “เทียบคู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 3 คำ ดังนี้

อาหารหลายเหลือหลาย สภาพพร้อมคู่อัน

มาลาหอมหวงเฮ้า ข้าวต้มกล้วยและพานบายศรี

สมลีลันงามสะพาด

ขวัญสองศรีสมเจ้ามาอยู่แต่ในคิง

ถึงปีเดือนฝนโฮยฮ้องฮ้ำ

เจ้าอย่าได้กล่าวอ้างสรรพสิ่งสรรพคดี

ตีนหัวทางครุฑนาค หลาวเหล็กหลากผีหลวง

แล้วให้คู่ทั้งสอง หวังปูนบองเป็นลูกพ่อ

2.3 สัมผัส “เทียบมรด” คือ พยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 4 คำ ดังนี้

ขวัญตามาอยู่ต่ายไ้แยมยี่แยม

ขวัญขามาอยู่ขาลีลาลัยลาลัย

2.4 สัมผัส “ทบคู่” คือ มีพยัญชนะ 2 ตัวเรียงทีละ 2 คำ ดังนี้

เบิ่งปู่เจ้าฮู้แล้ว ตกแต่งปูนแปลง

เห็นคนมาหาญห้าว ชมชื่นบาวบาน ในวันวานชมชื่น

เอาแขนท้าวกายแขนนาง คิงลำบายบางพรำพร้อม

ให้มีใจอ่อนน้อมตั้งต่อเซยชม

2.5 สัมผัส “แทรกคู่” คือ มีพยัญชนะออกเสียงคล้ายกัน 2-3 คำเรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นมาคั่นกลางอีก 1 คำ

ไม่ปรากฏ

2.6 สัมผัส “แทรกทร” คือมีพยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกัน 2 คำเรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นมาแทรกอีก 2-3 คำ ดังนี้

ข้าจะเอาสองศรีแทนหมอนซ้อนเสื่อ

บทสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ้ายยาว เป็นหลัก และมีฮ้ายมหาวชิรปัดตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 5 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 10 ครั้ง สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 24 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 2 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 5 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “แทรกทร” 1 ครั้ง

ทำนองสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา

จากการศึกษาทำนองสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดผลการวิเคราะห์โดยแยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างคือคีตลักษณ์ (Form) จากการวิเคราะห์ทำนองสุดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา พบว่า ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “แหลอีสาน” ลักษณะของโครงสร้างบทเพลง จัดอยู่ในรูปแบบ คีตลักษณ์ประเภทเพลงเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1 ทำนองหลักส่วนของการร้อง

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงาน

พ่อพรมมา ธิมาทา
ทำนอง แผลอีसान

Transcription By คมสัน พิมพ์แพทย์

ภาพประกอบที่ 16 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของพ่อพรมมา ธิมาทา

คือจะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมา ซึ่งโน้ตตัวเริ่มต้นของวรรคมักจะเริ่มด้วยโน้ตเสียงขึ้น Tonic (B), Median (D) และ Dominant (F#) และมักจะจบลงด้วยโน้ตเสียงขึ้น Median (D) และ Dominant (F#) แล้วมีทางเสียงส่งไปยังตัว Tonic (B) บ้าง ตัว Dominant (F#) บ้าง ในบางท่อนมีการประดับตกแต่งตัวโน้ตให้มีความหลากหลายมากขึ้นแต่ยังคงธรรมนองเดิมไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.2 ทำนองหลักส่วนของการเอื้อนเสียง

ภาพประกอบที่ 17 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของพ่อพรมมา ธิมาทา

ส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่า การร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน ท่านจะลดจังหวะลงแล้วไปพักเสียงยาวอยู่ที่โน้ตเสียงขึ้น Dominant (F#) จากนั้นก็สู่ทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด

แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้นมาจากที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic (B) กลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดั้งเดิม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2. รูปร่างของทำนอง (Melodic Contour) ในการวิเคราะห์รูปร่างของทำนอง ผู้วิจัย ได้ทำการวิเคราะห์จากทิศทางเคลื่อนที่ของตัวโน้ต ไปทีละวรรคซึ่งเป็นโน้ตที่อยู่ในระดับต่างๆ ของวรรคนั้นๆ ประกอบไปด้วย โน้ตเริ่มต้น (The beginning note) โน้ตสูงสุด (The Apex) โน้ตต่ำสุด (The nadir) โน้ตจบ (The ending note) สรุปได้ ดังนี้

2.1 การเคลื่อนขึ้น (ascending)

295
 เต่อยา ไป เวา นัว นัว ขวัญ ผัว เขิง ผู้ เจ้า ผู้ สู้ นัก ปราชญ์ ฟัง ธรรม ถึง เดือน
 298
 ต่า ยา ไป เล่น ยาม ค่า เอื้อน หลัง ต่า แม่น เอื้อน อา ข้าย คา สูง หลังใหญ่ กะ ทอด ใส ป้อนลม หลัง

D ————— F#

ภาพประกอบที่ 18 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของพ่อพрма ธิมาทา

ทำนองสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพрма ธิมาทา พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนที่ขึ้น 4 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 22-25, 140-146, 296-298, 335-338, โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct Motion) จากโน้ตเริ่มต้นของวรรคนั้นๆ แล้วค่อยๆ เคลื่อนที่ขึ้นในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ สลับกันไป จนจบวรรคในระดับเสียงที่สูงกว่า ดังตัวอย่าง

2.2 การเคลื่อนลง (Descending)

พหุณ ปณ ทิโต ชิว

53
เรกเด โขชัย ยะ ดุ ภาะ วัง ชัย ยะ มัง คะ สัง ดั่ง นี้ เป็น เค้า ปรางค์ เข้า เป็น ปี่ สม อุทธี ธิ ชัย ยะ

58
โชด ปรางค์ โยค ฮือ ใต้ เป็น มัง เมีย ขวัญ ฮือ เออ

ภาพประกอบที่ 19 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของพ่อพрма ธิมาทา

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพрма ธิมาทา พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนที่ขึ้น 31 ครั้ง ในห้องเพลง 30-31, 37-44, 45-50, 56-59, 59-65, 71-75, 79-84, 85-93, 100-104, 105-110, 125-132, 134-139, 152-156, 157-161, 166-174, 175-179, 196-200, 203-208, 211-215, 222-225, 252-256, 258-263, 263-266, 282-284, 258-287, 292-296, 305-306, 307-309, 313-315, 321-325, 339-342, โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct Motion) จากโน้ตเริ่มต้นแล้วค่อยๆเคลื่อนที่ลง ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่สลับกันไป จนจบวรรคในระดับเสียงที่ต่ำกว่า ดังตัวอย่าง

2.3 การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch)

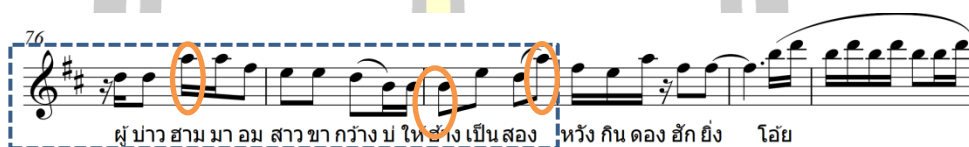
8
ศรี ศรี สิทธิ พระ พร บ วร แวน วิ เศษ อ ดิ เรก เด โข ชัย ยะ ดุ ภาะ วัง ชัย ยะ

13
มัง คะ สัง คะ โด โด มัง ส ชัง พ ลัง อ ว นา วิ ว โน ชัย ยะ ชัย ยะ ม หว นง คล มี มิ

ภาพประกอบที่ 20 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของพ่อพрма ธิมาทา

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพรมา อิมาทา พบรูปร่างของทำนองการเคลื่อนโน้ตขึ้น 11 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 7-14, 32-36, 66-71, 94-99, 111-117, 184-190, 215-221, 245-252, 267-272, 343-349, 350-360, การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) ไปหาโน้ตสูงสุดของวรรคนั้นๆ แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นลงมาหาโน้ตสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

2.4 การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch)

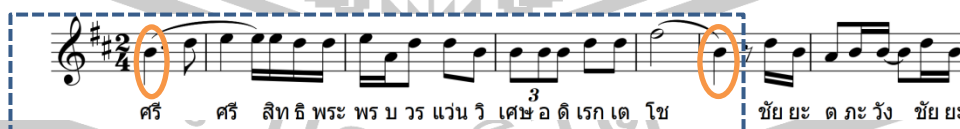
ผู้ ปา ว ฮาม มา อม สวา ขา กวาง บ ไห ช่าง เป็น สอง หวัง กิน ดอง ฮัก ยิง โฉย

A A
B

ภาพประกอบที่ 21 ตัวอย่างรูปร่างทำนองแบบโค้งลงของพ่อพรมา อิมาทา

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพรมา อิมาทา พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนโน้ตลง 14 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 76-78, 146-152, 191-195, 208-210, 226-230, 231-234, 235-239, 273-277, 288-292, 298-301, 302-304, 309-312, 315-317, 318-320, การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ลงเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) ไปหาโน้ตต่ำสุดของวรรคนั้นๆ ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นขึ้นมาหาโน้ตสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

2.5 การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis)

ศรี ศรี สิทธิ พระ พร บ วร แวน วิ เศษ อ ดิ เรก เด โข ชัย ยะ ต ภา วัง ชัย ยะ

B B

ภาพประกอบที่ 22 ตัวอย่างการเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของพ่อพรมา อิมาทา

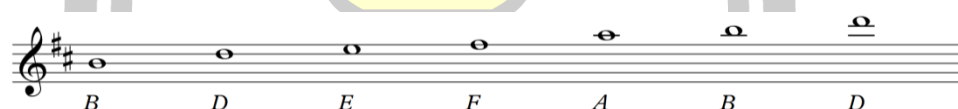
บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพрма ธิมาทา พบรูปร่างของทำนองแบบ เคลื่อนโน้ตลง 12 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 1-6, 15-21, 26-29, 51-55, 119-124, 162-166, 180-184, 200-202, 240-244, 278-281, 326-330, 331-335, การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นที่เป็นโน้ตหลักของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นและลงเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) สลับกันไปในจังหวะที่คงที่ และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นเข้าหาโน้ตตัวสุดท้าย ซึ่งจะเป็นเสียงเดียวกับกับโน้ตเริ่มต้นดังตัวอย่าง

3. ช่วงเสียง (Range) จากการศึกษาช่วงเสียง พบว่า ช่วงเสียงที่ปรากฏในบทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา มีระดับเสียงต่ำสุดอยู่ที่โน้ตเสียง B และระดับเสียงสูงสุดอยู่ที่โน้ตเสียง D มีระยะห่างเป็นคู่ 10 Minor ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบที่ 23 ช่วงเสียงในทำนองบทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา

4. กลุ่มเสียงที่ใช้ จากการศึกษากลุ่มเสียง พบว่า ในบทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา มีกลุ่มเสียงที่ใช้มีโน้ต ดังต่อไปนี้ B D E F# และ A ซึ่งอยู่ในกลุ่มเสียง B Minor Pentatonic Scale

ภาพประกอบที่ 24 กลุ่มเสียงที่ใช้ในทำนองบทสวดขวัญของพ่อพрма ธิมาทา

ทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพрма ธิมาทา ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “แหลือसान” มีคีตลักษณะเป็นแบบเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการร้อง จะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน ท่านจะค่อยๆลดจังหวะให้ช้าลงแล้วไปพักเสียงยาวอยู่ที่โน้ตเสียงชั้น Dominant จากนั้นก็สูทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้น กลับเข้ามาสูทำนองร้อง

ดั้งเดิม จบทันโน้ตเสียงชั้น Tonic รูปร่างทำนองที่ปรากฏมี 5 แบบคือ 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 4 ครั้ง 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 31 ครั้ง 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 11 ครั้ง 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 14 ครั้ง 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) เมื่อสรุปทั้งบทเพลงพบว่า มีรูปร่างทำนองเป็นแบบ ขึ้นๆ ลงๆ (Undulating) พบจำนวน 12 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง B และเสียงสูงสุดคือเสียง D ห่างกันเป็นคู่ 10 Minor กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง B Minor Pentatonic Scale

พ่อนเรน พิมพ์ขาว

ประวัติ

ชื่อนายนเรน พิมพ์ขาว เกิดเมื่อวันที่เกิดเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2490 ปัจจุบันอายุ 70 ปี เดิมเกิดที่อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ปัจจุบันอยู่ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 20 ซอยก้ามปู ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี หลังจากจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ย้ายมาอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยมาศึกษาต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากนั้นก็เข้าศึกษาต่อในระดับ ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นต้น หรือ ป.กศ. ต้น ที่วิทยาลัยครูอุบลราชธานี การศึกษาสูงสุดปริญญาตรี สาขาบริหารการศึกษา สมรสกับคุณแม่เนงเยาว์ พิมพ์ขาว ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 มีลูกด้วยกัน 1 คน ปัจจุบันลูกสาวทำงานเป็นเจ้าที่ในกรมทางหลวงชนบท

อาชีพหลักของพ่อนเรน พิมพ์ขาว คือรับราชการครู หลังจากจบการศึกษา ก็มาขอสมัครสอนที่โรงเรียนอุบลวิทยากร เป็นที่แรกในปี พ.ศ. 2507 โดยได้รับเงินเดือนเริ่มต้นที่ 350 บาท พอถึงคราวเลื่อนขั้นเงินเดือนท่านก็ได้รับพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนอีก 1 ขั้นมีเงินเดือนเพิ่มมาอีก 30 บาท ท่านทำการเรียนการสอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้ เป็นระยะเวลา 5 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2511 ท่านก็ได้สมัครสอบเพื่อบรรจุเข้ารับราชการครู และได้ถูกเรียนให้ไปบรรจุราชการครูครั้งแรกที่ โรงเรียนบ้านโฆงกิ่งอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ท่านทำงานรับราชการครูอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้เป็นระยะเวลา 11 ปี ช่วงนั้นเกิดสงครามระหว่างเขมรขาวกับเขมรแดง แล้วกลุ่มเขมรขาวก็เข้าตีอำเภอน้ำยืน ก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่ผู้อยู่อาศัย ท่านก็เลยขอย้ายที่ทำงานใหม่ แต่ต้องรอการอนุมัติเป็นระยะเวลา 2 ปี จึงได้รับการอนุมัติย้ายให้มาดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนบ้านคูเมือง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ท่านทำงาน ณ โรงเรียนแห่งนี้เป็นระยะเวลา 20 กว่าปี ในปี พ.ศ. 2547 มีครุมาขอสับเปลี่ยนย้ายตำแหน่งกับท่าน โดยให้ไปดำรงตำแหน่งที่ โรงเรียนวันครู อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ท่านจึงได้ย้ายมาปฏิบัติหน้าที่ครูผู้สอนที่โรงเรียนแห่งนี้ โดย ภาระงานของท่านคือ

เป็นครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ท่านปฏิบัติหน้าที่ราชการได้ไม่นานนัก ก็ลาออกจากงานราชการ ผ่านโครงการเออีซีใหม่ ก่อนเวลาเกษียณอายุเพียง 2 ปี จากนั้นท่านก็กลับมาใช้ชีวิตหลังเกษียณกับครอบครัวที่บ้านหลังปัจจุบันนี้

ในส่วนที่เป็นหมอสวดขวัญ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนพิธีต่างๆ ก็คือ เริ่มตั้งแต่เป็นผู้นำในการสวดมนต์ไหว้พระการจัดเตรียมสถานที่ทางพิธีสงฆ์ นอกจากนี้ท่านยังเคยฝึกเทศน์แหล่เทศน์เสียง โดยวิธีการฟังจากพระอาจารย์หลายๆ ท่านแล้วนำมาร้องเอง ฝึกเอง จนเป็นความสามารถพิเศษอีกอย่างของท่านไปเลย (นเรน พิมพ์ขาว, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 25 ฟอนเรน พิมพ์ขาว

บริบทการสวดขวัญในพิธีแต่งงาน

บริบทการสวดขวัญของฟอนเรน พิมพ์ขาว ในพิธีแต่งงานแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังต่อไปนี้

1. ขึ้นก่อนเริ่มพิธีการ เมื่อท่านมาถึงในพิธีงานก่อนเจ้าบ่าวจะแห่ขันหมากมาถึงบริเวณภายในงาน ท่านจะตรวจดูของภายในพานบายศรีสวดขวัญ ให้มีเครื่องประกอบพิธีที่ครบถ้วนบริบูรณ์ เป็นต้นว่ามี ไข่ไก่ต้มสุก ข้าวเหนียวหนึ่งปั้นเป็นคำ กล้วยสุก ฝ้ายผูกแขน และดอกไม้ประดับประดา จากนั้นท่านก็จะตรวจดูสถานที่บริเวณจัดพิธีบายศรีสวดขวัญ โดยปกติของชาวอีสานมักจะ

ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญภายใต้ถุนบ้าน ทั้งนี้พานบายศรีจะต้องไม่ตั้งตรงชื่อบ้าน เพราะมีความเชื่อว่า จะประกอบภาระงานไม่เจริญรุ่งเรือง จะไม่ตั้งพานบายศรีใต้บันไดบ้านเพราะ เมื่อมีคนเดินขึ้นลงบันไดจะเป็นการข้ามพานบายศรีสู่ขวัญ แล้วพิธีการจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ หรือบ้านบางหลังที่มีห้องน้ำภายในตัวบ้านก็จะไม่ตั้งพานบายศรีสู่ขวัญไว้หน้าห้องน้ำ เพราะมีเมื่อคนเข้าออกห้องน้ำก็จะเป็นการรบกวนในขณะที่ประกอบพิธี สถานที่ที่เหมาะสมที่สุดก็คือกลางบ้าน จากนั้นท่านก็จะเข้าไปจัดที่นั่งเตรียมเครื่องประกอบพิธีอื่นๆ เช่น ชันน้ำมนต์ เทียนยาว (เทียนคาคิง) ที่พรมน้ำมนต์ ชัน 5 วางรอบที่บริเวณท่านั่ง จากนั้นก็รอกขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวเข้ามาในงาน

ภาพประกอบที่ 26 เครื่องประกอบพิธี

2. ขันบูชาพระรัตนตรัย เมื่อเจ้าบ่าวเข้ามาในงาน ต่อด้วยพิธีมอบสินสอดทองหมั้นให้กับฝ่ายเจ้าสาว เสร็จแล้วก็เชิญคู่บ่าวสาวเข้ามานั่งในบริเวณพิธีคือตรงหน้าพานบายศรีสู่ขวัญ โดยให้ผู้หญิงนั่งฝั่งซ้าย ผู้ชายนั่งฝั่งขวา จากนั้นท่านจะบอกให้ญาติหรือแขกผู้ที่อยู่ในบริเวณพิธีอยู่ในความสงบและตั้ง แล้วท่านก็เริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญโดยบูชาพระรัตนตรัย ด้วยคำกล่าวดังต่อไปนี้

อิมินาสักกาเรนะ พุทธัง อภิพุชะยามิ

อิมินาสักกาเรนะ ธัมมัง อภิพุชะยามิ

อิมินาสักกาเรนะ สังฆัง อภิพุชะยามิ

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ะคะวา พุทธัง ะคะวันตัง อภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ะคะวะตาธัมโม ธัมมังนะมัสสามิ (กราบ)

สุปะฏิปันโน ะคะวะโต สววะกะสังโฆ สังฆังนะมามิ (กราบ)

3. ชั้นอันเชิญเทพยะดา ก่อนจะเริ่มการกล่าวคำอันเชิญเทพยะดา ท่านจะเริ่มต้นด้วยการพูดประสาสัมพันธ์ ด้วยคำกล่าวที่ว่า

“บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแก่เวลาแล้วข้าจักเรียกเทวดาอารักษ์เข้ามาปกป้องรักษาในพิธีในครั้งนี้” จากนั้นก็จะเป่าสังข์ 3 ครั้ง ตามด้วยการตีระฆังหรือกระดิ่ง 3 ครั้ง ซึ่งการตีแต่ละครั้งจะต้องยกขึ้นไล่ระดับจากต่ำไปหาสูงด้วย เพื่อเป็นการเรียกสมาธิให้กับผู้เข้าร่วมงาน ให้เตรียมความพร้อมและเตรียมตัวเพื่อเข้าพิธี จากนั้นท่านก็ประพนมือขึ้นเหนือหัว แล้วต่อด้วยการร่ายคาถา ด้วยคำกล่าวที่ว่า สักเค กาเม จะ รูเป คิริลិขะระตะญเ จันตะลิกเข วิมานเ ทีเปรัฎฐเ จะ คาเม ตะรุวะนะ คะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต ฎุมมา จายันตุ เทวา ชะละณะละวิละเม ยักชะคันธัพพะนาคา ติญจันตา สันติเก ยัง มุนิวะระจะนัง สาธะโว เม สุนันตุ สุนันตุโพนโต เย เทวา สังฆา “ดูรา เทพยะดา เจ้าทั้งหลาย ที่สิ่งสถิตยใน ฉกามาภพหกชั้นอยู่ในรูปพรหมสิบหกชั้น บนยอดเขาและเทวห้วย ในวิมานอากาศ ตนอยู่ในทวีปต่างๆมีอครทวีปเป็นต้น ตนอยู่ใน ไค้งเขตประเทศเมืองไทย ตนอยู่ในหมู่บ้านตนอยู่ในพงศไพรป่าไม้ ตนอยู่ในเรือนขาน และไร่นาทุกหนแห่ง ตนสถิตรักษาอยู่ภาคพื้นแผ่นดินอันมีแม่ธรณีเป็นเค้า ตนอยู่ในแม่น้ำและฝั่งมหาสมุทร ขออันเชิญ ขออันเชิญ ขออันเชิญ ท่านพญาเวสสุวรรณ ผู้เป็นราชาของยักษ์และคนธรรพ์และพญานาค ถ้าได้ยินข้าเชิญแล้ว ขอจง เจียงโสดระดับอันล้ำเลิศ ขอเชิญเกิดทุกๆ พระองค์ของจงเสด็จลงมาอำนวยการอวยชัยให้แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาว ผู้กำลังบายศรีสู่ขวัญในวันนี้ ซึ่งเขาทั้งสองชื่อว่า (ออกชื่อเจ้าบ่าวและเจ้าสาว) ผู้จะร่วมชีวิตกันเป็นหนึ่งเดียวขอให้ลงมาอำนวยการอวยชัย มีความสุขเป็นคู่ชีวิตอยู่กันไปชั่วกาลนาน บรรณาณาสิ่งใดก็ให้สมหวังทุกประการ ด้วยเถิด สาธุ”

4. ชั้นไหว้ครู ในชั้นตอนนี้จะทำต่อเนื่องกันหลังจากที่ร่ายคาถาอันเชิญเทพยะเสร็จสิ้นลง โดยมีคำกล่าว ดังนี้

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธ ธิสสะ (3จบ)

พุทธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ทุติยัมปิ สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทธัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง อายุ วัชฌะนัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง สาระนังคัจฉามิ

5. ชั้นทำน้ามนต์ เมื่อชั้นตอนนี้ท่าน มีคำพูดที่เป็นประโยคบอกเล่าว่า “ต่อไปพอ

พราหมณ์จะได้ทำนํ้ามนต์เพื่อเป็นมงคลแก่เจ้าบ่าวเจ้าสาว ขอเชิญเจ้าบ่าวเจ้าสาวจุดเทียนเพื่อเป็นมงคล” จากนั้นคู่บ่าวสาวจะจับมือกับจุดเทียนยาว (เทียนคาคิง) ซึ่งท่านจะเป็นคนยื่นเทียนให้คู่บ่าวสาวเป็นคนจุดแล้วนำมาวางบนขันนํ้ามนต์ ข้อห้ามคือการใช้เทียนในการทำพิธีจะต้องเป็นเทียนที่ใหม่หมดจุดไม่ผ่านการใช้มาก่อนเพราะมีความเชื่อว่ามันจะไม่เป็นมงคลแก่ผู้ร่วมงาน ในขั้นตอนนี้จะให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวร่วมกันจุดเทียนนํ้ามนต์ในขันนํ้ามนต์ ต่อด้วยพระคาถาทำนํ้ามนต์ที่ว่า

อิติปิโส วิเสเสอ อีเสเส พุทธนาเมอ อีเมนาพุทธตังโสอ อีโสตังพุทธปิตีอ
อิติปิโส วิเสเสอ อีเสเส พุทธนาเมอ อีเมนาพุทธตังโสอ อีโสตังพุทธปิตีอ
อิติปิโส วิเสเสอ อีเสเส พุทธนาเมอ อีเมนาพุทธตังโสอ อีโสตังพุทธปิตีอ
ปิยะนะมะ นะโมพุทธายะ โอม โอม โอม เพียง”

ในขณะที่ท่านร่ายคาถาท่านจะเวียนเทียนในขันนํ้ามนต์โดยเวียนขวาจนกว่าจะร่ายคาถาจบ จากนั้นก็ใช้เทียนที่ติดไฟค่อยๆ จุ่มลงไปใต้นํ้า เมื่อสิ้นสุดคำว่า “เพียง”

6. ขั้นตอนการพรมนํ้ามนต์ ในขั้นนี้ท่านจะหยิบอุปกรณ์ที่ใช้พรมนํ้ามนต์ ก็คือหญ้าคามัดมีขนาดเท่ากำมือ โดยการจุ่มลงไปใต้นํ้ามนต์ แล้วพรมเข้าไปที่พานบายศรีสุดขวัญก่อน จากนั้นพรมนํ้ามนต์ไปที่คู่บ่าวสาวและแขกผู้เข้ามาในบริเวณพิธีบายศรีสุดขวัญ โดยมีคำกล่าว ดังนี้

“สิทธิอุทกัถ พุทธะคุณนัง อัมมัตถุณนัง สังฆะคุณนัง สละระณังคัจฉามิ นํ้าอันนี้คือนํ้ามนต์ทิพย์อันวิเศษ ดับเหตุอันตรายพยาธิโรค ประทานมาให้ผู้เข้าลิตฟาย แก่เจ้าบ่าว (ท่านก็จะสั่งให้เจ้าบ่าวก้มหัวลงแล้วก็พรมใส่เจ้าบ่าว) แก่เจ้าสาว (ท่านก็จะสั่งให้เจ้าสาวก้มหัวลงแล้วก็พรมใส่เจ้าสาว) ให้อยู่ดีมีแฮง เป็นคู่ผัวตัวเมียกัน ตลอดตลอดฝั่งเด้อลูกเหล่าเด้อ ลิตไปทางทิศเหนือ ลิตไปทางทิศใต้ ลิตไปทางทิศตะวันออก ลิตไปทางทิศตะวันตก คั้นผู้เข้าลิตขึ้นเทิงฟ้า ตกลงมาถิกชาวไร่ชาวนา ถิกพ่อค้าประชาชน ถิกเด็กเล็กเด็กน้อยผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้แสผู้สาวผู้บ่าวผู้แพว ถิกพ่อฮ้าง แม่หม้าย ถิกคนฮ้ายให้กลายเป็นคนดี ให้กลายเป็นเศรษฐีมีเงินทองเนื่องนองไหลหลั่ง ทุกภาคพร้อมฝูงหมู่บริวาร เป็นคนดีมีสง่า จัตตาโร อัมมาวัตถันตืออายุ วัฒนโณ สุขขัง พะลัง

7. ขั้นตอนการสูขวัญคู่บ่าวสาว ในขั้นตอนนี้ท่านจะ บอกกล่าวให้กับแขกผู้ที่เข้ามาร่วมพิธีให้ทราบว่าจะเป็นขั้นตอนการบายศรีสุดขวัญให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาวแล้วขอให้ทุกคนตั้งใจอยู่ในความสงบ แล้วค่อยเริ่มสูขวัญ ซึ่งมีคำกล่าว ดังต่อไปนี้

“นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธ อัสสะ (3 จบ) ว่า ศรีๆ ชัยยะมทามงคล สุกฤกษ์ พญาราชาออกศึก ได้ชัยชนะศัตรู พระบรมครูศาสดา ก็ให้ชื่อ ว่ามือนี่เป็นมือนี่ มือนี่เป็นมือบริสุทธ์ผู้ผ่อง มือนี่เป็นมือบริสุทธ์ใจผ่องแผ้ว หมอ พราหมณ์มาฮอดแล้ว กะลิได้สูตรคุณขวัญ ใจเสกสันปุลนแปลง แต่งหลายหลากแหล่งได้พร้อม เพียงกันมาพลันด่วนฟ้าวจีชื่นทวยินสะออน บวรลิติเดช ทุกเพศพร้อมหญิงชายทั้งคุณนายและบ่าวไพร่ ได้ยินข่าวบ่าวเอ็น เจิญกันมาค้าคุณขวัญตามวันปองอุดมโชค ไตรโลกย่องลือชา อํารังค์อานุภาพยิ่ง ทุกสิ่งพร้อมน้อมนพนำมา ว่า

มือนี่เป็นมือดี มือนี่เป็นมือชอบ มือประกอบ ด้วยฤกษ์งามยามดี เป็นศรีลัทธิชัยมงคลแรก อเนกสะ
 วัสสะดี แท้ดีหลี บัดนี้ฝูงข้าน้อยใจขึ้นช้อย ยินสะออนขออมอ่าน อวยพร ให้แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาวที่ชื่อว่า
 (ออกชื่อเจ้าบ่าวและเจ้าสาว) ผู้เป็นเจ้าบ่าวเจ้าสาว มือนี่วันนี้ตลอดทั้งพ่อแม่ของเจ้าบ่าวเจ้าสาวและ
 แยกผู้มีเกียรติ ที่มาฮวมในงานมือนี่ ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณค่ามาก ข้าน้อยหากขอ
 วอน เอาอกอุณอนุสรณ์สามสิ่ง ไอ้ เอาอนุสรณ์สามสิ่งคือ รัตนะตรัยแก้วกัณฑ์กับทั้งคุณประเสริฐศรี
 ทุกแห่ง ทุกแห่งหล้าสรวงสวรรค์ ให้มาเสกสรรเป็นพระพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อะโรคะยาริ
 ปฏิภาณ อธิประตักคุณสาร สมบัติทุกเยื้องขอเดชะอานุภาพกระเดื่อง ธรณี ดั่งแสงสุริย์ส่องสว่างโลก ให้
 หายทุกขโศก อยู่สะวัสสะดี ชัยยะตุภะวัง ชัยยะมังคะลัง จงเป็นชัยมงคลอันแว่นยัง ถ้วนทุกสิ่งบริบูรณ์
 ก็นั้นเทอญ ว่าศรีๆ ศรีๆลัทธิพระพรบวรแว่นวิเศษ อติเรกเตโช ชัยยะตุภะวัง ชัยยะมังคะลัง ตะโต
 โลมิง ลุขชัง พะลัง อาวะหาวิวาโห ชัยยะมหามงกุฏ มือนี่แม่นวัน ดี วันดีถือุดมโชคแท้ดีหลี พาน
 บายศรีตักแต่งแล้ว เงินค่าแก้วเพชรพลอยนิลสินสอดค่าทอง มีเพียงพร้อมจึงได้มานั่งล้อมบายศรีสู่
 ขวัญเนื้อคู่ มีสู่อันอาหารหลายหลาก หมากพลูพันและหมากจีบ หีดตักแต่งดองมาลา หอมห้วงห้ำ
 เหล้ากลองไขกั้วยต้มใส่พานบายศรี ไข่น่วยดีเกลี้ยงปลอด เทียนใส่ยอดคาคิกหลายหลากลิ่งเครื่อง
 อารมณ์เรียงสออนลอนส่ายส่าย กับทั้งฝ้ายผูกแขนไล่ก้อย สร้อยสังวาล ทศพลญาณยอดให้ มาอวยพร
 ชัยบวรวิเศษ ว่าอติเรกเตโช ชัยยะตุภะวัง ชัยยะมังคะลัง ชัยยะมหามงกุฏ ดั่งนี้เป็นเค้า ปรากฏเข้าเป็น
 มิ่งเมียวขวัญ ตามสมควรโบราณแต่งไว้ ชันดอกไม้ยกขึ้นเพียงตา ชันสมมาลุงตาเจ้าโคตร ผายไผด
 กรุณาบัดนี้ถึงเวลาลูกแก้วสิมิกุ เป็นมิ่งผัวเมีย บ่อให้อ้างวางเคิงกลางวัง อยู่จีรังฮอดเฒ่าแก่ มีลูกหลาน
 แผ่กว้าง ปวงประชาได้พึ่ง มาบัดนี้ถึงเวลา ถึงเวลาข่อยจักเชิญเอาผัวเข้ามาเทียมข้าง ข่อยจักเชิญเอา
 ขวัญนางให้เจ้ามาเคียงคู่ ให้เจ้ามาเขยชมคู่แก้ว มาฮอดแล้วก็ตัดดอกมาลา (จากนั้นทาจจะหยิบดอกไม้
 ที่อยู่ในพานบายศรีสุดขวัญ แล้วยื่นให้กับญาตินำไปทักที่หูของเจ้าบ่าวเจ้าสาว) เกตางามตั้งไหล่เทียม
 เท่าใหม่มือดี ขวัญสมศรีสองเจ้า มาอยู่แต่ในคิงมือนี่วันนี้ ขวัญแข่งให้เจ้ามาอยู่แข่งลีลาลีลา ขวัญขา
 ให้เจ้ามาอยู่ขาลีลายลีลาย ยามเจ้าลุกย่างย้าย คนทั้งค่ายได้ชมขึ้น ทุกวันคืนอย่าเลื่องลา วางคาค่า
 คุณความดี ให้เจ้าได้อยู่สุขขีเทียรราคา ให้เจ้ามีบุตราหญิงชายอย่างน้อย คอยส่งใส่พอสแดน สายแนน
 ยาวยืนยง ทุกสิ่งมีพร้อมพร้อม ใจนบโน้มในธรรมว่ามาเยอ ขวัญเอยขวัญเจ้าไปปลุกพลูเป็นฮาก ขวัญ
 เจ้าไปปลุกหมากเป็นใบ ขวัญเจ้าไปปลุกสิงโคจนเป็นใบเขียวอ่อน ก็ให้มาสามือนี่วันนี้ ให้เจ้ามาเสวย
 งามพาขวัญแต่งใหม่ มาป้อนไขขวัญเจ้าทั้งสอง ตามทำนองประเพณีแต่งไว้ หมอให้ว่ามือนี่เป็นมือดี
 ข้าจะเอาสองศรีเฮียงหมอนนอนเลื้อ มาสืบเชื้อพ่อแม่ครองเฮือน ถึงปีเดือนฝนฮวยฮ้องฮ้ำ เจ็ดแปดคำ
 ให้เจ้าอยู่จำศีล เต๋อคำเต๋อ สิบสี่สิบห้าคำให้เจ้าพร้อมพรำยินดีตักบาตร อย่าให้ขาดรักษาศีลให้ทาน
 ขวัญตาให้มาอยู่ยั้งยั้งยั้ง ขวัญแก้วและขวัญค่างขวัญเอวบางกลมกิว ขวัญท้องน้อยและฮาวนม
 ขวัญผมตำคุดาจ ขวัญเปลื้องตาและเจรจา ขวัญตาและขวัญคิ้วขวัญนิ้วและขวัญแขน ขวัญขาแพง
 กลางไหล่ละใหม่่นั่น ละขวัญหู ก็ให้มาสามือนี่ วันนี้ สามสิบสองขวัญให้เจ้ามาโฮมแต่่า มากินข้าวฮวม

พามากินปลาหมกด้วย มากินกล้วยหอมหวี สามสิบสองขวัญให้เจ้ามาโฮมเต้า มากินข้าวหมกพา มากินปลาหมกด้วย มากินกล้วยหอมหวี สามสิบสองขวัญให้เจ้ามาโฮมเต้า มากินข้าวหมกพา มากินปลาหมกช่อม ญาติพี่น้องรอรับขวัญเจ้าแล้ว ให้เจ้ามานำทางคนท่อม ให้เจ้ามานำป่องคนเที่ยว มากินข้าวเหนียวและข้าวต้ม มากินข้าวต้มและของหวาน มากินน้ำตาลและน้ำอ้อย หมอพรหมณ์เฒ่าเฒ่าเอ็นจ้อยๆ ขวัญเจ้าให้ดาวมา ข่อยจ๊กเชิญเอ็นเอาขวัญอ่อนล้า ทารกาน้อยอ่อนๆ เจ้าผู้ขวัญอ่อนน้อยหน้าอ่อนตื่นแดง เจ้าผู้ขวัญคำแพง คั่นไต้ยีนเสียด้องเอ็นขวัญเจ้า ให้ดาวมา ว่าพร้อมกันดั่งๆแม่เต๊อว่า มาเย้อขวัญเอ้ย ว่ามาเย้อขวัญเอ้ย ให้เจ้ามาอยู่ครองคู่สามมือให้ได้แก้วมงคลอันประเสริฐ มาแถมถ่ายแม่เอ้ยบัดนี้ แขนท้าวกะลิก่ายแขนนาง ขาท้าวกะลิก่ายขนาง นอนพางเคียงกาย อยู่สุขสำบายทุกค้ำเข้า เจ้าเป็นเขยให้มีใจอ่อนน้อมเคารพยำเียงต่อพ่อแม่เฒ่าเฒ่า เต๊อคำเต๊อ ให้เจ้าลูกแต่เข้าขยันสร้างการงาน เจ้าเป็นใภ้ให้เจ้าฮักพ่อแม่เจ้าเต๊อคำเต๊อ ถึงค้ำให้เจ้าหลังล่าแลงงาย คั่นเจ้าได้กินซิน ให้เจ้าส่งเฮือนอา คั่นเจ้าได้กินปลาให้เจ้าส่งเฮือนยาเต๊อคำเต๊อ ให้เขาสำเจ้าบุญกว้างสุ่พวย คั่นเจ้ามีลูกชายให้ได้ผู้ประเสริฐ ปัญญาดีล้ำเลิศกว่าคนทั้งหลายให้ทุกฝ่ายกำเลื่องลือข่าว คั่นเจ้ามีลูกสาวให้งามดีดูอาจ ให้ฉลาดกว่าคนทั้งหลาย ว่าพร้อมกันอีกจ๊กเทื่อว่า มาเย้อขวัญเอ้ย ให้เจ้าอยู่เฝือแฝง ฮอดยามแลงยามค้ำให้เจ้าทอดหัวนอน หัวเคียงหมอนชมเมียบั้นหน้า ใจหลังหล่าครองฮืดประเพณี ให้เจ้าสร้างความคิดอยู่ทุกเมื่อ ให้เจ้าได้ครัทธาเชื่อ ให้คิดในธรรม ให้เจ้าได้ตักบาตรพร้อมจั้งหัน ถึงวันศีลให้เจ้าฮ่ำฮู้ ให้อุดสำหู่สุ่ภาวนา จัตตาโร ธัมมา พุทธิธรรมสี่ประการคือ อายุ วัฒนโณ สุขขัง พลัง ก็ข้าเทอญ

8. ขั้นตอนการผูกแขนอวยพร เมื่อจบจากการสูดขวัญคู่บ่าวสาว ท่านก็จะประกาศในขั้นตอนต่อไปว่า “บัดนี้พ่อพรหมณ์จะทำพิธีผูกแขนให้กับคู่บ่าวสาวตามประเพณีบ้านเฮาเต๊อ” จากนั้นท่านก็จะลุกขึ้นนั่งคุกเข่าแล้วขยับเข้าหาคู่บ่าวสาว จากนั้นก็หยิบ ไข่ไก่ต้ม กล้วย ข้าวเหนียว ข้าวต้มมัด ที่อยู่ในพานบายศรี ไปวางของทั้งคู่ โดยจะวางที่มือซ้ายของเจ้าและวางที่มือขวาของเจ้าสาว จากนั้นท่านก็จะบอกว่า เมื่อท่านนับ 1 -3 แล้วให้เจ้าบ่าวเอามือที่ถือของวางประกบไปยังมือของเจ้าสาวที่ถือของอยู่ จากนั้นท่านก็จะทำนายอนาคตของทั้งคู่ว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน เมื่อเสร็จคำทำนายท่านก็จะผูกแขนอวยพรให้ ซึ่งมีคำกล่าว ดังนี้

“บัดนี้พราหมณ์จักบายเอาฝ้ายมงคลอันประเสริฐ ฝ้ายแก้วเกิดเมืองสวรรค์ปั่นความคิดความงามดูอาจ (ในขั้นตอนนี้ท่านจะหยิบฝ้ายผูกแขนที่อยู่ในพานบายศรีสูดขวัญออกมา ในขณะที่ที่กล่าวคำผูกแขน) ผูกแขนราชเชิญขวัญ ผูกแขนซ้ายขวัญเจ้าได้มา (ก็จะนำฝ้ายผูกแขนไปวางพาดไว้ที่มือเจ้าสาว) ผูกแขนขวาให้ขวัญเจ้าน้อย (ก็จะนำฝ้ายผูกแขนไปวางพาดไว้ที่มือเจ้าบ่าว) ผูกแขนซ้ายขวัญเจ้าได้มา ผูกแขนขวาให้ขวัญเจ้าน้อย ให้มาอยู่เป็นมิ่งผัวเมีย บิให้อ้างวางเค็งกลางวัง อยู่จั้งฮอดเฒ่าแก่ ให้มีลูกหลานแผ่กว้างกว่าประชาได้เพ็ง มาบัดนี้พราหมณ์จักอวยพรให้ ชัยโยลิตธิโชค (เมื่อถึงคำกล่าวนี้ท่านจะให้คู่บ่าวสาวก้มหัวลง) โรคอย่าพาล มารอย่าต้อง เชิญข้องอย่าสุ่มิ การได้บายศรีสู่ขวัญแต่งงานมือนี้ได้น้อมนึ่งพนมกร อรชรครัทธาหลายม่วนกะใจเอาเหลือล้นพ่อแม่เอ้ย

ตอนนี้ พ.ศ. 2559 มันกะผ่านไปแล้ว พ.ศ. 2560 เข้ามาเปลี่ยน ขอให้เพียรสืบสร้างกุศลก้ำแต่ฝ่ายดี บุญบารมี กุศลธรรมจงนำตุ้ม คุมใจกายให้มันเที่ยงเด้อคำเด้อ อย่าไปเจียงแลคล้อยสูงค่าตี้มทวี เจริญศรี เจริญมัน ปมีวันเลื่อนลา บุญผลาจงส่งยู๋ ชู้เจ้าให้ฮางมี (จากนั้นท่านก็จะยื่นมือไปจับที่ปลาย ค่ายผูกแขนที่วางพาดบนมือเจ้าบ่าวเจ้าสาวพร้อมกับคำว่า) ฮ้ายกวตหนี (ที่มีมือเจ้าบ่าว) ฮ้ายกวตหนี (ที่มีมือเจ้าสาว) ตีกวดเข้า (ที่มีมือเจ้าบ่าว) ตีกวดเข้า (ที่มีมือเจ้าสาว) คุณขวัญเจ้าให้มันยืน ว่าพร้อมกันเทื่อสุดท้ายแน่ว่า มาเยอขวัญเออ ” เมื่อสิ้นคำกล่าวท่านก็จะผูกแขนให้อยู่มั่น แล้วดำเนินขั้นตอนต่อไป

9. ขั้นตอนการสอนไก่สอนเขย มีคำกล่าว ดังนี้

“บัดนี้ สองเครือเจ้าเอากันเป็นคู่ อยู่นำกันสืบสร้าง เอือนเฝ้าให้ฮุงเฮือง ตาม ฮิตเฮืองโบราณท่านได้กล่าว ตามฮิตเฮืองโบราณพันได้กล่าว ไผทำดีถึงจะได้เจริญขึ้น แมนลีนคน ความอับจนบ่มาใกล้ ความจัญไรกะเหินห่าง ยูทางสุขอยู่สร้าง รางฮ้ายกะหน่าหนี เห็นว่าเป็นผัวเมีย นี้มีดีตั้งร้อยเทื่อเด้อคำเด้อ เห็นว่าเป็นผัวเมียนี้หากมีแนวมน่านว่อง สายสะแนนเกี่ยวข้อง นำบ้อง อยู่บ่วง จึงได้เที่ยวทางพ้อเห็นกันปั่นเข้าใส่ ปั่นเข้าใส่ จึงให้มาจึงให้ได้เป็นคู่อยู่ต่อม บัดนี้แนวใดๆ กะพร้อมตามฮิตประเพณี มีแต่ดีดีเหม็ด ปมีแนวฮ้าย บัดนี้ลงลายมัน บรวบนตามฮิต เป็นผัวเมียถิก ต้อง ครอบแต่เก่าหลัง ฟังคำสอนเด้อเหล่า ขวัญตาทั้งคู่ ผัวแก่นจันทร์เมียแก่นคู้ เป็นคนฮ้อย่าลีนครอง ให้ผัวเป็นพี่ให้เมียเป็นน้อง ให้เว้าคล่องควมกันเดอนางเด้อ (ให้ฝ่ายหญิงตอบรับว่า คะ) ให้ผัวเป็นพี่ให้เมียเป็นน้อง ให้เว้าคล่องควมกันเดอชวยเด้อ (ให้ฝ่ายชายตอบรับว่า ครับ) ให้ผัวเป็นพี่ให้เมียเป็นน้อง ให้เว้าคล่องควมกันอย่าลิดนคนละทาง ลีขาดกลางลงมัน เห็นว่าการเป็นผัวการเป็นเมียนี้ ให้มีดีร้อยเทื่อ ให้ดีกว่าผัวให้ดีกว่าเมียไปอีกซ้ำ คุณคำลิสุงเฮือง ตามฮิตเฮืองเครือญาติวงศาญาติทางผัวญาติทางภรรยาอย่าหมิ่นแกลนความฮ้าย สายทางผัวสายทางเมียให้ถ้อมัน ให้สำคัญกว่าเรื่องอื่น อย่าลีนเป็นลบลู่ ปุดันแมนลีนครอง ให้เคารพพ่อแม่พี่น้อง ปูย่าตายาย ภายไปมามองเห็น อย่าแพงความเว้า คั้นเห็นว่าพื้นเป็นคนเฒ่าให้ย่องคุณเอ็นพ่อแม่ ใหญ่ให้ว่าสูง ตุงให้ว่าป่าพอเป็นน้ำหลานน้อง ให้เบ็งเอา คำปากเว้าให้เจ้าครอบครองเมียเดอนางเด้อ (ให้ฝ่ายหญิงตอบรับว่า คะ) คำปากเว้าให้เจ้าครอบครองเขยเดอชวยเด้อ (ให้ฝ่ายชายตอบรับว่า ครับ) อย่าลีนเลยตามเลยลวงเกินลีนเลอ อย่าผลอความเว้าหนักเบาสูงต่ำ คำปากบได้ซ้อจาเว้าให้อ่อนหวาน พวกเจ้าอย่าซี้เกียจอย่าซี้คร้าน งานเวียกให้ฮู้จักเฮ็ดทำให้เสร็จการงานอย่าปล่อยปลาเว้น พวกเจ้าอย่ามัวความเล่น ปางงานซี้คร้านใหญ่ ความจัญไรเดือดฮ้อนลิโฮมใหม่ว่าจีเภา มันลิติดไปฮอดลูกเต้า ความซัวมัวหมอง กรองให้มันคักๆ ฮักดีให้ออดกลั่น ให้เจ้ามีขันติมัน อย่าผันแปรเป็นขันแตก อย่าลีนแหกออกฮัวหนามตีวลิตอกตา ตามตำราไซซี้ ชายดีหญิงดีถิกโลก หญิงชายถิกโชคถิกขัน สวรรค์ตั้งแมนแต่งแปลง อย่าเป็นหญิง

อย่าเป็นชายหลายแหล่ง น้ำแบ่งเซียงของ ให้เป็นหญิงเงินชายทอง คล่องคือควรย่อง ตามคันรองไขซี่
อุดมดีสุดยอด จึงลืปอดอ่อนซ้อยเต็มร้อยว่าแห่งหญิง จึงลืปอดอ่อนซ้อยเต็มร้อยว่าแห่งชาย เอาละน้ำ
เว้าไปหลายมันกว้างดวงธรรมบ่ฮู้ม ชิมแต่พอย่อยๆ พอยู่ก่อนกระบวน ว่าเด้น้ำ ก็นั้นเทอญ”

บริบทในพิธีบายศรีสู่ขวัญของพ่อ นเรน พิมพ์ขาว แบ่งเป็นขั้นตอนได้ 8
ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเริ่มพิธีการ จะทำหน้าที่ตรวจตราเครื่องประกอบพิธีให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และ
จัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ตรวจตราสถานที่ที่เหมาะสมกับการวางพาน
บายศรีสู่ขวัญ 2) ขึ้นบูชาพระรัตนตรัย 3) ขึ้นอันเชิญเทพยดา 4) ขึ้นไหว้ครู 5) ขึ้นทำน้ำมนต์
จะทำหน้าที่ยื่นเทียนให้คู่บ่าวสาวจุดแล้วนำมาจุ่มกับน้ำที่อยู่ในภาชนะแล้วร่ายคาถาเพื่อทำเป็น
น้ำมนต์ 6) ขึ้นพรมน้ำมนต์ จะใช้อุปกรณ์สำหรับพรมน้ำมนต์จุ่มน้ำในภาชนะ แล้วพรมน้ำมนต์ไปยัง
พานบายศรีสู่ขวัญ คู่บ่าวสาวและแขกผู้มาเข้าร่วมพิธี 7) ขึ้นสู่ขวัญคู่บ่าวสาว 8) ขึ้นผูกแขน จะทำ
หน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขนและกล่าวคำอวยพรชัยให้กับคู่บ่าวสาวมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง
ในหน้าที่การงานและครอบครัว 9) ขึ้นสอนไก่สอนเขย จะกล่าวบทกลอนในเชิงการวางตัวให้
เหมาะสมกับหน้าที่ของตนเอง และขอให้คำมั่นสัญญาต่อหน้าพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ด้วยการ
ขานตอบรับ

รูปแบบฉันทลักษณ์บทสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

บทสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว จากการศึกษาพบว่า บทสวดขวัญได้มาจากหนังสือ
มูลมังอีสาน ของอาจารย์ สีน้า จันทรเพ็ญ หนังสือประเพณีอีสานของอาจารย์มหาสวิง บุญเจิมและ
คู่มือพิธีชีวิตว่าด้วยการบายศรีสู่ขวัญ ของสำนักวิทยาลัยพราหมณ์เซตะวัน โดยวิธีการเลือกใช้ตาม
ความชอบส่วนตัว ฉันทลักษณ์เป็นคำประพันธ์ประเภทย้ายยาวเป็นหลัก มีจำนวนวรรคตั้งแต่ 7 - 18
วรรค ในแต่ละวรรคจะมีคำตั้งแต่ 5 - 11 คำ สลับกันไปจนจบบท ดังตัวอย่าง

ใจเสกลันปุ่นแปลงแต่ง	หลายหลากแหล่งได้พร้อมเพียงกัน
มาปล้นคว้นฟ้า	ใจขึ้นห่ายินสะออน
บวรลิตีเดช	ทุกเพศพร้อมหญิงชาย
ทั้งคุณนายและบ่าวไพร่	ได้ยินข่าวปาวเ็น
เชิญกันมาค้าคุณขวัญ	ตามวันปองอุดมโชค
ไตรโลกย่องลือชา	ธำรงค์อานุภาพยิ่ง
ทุกสิ่งพร้อมน้อมนพนำมา	

นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบการประพันธ์ประเภท ย้ายยาวชिरป็นดี แทรกในบท
สวดขวัญอีก 6 บท แต่ละบทมีจำนวน 3 - 9 วรรค ใน 1 วรรคจะมีคำ 10 - 11 คำ ในแต่ละวรรค
แบ่งออกเป็น 2 ตอน ในตอนต้นมี 5 คำ ตอนท้ายมี 5 - 6 คำ ดังนี้

บทที่ 1

บวรลัทธิเดช	ทุกเพศพร้อมหญิงชาย
ทั้งคุณนายและบ่าวไพร่	ได้ยินข่าวข่าวเอ็น
เชิญกันมาค้าคุณขวัญ	ตามวันปองอุดมโชค
ไตรโลกย์องลือชา	ธำรงอาณูภาพยิ่ง

บทที่ 2

ไขหน่วยดีเกลี้ยงปลอด	เทียนไส่ยอดคาคิง
หลายหลากสิ่งเครื่องอาภรณ์	เรียงสอนลอนสายล่าย
กับทั้งฝ้ายผูกแขน	ใส่ก็้อยสร้อยสังวาล
ทศพลญาณยอดไ้	

บทที่ 3

อยู่จีรังฮอดเฒ่าแก่	มีลูกหลานแผ้วกว้าง
ปวงประชาได้เพ็ง	

บทที่ 4

เกศางามตั้งไหล่	เทียมเท่าใหม่วันดี
ขวัญสมศรีสองเจ้า	มาอยู่แต่ในคิง

บทที่ 5

ค้อยส่งใส่พอสแน	สายแนนยาวยืนยั้ง
ทุกสิ่งมีพร้อมพร้อม	ใจนบน้อมในธรรม

บทที่ 6

ขวัญแก้มและขวัญคาง	ขวัญเอวบางกลมกิว
ขวัญท่อน้อยและฮาวนม	ขวัญผมคำดูอาจ
ขวัญเปลือกตาและเจอร์จา	ขวัญตาและขวัญคิ้ว
ขวัญนิ้วและขวัญแขน	ขวัญขาแพงกลางไหล่
ละไมนั้นละขวัญหู	

การสัมผัส จากการศึกษาบทสุดท้ายของพจนานุกรม พิมพ์ขาว พบว่า การสัมผัสมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ โดยแบ่งได้ ดังต่อไปนี้

1. สัมผัสสระ ประกอบไปด้วย

1.1 สัมผัสสระ “เคียง” คือสระเดียวกันที่วางเรียงต่อกัน 2 คำ ดังนี้

เครื่องอาภรณ์เรียงสอนลอน สายล่าย

บให้ฮ้างวางเค็งกลางวัง

เงินค้ำแก้วเพชรพลอยนิลสินสอด
 มีลูกหลานแผ่กว้างปวงประชาได้พึ่ง
 ข้าจะเอาสองศรีเฮียงหมอนนอนเสื่อ
 เจ้าเป็นไภ้ให้เจ้าฮักพ่อแม่ผู้เคอะเคื่อ
 ข่อยจัดเชิญเอ็งเอาขวัญอ่อนหล้า

1.2 สัมผัสสระ “เทียบเคียง” คือสระเสียงเดียวกันวางเรียงต่อกัน 3 คำ ดังนี้

ไม่ปรากฏ

2. สัมผัสพยัญชนะ ประกอบไปด้วย

2.1 สัมผัส “คู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 2 คำ ดังนี้

มือนี่เป็นมือบริสุทธิผู้ดมือง

มือนี่เป็นมือบริสุทธิใจผ่องแผ้ว

ใจเสกลันบุณแปลง

ทุกเพศพร้อมหญิงชายทั้งคุณนายและบ่าวไพร่

ฝูงข้าน้อยใจชื่นช้อยยินดีสะออน

มีคู่อันอาหารหลายหลาก

ปรากฏเข้าเป็นมิ่งเมียรขวัญ

ชั้นสมมาลุงจาเจ้าโคตรผายโผด

จักเชิญเอาขวัญนางให้เจ้ามาเคียงคู่

ให้เจ้ามาเซยชมคู่แก้ว

ขวัญแข็งให้มาอยู่แข่งลีลา ขวัญขาให้เจ้ามาอยู่ขา

ยามเจ้าลุกยางย้าย คนทั้งค้ำยได้ชมชื่น

ทุกวันคืนอย่าเลื่องลา

ทุกสิ่งมีพรั้งพร้อม ใจนบน้อมในธรรม

ขวัญเจ้าไปปลุกหมากเป็นใบ

มาสืบเชื่อพ่อแม่เคียงเฮื่อน

เจ้าผู้ขวัญอ่อนน้อยหน้าอ่อนดินแดง

ให้เจ้ามาครองคู่สามมือได้แก้ว

อยู่สุขสำบายทุกคำเข้า

ให้มีใจอ่อนน้อมเคารพยาแยง

คั้นเจ้ามีลูกสาวให้งามดีดูอาจ

ให้เจ้าอยู่เฝือแ่งฮอดคยามแงยามคำ

หัวเคียงหมอนชมเมียบนนี้หน้า

ใจหสิ่งหล่ำครองฮิตประเพณี

ถึงวันศีลให้เจ้าฮ้ำฮู้

เงินค้ำแก้วเพชรพลอยนิลสินสอดค่าดอก

2.2 สัมผัส “เทียบคู่” คือ พยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกันเรียงกันอยู่ 3 คำ ดังนี้

แต่งหลายหลากแหล่งได้พร้อมเพิงกัน

ทุกสิ่งพร้อมน้อมนบนนำมา

ยินสะออนขออมอ่านอวยพร

ข้อน้อยหากขอวอน เอาอุกอุ่นอนุสรณ์สามสิ่ง

หีดตกแต่งดอกมาลาหอมห้วงเห่า

ค้อยส่งใส่พอสแสนสายแนนยาวยั้งยั้ง

สามสิบสองขวัญให้เจ้ามาโฮมแต่

ถึงยามค้ำให้เจ้ามาหสิ่งล้ำแลงาย

2.3 สัมผัส “เทียบมรด” คือ พยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 4 คำ ดังนี้

ข้อน้อยหากขอวอน เอาอุกอุ่นอนุสรณ์สามสิ่ง

ธรรณิดังแสงสุริย์ส่องสว่างโลก

ขวัญแข่งให้เจ้ามาอยู่แข่งลีลาลีลา

ขวัญขาให้เจ้ามาอยู่ขาลีลายลีลาย

วางคาดค่าคุณความดี

ขวัญตามาอยู่ต่ายไ้แย้มยี้แย้ม

2.4 สัมผัส “ทบคู่” คือ มีพยัญชนะ 2 ตัวเรียงทีละ 2 คำ ดังนี้

เขียนยอดใต้คาคิ่งหลายหลากลิ่งเครื่องอาภรณ์

รัตนะตรัยแก้วกิงดวงดี

ทุกแหล่งหล่ำสรวงสวรรค์

2.5 สัมผัส “แทรกคู่” คือ มีพยัญชนะออกเสียงคล้ายกัน 2-3 คำเรียงกันแล้วมี
พยัญชนะอื่นมาคั่นกลางอีก 1 คำ

ไม่ปรากฏ

2.6 สัมผัส “แทรกมรด” คือมีพยัญชนะที่ออกเสียงคล้ายกัน 2 คำเรียงกันแล้วมี
พยัญชนะอื่นมาแทรกอีก 2-3 คำ ดังนี้

ไม่ปรากฏ

บทสุดท้ายของพ่อนเรน พิมพ์ขาว มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ่ายยาว เป็นหลัก และมี ฮ่ายมหาวชิรป็นตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 5 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 10 ครั้ง สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 30 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 6 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 3 ครั้ง

ทำนองบทสุดท้ายของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

จากการศึกษาทำนองสุดท้ายของพ่อนเรน พิมพ์ขาว ผู้วิจัยได้แสดงรายละเอียดผลการวิเคราะห์โดยแยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างคือคีตลักษณ์ (Form) จากการวิเคราะห์ทำนองสุดท้ายของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบว่า ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “มราช-มทรี” ลักษณะของโครงสร้างบทเพลง จัดอยู่ในรูปแบบคีตลักษณ์ประเภทเพลงเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1.1 ส่วนของการร้อง

บทสุดท้ายในพิธีแต่งงาน

พ่อนเรน พิมพ์ขาว
ทำนอง มราช-มทรี

Transcription By คมสัน พิมพ์แพทย

ว่า ศรี ศรี ศรี ศรี ชัย ยะ ม หามัง คล ศ ภ ฤกษ์ พ ญา รา ชา ออก ศึก ใต้ ชัย ชนะ คัด

ดร พระ บรม มะ คร ศา ส ตา ก็ ให้ ชื่อ ว่า มือ นี้ เป็น มือ ตี มือ นี้ เป็น มือ บ ริ สุทธิ์ ผุด

ภาพประกอบที่ 27 ตัวอย่างทำนองหลักในการร้องของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

จะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆ ไปมา ส่วนใหญ่โน้ตเริ่มต้นจะเป็นโน้ตเสียงขึ้น Median (F) แล้วเดินทำนองแบบที่ไล่ขึ้นทั้งขึ้นและลงสลับกับ แล้วจบวรรคลงด้วยโน้ตเสียงขึ้น Tonic (D) บ้าง Median (F) บ้าง Sub dominant (G) บ้าง ในบางท่อนมีการประดับตกแต่งตัวโน้ตให้มีความหลากหลายมากขึ้นแต่ยังคงธรรมนองเดิมไว้ ดังตัวอย่าง

1.2 ส่วนของการเอื้อน

333

Tonic Tonic

ขวัญ เฮย เอย โว โวย โย้ย ว่า มา เอย ขวัญ เอย เอย ให้ เจ้า

ภาพประกอบที่ 28 ตัวอย่างทำนองหลักในการเอื้อนของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีก ซึ่งก่อนเข้าสู่ทำนองเอื้อนจะมีการยืดจังหวะให้ช้าและยาวขึ้นโดยการพักเสียงไว้ที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic (D) แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตแบบทีละขั้นทั้งขึ้นและลงมาจากที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic (D) แล้วค่อยกลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดังเดิม ดังตัวอย่าง

2. รูปร่างของทำนอง (Melodic Contour) ในการวิเคราะห์รูปร่างของทำนอง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์จากทิศทางการเคลื่อนที่ของตัวโน้ต ไปที่ละวรรคซึ่งเป็นโน้ตที่อยู่ในระดับต่างๆของวรรคนั้นๆประกอบไปด้วย โน้ตเริ่มต้น (The beginning note) โน้ตสูงสุด (The Apex) โน้ตต่ำสุด (The nadir) โน้ตจบ (The ending note) สรุปได้ ดังนี้

2.1 การเคลื่อนขึ้น (ascending)

212

ราวาง มาด คำ คุณ ความ ดี ให้ เจ้า ได้ อยู่ สุข ชี เทีย รา คา ให้ เจ้า มี บุต ตรา หลึง ชาย อยา นอย

218

คอย สง ใส่ พอ แสน สาย แนน ยาว ยืน ยิ่ง ทุก สิ่ง มี พรังพร้อม ใจ นบ นอม ใน ธรรม ว่า

D G

ภาพประกอบที่ 29 รูปร่างทำนองแบบเคลื่อนขึ้นของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

บทสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนที่ขึ้น 8 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 61-36, 130-134, 216-219, 222-225, 264-270, 294-296, 328-331, 375-378, โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct Motion) จากโน้ตเริ่มต้นแล้วค่อยๆเคลื่อนที่ขึ้น ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ สลับกันไป จนจบวรรคในระดับเสียงที่สูงกว่า ดังตัวอย่าง

2.2 การเคลื่อนลง (Descending)

ดร พระ บรม มะ ครุ ศา สดา ก็ ให้ ชื่อ ว่า มือ นี้ เป็น มือ ดี มือ นี้ เป็น มือ บ ริ สุทธิ์ ผุด

13 ผ่อง มือ นี้ เป็น มือ บ ริ สุทธิ์ ใจ ผ่อง แผ่ วมขราหมณ์ มา ฮอด แล้ว กะ สิ ได้ สุด คุณขวัญ ใจ เสก

C D

ภาพประกอบที่ 30 รูปร่างทำนองแบบเคลื่อนลงของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนที่ลง 10 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 11-16, 28-33, 139-143, 290-293, 316-318, 342-345, 369-374, 383-385, 415-417, 425-428, โดยมากเป็นการเคลื่อนที่แบบทีละขั้น (Conjunct Motion) จากโน้ตเริ่มต้นแล้วค่อยๆเคลื่อนที่ลง ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่สลับกันไป จนจบวรรคในระดับเสียงที่ต่ำกว่า ดังตัวอย่าง

2.3 การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch)

92 ยะ ป ฎี ภาณ อ ธิ ประ ดี คุณ ณ สาร สม มัติ ทุก เยื่อ ขอ เด ชะ อ นุ ภาพ กระ เดือง

98 ธ ร ณี ตั้ง แสง ส รีย์ สอง ส ว่าง โลก ให้ หาย ทกช โศก อยู่ ส รัส สะ ดี

C D F

ภาพประกอบที่ 31 รูปร่างทำนองแบบโค้งขึ้นของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนโค้งขึ้น 20 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 34-39, 96-101, 135-138, 147-152, 156-163, 170-173, 174-179, 180-182, 183-188, 198-203, 204-207, 235-240, 241-248, 260-263, 357-362,

363-368, 378-382, 406-410, 411-414, 418-424 การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) ไปหาโน้ตสูงสุดของวรรคนั้นๆ แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นลงมาหาโน้ตสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

2.4 การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch)

ภาพประกอบที่ 32 รูปร่างทำนองแบบโค้งลงของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

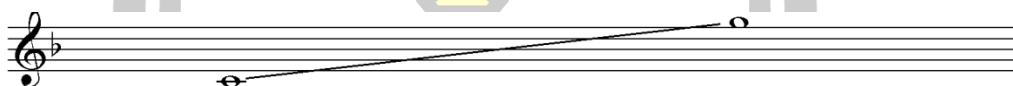
บทสุดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบรูปร่างของทำนองแบบเคลื่อนโค้งลง 20 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 1-10, 24-27, 50-54, 64-67, 68-71, 85-90, 101-105, 106-109, 116-124, 125-129, 143-146, 164-170, 189-192, 208-215, 249-252, 271-277, 280-283, 284-289, 302-306, 346-355, การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นของวรรคจะเคลื่อนที่ลงเป็นแบบทีละขั้น (Conjunct Motion) ไปหาโน้ตต่ำสุดของวรรคนั้นๆ ในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นขึ้นมาหาโน้ตสุดท้ายของวรรค ดังตัวอย่าง

2.5 การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis)

ภาพประกอบที่ 33 การเคลื่อนทำนองแบบอยู่กับที่ของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

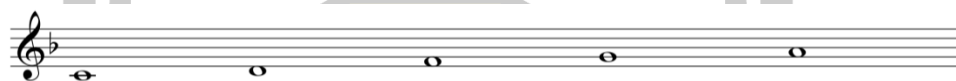
บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบรูปร่างของทำนอง แบบอยู่กับที่ 13 ครั้ง ในห้องเพลงที่ 17-23, 40-44, 80-84, 91-95, 111-115, 153-155, 253-259, 297-301, 307-311, 319-323, 324-327, 386-390, 391-392, การเคลื่อนที่จะเริ่มจากโน้ตเริ่มต้นที่เป็นโน้ตหลักของวรรคจะเคลื่อนที่ขึ้นและลงเป็นแบบที่ละขั้น (Conjunct Motion) สลับกันไปในจังหวะที่คงที่และไม่คงที่ในบางวรรค แล้วค่อยเคลื่อนที่แบบทีละขั้นเข้าหาโน้ตตัวสุดท้าย ซึ่งจะเป็นเสียงเดียวกันกับโน้ตเริ่มต้น ดังตัวอย่าง

3. ช่วงเสียง (Range) จากการศึกษาช่วงเสียง พบว่า ช่วงเสียงที่ปรากฏในทำนอง บทสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว มีระดับเสียงต่ำสุดอยู่ที่โน้ตเสียง C และระดับเสียงสูงสุดอยู่ที่โน้ตเสียง G มีระยะห่างเป็นคู่ 12 minor ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบที่ 34 ช่วงเสียงในทำนองสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

4. กลุ่มเสียงที่ใช้ จากการศึกษากลุ่มเสียง พบว่า ในบทสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว มีกลุ่มเสียงที่ใช้ ดังต่อไปนี้ C D F G และ A ซึ่งอยู่ในกลุ่มเสียง D minor Pentatonic Scale ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบที่ 35 กลุ่มเสียงที่ใช้ในทำนองสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว

ทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่า “มราช-มทรี” ซึ่งมีคี่ตลักษณ์เป็นแบบเอกบท Iterative(Unitary) คือทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วนประกอบไปด้วย ส่วนของการร้อง คือจะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีก ซึ่งก่อนเข้าสู่ทำนองเอื้อนจะมีการยึดจังหวะให้ช้าและยาวขึ้นโดยการพักเสียงไว้ที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตแบบทีละขั้นทั้งขึ้นและลงมาจากที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic แล้วค่อยกลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดังเดิม รูปร่างทำนอง

มีทั้งหมด 5 แบบคือ 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 8 ครั้ง 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 10 ครั้ง 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 20 ครั้ง 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 20 ครั้ง 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) เมื่อสรุปทั้งบทเพลงพบว่า รูปร่างทำนองเป็นแบบ ขึ้นๆลงๆ (Undulating) พบจำนวน 13 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง C และเสียงสูงสุดคือเสียง G ห่างกันเป็นคู่ 12 Major กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง D Minor Pentatonic Scale

หมอลำสุุดสุดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี มีบริบทในพิธีบายศรีสู่ขวัญที่คล้ายๆ กันทั้งหมด แต่มีที่แตกต่างกันในประเด็นอื่นๆ เช่น การเรียกชื่อทำนอง ทำนองที่ใช้และการใช้เสียงในกลุ่มเสียงต่างๆ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบบริบทในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

ชื่อ	บริบทในพิธีแต่งงาน									
	ก่อนเริ่มพิธีการ	จุดเทียนชัย	บูชาพระรัตนตรัย	อันเชิญเทพยดา	ไหว้ครู	ทำน้ำมนต์	เชิญขวัญ	สู่ขวัญ	ผูกแขน	สอนไก่สอนเขย
พ่อหนูกุล จันทาญ	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	
พ่อพรมมา ธิมาทา	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
พ่อนเรน พิมพ์ขาว	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓

บริบทในขั้นตอนของการบายศรีสู่ขวัญของแต่ละท่านส่วนใหญ่จะมีขั้นที่เหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันในบางขั้นตอน กล่าวคือ พ่อหนูกุล จันทาญ จะไม่มีขั้นตอนการไหว้ครูและขั้นตอนการสอนไก่สอนเขย ส่วนพ่อพรมมา ธิมาทาและพ่อนเรน พิมพ์ขาว จะไม่มีขั้นเชิญขวัญ

พูนุ ปณ ทิโต ชีเว

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบฉันทลักษณ์ในบทสวดขวัญ

ชื่อ	ฮ่ายยาว	ฮ่าย มหา วชิร ป็นตี	สัมผัส						
			เคียง	เทียบ เคียง	คู่	เทียบ คู่	เทียบ รถ	ทบคู่	แทรก รถ
พ่อหนูกุล จันทาญ	เป็นหลัก	4 บท	9 ครั้ง	1 ครั้ง	8 ครั้ง	3 ครั้ง	2 ครั้ง	4 ครั้ง	1 ครั้ง
พ่อพรมมา ธิมาทา	เป็นหลัก	5 บท	10 ครั้ง	4 ครั้ง	24 ครั้ง	8 ครั้ง	2 ครั้ง	5 ครั้ง	1 ครั้ง
พ่อนเรน พิมพ์ขาว	เป็นหลัก	5 บท	10 ครั้ง	4 ครั้ง	30 ครั้ง	8 ครั้ง	6 ครั้ง	3 ครั้ง	-

การเลือกใช้บทสวดขวัญของแต่ละท่านจะมาจากหลายๆตำรา ที่คัดเลือกโดยอาศัยความชอบส่วนตัว จึงส่งผลให้ฉันทลักษณ์มีความแตกต่างกันออกไป แต่ที่เป็นจุดเด่นของทุกคน ก็คือ บทสวดขวัญจะเป็นฉันทลักษณ์ประเภท ฮ่ายยาวเป็นหลัก และแทรกด้วย ฮ่ายมหาวชิรป็นตี ในส่วนของการสัมผัสสระและพยัญชนะ พ่อพรมมา ธิมาทา จะมีลักษณะโดดเด่นที่สุตรองลงมา คือ พ่อหนูกุล จันทาญ และพ่อนเรน พิมพ์ขาว ตามลำดับ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบทำนองที่ใช้ในบทสวดขวัญ

ชื่อ	คีต ลักษณ์	รูปร่างทำนอง					ช่วงเสียง	กลุ่ม เสียง	ชื่อทำ นอง
		ascendin g	descen ding	arch	inverte d arch	Axis			
พ่อหนูกุล จันทาญ	Binary	7 ครั้ง	11 ครั้ง	16 ครั้ง	5 ครั้ง	13 ครั้ง	13 Minor	D minor Penta tonic	กาเดิน ก้อน
พ่อพรมมา ธิมาทา	Binary	4 ครั้ง	31 ครั้ง	11 ครั้ง	14 ครั้ง	12 ครั้ง	10 minor	D minor Penta tonic	แหล่ อีสาน
พ่อนเรน พิมพ์ขาว	Binary	8 ครั้ง	10 ครั้ง	20 ครั้ง	20 ครั้ง	13 ครั้ง	12 minor	B minor Penta tonic	มราช - มพรี

ท่วงทำนองการสวดขวัญของแต่ละท่านแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ละท่านมีทำนองเฉพาะตัว แต่เมื่อทำการวิเคราะห์ทำนองโดยใช้ทฤษฎีทางดนตรีสากล (Theory of Music) และ แนวทางการศึกษาดนตรีอย่างเป็นระบบ (Systematic Guideline for Studying of Music) พบว่า ทำนองสวดขวัญคีตลักษณ์เป็นแบบ Iterative(Unitary) มีรูปร่างทำนองทั้ง ขึ้น, ลง, โค้งขึ้น, โค้งลง และอยู่กับที่ สลับกัน เมื่อวิเคราะห์ทั้งบทเพลง สรุปได้ว่ารูปร่างทำนองเป็นแบบ ขึ้นๆลงๆ (Undulating) มีช่วงเสียงตั้งแต่ คู่ 10 – 13 minor แต่ในกลุ่มเสียงมีการใช้เสียงในกลุ่ม D minor pentatonic เหมือนกัน 2 ท่าน คือ พ่อหนูกุล จันทาญและพ่อพรมมา ธิมาทา ส่วนพ่อนเรน พิมพ์ขาว ใช้เสียงอยู่ในกลุ่ม B minor pentatonic

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง คำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ประกอบไปด้วย

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาต้นตอลักษณะและบริบทของหมอสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ทำนองสวดขวัญพิธีแต่งงานในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

สรุปผล

จากการวิจัยคำร้องและทำนองบทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี สรุปผลตามความมุ่งหมายของการวิจัย มีดังนี้

1. บริบทในพิธีแต่งงานของหมอสวดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานี
  - 1.1 จากการศึกษาบริบทในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทหาญ พบว่า มีขั้นตอนในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ 8 ขั้นตอน คือ 1) ชั้นก่อนเริ่มพิธีการ ในวันงานท่านจะแต่งชุดสีขาวก่อนจะเริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญท่านจะให้ญาตินำดอกไม้หนึ่งคู่พร้อมกับเทียนหนึ่งคู่นำมาวางใส่่มือให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาวคนละหนึ่งชุด 2) ชั้นจุดเทียนชัย ในขั้นนี้ท่านจะสั่งให้คู่บ่าวสาวเป็นผู้จุดเทียนเพื่อเริ่มพิธีบายศรีสู่ขวัญ 3) ชั้นบูชาพระรัตนตรัย มีชั้น 5 เป็นเครื่องประกอบในการบูชา 4) ชั้นอันเชิญเทพยดา 5) ทำน้ำมนต์และพรมน้ำมนต์ ท่านจะทำหน้าที่พรมน้ำมนต์เองโดยการนั่งอยู่กับที่แล้วพรมน้ำมนต์ไปยัง คู่บ่าวสาวและแขกผู้เข้าร่วมพิธี 6) ชั้นเชิญขวัญ 7) ชั้นสวดขวัญคู่บ่าวสาว ทำหน้าที่เรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวของคู่บ่าวสาว 8) ชั้นผูกแขน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขนแล้วกล่าวพรชัยให้คู่บ่าวสาวมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองทั้งครอบครัวและหน้าที่การงาน

1.2 จากการศึกษาบริบทในพิธีแต่งงานของพ่อพรมมา อิมาทา พบว่า มีขั้นตอนการประกอบพิธี 9 ขั้นตอน คือ 1) ขึ้นก่อนเริ่มพิธีการ ในวันงานท่านจะแต่งชุดสีขาวทั้งตัว ก่อนอื่นจะทำหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธี และสั่งให้เจ้านำอาหารของหวานคาวจัดเป็นสำรับนำมาประกอบในพิธีบายศรีสู่ขวัญ และเป่าสังข์เสียงยาว 3 ครั้ง เพื่อเป็นการเริ่มพิธี 2) ขึ้นจุดเทียน จะทำหน้าที่สั่งให้คู่บ่าวสาวจุดเทียนชัยบนยอดพานบายศรีสู่ขวัญ 3) ขึ้นบูชาพระรัตนตรัย จะใช้ขัน 5 เป็นสัญลักษณ์ในการบูชาพระรัตนตรัย 4) ขึ้นอันเชิญเทพยดา 5) ขึ้นไหว้ครู 6) ขึ้นทำน้มนต์ จะทำหน้าที่ร่ายคาถาร่วมกับจุ่มเทียนลงในน้ำที่ใสในภาชนะเพื่อทำเป็นน้มนต์ แล้วพรมน้มนต์ให้กับคู่บ่าวสาวและแขกผู้เข้าร่วมพิธี 7) ขึ้นสอนคู่บ่าวสาว เป็นการบอกหน้าที่ของคนที่เป็นสามีภรรยาและลูกสะใภ้ ลูกเขย 8) ขึ้นสู่ขวัญคู่บ่าวสาว ทำหน้าที่เรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวของคู่บ่าวสาว 9) ขึ้นผูกแขน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขน แล้วกล่าวอวยพรชัยให้คู่บ่าวสาวมีความสุขความเจริญในหน้าที่การงานและครอบครัวมีลูกมีหลานที่ประเสริฐตลอดไป

1.3 จากการศึกษาบริบทในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบว่า มีขั้นตอนในการประกอบพิธี 8 ขั้นตอน คือ 1) ขึ้นก่อนเริ่มพิธีการ ในวันงานท่านจะแต่งตัวด้วยชุดสีขาวทั้งตัว ก่อนอื่นจะทำหน้าที่ตรวจตราเครื่องประกอบพิธีให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ตรวจตราสถานที่ที่เหมาะสมกับการวางพานบายศรีสู่ขวัญ 2) ขึ้นบูชาพระรัตนตรัย ใช้ขัน 5 เป็นเครื่องประกอบในการบูชาพร้อมกับกล่าวคำบูชา 3) ขึ้นอันเชิญเทพยดา 4) ขึ้นไหว้ครู คือการกล่าวสรรเสริญบูชาพระคุณของครูบาอาจารย์ 5) ขึ้นทำน้มนต์ จะทำหน้าที่ยื่นเทียนให้คู่บ่าวสาวจุดแล้วนำมาจุ่มกับน้ำที่อยู่ในภาชนะแล้วร่ายคาถาเพื่อทำเป็นน้มนต์ 6) ขึ้นพรมน้มนต์ จะใช้อุปกรณ์สำหรับพรมน้มนต์จุ่มน้ำในภาชนะ แล้วพรมน้มนต์ไปยังพานบายศรีสู่ขวัญคู่บ่าวสาวและแขกผู้มาเข้าร่วมพิธี 7) ขึ้นสู่ขวัญคู่บ่าวสาว ทำหน้าที่เรียกขวัญให้กับคู่บ่าวสาวให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว 8) ขึ้นผูกแขน จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการผูกแขนและกล่าวอวยพรชัยให้กับคู่บ่าวสาวมีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานและครอบครัว 9) ขึ้นสอนไก่สอนเขย จะกล่าวบทกลอนในเชิงการวางตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ของตัวเอง และขอให้คำมั่นสัญญาต่อหน้าพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี ด้วยการขานตอบรับ

จากการวิเคราะห์บริบทของหมอสู่ขวัญทั้ง 3 ท่าน พบว่า มีขั้นตอนพิธีการที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ เพียงแต่บางท่านมีพิธีการปลีกย่อยเพิ่มเข้ามา มีการแต่งกายด้วยชุดสีขาวทั้ง 3 ท่าน มีอุปกรณ์ที่สำคัญและจำเป็นคือ เทียนยาว ด้ายสายสิญจน์ ที่พรมน้มนต์ หอยสังข์ (ยกเว้นพ่อหนูกุลจันทาญ) คัมภีร์หรือตำรา ที่ต้องนำมาประกอบพิธีทุกครั้ง

2. ฉันทลักษณ์บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของจังหวัดอุบลราชธานี

2.1 จากการศึกษาฉันทลักษณ์บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อหนูกุล จันทาญ พบว่า บทสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ่ายยาว เป็นหลักในหนึ่งบทจะมีจำนวนวรรคตั้งแต่ 4 – 8 วรรค แต่ละวรรคมีจำนวนคำตั้งแต่ 7 -14 คำขึ้นไป สลับกันไปจนจบ และมี ฮ่ายมหาวชิรป็นตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 4 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 9 ครั้ง สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 1 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 3 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 2 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “แทรกมรด” 1 ครั้ง

2.2 จากการศึกษาฉันทลักษณ์บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อพรมมา ธิมาทา พบว่า บทสวดขวัญของพ่อพรมมา ธิมาทา มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ่ายยาวเป็นหลัก ในหนึ่งบทจะมี 5- 8 วรรคแต่ละวรรคมีจำนวนคำ 5-12 คำ และมี ฮ่ายมหาวชิรป็นตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 5 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 10 ครั้ง สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 24 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 2 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 5 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “แทรกมรด” 1 ครั้ง

2.3 จากการศึกษาฉันทลักษณ์บทสวดขวัญในพิธีแต่งงานของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบว่า บทสวดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว มีรูปแบบการประพันธ์ เป็นแบบ ฮ่ายยาว เป็นหลักมีจำนวนวรรคตั้งแต่ 7 - 18 วรรค ในแต่ละวรรคจะมีคำตั้งแต่ 5 – 11 คำ สลับกันไปจนจบบทและมีฮ่ายมหาวชิรป็นตี ปรากฏแทรกอยู่ด้วยจำนวน 5 บท มีการสัมผัสสระ “เคียง” 10 ครั้ง สัมผัสสระ “เทียบเคียง” 4 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “คู่” 30 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” 8 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” 6 ครั้ง สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” 3 ครั้ง

จากการวิเคราะห์ฉันทลักษณ์บทสวดขวัญของทั้ง 3 ท่าน พบว่า คำกล่าวของบทสวดขวัญใช้รูปแบบของฉันทลักษณ์เหมือนกันทั้งหมด คือเป็นประเภท ฮ่ายยาว แทรกด้วย ฮ่ายมหาวชิรป็นตี การสัมผัสมีทั้งบท มีการสัมผัสสระ “เคียง” สัมผัสสระ “เทียบเคียง” สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” สัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” สัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” สัมผัสพยัญชนะ “แทรกมรด”

3. ทำนองสวดขวัญในพิธีแต่งงาน

3.1 จากการศึกษาทำนองสวดขวัญของพ่อหนูกุล จันทาญ พบว่า ท่านให้ชื่อทำนองนี้ว่าทำนอง “กาเดินก้อน” มีคีตลักษณ์เป็นแบบเอกบท Iterative (Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนของการร้อง จะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียงจะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน ท่านจะลดจังหวะให้ช้าลงแล้วไปพักเสียง อยู่ที่โน้ตเสียงชั้น Dominant จากนั้นก็สู่

ทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้น จบที่โน้ตเสียงขึ้น Leading Note แล้วกลับเข้าสู่กลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดั้งเดิม รูปร่างทำนองมีทั้งหมด 5 แบบคือ 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 7 ครั้ง 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 11 ครั้ง 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 16 ครั้ง 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 9 ครั้ง 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) พบจำนวน 13 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง F# และเสียงสูงสุดคือเสียง D ห่างกันเป็นคู่ 13 Minor กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง B Minor Pentatonic Scale

3.2 จากการศึกษาทำนองสุดขวัญพ่อพราหมณ์ ธิมาทา พบว่า ทำนองเรียกชื่อทำนองนี้ว่า “แหลีสาน” มีคีตลักษณ์เป็นแบบเอกบท Iterative(Unitary) ทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการร้อง จะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆ ไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง เมื่อจะเข้าสู่ทำนองหลักในส่วนของการเอื้อน ทำนองจะลดจังหวะลงแล้วไปพักเสียงยาวอยู่ที่โน้ตเสียงขึ้น Dominant จากนั้นก็สู่ทำนองเอื้อนไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตลงมาแบบทีละขั้น กลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดั้งเดิม จบที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic รูปร่างทำนองที่ปรากฏมี 5 แบบคือ 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 4 ครั้ง 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 31 ครั้ง 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 11 ครั้ง 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 14 ครั้ง 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) พบจำนวน 12 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง B และเสียงสูงสุดคือเสียง D ห่างกันเป็นคู่ 10 Minor กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง B Minor Pentatonic Scale

3.3 จากการศึกษาทำนองสุดขวัญของพ่อนเรน พิมพ์ขาว พบว่า ทำนองบทสุดขวัญ มีคีตลักษณ์เป็นแบบเอกบท Iterative (Unitary) คือทำนองหลักแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบไปด้วยส่วนของการร้อง คือจะร้องทำนองเดิมไปซ้ำๆ ไปมาและส่วนของการเอื้อน คือการเอื้อนเสียง จะมีลักษณะการใช้เสียงที่สูงกว่าการร้องธรรมดาขึ้นไปอีกหนึ่งช่วงเสียง ซึ่งก่อนเข้าสู่ทำนองเอื้อนจะมีการยึดจังหวะให้ช้าและยาวขึ้นโดยการพักเสียงไว้ที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic แล้วค่อยไล่ลำดับโน้ตแบบทีละขั้นขึ้นไปจนถึงโน้ตตัวสูงสุด แล้วไล่ลำดับโน้ตทีละขั้นลงมาจบที่โน้ตเสียงขึ้น Tonic และกลับเข้ามาสู่ทำนองร้องดั้งเดิม รูปร่างทำนองที่พบมีทั้งหมด 5 แบบคือ 1) การเคลื่อนขึ้น (ascending) พบจำนวน 8 ครั้ง 2) การเคลื่อนลง (Descending) พบจำนวน 10 ครั้ง 3) การเคลื่อนแบบโค้งขึ้น (arch) พบจำนวน 20 ครั้ง 4) การเคลื่อนแบบโค้งลง (inverted arch) พบจำนวน 20 ครั้ง 5) การเคลื่อนอยู่กับที่ (axis) พบจำนวน 13 ครั้ง มีช่วงเสียงจากโน้ตต่ำสุดคือเสียง C และเสียงสูงสุดคือเสียง G ห่างกันเป็นคู่ 12 Major กลุ่มเสียงที่ปรากฏจัดอยู่ในบันไดเสียง D Minor Pentatonic Scale

อภิปรายผล

พิธีบายศรีสู่ขวัญที่แพร่กระจายอยู่ทั่วภาคอีสานส่วนใหญ่ใช้พิธีการที่ผสมผสานกันระหว่างหลักคำสอนและศาสนพิธีของศาสนาพุทธ เช่น การจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อนทำพิธีอย่างอื่น การพรมน้ำมนต์ ร่วมกับวิธีปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับอิทธิพลผ่านมาจากเขมรซึ่งสมัยนั้นคืออาณาจักรฟูนัน เช่น การเป่าสังข์ การเจิมหน้าผาก และการแต่งตัวด้วยชุดสีขาวทั้งตัว และยังมีความเชื่อเรื่องอวมตะภาพที่เกี่ยวกับประเพณีการทำขวัญ โดยมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งทีล่องลอยอยู่ตามตัวของมนุษย์ถ้ามนุษย์เกิดความกลัวหรือมีเหตุต้องให้ขวัญออกจากร่าง บุคคลนั้นจะเจ็บไข้ได้ป่วยต้องทำพิธีเรียกขวัญ วัฒนธรรมดังกล่าวสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ชาวอีสานจึงได้นำวัฒนธรรมนี้มาผสมผสานกัน เกิดเป็นอีกวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างออกไปอีก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ของ Ralph Linton (1989 อ้างใน นิคม บางจริง, 2553) ที่สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีนี้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดขึ้นจากการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการติดต่อกันระหว่างของสังคมที่แตกต่างกัน ทางวัฒนธรรม โดยสังคมที่ด้อยแพร่ไปสู่สังคมที่เจริญกว่า นอกเหนือจากการแพร่กระจายจากสังคม ที่เจริญกว่าไปสู่สังคมที่ด้อยกว่าซึ่งเป็นปกติวิสัยของวัฒนธรรม แต่เมื่อเกิดการแพร่กระจายทาง วัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าคงรับวัฒนธรรม บางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าได้ และในทำนอง เดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรม บางอย่างของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการ แพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาเร็วกว่าการ ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่ ในสังคม หรือถ้ามีก็มักเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมกับของ ที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน ในการเรียกขวัญหรือวิญญาณให้มาสู่ร่างกาย ชาวอีสานมีความเชื่อว่าจะต้องใช้ของเช่น ไหว้ มาร่วมในพิธีด้วยได้แก่ อาหารหวานคาวจัดเป็นสำหรับ และใช้ไข่ไก่ต้มสุกเป็นสัญลักษณ์แทนขวัญ ในเรื่องนี้ยังสอดคล้องกับ พิธี “เสนตั้งบังหน่อ” (สมฤทัย เฟงศรี, 2550) ที่พบว่า พิธีเสนตั้งบังหน่อเป็นการเสนเพื่อเซ่นผีมดของ หมอมดที่เป็นหมอพิธี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวลาวโขงในจังหวัดเพชรบุรี เครื่องบูชาหมอมดจะ ประกอบไปด้วย กระจับจั่วมัดใส่ข้าวเปลือกให้เต็ม และถ้วยข้าวลงไข่ใส่ ข้าวสารวางบนข้าวเปลือก หมากพลูจิบ 7 คำ ฝ้าย 1 ปอย ค่าบูชาครู 1 บาท ไข่ไก่สด 1 ฟอง วางอยู่ตรงกลางถ้วยข้าว ซึ่งมีกำไล ข้อมือเป็นวงกลมล้อมอยู่

พิธีเรียกขวัญหรือพิธีบายศรีสู่ขวัญจะใช้ในวาระต่างๆของชีวิตมนุษย์ รวมไปถึงพิธี แต่งงานด้วย ความสำคัญของการบายศรีสู่ขวัญในพิธีแต่งงานคือ ช่วยสร้างขวัญกำลังใจเมื่อคู่บ่าวสาวต้องมาใช้ชีวิตร่วมกัน ทั้งนี้ในเนื้อหาของคำสู่ขวัญยังสอดแทรกข้อคิดข้อปฏิบัติในการครองตนครองคนครองเรือนด้วย แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้การบายศรีสู่ขวัญของจังหวัดอุบลราชธานีน่าสนใจ และ

นำฟิ่งคือทำนองสุดขวัญ แต่ละทำนองจะมีลักษณะคล้ายๆกับทำนองหมอลำ ซึ่งสร้างความไพเราะและความเพลิดเพลิน นอกจากนี้หมอลำสุดขวัญยังให้ผู้เข้าร่วมพิธีมีส่วนร่วมในการร้องเรียกขวัญ ซึ่งสร้างความสนุกสนานในพิธีอีกด้วย ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียกขวัญของพิธีแต่งงานพื้นเมืองเขมรอีสานใต้ ที่เรียกพิธีนี้ว่า “แซน – การ์” อัจฉรา ภาณุรัตน์ และคณะ (2537) พบว่า การเรียกขวัญ (มังกีลจองไต) พรหมณ์จะให้คู่บ่าวสาวคว่ำมือลงบนหมอนโดยมีเต้าปูนและมิตสนากอยู่ในฝ่ามือ โดยที่มือฝ่ายชายจะทับอยู่ด้านบน พรหมณ์จะโยงด้ายสายสิญจน์ จากบายศรีพาดบนหัวผ่านลงมาที่หลังมือของทั้งสอง จากนั้นพรหมณ์จะทำพิธีประจี้ประจอล โดยการเริ่มต้นเอาด้ายมงคลมาปัดออกจากมือ 7 ครั้ง แล้วตัดด้ายทิ้งพร้อมเอ่ยคำว่า “ประจี้” แล้วให้ทั้งสองหงายฝ่ามือ โดยมือเจ้าสาววางบนมือเจ้าบ่าว โดยมีเต้าปูนและมิต สนาควางบนฝ่ามือ พรหมณ์จะให้พร (ออยปว) เป็นภาษาเขมร แล้วเอาด้ายมงคลจากบายศรีปัดเข้าตัว 19 ครั้งเป็นจังหวะ เป็นอันเสร็จสิ้นการเรียกขวัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

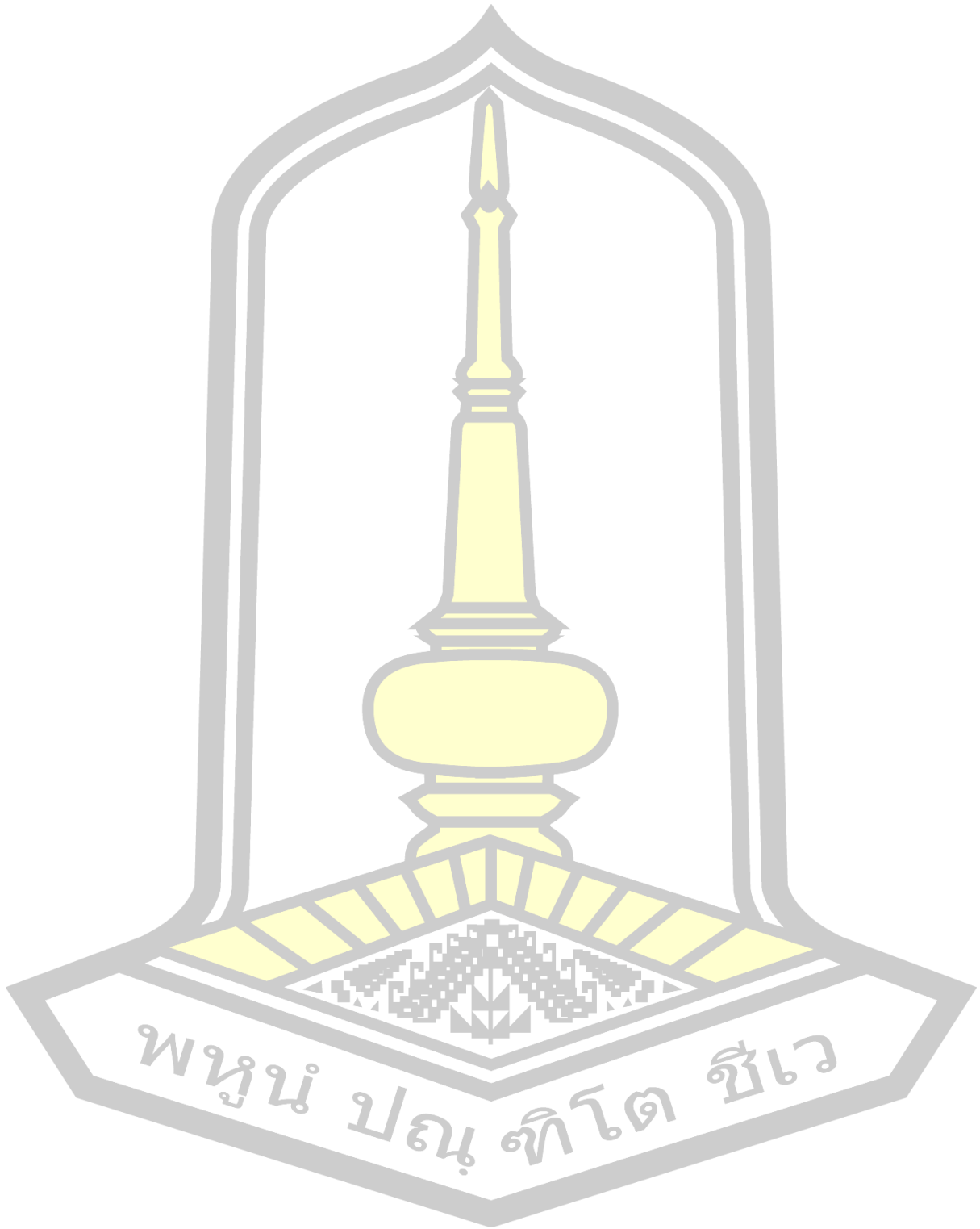
- 1.1 ควรจัดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับหมอลำสุดขวัญในสถานศึกษาเพื่อเป็นส่งเสริมและการอนุรักษ์
- 1.2 ควรมีการรวบรวมทำนองที่ใช้ในการสุดขวัญของหมอลำสุดขวัญในแต่ละท่าน แล้วจัดทำให้เป็นแบบแผนมาตรฐาน ทั้งในรูปแบบของการบันทึกเสียงและตัวโน้ต

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

- 2.1 ศึกษาคำร้องและทำนองบทสุดขวัญของหมอลำสุดขวัญในจังหวัดอื่นๆ ของภาคอีสาน
- 2.2 ศึกษาคำร้องและทำนองบทสุดขวัญประเภทอื่นๆของหมอลำสุดขวัญในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน

พูน ปณ ภิโต ชีเว

บรรณานุกรม

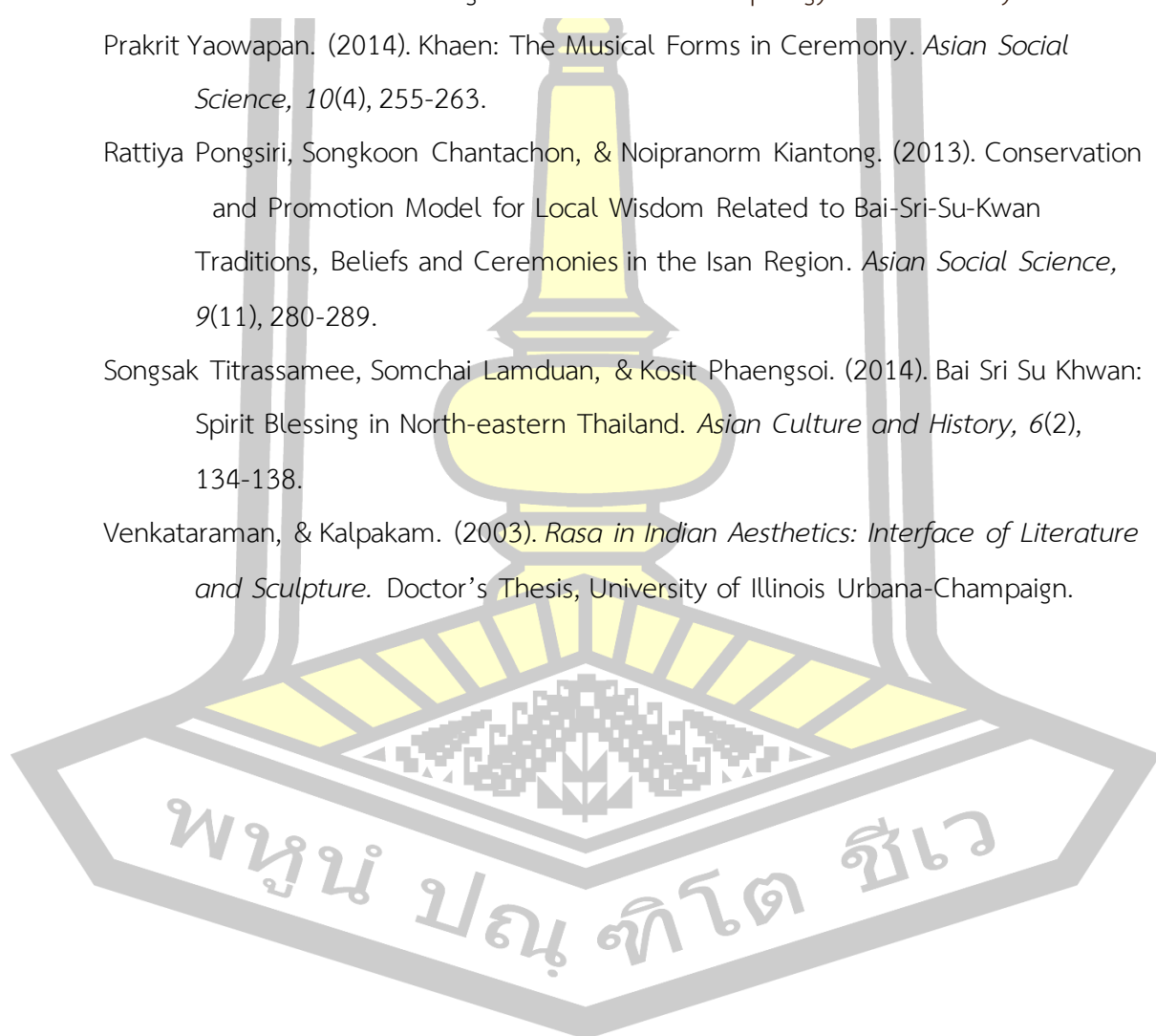

บรรณานุกรม

- กชนัช สันธนประกริตติ. (2549). การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ประเพณีการแต่งงานชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กรสรวง ดินวลพะเนาวิ. (2554). ดนตรีพิธีกรรม: กรณีศึกษาการทำขวัญนาคของนายสุชาติ เห่งยมโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชนาภัทร์ วงศ์โรจนภรณ์. (2554). การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของคำสอนเรื่องพรหมในคัมภีร์ พุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชยา ภาคภูมิ, & (2552). ทศนคติต่อประเพณีแต่งงานของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยและญ้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ณรงค์รัชช์ วมิตรไมตรี. (2560). หลักทางดนตรีวิทยา. มหาสารคาม: วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิคม บางจริง. (2553). ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวในวิถีชีวิตชาวมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิตินันท์ พันทวี. (2544). การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญธรรม ทองเรือง. (2536). วรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ประภาส ทิพยมาศ (2551). วรรณศิลป์ในบทสู่ขวัญของหมอสุดจำเนียร พันทวี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- พัฒนกันต์ จันทร์นา. (2554). พิธีแต่งงานล้านนา : ภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มานิตย์ โศกค้อ. (2553). โครงการ “การเปรียบเทียบบทสวดขวัญและพิธีสู่ขวัญในวัฒนธรรมข้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี”. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- รวินันท์ อิมอ้วน. (2552). ทศนคติต่อประเพณีแต่งงานของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ส่วย และเยอ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ลักษณะกร สัตถาผล. (2550). การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนชาวภูไท ในอำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วชิราภรณ์ สัตยากุล. (2536). ประเพณีการแต่งงานของชาวตำบลในเมืองและตำบลประทุม จังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการศึกษาวิชาโลกทัศน์ (ไทยคดี 502) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- วันชัย คำพวงศ์. (2538). ประเพณีพิธีกรรมการแต่งงานของชาวกุ้ยบ้านอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิเชียร เกษประทุม. (2558). หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: พ.ศ. พัฒนา.
- วิทยา ภูครองหิน. (2553). พิธีสู่ขวัญ : การอนุรักษ์และการสืบสานพิธีกรรมจรรโลงใจของคนในสังคมอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีรพรรณ วุฑฒิมโหม (เชียรประโคน). (2552). อิทธิพลความเชื่อในอรรถกถารวมบทที่มีต่อประเพณีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.
- ศิริพร สุวรรณศรี. (2536). พิธีการสู่ขวัญของชาวอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ศิริพร สุวรรณศรี. (2536). พิธีการสู่ขวัญของชาวอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สมชาย ลำदान. (2554). พัฒนาการด้านรูปลักษณ์อักษรและอักขรวิธีในศิลาจารึกภาคอีสานประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมฤทัย เฟ่งศรี. (2550). เสนดั่งบั้งหน่อ : ดนตรีพิธีกรรมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร.
- สวิง บุญเจิม. (2549). มรดกอีสาน. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.
- อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล. (2552). เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ In พระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (Ed.), สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (เล่มที่ 34, หน้า 15 - 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานกลาง หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง.
- อัจฉรา ภาณรัตน์, เครือจิต ศรีบุญนาค, & วิลาสินี ศรีนุเคราะห์. (2537). แชนการ์ ประเพณีแต่งงานพื้นเมืองเขมรอีสานใต้. สุรินทร์: วิทยาลัยครูสุรินทร์.

- อัจลา เทียมสระคู. (2535). ประเพณีการแต่งงานของชาวญ้อ: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านแขงบาดาล ตำบลแขงบาดาล อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณินพนธ์ปรินญาณิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- อัมพร นันนวล. (2552). ประเพณีกิดองของชาวภูไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ปรินญาณิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี กรุงเทพมหานคร.
- อิสมาแอ สาละ. (2541). ประเพณีแต่งงานชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปรินญาณิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- Nitaya ONOZAWA. (1998). *Traditional Marriage and Transaction of the Black Thai in Central Thailand*. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center Library.
- Prakrit Yaowan. (2014). Khaen: The Musical Forms in Ceremony. *Asian Social Science*, 10(4), 255-263.
- Rattiya Pongsiri, Songkoon Chantachon, & Noipranorm Kiantong. (2013). Conservation and Promotion Model for Local Wisdom Related to Bai-Sri-Su-Kwan Traditions, Beliefs and Ceremonies in the Isan Region. *Asian Social Science*, 9(11), 280-289.
- Songsak Titrassamee, Somchai Lamduan, & Kosit Phaengsoi. (2014). Bai Sri Su Khwan: Spirit Blessing in North-eastern Thailand. *Asian Culture and History*, 6(2), 134-138.
- Venkataraman, & Kalpakam. (2003). *Rasa in Indian Aesthetics: Interface of Literature and Sculpture*. Doctor's Thesis, University of Illinois Urbana-Champaign.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายคมสัน พิมพ์แพทย์
วันเกิด	วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 19 หมู่ 9 ตำบลกุดแห่ อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ 35120
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนเลิงนกทา เลขที่ 299 หมู่ 12 ตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ 35120
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2539 ประถมศึกษาโรงเรียนบ้านเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัด ร้อยเอ็ด พ.ศ.2545 มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเมืองสรวงวิทยา อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2549 ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ศป.บ.) สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ.2561 ปริญญาดุริยางคศาสตรมหาบัณฑิต (ดศ.ม.) สาขาวิชาดุริยางค ศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูนัน ปณฺ ทิโต ชีเว